

Pákovics Miklós

Afortunadas - Szerencsés szigetek

© Pákovics Miklós, 1998.

Győri Városi Könyvtár, 1998.

Köszönet Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata Oktatási Kulturális és Sportbizottságának, amely a kiadást az Alkotók Győrért Alapból támogatta, valamint köszönet Réger Frigyesnek, a Rába Rt.-nek és a Rába Cinema Kft.-nek

TARTALOM

Előszó	Regény motívumok nélkül
Menni, menni, menni	Felicidades
Az elfelejtett költő	Borzalmas jókívánság
Karácsony Las Palmasban	Színvonal vagy takarékoság
Jancsi	Antoñete visszatér
Perez Galdós	A kis herceg
España feliz	Fesztivál után és előtt
Federico	Tető, egy tál étel és egy fórum
Emilio menüje	Téli futball
Nekrológ gitárra	Két cantautor
Fesztivál a Kanári szigeteken	A vámpírok órája
Tegnap	Mert andaluzok vagyunk
Hajóstop	Estefanía
Otello féltékeny volt	Naponta egy meccs, de jobb a kettő
Mit ér az élet...	Don Giovanni - Néstor tervei alapján
Szigeti közérzet	Lolita Pluma
Spanyolok és turisták	A szardínia elföldelése
Graciliano Afonso utca	Pigeon Drop
A szendvicsevés ártalmai	A nagy zabálás
Murga a kifulladásig	Lucrezia Borgia
Egy, kettő, három	Kraus meséi
Kötéltánc	A nagy parádé
„A szimpatikus külföldi ellenség”	Nem a gólya...
Az öreg halász és a fotómasina	Az unoka
Espiritu	Ha egyszer a bicikli elindul...
A dezertőr nagy napja	Ne bánts d a Montmartre-ot!
Mexikó - Spanyolországból	Egy este a Folies-ban
Neked mondja Camarón	Nélkülözhetetlen fölöslegesség
Egy évforduló évfordulója	Fehér kendőket lobogtatnak
A madridi ügynök	Nestor gyermekei
Napló és szomorúság	Büntető Puskásnak
A szederfa	Lorca - egy költő halála
Kutya és kanári	Spanyolizálódás
Manrique szigete	Vezényel: Placido Domingo
A lanzarotei tevehajcsár	Dráma
Álom a pampákról	Cugat megmondta
Marquezi gyilkosság	La Graciosa
A matador és a világirodalom	Egy órával kevesebb
Többet néznek mint olvasnak	Sevilla ürügyén
„A végletekig küzdünk”	A rémhír, amely igaznak bizonyult
Vissza a félszigetre	A civilizáció pilótái
„Paco, te csak fogd be a szád!”	Lucia: Sumi Jo
A leghosszabb nászút	El Cordobés
Királyi tanerő	Alfredo és Julia
Tenderete	Gyerünk délre
A Karibi világ üzenete	Arrabal és a punkok
A tenger mindig vár	Fiú vagy lány - ez itt a kérdés
A Költők sétánya	Elfújta a szél
Alwin Nikolais szalagjai	Mennyezeti fürdőkád
Ballet de Toscana	Madárkezű Joe Cocker
Szegénylegények	A király olvas
Joyce Trisler Danscompany	Vásári lakoma
Balszélő a hatodikon	Nyúl az arénában
La California	Ricasso
Mister Ray Charles	Magyar gól spanyol felirattal
A hetedik nap	Újra forró a bádogtető
Irány a Barbados!	Pedro Ruiz száz arca
Bugenvilla	A vesztes te lehetsz
Az ötmilliomodik	A jövő tárlata
Színház Nicaraguában	Titkok

Feleségemnek, Juditnak

Előszó

1985 decemberében Las Palmasba, a Kanári-szigetek fővárosába utaztunk feleségemmel, aki muzsikusként évekre az Orquesta Filarmonica de Gran Canaria-hoz szerződött. Szerencsésnek mondhattuk magunkat az Afortunadas, vagyis Szerencsés szigetcsoporthoz, ahogy több névadási legenda szerint az egyikben jelölik - spanyolul szólva - Canariast. Hazatérve onnan lehetett volna az első dolog, hogy a kint szerzett élmények, tapasztalatok legalább töredéke könyv formájában lásson napvilágot. Az idehaza és a nagyvilágban bekövetkező változások azonban hosszú időre másfelé terelték a figyelmemet, noha nem volt hiány ambícióban, jó szándékú biztatásban. Az a tény, hogy a hivatkozott változások következtében ma már majdnem hétköznapi dologgá vált a szigetekre utazni, érdekes módon csak növelik az indokoltságát, hogy a szerző letegye könyvét az olvasó elé. A Kanári-szigetokről felröppentett elkövetkező híradásokban, ellenőrizhető mesékben helyenként Nyugat-Németországról, Szovjetunióról, s ma már csak az emlékekben élő egyéb dolgokról olvasni. A nyolcvanas években, amikor a szerző időnként eredményesen igyekezett felfogni, hova vetette esztendőkre a kivételes szerencse, nevezett képződmények még léteztek. Mint ahogy nem léteztek például a Kanári-szigetek, s ezt tipikusan magyar példabeszéddel igazolni is fogom.

Egy hajdani szép napon megcsörrent a telefon egy magyarországi iskolai kollégiumban. Lajos bácsi a portás annak rendje és módja szerint felvette. A vonal másik végén a kollégium egy lakóját kérték, ám mielőtt Lajos bácsi a nebulót hívhatta volna, a telefonáló így szólt: „Még kérem, legyen szíves sietni, mert a Kanári-szigetokről telefonálok.” „Szórakozzon az öreganyjával!” - dördült Lajos bácsi a vonalba, majd lecsapta a kagylót. Nos, ugye nem léteznek a Kanári-szigetek?! Az igaz történet gyakran megfordult a fejemben, mikor naponta lejtettem Las Palmasban a General más de Gaminden, a Bravo Murillon, vagy a Santa Catalina park leghívogatóbb bárjában a barrán, a pultnál a legkényelmesebb helyet, a legjobb cortadot (kis kávé kevés tejjel) kerestem, hozzá a La Provincia legérdekesebb híreit, vagy éppen a sehol máshol nem hallható sztorit, amellyel a beszédes camarero szolgált. Másik közvetett bizonyítékom a szigetek nemlétére talán az a honi fejekre abroncsként feszülő közöny lehetne, amellyel a kézivezérelt országos sajtó akkor a felkínált írások hosszabb távra szóló rendszeres közlésétől lényegében elzárkózott. Természetes módon a kisemberre, a dolgozóra történő demagóg hivatkozással, akit nem volna célszerű elérhetetlen álmokkal idegesíteni. A szigetcsoporthoz, az archipelago akkoriiban az elérhetetlen álom megtestesítője volt.

Jómagam a mai napig nem tudtam napirendre térni az ott töltött esztendő elképzeltetlenül tömény élményhalmazára fölött. Nézem a fotókat, azokon a ciudad jardín afrikai vörös akácait, a téli hónapokban pazarul virágzó lila bugenvillákat, a rejtélyesen emberi hasonlatosságú sárkánypálmákat, az Atlanti óceán alázatra ösztökélő, földöntúli erők utaló hullámóriáit, a playák selymes, aranyzárga homokját. Nézem a berber őslakókat idéző, fotózásakor szemérmes guanchok napsütötte arcát és hallani vélem a minden lányt tovább lányító canárió dialektust, a szóvégi elharapásokat, amelyek a karib-tengeri népekkel rokonítják a canáriókat. Közben az ibériai félszigettől csaknem kétezer kilométerre, az afrikai partoktól Fuerteventura szigete felől pedig mindössze ötven kilométeres távolságra lévő, keletkezéstörténetére nézve több alternatívát is kínáló szigetcsoporthoz van szó, az Atlanti óceánban. Afrika, Atlanti óceán, Spanyolország, Latin-Amerikával rokonító vonások... Ne csodálkozzon az olvasó, hogy a könyvben az átlagosnál több a napfény, a tenger, a tánc, a zene, a vidámság, a futball, az élet, a fiesta, sőt a bolondság. Kerülöm a szigetekre vonatkozó, szigorúan lexikális ismeretek közreadását. Arra gondoltam ugyanis, hogy könnyebb az élethez leemelni a könyvespolcra a lexikont, mintsem lexikális dolgokat közölni, s azokhoz hasztalan keresni az életet. Közben eltelt több mint egy évtized. Távozott az élők sorából Camarón de la Isla, a legendás flamenco

énekes, nem Michel és Butragueño rúgják a gólokat a Real Madridban, s talán rólunk magyarokról is többet tudnak már odakint, mert akkor a semminél is kevesebbet tudtak. Majdnem olyan minimálisat mint minden ellenkező híreszteléssel szemben a röghöz kötött magyarok tudtak a canáriókról, a spanyolokról, a vasfüggönyön túli, távolabbi, exotikus világról. Azt hiszem, illúzióink ma sem lehetnek.

Győr, 1998. március 21-én

Pákovics Miklós

Menni, menni, menni

Már Móricz Zsigmond megmondta, hogy gyalogolni jó. És engem mindenki járműre akar ültetni: Metróra, autóbuszra, taxiba, repülőre, vonatra, úrhajóra. Vasárnap hajnalban érkeztem Párizsba. Ezeröttszáz kilométert utaztam az Orient expresszen és hátra van újabb ezeröttszáz kilométer Madridig a Puerta del Sol expresszen és még Madridból kétezer kilométer vagy több repülővel Las Palmasba, a Kanári szigetek fővárosába. III. Richard egy országot kínált egy lóért. Én egy lovat adnék egy kis gyaloglásért.

Majd. Egyelőre még nem lehetséges. A nyakamon vannak a bőröndök. A Gare de L' Est-ről el szeretnék jutni a Gare d' Austerlitzre, persze metróval a késsel jelzett ötös vonalon. A gyaloglásért meg kell küzdeni. A metróhoz jegy kell, a jegyhez pénz, a pénzhez pedig váltanom kell. Vasárnap reggel hét óra. A Gare de L' Est-n a pénzváltó fél nyolckor nyit. A kisasszony - innentől kezdve mindenki kisasszony és mindenki úr - elsimítja az éjszakát a szeme alatt, a párizsi éjszakát. Keresi a kulcsokat, a púdert, a fiókot, a pénzt, a „nyitva” táblát, és azt hiszem, önmagát keresi. Vasárnap hajnalban dolgozni, ki látott ilyent. Vágyakozva gondolok egy korty kávéra. Még messze lesz. Dél körül engedélyeztem magamnak, vagy még később.

A kisasszony most a rúzszt simítja el és mosolyog. Ez már jó jel. A társa már dobálja a pénzt. Ő most fordul a másik oldalára. Itt vagyok kisasszony! Már Móricz Zsigmond megmondta... Jó. ...hogyan jó. Maurice? Nagyon kedves. Az irodalom nem hozhat össze bennünket, látom. Csak ez a kis egyszerű ügylet, ami nekem metrójegyet és egy jó kávé eredményez. Neki az égvilágon semmit. Végre munkába lendül. Majdnem átlendül a munka túlsó oldalára. Beváltja a pénzemet és biztatóan mosolyog. Kell a biztatás, mert a bőröndök nehezek. Egy angol lány segíteni akar. Mylady. Már Móricz Zsig... Nem hagyom magam.

A metró is álmosan dőcög. Olvasom a megállók neveit. Austerlitz pályaudvar. Megérkeztem. Egy nő segít kinyitni az ajtót. Meglep, mennyire udvariasak a nők Párizsban vasárnap hajnalban. Végre megszabadulok a bőröndöktől. Csekély huszonhat frank. Négy kávé ára. De szabad vagyok! Szabad és gyalogolhatok a kedvemre. A Boulevard de l'Hopital sarkán mondom ki először Móricz Zsigmond nevét. Egy úr megkérdezi (mindenki monsieur), mi a problémám. Azt mondom, gyalogolni szeretnék, ám ön úgyis metróra akar ültetni, mert ön a PKV, a Párizsi Közlekedési Vállalat hites képviselője. Nem, nyugtat meg az úr, mondjam csak el az óhajomat. Szeretnék eljutni a... Szeretnék eljutni a... Megvan. Szeretnék eljutni a Boulevard St. Germainre. Igenis uram, mert innen kezdve magam is úr vagyok. Tudja mit? Üljön metróra, az a legegyszerűbb. De én gyalogolni akarok, mert már Móricz Zsigmond is megmondta... Csak nem azt akarja mondani, hogy ismeri Móriczot? Vagy ön volna személyesen Móricz Zsigmond? Örvendek, akkor gyalogoljunk együtt.

Itt van ni - mutatok az úrnak a lábamra. Szeretném térdig lejárni. Azaz valamivel lejjebb. Fogadás. Nyerek tíz deka amerikai mogyorót Győrben az Árpád úti halászcsermelyében egy igen jó barátomtól, aki utál gyalogolni. Az úr mosolyog. Elkeni a bajuszát. De ezt már nem hallom, mert a bal parton elindulok fölfelé. Galambok, sirályok szárnyalnak el mellettem. Üljek föl a szárnyukra - hívogatnak, de nem ülök föl. Az én repülőjegyem a Las Palmas-i galambra szól. Jó. A Boulevard St Michel és a Rue Cujas sarkán lejt a járda... És Ady Endre ismerte Párizst és Móricz Zsigmondot. A Place de La Concorde-on vagyok. Szédítő autóforgalom. Az előkelő Hotel Crillon előtt ifjú rendőrtől kérdezősködöm. Szalutál. Nekem szalutál és metróra akar ültetni. A rabomobil egy mellékutcában áll. Kék színű és a szélvédő üveget vasrács védi. A tüntetők kövei miatt. Monsieur, köszönöm, de nem ülök metróra.

Megkondul a Notre Dame nagyharangja. Szédítő mélységet látok. Leülök a hűvös csendben. Majd vissza a bal partra. Kis galériákban keresem Párizst. Móricz velem van. Egyetértőleg bólintunk. A kávé még várhat. Jean-Louis Trintignant butikjának az áruválasztékát nézem. Akadna cipő, ha az enyém elszakadna. Na igen, de drága. Üres borosüveg úszik a Szajrán. Benne egy csavargó párizsi üzenete. Hátha valaki visszaúsztat egy teli üveget. Gyalogolhattam harminc kilométert. Gyalogolni jó. De már egy kis pihenő kellene. A gondolat. Arra gondolok, hogy egy órája az Arc de Triumphe alatt álltam és végignéztem a Champe Elyséesen mindkét irányban. És bizony elszédültem. Ilyen élményt talán az Atlanti óceán fog nyújtani.

Már Móricz tudta, hogy a metróból semmit nem látni. A párizsi metróból a párizsi semmi tárul az ember szeme elé. Délután háromkor én még menetelnék, a lábam azonban „leül” egy kávéházban a l’Hopital körúton. Móricznak is rendelék kávé. Megérdeklődtem, abszint is lesz, ha Ady erre tévedne. A vigyázó szemünk mindenesetre Párizson.

Az elfelejtett költő

Párizstól Madridig ezeröttszáz kilométer a távolság. Vonaton tizenhét óra. A Puerta del Sol expressz mohón falja a kilométereket, ennyi idő alatt mégis a sínen túlitól eltérő világgá zötykölődik a kupékban összeverődött nemzetközi társaság, bár zötykölődésről szó sincs. Másodosztályú jegyhez is első osztályú kényelem jár, nem szükségszerű, hogy egy vonat lassú, sötét, hideg és piszkos legyen. A kalauzok a MALÉV személyzetének színvonalán öltözködnek, tehát úgy mint egy miniszter. A modor kifogástalan. A tizenhét óra azonban tizenhét óra. Pavlovi kísérletnek is beillene, hogyan fordul az összezárt utasok figyelme szükségszerűen egymás irányába.

- Á, a monsieur magyar! Á, a mademoiselle svéd! Általában így indulnak ezek a beszélgetések és magától értődően a legritkábban érintik az emberi lélek mélyrétegeit. Tapintatból is, meg egyáltalán. Bordeaux-ban és Hendaye-ban két részletben leszállt egy francia család. A lányt nyelte el előbb az Atlanti óceán felől áramló köd. A szülők kézfogással adták tanújelét, hogy számukra megfelelt ez a társaság. Ketten maradtunk egy marokkói fiúval, aki a marokkóiség semmi külsődleges jelét nem viselte magán. Sevillába igyekezett. Pontban hajnali fél négykor, amikor Rilke meghalt, a költészetről kezdtünk beszélgetni. A vonat már Kasztília kopár-szép hegyei között haladt, keresztülfúrta magát vagy száz alagúton is. Háromnegyed tízkor még nehéz volt elképzelni, hogy negyed óra múlva, azaz tízkor begördülünk a Chamartin pályaudvarra, de így történt. Halid, így hívták a marokkói fiút, barátsággal elköszönt és elindult Sevillába.

Minden nap, amikor Las Palmasban végigmegyek a Gustavo Adolfo Bécquer utcán, erre a hajnali fél négyre, Halidra és a költőkre gondolok. Az a mondat zakatol a fejemben, amit nemrég az El Pais című madridi lapban az utcának nevet adó és a múlt században pontosan százötven éve Sevillában született Bécquer sevillai utóéletével kapcsolatban olvastam: „Sevilla rosszul bánik a költőivel, akiknek el kell hagyniuk a várost, ha dicsőséget akarnak elérni.” És a folytatás: „Sevilla rosszul bánt Blanco White-tal és Cernuda-val; Vicente Aleixandre-ről akkor emlékezett meg, amikor Nobel-díjat nyert, Gustavo Adolfo Bécquer halála után egy barcelonai képeslapban jelent meg a fájdalom első kiáltása. Rossz idők járnak a költészetre.”

Mivel minden vonatkoztatás legkézenfekvőbb támpontja idegenben a szülőföld, és mert lényegileg is vonatkoztatathónak érzem a mondatot, az is megfordul a fejemben, melyik

magyar várossal lehetne Sevillát és melyik magyar költővel Bécquer-t felcserélni. Rilke idegenként tartózkodott Spanyolországban 1912-ben és 1913-ban, azonban éppen Sevillában megérezhetett valamit a város és a költők áldatlan viszonyából. Híres spanyolországi episztoláriumának egyik Sevillából keltezett levelét így kezdi: „Sevillától nem várok semmit...” Sevilla rosszul bánik a költőivel, a semmit minden biztonnyal megadja. Mellesleg Alfredo Valenzuela, az El Paisbeli cikk írója a paradoxonok iránti kitűnő pillanatot használja fel panaszkodásra, Bécquer elfelejtett sevillai nyomainak kutatására, amikor a százötvenedik évforduló alkalmából a helyi hivatalos testületek megmozdultak, „először” - írja Valenzuela. Megjelent Isabel Román professzor Bécquer-ről szóló könyve, az író két színpadi művét is tartalmazva. Tudományos ülészakot tartottak. Mindezek ellenére a poétából alig őriz valamit a város.

A cikk még mentséget is keres Sevillának. Megemlíti Bécquer viharos korát. A papokat kiűzték a kolostorokból, Sevillát idegen tábornok bombáztatta, kolerajárvány is volt, a forradalom megbuktatta II. Izabellát... Mégis. De ki is volt Bécquer, akiért rajongott a század elején egy Antonio Fuentes nevű torreador és akinek a művei iránt nem növekszik az érdeklődés, ahogy Luis Santiesteban, a könyvkereskedők sevillai társaságának elnöke megállapítja?

A költő művészdinasztia tagja volt. Eredetileg a gyönyörű Gustavo Adolfo Claudio Dominguez Bastida névre hallgatott, elődeit ugyanis Domingueznek hívták. Az apa, José Dominguez a sevillai romantikus festészet costumbrista irányzatának képviselőjeként II. Izabella házi festője. Több képe található madridi és más spanyol múzeumokban. Az apa testvére, Joaquin szintén festőművész, a sevillai szépművészeti iskola igazgatója. Ő is a costumbrista irányzat jegyében dolgozott, a különböző spanyol vidékek néptípusait, viseleteket örökített meg a vásznon. Művei Madridban és Amerikában egyaránt megtalálhatók. Festő volt Valeriano, a költő testvére is. Kettőjük pályája szorosan összekapcsolódik.

Gustavo Adolfo Bécquer 1836-ban született Sevillában. Korán árvaságra jutott. Festészetet és humán tudományokat tanult. A nyilvánosság előtt Spanyolország templomai történetének a megírásával akart bemutatkozni, a tervezett sorozatból azonban csak egy kötet készült el. Különböző lapok szerkesztésében vett részt. Barátjával, Luis Garcis Luna-val Adolfo Garcia művésznévén francia darabokat adaptált spanyol színpadra. Sevillát tizennyolc éves korában elhagyta. Madridba költözött, de élt Toledóban és a vervuelai monostorban. Szerelmi ihletésre született a Rimas (Rímek) című költő ciklusa. A monostorban írta Cartas desde mi celda (Levelek a cellából) című művét. Az 1861-1865 közötti időszak volt számára igazán termékeny. 1866-ban miniszter barátja és tisztelője jól jövedelmező álláshoz juttatta, az 1868-as forradalom azonban megbuktatta a minisztert, Bécquer elveszítette az állását. Később, röviddel halála előtt a La ilustración de Madrid című lapot irányította.

Bécquer szülőházát nem találják ma Sevillában. Jorge Urrutia, a sevillai egyetem irodalomprofesszora úgy vélekedik, nem fontos, hogy megtalálják, a fontos az, hogy a kor jegyeit magán viselő házat találjanak, amelyben összegyűjthetik a költőre vonatkozó emlékeket. Életének nyomát elfelejthették Sevillában, ahol rosszul bánnak a költőkkel, művei azonban megtalálhatók a könyvesboltok polcain - Sevillában is. A Rimas-ciklus huszonkettedik versében a szerelmes Bécquer így szól: „Por una mirada, un mundo / por una sonrisa, un cielo, / por un beso... yo no se / qué te diera por un beso”. Magyar fordításban: „Egy pillantásodért, a világot / egy mosolyodért, az eget, / egy csókodért... nem tudom / mit adnék neked /

Karácsony Las Palmasban

Az ünnepi menü kagylóval kezdődik. Aztán azzal folytatódik, hogy egyik vendégünk elmeséli a nyakán éktelenkedő seb történetét. Világos nappal a régi városrészben egy ártatlannak látszó férfi óvatlan pillanatban letépte a nyakláncát. Arany volt medáliával, és kihasználva azt, hogy a lámpa éppen pirosra váltott, az élete kockáztatásával elmenekült. Mire vendégünk a megsebesítéstől magához tért, üldözésről már nem lehetett szó, mert az utcák túlnyomórészt egyirányúak és az autóforgalom magyar szemnek ámokfutó sebességgel zajlik. A nyaklánc tehát eltűnt, de ottmaradt a seb, amit a rabló erőszakos mozdulata okozott.

A csirkénél már elhangzik az intelem. Órát, ékszert ne hordjunk, még bizsut sem, mert az útonállók a legritkább esetben rendelkeznek szakértelemmel. Kirabolnak és majd kiderül, érdemes volt-e. A teljes leszerelés után kész a javaslat a teljes felfegyverkezésre. A Santa Catalina park marokkói árusa finom rugós tört ajánlott, a rablók ugyanis azzal támadnak általában. Ha odaadod a pénzt, nincs baj, ám ha nem adod, mert történetesen nincsen, akkor még mindig leszúrhatnak. Mellesleg az újságárus azt ajánlotta vendégünknek, nehogy felismerje az utcán a támadót, mert pórul járhat. Gran Canaria tartomány, azaz a Kanári szigetek fővárosa tele van rendőrrel, hatalmas japán motorkerékpárjaik még telefonnal is fel vannak szerelve, a rablókkal szemben azonban tehetetlenek.

Egyébként a meghátrálás elmélete nem új. A szigetek fő terményénél, a banánnál már én mesélem el, hogy Madridban nem tudtam megszabadulni a bőröndjeimtől a vasúton. A baszk terrorista akciók miatt megszüntették a csomagmegőrzést. A hatalmas Chamartin pályaudvar, főként a peronok környéke, nyüzsgő a fegyveres rendőröktől. Igaz, a repülőtéren viszont azonnal felvették a csomagokat délelőtt tizenegy órakor, bár a gép csak este fél ötkor indult Las Palmasba.

Maga a repülés aztán már nem volt olyan egyszerű. Hegyeshalomból hajszál pontosan indult az Orient expressz. Bécsbe, Salzburgba, Münchenbe, Augsburgba, Stuttgartba, Karlsruheba, Strasbourgba. Majd másnap reggel Párizsba pernyi pontossággal érkezett. Az órát lehetett volna igazítani a Párizs-Madrid útvonalon közlekedő Puerta del Sol expresszhez is. A tisztságról, a gyorsaságról és a meleg fülkékről - mégiscsak december volt, amikor útra keltem - most nem akarok beszélni.

Ami a Madrid-Las Palmas légijáratot illeti, több volt a kedvezőtlen előjel. Beszálláskor annyi utas gyűlt össze a repülőtér 14-es kapujánál, hogy úgy éreztem, igyekeznem kell, mert nem férek fel a gépre. Mikor már azt hitte az ember, hogy minden rendben van, lassan becsukják az ajtót és felszállunk, megjelent a gépen a repülőtér egyik alkalmazottja, papírt lobogtatva eszmecserebe bocsátkozott a gép személyzetével. Néhány utas jegyét újra megnézték, aztán még egyszer és még egyszer, míg végre eltűnt az „idegen”. Becsukták az ajtót. Bezárva vártunk több mint egy órát, mert a járatok összetorlódtak és a végén már annyi gép várt felszállásra, mint a városban a zöld jelre autó. Már csak egy terrorista hiányzik, gondoltam magamban. Mellettem egy nénike szunyókált nagykabátba burkolózva. Bányászovátinak is vélhetném, ha később nem mesélte volna el spanyolul, hogy fönt északon járt Austurias tartományban a rokonainál és most igyekszik haza Las Palmasba, ahol a télikabátot persze azonnal sutba dobja. A viszontagságok után nagy élmény volt fönről megpillantani a Kanári szigetek körvonalait, na meg az Atlanti óceánt. Las Palmasban megtudtam a késedelem és az utasdömping okát. Az előző napokban sztrájkolt a madridi repülőtér személyzete, emiatt több járat kimaradt. Ferihegyről késve indult a Malév járata is, mert Madrid-Barajas nem volt kész a fogadásra. A madridi járat végül a Földközi tenger partján Valenciában landolt, majd újra elindult Madridba. Egy órát körözött a spanyol főváros fölött, amire az utaskísérők szerint még nem volt példa. Végül a gépet nem engedték leszállni. Visszatért Valenciába és az utasok a légitársaság költségén ott töltötték az éjszakát, majd másnap érkeztek Madridba. A kitérő

persze jól jött azoknak, akik amúgy is Valenciába, vagy a Földközi tengeri partvidék más városába igyekeztek.

Könnyű spanyol bort iszunk. Itt némi elégtétellel állapítom meg, hogy hatszor-nyolcszor olcsóbb a kapható soproni kékfrankosnál és a villányi burgundinál. Igaz, van spanyol bor, amelyik nyolcszor drágább a magyar boroknál. Ha akarnánk sem lehetne a karácsony ugyanolyan mint odahaza. Szép kis műfenyőt vettünk, az igazi kevés és nagyon drága, mert messziről szállítják. Más ez a karácsony. Ugyanezt mondják éjszaka kissé szabadkozva spanyol vendéglátóink is. Itt nincs olyan, hogy december 24-én este nem illik látogatóba menni. Éjjel egy órakor rögtönzött szabadtéri színpadon népi muzsikások hangulatos koncertet adnak. A gitár és a szép énekhang dominál. Éjjel két órakor házi koncert résztvevői vagyunk. Úgy tűnik, minden spanyol nagyszerűen gitározik és csodálatosan énekel. Huszonegyedikén este nem csuknak be az üzletek, nem áll le a forgalom, nem néptelenedik el az utca, ellenben petárdák ezrei durrognak és a Spanyolországra oly jellemző bárók ezreiben folyik a megsokkolt élet. Valóban, más ez a karácsony. Az El Corte Inglés áruház előtt az angyalok zenekara játszik, bent fegyveres rendőrök éber tekintetétől kísérvé bámulhatod a legújabb elektronikát. Az élelmiszer áruházak gondolái között ugyancsak fegyveres rendőrök cirkálnak. Arra gondolok, hány fegyveres rablás előzhette meg ezt az éberséget. Aztán, hogy jobb legyen a közérzetem, próbálok elhitetni magammal, hogy rám vigyáznak. Mellesleg féltetni való aranyam nincsen. Az órát már itt Las Palmasban leejtettem és tönkre ment. Egyszóval rendben van minden.

Jancsi

Valójában Jean-Luc-nek hívják és Las Palmas tengerparti strandján ismerkedtem meg vele január nem tudom én hanyadikán. Ebben persze semmi különös nincs a Kanári-szigeteken. Számomra még az sem különös, hogy Zsan-Lükt az új magyar film indukálta Pistám-jelenség hatására elneveztem Jancsinak. Rokonság nincsen köztük, Pistát és Jancsit ritkán lehet elképzelni egymástól távolabb és nemcsak a tekintélyes földrajzi távolság miatt. Zsan-Lük azonban, bocsánat Jean-Luc éppúgy bejárta az utat, amíg Zsan-Lükből János és Jancsi, sőt Jancsim lett, mint ahogy Pistám is Pistikeként vagy Istikeként született és lett belőle Pityun, Pityurin keresztül István, Pista, majd Pistám és legvégül jelenség.

A Jancsim-jelenséget talán Zsan-Lük nélkül is felfedeztem volna itt Isten és Afrika háta mögött, ám ha a véletlen az ember kezére játszik, nem mindig lehet elhárítani. Szóval ülök a playán a homokon, előttem a végtelen óceán, amitől időnként elszomorodik a földi halandó és kedve támad az első gyorsal hazautazni, hogy a marhapörkölt ízét még jobban „megjegyezze”. Nem ül föl az első gyorsra, hanem kezdi figyelni azt a hátizsákos, farmernadrágos és mondanom sem kell, mezítlábás fiatalembert, aki ebben a pillanatban telepszik le tőle két és fél méterre. Nincsen benne semmi rendkívüli. Hogyan is lehetne az, amikor a keblenövesztett, szivarozó és mély dörmögő hangon megszólaló transzvesztita sem rendkívüli itt, a monokinis hölgyek hatalmas áradatáról aztán már nem is beszélek. Las Palmas napszemüveges, szalmakalapos nudistái pedig végképp unalmasak.

Marad hát a fiatalember, aki belehunyorog a napfénybe, és többször is felém sandít. Mire kitáplálnám, miért tisztel meg az érdeklődésével, már meg is szólít franciául. Fölsorol körülbelül harminckét nemzetet, amelynek a polgára lehetek, elsőként említve az Egyesült Államokat, Svédországot és az NSZK-t, mivelhogy onnan érkeznek a szigetekre elsősorban áttelelni. Nem nagyon lepődött meg, amikor közöltem vele, hogy magyar vagyok és a nemlétező milliók helyett a sors hozta úgy, hogy itt telelgetek, gatok-getek és ezért a sorsnak persze

inkább hálás lehetek. Régen társaloghatott magyarokkal, mert rögtön elmesélte az egész életét. Az egyes fejezetek között mindössze annyi szünetet hagyott, hogy a hátizsákját magához húzta és kivéve abból egy hosszú francia kenyeret és egy jó fej vöröshagymát szendvicset készített magának. Az első harapás előtt megkínált. Nem voltam éhes és nem is volt szívem elfogadni, már a gyerekkorban rögződött bennem a meggyőződés, hogy általában nem gazdag és rendszeresen jóllakó emberek szoktak üres kenyeret ebédelni vöröshagymával. A meggyőződést érvényesnek tartottam a Kanári-szigeteken is.

Zsan-Lük, mert már a nevét is megtudtam, jóízűen ropogtatta a szendvicset és előadta, hogy hajóval érkezett Santa Cruz de Teneriféből, különben szökött belga matróz, de megunta a hajóséletet és kereket oldott. Igyekeztem intelligensen hiszékenynek mutatkozni, úgy látszik, nem nagyon sikerült, mert zsákjából előhalászott egy kopott levéltárcát, megmutatta elgyötört matrözigazolványát, felesége ugyancsak gyűrött fényképét - ha kitaróan könyörög neki, talán visszafogadja -, elmesélte, hogy nagy család tagja, öccse odahaza országos bajnok motorversenyzésben, nővére légikisasszony, de most gyermeket vár és nem dolgozik, a papa és a mama gazdag kapitalisták - így mondta - nagy házban laknak Belgiumban. Minderről már nem volt igazolvány, de nem is volt fontos. Rendőrfelügyelőnek is dicséretére való ösztönösséggel megkérdeztem, mennyibe került a hajójegy Las Palmasba. Körülbelül a dupláját mondta, mint amit tudtam, de ez sem számított. Rájöttem ugyanis, hogy Jean-Luc, azaz Jancsi ezen a tájon jelenség.

Egy szál hátizsákkal érkezett teljesen mindegy, honnan, maradék pénzén vásárolt francia kenyeret, vöröshagymát és amit az előbb kifelejtettem, egy dobozos sört, ami itt a sors kiszámíthatatlan szeszélye folytán olcsóbb az üdítőnél. Maradék pénzén? Volt-e valaha fő pénze, vagy mindig csak maradék? Ezt senki nem fogja kideríteni. Az éjszakát az óceán partján töltötte meghúzódva a csónakok között, reggel pénzért lezuhanyozott és most itt van. Tud egy kicsikét gitározni, de nem annyit, hogy a Santa Catalina parkban, vagy a Trianán kalapozhatna érte. Rajzban tehetségesebb. Megint a hátizsákban matat, mutatja a krétáit. A spanyolok nagyon vallásosak. Ilyesmit kellene rajzolni. Keresne rendes munkát is, de az elnyűtt farmerban nem jelenhet meg sehol. Szereti a természetet, a virágokat, az állatokat, imád kirándulni és tisztelettel hív engem másnapra a hegyekbe. Pillantást vetek a kopár, vulkanikus vonulatokra, arra gondolok, hogy a helyi asztrofizikai intézetet földrengésjelző tevékenységéért egy költővel, egy festővel és egy zenetudóssal egyetemben a Kanári-szigetek díjára javasolták és úgy döntök, hogy nem megyek kirándulni. Azért barátságosan elköszönünk és az első szökött matrózt, akivel találkoztam, otthagynom a playán. Búcsúzóul odaadom még az aznapi újság hirdetési oldalát, bár tisztában vagyok azzal, hogy ő is csak áttelelni érkezett és operációval kezelt ifjúkori alkoholizmusát tovább gyógyítani, ha ez egyáltalán lehetséges. A Jancsim-jelenség kúrálására kevés a napsütés, kicsi az óceán.

Perez Galdós

Pere Galdó? - kérdez vissza a trafikos hamisítatlan „kanári” kiejtéssel. A Perez Galdós Színházra gondol, amely a Kanári-szigetekre jellemző egzotikummal száz méterre található az Atlanti óceántól és ugyanennyire a hegyről az óceánnak nekifutó autópályától. A felesége rögtön csatlakozik: a színház az ott van. Csakhogy én az utcát, a Perez Galdós utcát keresem. A férj már tudja, a feleség még nem. Ezen egy kicsit összevitatkoznak, amit persze élvezek.

Nemcsak azért gondolnak a színházra, mert a trafik ötven méterre található a színházról, hanem mert ott mostanában nagy esemény zajlik. A Kanári szigetek tartomány kulturális kormányzata szervezésében elegáns komolyzenei fesztivál. A program igazán lenyűgöző. A

fesztivált január 11-én este fél kilenckor a Londoni Szimfonikusok nyitották egy Beethoven és egy Brahms szimfóniával. A karmester Günther Herbig volt. Szólista az orosz származású hegedűművész: Guidon Kremer, aki minden kétséget kizáróan a világ nagy hegedűművészeinek egyike. Testmozgással is követett teljesen egyéni, szuggesztív előadásmódja otthoni tetszésnyilvánításokhoz szokott néző-hallgató számára elképzelhetetlen sikert aratott. A barokk hagyományok szerint épített színház emeletei komoly próbát állottak ki. A viharos lelkesedés persze éppúgy szólt a Londoni Szimfonikusoknak, akik a komolyzene világában ma egyedülállót tudnak. Méltatlan volna hasonlatokkal élni. Száz muzsikos a pódiumon. Tökéletes hangszerekkel, hangszertudással, intonációval és az együttes munka iránti olyan professzionális odaadással, amely karmester nélkül is érvényre jutna.

A február 5-én záruló fesztivál második estjét is a Londoni Szimfonikusok adták más karnaggal és műsorral. Előbb a műsorról. Wagner Nürnbergi mesterdalnokok című művének nyitányával indult, Richard Strauss A halál és a megdicsőülés című szimfonikus költeményével folytatódott. A műsor második részét Gustav Mahler Titán-szimfóniája alkotta, ráadásként pedig egy spanyol szimfónia részlete következett. Nehéz elképzelni, hogyan volt lehetséges, de lehetséges volt. Az előző napi fantasztikus közönségsikert ez a második nap felülmúlta. Több magyarázat is lehetséges. És ezek közül az egyik feltétlenül a spanyol karmester, Max Bragado-Darman személye. Több mint tíz évet töltött az Egyesült Államokban különböző zenekarok karmestereként. Tavaly márciustól Canari tartomány szimfonikus zenekarának a karnagya. Még arról is „nevezetes”, hogy az elmúlt ősszel Magyarországról szerződött muzsikusokat, köztük a Győri Filharmonikus Zenekar két tagját.

Még adós vagyok a magyarázattal, miért véltem fontosnak a koncert kezdési időpontját közölni. Nos, minden kertelés helyett: a másnapi lapok - ez is elképzelhetetlen számunkra - közölték a koncert kritikáját. Nem egyedülálló teljesítményről van szó. Azt hiszem, itt az rendhagyó, ha nem így történik. Le lehet pörgetni, hogyan történt. Éjjel fél tizenkettőkor vége a koncertnek, a kolléga bement a szerkesztőségbe, vagy a nyomdába egyenesen. Éjjel 2-ig, 3-ig megírta a kritikát, ami a nyitva hagyott oldalba belekerült és reggel korán az utcán volt az újság. Semmi más nem volt fontos, csak az, hogy a tegnapi esemény a mai lapban megjelenjen. Ehhez mindenkinek partnernek kellett lennie, még a nyomdának, a postának is, már ami a terjesztést illeti.

A Perez Galdós Színház, ha nem mondtam volna még, a tartomány fővárosában, Las Palmas-ban található. A fesztivál másik színhelye pedig egy másik világhírű nyaralóhelyen, másik szigeten, Santa Cruz de Tenerifen a Guimera Színház. Las Palmas három kilométer hosszú strandjáról tiszta időben látszik a legmagasabb spanyol hegység, a 3718 méteres Teide hófödte csúcsa, este meg a Tenerife-i kikötő fénye. Szárnyas hajóval nyolcvan perc az út, komppal négy óra, de lehet közlekedni repülővel is, ami ugyanannyiba kerül, mint a hajó. Csak látszólag tértem el a fesztiváltól. Tenerife a második zenei fesztivál állandó színhelye. Azaz a londoni muzsikusokon kívül fellép itt a Lengyel Filharmonikus Zenekar, az Orquesta Filarmonica de Gran Canaria, azaz a Max Bragado-Darman vezette Las Palmas-i szimfonikus zenekar, a stuttgarti Melos Quartett, a Hamburgi Rádió Szimfonikus Zenekara, az NDK-i Berliini Oktett, a Berliini Staatsoper. A szólisták közül csupán két nevet említék meg, Christa Ludwigét és René Kollóét, hogy érzékeltessem a fesztivál nívóját.

Senki ne csodálkozzék, hogy a belépőjegyek ára is „igyekszik” érzékeltetni a színvonalat. A Londoni Szimfonikusok koncertjére négyezer pezeta volt a legdrágább jegy. Nem is az az érdekes, hogy ez olyan 1300 forint, ami odahaza is nagy pénz. Itt kint négyezer pezetaért már egészen jól lehet vásárolni. Mondjuk egy pár szép férficipőt. Ha kettővel beszorzom, még látványosabb a számítás. Aki tíz koncertre szóló legjobb bérletet vesz, 17500 pezeta-t fizet (hatezer forint). A huszonegy koncertre szóló legdrágább komplett bérlet 31 ezer pezeta, két

személyre tehát 62 ezer. Spanyolországban igen sokan keresnek ötven-hatvanezer pezetát, vagy többet már ha valakinek van munkája. Essék szó a szerényebb pénztárcákról is. A harmadik hely a legdrágább kétharmadába, felébe, harmadába kerül a programtól függően. A legolcsóbb, a „delantera general” a legdrágább egyötödébe.

A „londoni” koncerten már osztogatták a február 6-án kezdődő és április 6-ig tartó operafesztivál programját. A műsorban a többi között Wagner Tannhäuserre, Mozart Varázsfuvolája és a Cosi fan tutte, Verdi Traviatája, Gounod Romeo és Juliája szerepel. És ez még nem minden. Farsangkor kezdetét veszi egy hat hétig tartó fiesta, azaz ünnep, amelynek a hangulatát a helybeliek akár túlzó, akár nem túlzó állítása szerint a riói karneváléhoz lehet hasonlítani. Pártatlan szemtanú szerint akkora a zenebona, hogy nem lehet aludni.

España feliz

„Spanyolország boldog”. Ez volt írva a magyar tévénezők által is ismert Manolo dobjára Las Palmasban a Spanyolország-Szovjetunió válogatott labdarúgó-mérkőzésen, mert Manolo ott volt, Manolo mindenütt ott van, ahol a spanyol válogatott pályára lép. Manolo megbűvölte az Estadio Insular csodálatos közönségét. A játék kezdete előtt a szurkolók üdvivalgásától kísérve bevonult a pálya közepére. Szertartásosan lehasalt, megcsókolta a gyepet és e pillanatban elszabadult a pokol. A mintegy huszonötezer szurkoló huszonötezer zászlót emelt a magasba és bűbájos „kanári” kiejtéssel ordította: „Epanya, Epanya!” Manolo körbeszaladt a stadionban. Minden szektor előtt letérdelt, híres dobjára ráütött néhányat, a szektor extázisban válaszolt. A lelátókon zenekarok játszottak, végig a mérkőzés alatt is.

Elkezdődött a hivatalos ceremónia. A szovjet himnusz alatt a nézőtér elcsendesült, mindenki fegyelméletten állt és hallgatott. A spanyol nemzeti himnuszkor viszont ismét elszabadult a pokol. Lobogtak a zászlók, amelyeket a szervezők ingyen, vagy ügyesen a jegy árába kalkulálva ingyenesnek feltüntetve adtak mindenkinek. Még arra is ügyeltek, nehogy elázzon, ezért nylonra festett kis zászlócskák voltak. Nem beszélve a nagyokról, amelyeket viszont már pénzért árusítottak a stadion környékén sapkákkal, kendőkkel, jelvényekkel és egyéb klenódiумokkal egyetemben. Az áruházakban valamennyi spanyol klub és a nemzeti válogatott szerelése kapható minden gyermekméretben és azt hiszem, a felnőtteknek sem gond beszerezni, ha éppen szükséges.

Vagy három dolog jutott rögtön eszembe. Az egyik az, hogy a spanyolok rögtön fiestát csinálnak mindenből. Fiesta volt a karácsony meghitt csendesség, tömjénszagú ünnepélyesség nélkül, az volt a szilveszter és természetesen fiesta a futball. A másik, ami eszembe jutott, hogy ebben az országban már többször rendeztek világbajnokságot és Las Palmas függetlenül az Ibériai-félszigettől mért kétezer kilométernyi távolságtól és attól is, hogy a helybéli csapat sereghajtó az első osztályban, ami nyilván nem független az előbbitől és egyéb körülményektől, szóval ez a Las Palmas is át van itatva, meg van fertőzve a futball szeretetével. Harmadszor irigylésre méltó egy olyan ország, ahol a sportnak több fővárosa is van. Biztosan Magyarországra is eljutott a hír, hogy az 1992-es olimpiát Barcelona akarja rendezni és a törekvés támogatására Julio Iglesias Placido Domingoval közösen hanglémez készített.

A futballünnephez magától értődően a sajtó is felzárkózott. Napokkal a találkozó előtt „röpködtek” az előzetesek. A La Provincia című reggeli lapban kísértem végig az eseményeket. A többi között belőle tudtam meg, hogy Las Palmasba érkezik Mezey György, a magyar labdarúgó válogatott szövetségi kapitánya Österreicher Emillel és ugyanide várják Henry Michelt, a francia, Tele Santana-t, a brazil szövetségi kapitányt. Az utóbbi kettő végül nem

érkezett meg, mert mind a francia, mind a brazil tévé adta a mérkőzést. Tele Santana reagálása azonban már a másnapi lapban olvasható volt: „Spanyolországnak jobb csapata van, mint 1982-ben volt” - mondotta. A továbbiakban dicsérte a játék gyorsaságát, a védekezést és a támadást.

De ne vágjunk az események elé. A spanyolok nyerni jöttek Las Palmasba. A szovjetek nyilvánvaló szerénységgel, dicsérve a fogadtatást. A játékban aztán már nem volt kötelező a szerénység. Az ellenfél úgy kezdett, mintha hazai pályán lenne, a spanyolok pedig mintha idegenben érezték volna magukat. Tét nem volt, a vendégek talán ezért is engedhették meg maguknak, hogy kezdettől nagy erővel támadjanak, ami a mérkőzés utáni nyilatkozatok szerint is alaposan meglepte a spanyolokat. A vendégek helyzetei azonban kihasználatlanok maradtak és ez, ahogy mondani szokás, később megbosszulta magát. A spanyolok fel tudták venni a versenyt a szovjetekkel. Ebben az a rendkívüli, hogy nem rendkívüli. Míg másutt vastag hóréteg fedti a pályákat és hosszú ideje szünetel a bajnokság, Spanyolországban a bajnokság javában tart, szóval a futball a közelgő világbajnokságtól függetlenül is állandó napirenden van. Nemrég megtekintettem Las Palmas mérkőzését az AC Bilbao ellen. Kitűnő talajú pályán este fél kilenckor huszonkét fokos melegben döntetlent ért el a két csapat. A helybeliek reklamáltak egy meg nem adott tizenegyeset, amelynek később sajátos módon magyar vonatkozása is lett. Az történt, hogy a legendás bombázó Puskás Ferenc nyilatkozott a madridi televízió Estudio Estadio című adásában kommentálva a spanyol labdarúgást. Jogtalannak ítélte Las Palmas követelését a meg nem adott tizenegyes ügyében - az összefoglalót látta a televízióban -, miközben volt klubja, a Real Madrid meg nem adott tizenegyesét reklamálta a Valencia ellen. Megkapta a magáét. „Büntető Puskásnak” címmel jelent meg glossza a La Provinciában. Körülbelül az az olvasata, hogy a Paraguayból néhány hónap után visszatért, csapat nélküli edző ne szóljon semmit.

A pályára lépő spanyolok közül különösen a 9-es számú mezt viselő Emilio Butragueño-t fogadta nagy tetszésnyilvánítás. Ma kétségkívül Butragueño a spanyol labdarúgás legnagyobb sztárja. Mindössze huszonhárom évével a jövő embere, itt azonban a jövő emberére azonnal számítanak, taktikát, csapatot építenek rá és nem véletlenül. Butragueño nem rúgott gólt, sőt a második féldőben Muñoz szövetségi kapitány lecserélte. Addig azonban csinált néhány olyan dolgot a labdával, amit nyilvánvalóan csak a kivételes tehetségek tudnak. Megkapó az önzetlensége, irányítókészsége, rendkívül gyors, véletlenül mindig ott van, ahol a labda, nagyszerűen cselez, a helyzeteket egyszerűen felismeri. Irigylésre méltó, hogy miközben odahaza a huszonhárom éves tehetséget éppen az italozásról, az esti kimaradozásról igyekeznek leszoktatni, valamint az edzések hasznosságáról próbálják meggyőzni, itt a jövő embere kész felnőtt.

„Kevésszer fordul elő a spanyol sport történetében, hogy egy személyiség rövidebb idő alatt nagyobb népszerűséget szerez” - írja róla a La Revista című képes hetilap. „Butragueño, a Real Madrid és a spanyol válogatott játékos a pillanatban minden korabeli fiúnak a bálványa. Bálvány nemcsak a labdarúgó képességei következtében, hanem életvitele, szerénysége, intelligenciája, felelősségérzete szerint is. Butragueño játszik és tanul, a családjával él, megveti a tivornyázást, tudja, hogy sikert csak céltudatossággal és erőfeszítéssel lehet elérni. Csodálatos személyiség, a túlzásig félénk, érzékeny, nyílt tekintete állandóan a megértés, a tanulás, a feladatok jó megoldása felé fordul... Ez a fiatalember ma a spanyol válogatott tagja és a világ leghíresebb klubjai egyikének, a Real Madridnak hosszú időre „lebiztosított” főszereplője.

A spanyolok 2:0 arányban nyertek. Megérdemelten. Az ötven oldalas La Provincia öt oldalon, tizenöt fotóval, számos cikkben, változatos megközelítésből taglalja az eseményeket. A spanyol válogatottat dicséri Muñoz, Tele Santana, Malofejev, a szovjet válogatott edzője, Mezey György, Molowny, a Real Madrid edzője, José Luis Roca, a Spanyol Labdarúgó

Szövetség elnöke, Saavedra, Canarias tartomány autonóm kormányának elnöke, olasz és francia lapok nyilatkozó munkatársa és még sokan mások. Azt a fiestát, ami a mérkőzés után hömpölygött a Las Palmas-i utcákon, az ezernyi bárban nehéz szavakkal visszaadni. Ki tudja, mi minden fordult meg a spanyolok fejében.

Már említettem, hogy Manolo dobjára a „Spanyolország boldog” felirat volt festve. Azt viszont nem említettem, hogy oda volt írva az 1986-os dátum is. Az idei évben a Nyilas jegyét viselő Spanyolország a horoszkópok szerint protagonista, azaz főhős lesz. A spanyolok hisznek a horoszkópokban. A többi már csak játék kérdése.

Federico

Amelyik népnek Attilája van, csak az értheti meg, hogy egy másik nemzetnek meg Federicoja van. Ám az „attilázást” is könnyebb megérteni odahaza, ha Spanyolországban tanúja vagy, mennyire félreérthetetlenül egyjelentésű a szó: Federico. A spanyol persze úgy is érti, hogy szeretett mártír költőjéről van szó, ha kimondod, hogy Federico Garcia Lorca, de szinte sérelem esik azon a bensőséges viszonyon, amelyben a nép van a költővel. A megszólításban is formát öltő közvetlenség délvidéki sajátosság, Lorca esetében azonban érthetően sokkal többről van szó.

Népről beszéltem, holott mindannyian tudjuk, Attila csak a kortársnak, a barátoknak, a harcostársaknak volt és lehet Attila - a felajánlkozások szélsőséges példáival ne foglalkozzunk -, mint ahogy Federico is csak a kortársaknak, a barátoknak, a harcostársaknak Federico. A párhuzamos, a névhasználatban tanúsított rokon magatartás nem véletlen, miután két hasonló sors és művészi alkat, magatartás áll egymás mellett, azzal a különbséggel, hogy Lorca életét gyilkos merénylők oltották ki, akikkel leszámolt a nép haragja, igazságérzete. József Attila és Federico Garcia Lorca a magyar, illetve a spanyol költészetben az emberi művészi helytállás olyan jelképe, amelyet egyformán ért és elismer a magyar és a spanyol nép, függetlenül attól, kinek Attila és József Attila, kinek Federico és Lorca.

Nagyjából ismerjük azoknak a körét, akik számára minden mellékszöveg nélkül jogosult az „attilázás”, többen közülük szerényen mondják a költő teljes nevét. Olykor egyéni becsvágy lehet a felfokozott tisztelet is. A „federicozók” szintén két táborra csoportosíthatók. Az egyik tábornak, mondjuk így, csak az életével, a barátságával, vagy ismeretségével volt köze a költőhöz, rögtön hozzátehetjük, ez sem kevés.

Garcia Lorca tragikus halálának ötvenedik évében vagyunk, kerek évfordulókör különösen sokat foglalkoznak Spanyolországban Federicoval, akár Magyarországon József Attilával. Nemrég Barcelonában tudományos ülészakot tartottak, amelynek akár vezérgondolata is lehetne, amit Antonina Rodrigo Irón mondott: Lorca élete és költészete olyan kút, amely nem szűnt meg vizet árasztani, utalva ezzel arra, hogy még mindig előkerülnek levelek, rajzok, kiadatlan írásként a költőtől, még mindig mesélnek az életéről új és új adalékokat, anekdotákat, amelyek a művészetét is befolyásolhatták. A teljes életmű még nem jelenhet meg, mert a költő családja számos kiadatlan szöveget birtokol, amelyeket a granadai egyetem kezdett publikálni.

Antonina Rodrigonak két könyve jelent meg Lorcáról. Az egyikben Lorca és Salvador Dalí barátságát elemzi. A granadai költő 1925-ben Dalí hívására érkezett első ízben Barcelonába. A másik könyv a költő és Cataluña kapcsolatáról szól. A Spanyol Színházi Intézetben még most is folytatódik a Lorcával foglalkozó ülészak. Barcelona, az ottani munkásokkal való találkozás mély nyomot hagyott Lorca költészetében. A téli spanyol könyvpiacra Richard I.

Predmore tollából jelent meg a Poéta New Yorkban című mű, amely Lorca New York-i verseivel foglalkozik. A költő maga is vallotta, hogy az amerikai tartózkodás hatást gyakorolt rá.

Az ötvenedik évforduló alkalmából reprezentatív hanglemezt adnak ki a költő megzenésített verseivel. A szerzők és az énekesek között olyan nevek vannak, mint Bob Dylan, Leonard Cohen, David Brossa, a spanyolok közül Victor Manuel, Serrat, Paco de Lucia, Teddy Bautista. A lemez májusban kerül a piacra. Keresik a spanyolok Federicot, aki Rafael Alberti versében jobban megmond mindent Antonio Gadesnak, a híres táncosnak („te lo diria mejor Federico”), akit hiába keres egy másik versében ugyanaz az Alberti: Federico, aki úgy nevet, mint senki más, aki úgy mond meg minden dolgot, mint senki, az a Federico nincs sehol. Csak az olajfák ágai súgják a széllel: Federico él.

Emilio menüje

Ismeri Ön Emilio menüjét? Nem? A legfőbb ideje, hogy megismerje. Az első fogás kagylólevés, a második burgonyaomlett bazsalikomos paradicsomszószban, a harmadik a kapucinus torta. Emilio egyébként szeret enni. Kedvence az angolna és általában a házi koszt. Tájegységi vonatkozásban rajong a baszk konyháért, de más spanyol tartományokban is tud jó ételeket. A külföldi konyhákat alig-alig ismeri. Amikor utazik, főként semleges ételleket fogyaszt, hogy formában maradjon. Bort nem iszik az ebédhez. Reggelire mindössze egy pohár tej és két pirítós, teli gyomorral nehezebbre esik az edzés.

Nem tudom, hány hazai szurkoló jött rá, hogy spanyol sportolóról van szó és ha Emilio, nem lehet más mint a Real Madrid és a spanyol válogatott üdvöskéje, Emilio Butragueño, mint ahogy majdnem biztos vagyok abban, hogy tíz spanyol rajongó közül tíz azonnal kitalálta volna a nevét, de nyolc talán még a menüt is ismerte volna. Érdekes, amit a sportlapok írnak egy sportolóról, de talán még ennél is érdekesebb, ha egészen más jellegű orgánumok foglalkoznak vele, mert ezek a cikkek sokat mondanak, vagy legalábbis sokat akarnak mondani az alany egész személyiségéről és ez a sok jóval több az olvasói kíváncsiság mércéjénél.

Figyeljük, hogyan kezdi a La Revista című képes hetilap a Butragueñoról szóló riportját: „Kevésszer fordul elő a spanyol sport történetében, hogy egy személyiség rövidebb idő alatt nagyobb népszerűséget szerez. Butragueño, a Real Madrid és a spanyol válogatott játékosa e pillanatban minden korabeli fiúnak a bálványa. Bálvány nemcsak a labdarúgó képességei következtében, hanem életvitele, szerénysége, intelligenciája, felelősségérzete szerint is. Butragueño játszik és tanul, a családjával él, megveti a tivornyázást, tudja, hogy sikert csak céltudatossággal és erőfeszítéssel lehet elérni. Csodálatos személyiség, a túlzásig félénk, érzékeny, nyílt tekintete állandóan a megértés, a tanulás, a feladatok jó megoldása felé fordul. Közös vacsoránk nagyon kellemes volt, folyékony, nyugodt, problémák nélküli eszmecserevel barátja lakásán.” Eztán következik a menü leírása. A vacsorán magától értődően megjelent a lap fotóriportere is. Készült egy fotó, amint Emilio pezsgőt tölt két „kellékül szolgáló” hölgy és a riporter számára. Egy másik kép ebéd közben ábrázolja a társaságot. Elmaradhatatlan az egész oldalas fotó a Real Madrid stadionjában a közismert lila csíkos fehér szerelésben, amelyet minden áruházban minden gyerekméretben megvásárolhatsz más spanyol klubok szerelésével egyetemben, és folyik a párbeszéd a csodálatos személyiség nemlétező titkairól. Nemlétező, mert valamennyi spanyol sportlap és más újság minden elképzelhető és elképzelhetlent kifürkészett és leközlött a legnépszerűbb futballistáról. A fizetésétől kezdve, ami nálunk a koronaékszereknél is jobban őrzött valami, szóval a fizetésétől a szerelmi életén keresztül egészen a jövőbeli terveikig.

A Rák jegyében született Madridban 1963. július 22-én. Bármely lap asztrológiai elemzésében olvasható, mit várhat 1986-ban a munkában, a szerelemben, az egészségben. Ezek az elemzések már azt is megállapították, hogy a Nyíl jegyét viselő Spanyolország kedvező kapcsolatba „lépven” más bolygókkal, főhős lesz ebben az esztendőben, amiből a spanyol szurkoló már okkal következtet arra, hogy mondjuk Spanyolország világbajnok lesz Mexikóban. Emilio tíz és tizenhárom éves kora között sokat futballozott - kosárlabdával. Édesapját is Emiliónak hívják, édesanyját Pilarnak. Érzése szerint apja gyakorolt rá nagyobb hatást. Van egy huszonnyolc esztendő, már férjezett nővére két fiúgyerekekkel. Butragueño-t madridi amatőr barátai nevezték először „buitre”-nek, azaz keselyűnek.

Érdekes, amit önmaga jellemzésekként mond. A pályán nagyon találékony, fantáziadús. Az életben azonban már nem érzi ugyanazt a könnyedséget. Szabadidejében szeret a barátaival lenni, de ehhez kevés az ideje. Azonkívül kedveli a mozit. A riporter azt is megkérdezi tőle, hogy a szőke vagy barna nőket kedveli-e inkább, tekintettel, hogy a két kellékül szolgáló hölgy szőke és barna. Emilio nem tud dönteni, illetve mindkettőre szavazatát adja. Ami a jövőbeli terveit illeti, szeretne mint személyiség fejlődni és később családot alapítani. Az érzelmi egyensúlyt alapvetőnek érzi az életben.

Egy ilyen riport végéről nem maradhat el az összegzés, ami megint nem igényel kommentárt. „Emilio Butragueño maga a jövő. Benne minden a holnapot idézi. Félénk pillantása szünet nélkül a horizonton jár. Emilio nem gondolja, hogy a futballsikerek elégségesek a tervek megvalósításához. Többet akar. Szeretne teljes személyiség lenni. Ezért tanul, dolgozik és ennek szenteli magát. A jelene a futball, a jövője azonban ő maga...”

Otthoni beidegződés szerint azt mondanánk, hogy megárt Emiliónak az ajnározás, fejébe száll a dicsőség, még fiatal, várni kellene stb. Itt, Spanyolországban nehéz a hazai beidegződések szerint ítélni. Kivált egy olyan klub, mint a Real Madrid esetében, amelynek a sikerei a magyar szurkoló számára is közismertek és amely sikerekhez immáron Emilio Butragueño is rakott valamit.

Nekrológ gitárra

Meghalt egy gitárművész. A világon sehol nem kelt ez olyan megdöbbenést, mint Spanyolországban. Abban az országban, ahol a muzsikuskokat a köztudomásúan nagy tisztelettel és megbecsüléssel övezett bankszakemberekkel egy szinten fizetik. Ahol a vendégnek joga van, hogy a mulatóban odalépjen a mikrofonhoz és saját kísérettel vagy anélkül énekeljen. Ahol egyszerűen bűn hajnali háromkor csendhaborítást kiáltani, amikor valaki jól érzi magát és énekel.

A karácsonyt baráti körben töltöttük, mert a karácsony is más mint odahaza. Éjfél után nyitott ablaknál olyan hangerővel gitároztak és énekeltek vendéglátóink és rögtön hozzáteszem, olyan szépen, hogy egy „fegyelmesebb” városban kapával, kaszával jött volna a felháborodott nép. Szinte zavaró volt, hogy a szomszédok csak úgy tűrik a komoly próbatételt. A szórakozó, pontosabban énekelve mulató nációk közti különbséget már Illyés Gyula felfedezte, lehangolóan jellemezve a magyarságot az olaszokhoz, spanyolokhoz, franciákhoz, németekhez képest. Sok igazság van benne. Volt módom megfigyelni, hogy a tengerparti vendéglő teraszán éneklő toprongyos, borostás részeg is bizonyos fokú muzikalitással adja elő panaszát. Még magnóra is érdemes volna felvenni. A pincér barátságosan megveregeti a vállát, nem zavarja el, bár ott sétálnak az előkelő turisták. Előtte üveg bor. Abból töltöget és iszogat a spanyol haza tiszteletére.

Meghalt egy gitárművész és a szigetek népe szomorúan vette tudomásul. Rögtön beugrik az idegenforgalmi közhely, amely persze csak egy nép felületes megismerésére jó. A gitár, való igaz, közhasználatú népi hangszer. Gitárral kísérik a templomi énekeket, ez a hangszer mindenféle változatban, méretben, minőségben a fiesták elmaradhatatlan szereplője, különös jelkép Pablo Picasso képein, Lorca költészetében, az üzletekben óriási belőle a választék és aki nem tud gitározni, nem is igazi spanyol. Ez utóbbi megjegyzésből annyi mindenesetre igaz, hogy hangszeres tudás tekintetében néhány emelettel magasabban helyezkednek el, mint mi, Bartók és Kodály nációja. A gitár azonban nem az egyetlen népi hangszer. Navarrában és általában Pamplona tartományban gyakran kísérik a népdalokat kizárólag tangóharmonikával. A sardana-t, ezt a katalán, tehát Barcelona és Gerona vidéki néptáncot magas hangú sípokkal kísérik. A tisztelet és a kegyelet Efrén Casañas - ő a tragikusan elhunyt gitáros - esetében is szól a muzsikusként és a gitárosként egyaránt.

A muzsikus rangját jól kifejező tény, hogy a tartományi lapok hasonlóan nagy terjedelemben búcsúztatják Casañas-t, mint Madrid elhalálozott polgármesterét, Tierno Galvan-t, akiben a spanyol főváros „a legjobb polgármesterét veszítette el, aki valaha volt”. Efrén Casañas Las Palmasban született 1941-ben, zenei tanulmányait is itt kezdte el Cruz Muñoz professzornál. 1962-ben kapott gitárprofesszori címet a madridi Királyi Zenei Konzervatóriumban, ahol Regino Sainz de la Maza mester tanítványa volt. 1966-ban győzött a Spanyol Televízió, a TVE versenyén. Lemezt készített másodmagával a Kanári-szigetek folklórkincséből. Koncertező művészként eljutott különböző európai fővárosokba, például Stockholmba és Párizsba, majd elnyerte Las Palmasban a városi konzervatórium gitárprofesszori címét. Számos művet komponált gitárra, átiratokot készített. Egy párizsi kiadó megjelentette „Diez Estudios para Guitarra” című sorozatát. 1978-ban és 79-ben nemzetközi gitártanfolyam professzora volt a szintén „canario” Blas Sánchez-zel. Ezen kívül közreműködött Párizsban Fernando Sor emlékére rendezett bicentenáriumi programban. Repertoárján megtalálhatók voltak Bach, Villalobos, Sor, Granados, Tárrega, Ponce, Lauro, Sainz de la Maza, Blas Sanchez művei, az ő műveit pedig Franciaországtól Japánig számos ország koncertpódiumain, zeneoktató intézményekben játszották. Martin Codax, a kritikus és a jóbarát külön kiemeli a művésznél Canaria tartomány földjéhez és népéhez fűződő szeretetét, amelyet olyan darabok örökítettek meg, mint a Nostalgia de mi tierra, Embrujo canario, Eterna primavera, Estampa isleña, Paisajes de Gran Canaria. Efrén Casañas-t gyászolják a tanítványai is, akik közül többen, mint például Benjamin Dominguez, Vicente Garcia, Fernando Bautista, José Graffigna, Juan de la Cruz Rodriguez és José Antonio Dieppa máris ismertek.

Fesztivál a Kanári szigeteken

Befejeződött a második komolyzenei fesztivál a Kanári szigeteken, pontosabban a tartomány fővárosában, Las Palmasban és a szigetszoport másik ismert városában Santa Cruz de Tenerife. Mivel a világnak ehhez a tájékahez annyi mesebeli és megalapozatlannak bizonyuló előítélet fűződik, rögtön megjegyzem, hogy a január 11-én indult rendezvénysorozat nélkülözötte mindazokat a pompázatos, a műélvezet arisztokratizmusára utaló körülményeket, amelyekért a Magyarországhoz jóval közelebb eső Salzburg és Bayreuth fesztiváljait a nyugati sajtó is okkal bírálja. Aki a programban keresné ennek az okát, csalódní fog.

A huszonegy koncertből álló programot a Londoni Filharmonikusok nyitották két esttel. Az első esten Günther Herbig vezényelt és Guidon Kremer hegedűművész volt a szólista, akit zeneértők számára nem kell bemutatni. A második esten a spanyol Max Bragado-Darman dirigálta a londoni muzsikuskokat. A továbbiakban majdnem csak felsorolásszerűen: a fesztivál

vendégei voltak a lengyel Filharmonikusok, a Hamburgi Rádió Zenekara, a berlini Staatsoper társulata kórossal, zenekarral és szólistákkal, a stuttgarti Melos Quartett, a berlini Oktett, a tartomány Las Palmasban székelő zenekara, amelynek Magyarországról szerződött tagjai is vannak, Santa Cruz de Tenerife hivatásos zenekara. A szólisták közül megemlítem Christa Ludwig és René Kolló nevét. A berlini Staatsoper csodálatos Fideliojából a Pizarrot éneklő Theo Adamét, továbbá Carola Nosseck-ét, Sigfried Vogel-ét, Rainer Goldbergét, Hanna Lisowskáét. A kimondottan szólóestek közül hirtelen Lazar Berman és Justus Frantz zongoraestje, Anne Sophie Mutter hegedűestje jut eszembe. És a fesztivál zeneszerzői: Beethoven, Mozart, Schubert, Monteverdi, Vivaldi, Pergolesi, Ravel, Bartók, Liszt, Brahms, Boccherini, Mahler, Haydn, Webern, Mendelssohn, Schumann, Orff, Schönberg, Wagner, R. Strauss, Monteverdi.

Látnivaló, hogy a kínálat szerint ez a fesztivál is lehetett volna „nagyképű”, mint említett társai. A Kanári szigetek a világ egyik turistaközpontjaként számon tartott Spanyolországban is kiemelkedik vonzerejével, mégpedig a kedvező földrajzi adottságok miatt egész évben. A rendező tartományi kormány kulturális és sporttanácsa jól gondolta, hogy januárt választotta időpontul, amikor a kontinens télies fele annak is örül, ha az utakról a havat el tudja takarítani, nemhogy fesztiválokat rendezne. Ebben az időszakban nyilván a művészek szerződtetése is könnyebb volt. Mindebből nem lehet arra következtetni, hogy a fesztivál ötletét kizárólag a nagy nemzetközi turizmus adta, bár adhatta volna az is. Las Palmas négyszázezer lakosú, lüktető forgalmú, délies nagyváros a városra és a vidékre egyaránt jellemző zenei hagyományokkal, a hagyományok továbbvitelét célzó szép tervekkel, amelyeknek a megvalósítása most lehetséges igazán. A kulturális élet fellendítésének szerves része a komolyzenei fesztivál. Jó a külföldieknek, jó a spanyoloknak általában és nemkülönben a helybelieknek.

A szokásjogot nem lehet megszegni, azaz ennek a fesztiválnak a rendezői is rangsorolták a fellépő együtteseket, művészeket, feltehetően a gázsi szerint, de a belépőjegyek ára szerint is. Legmagasabbra a Londoni Szimfonikusokat taksálták, majd sorrendben a berlini Staatsopert, a Hamburgi Rádió Zenekarát, a Lengyel Filharmonikusokat és így tovább. Azonban... Azonban a legdrágább londoniak koncertjére váltott legdrágább jegy is „megáll” ezerháromszáz forintban. Ennyiért a legjobb tudomásom szerint Salzburgban talán a legolcsóbb jegyet sem lehet megkapni. Arról nem is szólva, hogy a legdrágábbak is hozzáférhetetlenek a nagyközönségnek, mert ahogy arról a nyugati sajtó beszámolt, elkelnek kézközön. Las Palmasban a legmagasabb „butaca” után még három fokozat létezik a jegyek árában - lefelé. A legolcsóbb, a „delantera general” a londoniak koncertjére körülbelül kétszáz forintba került, egy kamara-koncertre nyolcvanba.

Mindennek fontos szerepe volt abban, hogy a fesztivál külsőségeire sem a fényes, fekete autók suhanása, a súlyos aranyékszerek csörgetése, a prémek és egyéb ünnepélyes toalették divatbemutató-szerű felvonultatása volt a jellemző, hanem a déliesen, azaz inkább nyáriasan öltözködő, a gazdagságot és a szegénységet lezseren eltakaró közönség jókedvű részvétele. Egyéb külsőségekről, mint a műsorfüzetek, a fesztivál körüli sajtómunka, a rendezvény-sorozat üzleti „meglovagolása” stb. nem beszélek, csupán annyit jegyzek meg, hogy ebben a spanyolok - Kanári szigetek ide, Kanári szigetek oda - legalábbis számunkra utolérhetetlenek.

A második komolyzenei fesztivál egyik szólistája, René Kolló úgy nyilatkozott, hogy ez a fiatal rendezvény-sorozat máris a világ legjobbjaiknak egyike. Ha leszámítjuk azt, hogy Kolló a fesztivál egyik szereplője volt és beszámítjuk, hogy meglehetősen jól ismeri a világ fesztivál-jait, tehát van módja reális összehasonlítást tenni, annyit megjegyezhetünk, hogy ez a fesztivál valóban a világ egyik jelentős fesztiválja kíván lenni. Már a január 11-i nyitánykor ismert volt a harmadik, azaz az 1987. évi fesztivál résztvevőinek majdnem teljes névsora. Ezek szerint ismét jönnek a Londoni Szimfonikusok, rajtuk kívül a Stockholmi és a Moszkvai Filhar-

monikusok, itt lesz a Beethoven-specialista zongoraművész, Daniel Barenboim, az I Solisti Veneti, a Moszkvai Virtuózok Vladimir Spivakovval, az amerikai Fine Arts Quartett, José Carreras. 1988-ra, a negyedik fesztiválra várják a világhírű fuvolaművészt, Jean-Pierre Rampal-t a többi között. A lehetetlent természetesen a Kanári szigeteken is szeretnék megvalósítani. Az 1987 évi fesztivált a „tavalyi” áron akarják megcsinálni. Ezért kevesebb szólót és kóristát szerződtek. A belépőjegyek árának a tartásáról nem esett szó.

Tegnap

A Canteras Las Palmas három kilométer hosszú tengerparti sétánya, amelyen, mint a város egyéb pontjain sikk éjjel-nappal, le és föl sétálni. Sétány! A csalinkázást vonzóvá teszi az óceán fenséges látványa, a sétány mentén végighúzódó vendéglők, pizzeriák, bárók, kávéházak, fagyaltozók végnélküli sora, továbbá a remény, hogy valakivel találkozni lehet, hírességgel vagy ismerőssel, vagy ismeretlennel, aki ismerős lesz. A variáció tetszés szerinti. A felsoroltakon kívül még valamiért izgalmas a Canteras. Ez a valami az ingyenes műélvezet.

Tegnap valaki a strand homokjából hatalmas fáraófejet készített, a szemek helyén két méces világított. A munka nyomairól ásó és vödör árulkodott. Egy állványon gyertya pislákol, a fény korábbi művekről készült fényképekre vetült és persze ott volt az elmaradhatatlan doboz az önkéntes adakozás számára. Tetszett a mű, röpködtek a monédák. Megdől az elmélet, amely szerint nem lehet homokból várat építeni. Nem lehet? Másnapra a művet elsöpörte a művész, és görög bölcsét formázott. A görög bölcs itt spanyol földön magaslaton ül, a könyökével egy másik magaslatra támaszkodik, a tenyerét pedig nyitott könyvön pihenteti. Ez az a kuriózum, ami különböző címek alatt bejárja a világsajtót, mármint fotókon. Tetszett a mű, röpködtek a monédák, a művész - nem mondhatok mást - aznap jót vacsorált.

Tegnap valaki a falra varázsolt egy graffitit: „Isten a hetedik napon megteremtette a szörföt” - angolul. Én úgy tudom, hogy megpihent, egy szörfös azonban úgy olvassa a Bibliát, ahogy akarja, akár a szörfön egyensúlyozva, az óceán hullámaival takarózva. Külön kasztot képeznek a muzikusok. Ha van egy gitárod és tudsz fogni egy fél jó akkordot és hozzá szingaléz nyelven kántálsz a japán KRESZT, már kirakhatod a kalapot, mert van hallgatóságod és jövedelmed.

Nem tetszik a mű, de repülnek a monédák, mert valahol a célbadobás is művészet. Tegnap és azelőtt és azelőtt terhes nőt láttam a Canterason félárva hegedűvel. A Beatles örökzöld számát, a Yesterday-t húzta és közben olyan szomorúan nézte a tenger habjait, hogy eszembe jutott a tegnap, amikor ugyanígy, ugyanazt, a tegnapot... Üres gyerekkocsiba kellett dobálni a pénzt és a csodálatot. Egy szál férj, szakállas adta alá az akkordokat, a refrén alatt, amikor bekapcsolt az automatika, jót társalgott svéd, norvég, amerikai, német és francia turistákkal, én legalábbis úgy láttam. Ma is a Yesterday megy, tudom, holnap is, holnapután is. A Yesterday előtti délelőttökön nagyokat tollaslabdázna a pályán. A gyerekkocsi dagálykor megindul az óceán felé, lehet szaladni. Ilyenkor jön a sugallat, este a Yesterday-t kell énekelni, mert az a tegnapra emlékezteti a halandót és a tegnapról mindenkinek van emléke, a holnapról meg majd csak lesz holnapután.

Tegnap beatzenekar játszott a Canterason erősítővel. Afrikai szolidaritási nótákat adtak elő, ez itt nagyon stílszerű Afrikától százhusz kilométerre. Kórus is volt. Három lány huhogott a számok alatt, amikor éppen nem ettek, nem kötöttek bokáig érő pulóvert és nem készítették a grafológus automatával potom kétszáz pesetáért megbízható lélekelemzést a megbízható lelkükről. Volt kalap, volt doboz, volt komoly szolidaritás, repültek a monédák. Az énekes

alig győzött fagylaltozni járni. Talán ugyanaznap megjelent Manolo, a spanyol labdarúgó-válogatott tizenkettedik tagja, a jól ismert piros szerelésben, nagy fekete kalappal, nagy szöveggel. A dob most pihent - „Manolo, el del bombo” -, Manolo kis könyvecskéket, klubzászlókat, kávéházi asztalokat dedikált. Kihozták a sörét, nagyvonalúan megmért és megszámitott bocadilloját. Most, utoljára Las Palmasban - ez a jelszó. A felsoroltak elfogyasztása után taxival elsöpör. Egyelőre még nem Mexikóba, de ott lesz.

Aztán mi volt még tegnap? Művészpallásták középkori festők műveit másolták krétával az aszfaltra. Tökéletesebb másolat csak az eredeti. Röpködnek a pénzdarabok, a művet holnap elmossa az eső, a művészpallástát holnapután a kalandvágó. A legmurisabb muzsikos máris továbbállt. Szájharmonikázott, gitározott és közben marionettbábukat mozgatott a zenére. A köveztetre rakott jelek szerint komoly nemzetközi sajtója volt. Itt sohasem lehet tudni, mikor bukkan föl a The Times jeles kritikusa és írja meg, hogy a Beatles együttes kilenc hónap múlva összeáll, mert terhes nők húzzák a Canterason a Yesterday-t, márpedig a tengerparti levegő tudvalevőleg jót tesz a muzikalitásnak. Ja, igaz is... Tegnap egy nő a tengerparton, egy szál hegedűvel... És olyan szomorúan nézte a hullámokat, hogy a monédáknak szárnyuk kelt és repülni kezdtek.

Hajóstop

Ülök és írógép előtt, ami itt idegenben egy darab haza és a honvágyról gondolkodom. Kint, ahogy mondani szokás, zajlik az élet. Süt a nap és meleg van, azaz az időjárás tökéletesen megfelel a Kanári-szigetéről terjesztett ismereteknek. Énekes madaraink is vannak, a muzikalitásuk, úgy tűnik, egy fokkal nagyobb mint odahaza. Persze most jut eszembe, lehet, hogy az otthoniak, csak most itt nyaralnak, mégpedig jóval olcsóbban mint a turisták, ha nem számítjuk azt a több ezer kilométert, amit idáig megtehettek. A playán sülnék a turisták, kötelező nekik, mert letelik a két-három hét, a tíz nap és irány haza a télbe, amelyről egészen valószínűtlen hírek érkeznek. A Trianán ma is vannak énekesek, népbolondítók, a Santa Catalina parkban a limpiabotas tisztítja a cipőket, Lolita Pluma, azaz Tollas Loli, akit állítólag az egész világ ismer, lilába, vagy zöldbe öltözve árulja a rózsáit, a szemét a vastag festékréteg majdnem teljesen eltakarja.

„Hogy vagy fiacskám?” A kávéházi terasz minden asztalánál feltett kérdést sem hallom, mert itthon ülök az írógép előtt, ami egy darabka haza. Vörös színe miatt lehet játszani a jelképekkel. A honvágyról gondolkodom. Megmagyarázhatatlan okból egy fotó úszik el előttem, amelyen a Nyugat-Európában dolgozó török vendégmunkások a különböző nagyvárosok vasútállomásain ácsorogva „keresik” az évek múlva hazainduló vonatot, de az is lehet, hogy az a bizonyos vonat soha nem indul. Mindegy. Látják a pályaudvarról kivezető sít, el tudják képzelni a végét valahol Törökországban a hazatérőket köszöntő felirattal. Itt a szigeten bajban lennének. Nincs vasút, nincs sín, csak álmok és látomások vannak. Valahonnan, valamikor kifut egy hajó, az Atlanti óceán fölé emelkedik egy repülőgép és pontosan odavisz, ahova akarod. Mert, mondom, álmodozni lehet. Sőt nemcsak álmodozni.

Otthon idétlen kocsmái tréfának minősülne, ha valaki úgy szólna, hogy hajóstoppal elutazom Mezopotámiába. Las Palmasban létező dolog a hajóstop. A jachtkikötőben egy halászbárkából kialakított kocsmában közelében hirdetőablán olvashatók a vágyak, az elvágyódások, a sorsok. „Uruguay-i fiú vagyok. Szeretnék visszatérni Dél-Amerikába. A hajón munkát válllok”. A Verne-szimptóma... Hány és hány Verne-regényben fordul elő az elvágyódó fiú, aki valamilyen okból a legtöbbször merő kalandvágóból, valamilyen céllal tengerre akar szállni. Tovább is lépnék a következő hirdetéshez, de még egy kicsit elmélázok azon, hogyan

kerülhetett ide az uruguay-i fiú. Az üzenet alatt hely van a válasz számára. Háttha jön egy másodtiszt, akinek éppen uruguay-i muchacho-ra van szüksége a hajógépházban.

A következő hirdetés „feladója” a Zöldfoki szigetekre vagy valamilyen nyugat-afrikai országba kíván eljutni. Egyik sincs nagyon messze. Az Afrikához mért legkisebb távolság ötven kilométer, fele mint a Győr-Budapest vonal. Az illető semmit sem bíz a véletlenre. Óhaját három nyelven is megfogalmazta. Odaírta állampolgárságát, azt, hogy érvényes útlevele van. Fontos információ a jóindulatú hajósnak, mert itt az ellenkezője is elő szokott fordulni. Arra is akad példa, hogy nem a „gyalogos”, hanem a hajós szorul meg. Yachtjába vagy hajójára - nem kell mindjárt harmincezer tonnás cirkálóra gondolni - költség- illetve magánmegosztás céljából útitársat keres. Mivel egyik szigetről még a másikra sem lehetséges könnyűszerrel eljutni, többen keresnek fuvart Santa Cruz de Tenerifére, Lanzarotéra, Fuerteventurára, La Palmara, Gomerára, Hierrora, Lobosra, Graciosára. Az ilyen stopok a jelentkezés napján nem szoktak sikerülni, ezzel azonban tisztában van a feladó, s ha nem is írja oda, mindenki tudja, hogy jó lesz két-három hét, vagy nap múlva is. Ki mit csinál addig, rejtély.

A tenger törvényei, amelyek nem azonosak egy ország törvényeivel, évszázadok alatt alig változnak. A szemhatáron, mint ezer esztendővel ezelőtt, mint a Verne-regényekben ott csillog az óceán. Valaki ma is elvágódik. A sziget madarai talán erről énekelnek.

Otello féltékeny volt

Nincsen operafesztivál Verdi nélkül. Az opera atyja felébredve örök álmából jóleső elégtétellel venné tudomásul, hogy immár húsz esztendeje és huszadik alkalommal nem hiányzik a Las Palmas-i operafesztiválról, azaz a rendezvény kezdete óta. Első alkalommal még csupán egy művel volt jelen, a Rigolettoval, igaz a program három operából állt. Később azonban, amikor öt-hat mű szerepelt a programban, volt olyan év, hogy három Verdi-operát láthatott a közönség, mint például 1981-ben a Rigolettot, a Don Carlost és a Luisa Millert. Az egész Verdi-repertoárt tekintve a három említett mellett a Trubadurtól kezdve a Traviatán, a Végzet hatalmán, az Álarcosbálon, az Aidán, a Nabuccon keresztül a Simon Boccanegraig, az Otelloig, a Machbethig szinte valamennyi színpadra állított, a dolog természetéből adódóan némelyik többször is.

Ez az eset az Otelloval, amelyet 1972-ben és 1975-ben már bemutattak Las Palmasban. Most a huszadik fesztiválon - feltehetően nem véletlenül - száz évvel a mű eredeti bemutatója után tüzték műsorra. Mégpedig párhuzamosan az opera filmváltozatával. Minden évben az operagálával egyidőben megtartják az operafilmek seregszemléjét is. Az idei filmprogram csemegéje az Otello volt Placido Domingoval a címszerepben és Katia Ricciarellivel Desdemona szerepében. Anélkül, hogy kisebbíténe a film értékeit, az élő produkciót vitán felül jóval nagyobb érdeklődés övezte. Az érdeklődés magától értődően szólt az opera alapját képező legnagyobb és egyben legszebb világirodalmi közhelynek, amelyet Shakespeare zsenialitása tett halhatatlanná, szólt a Wagner-komplexusát sikerrel leküzdő Verdi öregkori remeklésének és a vállalkozás megvalósítóinak.

A Las Palmas-i Otellót Horacio Rodriguez Aragon rendezte az Orquesta Filarmonica de Gran Canaria-t Jorge Rubió vezényelte. A címszerepet Vladimir Atlantov, Desdemonát Tamara Milaschkina, Jagot Silvano Carroli énekelte, míg Cassio szerepét Suso Mariategui, Lodovicot Giovanni Foiani, Montanit Francisco Matilla, Rodrigot Manuel Ramirez, Emiliát Maria Uriz. Verdi, aki a drámai konfliktust mozgó Jago figurájára nagyobb hangsúlyt kívánt helyezni,

az opera címéül is Jago nevét akarta választani és csak a barátai tanácsára állt el szándékától, szóval Verdi örült volna a látottaknak, de nem az oknak, amiért túlságosan is az áruló, a hitszegő felé billent a dramaturgiai mérleg. Az ok az volt, hogy az egyik kulcsszerepet, a Desdemonát alakító és éneklő Tamara Milaschkina kissé indiszponáltan lépett a színre, mind színésziileg, mind énekhangban alatta maradt a várakozásnak és igazán csak a negyedik felvonásban árulta el, hogy valójában kitűnő képességekkel rendelkezik.

Ezt a csorbát érthetően nem köszörülhette ki Vladimir Atlantov mégoly nagyszerű tenorja és a produkció igazi főszereplőjévé előlépő Silvano Carroli fantasztikus sikert aratott Jagoja. Ellenkezőleg. Inkább kihangsúlyozta az előadás egyik fontos pillérének a labilitását. Mindezek ellenére a Las Palmas-i Otello arra volt példa, hogy a világ operaszínpadain - fesztiválon vagy fesztiválon kívül - elfogadottá vált az operajátszás kettős alapkövetelménye: az ének tudás és a színészi kvalitások lehető legtökéletesebb összhangja. A követelménynek, mint mondtuk, Atlantov Otelloja és különösen Carroli Jagoja maximálisan megfelelt. Ugyancsak megfelelt az egyszerű, világos, célratörő rendezés és az operajátszás művészetének megannyi nélkülözhetetlen eszköze. A közönség elégedett lehetett. Minden úgy történt, ahogy a színházat messze elkerülő laikus is tudja. Otello féltékeny volt, Desdemonát megfojtották és az ördögi Jago örült, hogy beteljesült a bosszúja.

Mit ér az élet...

...fesztivál nélkül. Egy nagyszabású zenei fesztivál után és egy utána rögtön következő, pillanatnyilag a közepén tartó elegáns operafesztivál eseményeinek a sűrűjében kicsit ijedten gondolok arra, mi lesz Las Palmas művészetkedvelő közönségével, ha egyszer fesztivál nélkül marad. Aztán rájövök, hogy az ijedtség alaptalan. A fesztiválok közepette, csak úgy „műsoron kívül” lenyűgöző estét adott a világhírű orosz hegedűművész, Vladimir Spivakov, aki a jövő évi zenei fesztiválra visszatér a Moszkvai Virtuózokkal. Különben már sokadszor vendég a Kanári-szigetek fővárosában. Most három ráadást „tombolt ki” a közönség, a harmadik, a nekünk kiváltképpen kedves Brahms Magyar táncok egyik tétele volt. És már beharangozták a közismert Berliner Ensemble fellépését április utolsó és május első napjaira Bertolt Brecht és a hozzá szorosan kapcsolódó Kurt Weil jegyében.

Most, mint mondtam, operafesztivál zajlik, az idén a tizenkilencedik. Ez a szám önmagáért beszél és arra utal, hogy a világnak ez a tájéka, amelyet a külföldiek minél távolabb és minél hűvösebb helyen élnek, leginkább turisztikai központként ismernek, nos Canarias tartomány kulturális központ is kíván lenni. Ami a zenei kultúrát illeti, London és más városok mellett zenei világközpont. 1967-ben tartották az első operafesztivált és egy év kihagyással (1968) azóta minden esztendő tavaszán - a megjelölés az itteni örök tavaszra, tehát februárra is vonatkozik - változatosabbnál változatosabb és rangosabb műsorral lepik meg a közönséget. A fesztiválok szervezésében fontos szerepet tölt be a Tartományi Operabarátok Köre, amely elnökkel, alelnökökkel, titkárral, pénztárossal és számvivővel működik. Egy-egy műfaj fellendítésére biztosan érdemes volna másutt is hasonlót alakítani. Ha pontosan néztem, a tizenkilenc esztendő alatt, az idei fesztivállal együtt éppen száznál tart a bemutatók száma. Rossinitól Pucciniig, Verditől Wagnerig, Gounod-tól Mozartig az egész operairodalom felvonult.

Nívóban igen nehéz magasabbra lépni. Idén a Berliini Staatsoper szerte a nagyvilágban elismert társulata tartott három bemutatót. Előzetesen még a zenei fesztiválon frenetikus sikerrel adta elő Beethoven Fideliojának koncertváltozatát. Az operafesztivál nyitányaként Wagner 1861. március 13-án Párizsban debütált monumentális művét, a Tannhäuser-t. Este fél 9-től éjjel 1 óráig tartott az előadás, amely már csak azért is élmény volt, mert Magyarorszá-

gon ritkán adnak elő Wagner-művet. Mint ismeretes, a Győri Balett társulata is Bayreuthban táncolta el a Tannhäuser Vénusz-barlang jelenetét a Sinopoli vezényletével megtartott előadásban. Las Palmasban a Staatsoper zenekarának karnagya, Heinz Fricke dirigált, akinek a személyében igen kiváló karmestert ismerhettünk meg. A kritika vissza is sírta, amikor egy másik előadáson nem ő vezényelt.

A wagneri magas hőfokú indulatok, érzelmek, a sorsölelő gesztusok elcsitulásával Mozart varázslatos világa játszódott a színpadon a Varázsfuvolában és a Così fan tutte-ben. A közönség jó néven vette a váltást, annál is inkább mert a Staatsoper kiváló társulata szólaltatta meg mindkét művet. És ha a Tannhäuserben Theo Adamnak, Rainer Goldbergnek, Ekkehard Wlaschihanak tapsolhatott, Mozart Carola Nosseket, Magdalena Hajossyovát, Peter Schreier-t és társait ajándékozta.

A program legutóbbi bemutatója Verdi Traviatája volt nemzetközi szereposztásban, az olasz Emilio Sagi rendezésében. A zenei kíséretet az Orquesta Filarmonica de Gran Canaria látta el Max Bragado-Darman vezényletével. Közreműködött a Las Palmas-i lírai kórus és a Gelu Barbu balettegyüttes. A Traviata Verdi romantikus trilógiájának a harmadik tagja a Rigolettoval és a Trubadurral. A zeneszerző e műben vette kritika alá igazán a polgári erkölcsöt, amit előzőleg már a Luisa Millerben megkísérelt. Az opera alapjául az ifjabb Dumas híres Kaméliás hölgye szolgált. Az előadás magyar érdekessége, hogy Violetta Valery szerepét az eredetileg jelölt Katia Ricciarelli helyett Szücs Márta énekelte nagy sikerrel. Színészileg is hiteles volt a játék, ami egyébként igaz volt az előadás egészére nézve. A bemutató javára vált, hogy egyszerűen berendezett, modern színpad, az embert és nem a korabeli luxust hangsúlyozó jelmezek árnyalták a történeteket. Mérsékelt hangvételű volt a báli jelenet, nem csapott ki az utcára, ahonnan egyébként a párizsi karnevál helyett a valódi „kanárió” karnevál hangjai szűrődtek be az élet és a művészet spontán találkozásának ritka példáját adva. A melodráma is emberi tragédia, ha olyan hős képviseli, mint Violetta Valery.

A tragikus szerelem jegyében folytatódik, jobban mondva ér véget Las Palmasban a tizenkilencedik operafesztivál. Április elején nemzetközi társulat adja elő Gounod Romeo és Julia című operáját az olasz Giuseppe de Tomasi rendezésében. Az Orquesta Filarmonica de Gran Canaria zenekarát Alain Guingal vezényli. Fesztivál volt, fesztivál van, fesztivál lesz. Canarias tartomány fővárosának közönsége - mindig számítani kell a nagy számban előforduló turistákat is - nem marad események nélkül.

Szigeti közérzet

Még nincs és már van. Olykor mondom spanyol ismerőseimnek Európából hozott, szárazföldi szellemességgel, érzik-e, hogy imbolyog a sziget, mert én mintha érezném, főként amikor az óceán nyugtalanabb. Végül is nem helyénvaló a tréfálkozás. A Kanári szigeteken kopár, vulkánikus hegyek találhatók. Nem óhajtja senki elaltatni a lakosság éberségét, tudósok nem tesznek felelőtlen kijelentéseket előre ötszáz évre. Igyekeznek szembenézni a realitásokkal. „A Kanári szigeteken nem lehetséges előre megmondani a kitörést” - írja a La Provincia legfrissebb száma. Nem nyugtat meg. De az sem nyugtat meg, hogy egy kormánytisztviselő a Tenerifén székelő Vulkanológiai Intézet igazgatójával Columbiába utazott a Nevado del Ruiz vulkán kitörésének a tanulmányozására.

A szomszédos Tenerife szigetén van a Teide vulkán, amely egyben Spanyolország legnagyobb hegysége. A Nevado del Ruiz tanulmányozására ezért kerül sor, mert egyrészt hasonlóságot hozza a Teide vulkánikus felépítése, másrészt a columbiai katasztrófa óta hasonló műszaki

berendezéseket helyeztek el ott, mint amilyenek Tenerifén már vannak. Fennáll a kitörés veszélye, ezért szükséges megfelelő intézkedéseket tenni. „Felelőtlen volna az autonóm kormány, ha nem volnának tervei a lehetséges veszély esetére” - szögezi le a kormánytisztviselő.

Nézem a Canterason sétáló turisták százait - jól elkülöníthetők a helybéliektől -, nyoma sincs pániknak, sőt, attól talán nyugodtabbak, hogy felnőttek tekintik őket és tudják, hogy őértük is tesznek valamit. Elvégre egy váratlan földrengés ellen az sincs biztosítva, aki csupán két hétre érkezik ide nyaralni. Szóval van már szigeti közérzet. Felliftezek egy körszálló tetejére és látom a legkeskenyebb pontot, ahol az óceán két partja legfeljebb ötszáz méterre van egymástól. Maspalomas, a sziget legdélibb települése a tengerparton egyórás autóútra van Las Palmastól. A közlekedés különben lépten-nyomon figyelmeztet, hol van az ember. A szigeten nincsen vasút. Spanyolország bármely más pontja, vagy például a szomszédos sziget hajóval és repülővel közelíthető meg. Tenerife szárnyas hajóval nyolcvan perc, komppal pár óra. Győri szemmel kissé furcsa, hogy külföldi rendszámú autót jóformán nem látni, miközben az ide érkező turisták, kül- és belföldiek aránya legalább ezerszeresen nagyobb. Mindössze egy-két „különc” akad, aki amerikai vagy nyugatnémet rendszámú kocsival, többnyire feltűnő piros sportkocsival furikázik. A többi legfeljebb bérel. Az olasz érdekltséggel gyártott spanyol Seat bérleti díja nem is sok, ám lehet japán és bármilyen autót bérelni. Aki pedig Las Palmason belül óhajt járművel közlekedni, jegyet vagy bérletet vált az autóbuszra, vagy taxit vesz igénybe, amely függetlenül attól, hogy általában Mercedes és mindenképpen nagy kocsik, olcsóbb mint odahaza.

Nemcsak a taxi nagy kocsik, a magánautók legnagyobb része is. Bogárhátú Volkswagent, kis Fiatot és egyéb hely- és benzintakarékos járművet alig látni. Sok a nagy japán autók - Honda, Toyota stb. -, a Mercedes, a Peugeot, az Opel, az angol gyártmányú kocsik és az autósok által nem nagyon dicsért hazai Seat, amely használtan már olyan olcsón kapható, hogy a magyar használt piacon gazdagodó úrvezető azt el sem tudja képzelni. A városban a forgalom óriási. A spanyolok fűtyülnek minden gyalogos mozgalomra, az egészséget óvó szónoklatokra, a nagyobbbrészt egyirányú utcákon nyaktörő sebességgel hajtanak, balesetet is okoznak eleget - a mentőautó vijjogásából és a baleseti közleményekből tudom -, a rendőrség síppal, dobbal, nádihegedűvel segíti a forgalmat, és már láttam tiltott helyen parkoló gépkocsit elszállíttatni, de autóst a helyszínen megbüntetni nem. Azt hiszem, nem is fogok. Akár jó ez, akár nem, a forgalmi csődületben nem lehet mást tenni. A számtalanszor elakadt forgalomban a vezetők dudálnak mint a megveszekedés, ezt sem tiltja senki, igaz, hogy a dolgokat sem viszi előre, legfeljebb kiélik híres muzikalitásukat.

Mindennek egyáltalán nem mond ellent, hogy a gyalogossal szemben az autós zebrán és zebrán kívül olyan udvarias, mint a mesében. Ezek a különben jó torkú emberek nem szeretnek egymással kiabálni, veszekedni, legalábbis a közlekedésben. Ha az egyik sávban megáll egy kocsik és átenged, elképzeltetetlen, hogy a másik sávban elüssenek, mert minden sávban megállnak. A gyalogosok sem angyalok és az autósok is tündérek „című” bárgyú párbeszédtek teljesen idegenek itt.

A gyalogosok számára szinte törvény, hogy a piroson átmennek. A rendőr szeme láttára, de kétszáz rendőr előtt is. Ki merem jelenteni, hogy ezért itt még gyalogost nem büntettek meg. Odahaza persze jó lesz vigyázni a beidegződésekkel. Las Palmasban a forgalom egyébként majdnem reménytelen gyorsítása érdekében mindent megengednek. Győri szemmel az is szokatlan, hogy kerékpárost alig látni, motorkerékpárost annál többet, főként fiatalokat. Fürge Vespa robogókon és bivalyerős japán gépeken olyan eszeveszetten hajtanak, hogy az ember behunyja a szemét, ne is lássa. Este nyolckor nem tér nyugovóra a város, sőt megélénkül. Az ezernyi bár megtelik, elsősorban férfiakkal. A bár spanyol specialitás, semmi köze az otthon este tízkor nyitók hasonló nevű szórakozóhelyekhez, amelyekből topless és playgirl és pub és

erosklub és egyéb kivételben számtalan működik itt. A reggel nyolctól, kilenctől hajnali kettőig, háromig nyitva tartó bár lényeges eleme a pult, amely előtt bárszékeken ülnek a vendégek, sorban mint a verebek. Minden hely fel van szerelve játékautomatákkal, színes televízióval, zenegéppel. A barrán, azaz a rúdnál, a korlátnál olcsóbb a fogyasztás mint asztalnál. A pincér, vagyis a camarero bárkivel elkezd beszélgetni, hiszen fél méterre van a vendégtől. Megsérteni nem illik senkit.

Délen az élet mobilitása közismerten eltérő az otthonitól. Este tízkor-tizenegykor a gyerekek önfeledten kergetőznek a tengerparton, felmásznak a telefonfülkék tetejére, a magas megfigyelő tornyokba, fegyelmezni nem szokás őket. A szigeteken talán ez a jelenség is erősebb. Már rövid tartózkodás után megállapíthattam, hogy a Kanári szigetek más mint Spanyolország. Akkor még nem tudtam, hogy ez itt politikai jelszó, az önállósodási törekvések kifejezése, persze erősebb formában. A tartomány különböző kiváltságokat élvez, amelyeket nem mulaszt el megemlíteni egyetlen útikönyv sem és amelyeket féltének az anyaországtól, a Közös Piachoz való csatlakozástól, ami spanyol barátaim szerint inkább jó, mint nem.

Mit féltének voltaképpen? Az itteni idegenforgalmi prospektusok bevásárló paradicsomként emlegetik a szigeteket és megjegyzik, hogy még a nemzetközi repülőterek vámmentes valutaboltjai sem vetélkedhetnek a szigetek áraival. A whisky, a dohányáru, a fényképezőgép, a filmfelvevő, a magnó, a video, a stúdióberendezés (hifitorony), az óra és sok más olcsóbb, mint abban az országban, ahonnan származik. Egy otthon tizenötezer forintért árusított japán sztereo magnós rádió itt maximum ötezer forint. Ugyanennek a rádióknak az otthoni árán itt már nagyobb képernyőjű, távirányítású színes tévét lehet venni, az otthoni - magyar gyártmányú - színes tévé árán itt kitűnő képmagnót adnak. Igaz, hogy itt eladni gond, mint általában a fogyasztói társadalmakban. A szigeti közérzet javításához ez nagy mértékben hozzájárul. Kárpótlás a világtól, Európától való távolságért. Ugyanilyen kárpótlásnak érzik, kivált a turisták, hogy a nagykabát és a fűtés ismeretlen fogalom. Igaz, mostanában a szabadföldi paradicsom éréseivel - úgymond az alacsony hőmérséklet miatt - problémák voltak. De ezt úgysem hiszed el, ha napközben az Atlanti óceánban lubickoltál.

Spanyolok és turisták

Amikor leírom, hogy 1985-ben 44 millió turista látogatott Spanyolországba, azaz Magyarország lakosságának majdnem ötszöröse, két dolgot szükséges megjegyezni. Az egyik az, hogy ennek a hatalmas számnak minimális hányadát sem teszi ki a szomszédos országok felől áramló egynapos bevásárló turizmus. A másik, ami szintén az adat statisztikai értékét emeli, hogy Spanyolország általában a turisztika célpontja és nem az áthaladás felségterülete. 1984-hez képest a növekedés 300 ezer. A legtöbben Franciaországból érkeztek Spanyolországba. A 11 millió francia után sorrendben a portugálok következnek (7,7 millió), az NSZK-sok (5,5 millió), a britek (5 millió), a marokkóiak (2,5 millió), a hollandok (1,5 millió), a belgák, az olaszok és az amerikaiak (1-1 millió), a svájciak (900 ezer), a svédek (540 ezer), a dánok (444 ezer), a norvégok (367 ezer), az osztrákok (269 ezer), a finnek (241 ezer) és így tovább. A növekedés azonban nem jellemző minden nációra.

Miközben nőtt a finn, a német, az olasz, a kanadai, a brazil, a japán, az amerikai vendégek száma, csökkent a briteké, a marokkóiaké és a portugáloké. A csökkenés és a növekedés országonként más és más okokra vezethető vissza. Abban azonban biztosak lehetünk, hogy összefüggésben van a mindenkori gazdasági feltételekkel. Kedvezőek az 1986-os esztendő kilátásai. Legalábbis reményre jogosítanak az év első hónapjáról közölt statisztikai adatok. Januárban csaknem kétmillió külföldi lépett spanyol területre, 177 ezerrel több mint 1985

januárjában. Nem véletlen, hogy a látványos növekedés elsősorban az északi fekvésű országokat érinti, ahonnan a turisták szívesen húzódnak a kedvező éghajlati adottságú Spanyolország irányába és mint az adatokból kiderül, különösen a Kanári-szigetekre. A tartomány fővárosának, Las Palmasnak a repülőtere januárban 158 ezer külföldit fogadott, Santa Cruz de Tenerifé-é 148 ezret. A növekedés mindkét repülőtéren közel 20 százalékos.

Feltehetjük a kérdést, mint ahogy már sokan feltették, mit kínál a szigeteken a turizmus? Az előbbieken már utaltunk rá. Elsősorban napfényt és meleget. A kedvező éghajlati adottságokra világítanak, azokat kerülgetik a szigetcsoport hajdani elnevezései. A bibliai időkben Elisa - Elisia néven volt ismert. Azután kapta a Purpleas nevet, a görögök és a rómaiak Hesperianak, Hesperidák kertjeként ismerték, később Afortunadas, azaz „Jószerencse”-ként. Majd felmerült az Atlantida-szigetek titulus. Arról is tudunk, hogy Crano és Crana királyok látogattak volna ide és tőlük származik a név: Canarias. Az otthoni bédekker ezzel szemben azt az egyetlen évszámzatási legendát említi, hogy a szigetcsoport a hajdan fellelhető nagytestű kutyákról („can” latinul kutya) kapta a nevét. A legenda tud egy énekesmadárról („cano” latinul ének), amely „cukormadárként” terjedt el Európában. Summa summárum, a Kanári-szigeteket Európa solariumaként tartják számon egész Európában és az egész világon. A vidék szubtropikus klímája, amelyet kellemesen enyhítenek az egész évben fújó passzát-szelek valóban indokolttá teszik az „örök tavasz” jelzős kapcsolat használatát.

Amikor Európa és a világ legnagyobb részén tombol a tél, szívesen visznek a szigetekről a tévéstábok hullámlovagló, napozó, monokiniző és nudistázó turistákat bemutató filmet, amitől persze nem lesz melegebb a Duna-kanyarban. Hitelesebb és szimpatikusabb lehetne az ilyen csodálkozás, ha ezek a riportok bemutatnák a januári növényi vegetációt, a virágok színpompáját, a piacok zöldség- és gyümölcsválasztékát. Nem véletlen, hogy akár a világ más „szerecséltetett” pontjaira, ide is özönölnek a turisták és aki teheti, idővel tulajdont szerez. Nem ok nélkül nevezik Maspalomas óceáni strandját Playa de Inglés-nek, azaz angol strandnak, nem véletlenül van Las Palmasban angol, német és svéd iskola, finn és svéd szálloda, brit-amerikai kórház, anglikán, német és buddhista templom stb. A tengerparti szállodák apartmanjai közül is sokat megvásároltak a külföldiek, a dolog természetéből adódóan nem kevés pénzért. Nem véletlen az sem, hogy ma a tartományban körülbelül hetven náció képviselői élnek állandó jelleggel.

Las Palmas Gando repülőtere több tízezer repülést regisztrál egyetlen esztendőben. Számos légitársaság közlekedtet mind az öt földrészről egész évben charter-járatokat. Las Palmas - Gando több millió utas szállításáról gondoskodik a négy évszakban. A La Luz tengeri kikötőbe közel húszezer hajó érkezik egy évben. Tekintélyes az utasszállítás. És akkor még szólni kellene a szigetek más légi- és tengeri kikötőiről.

Otthoni beidegződés szerint elkerülhetetlen a kérdés, mindegyre hogyan készül fel a szigetek idegenforgalma. Többféle válasz lehetséges. Azt jó előre szükséges leszögezni, lehetetlen egy év alatt felkészülni. Ha nem lett volna fogadóképes hús évvel ezelőtt, amikor Canarias tartomány egész évben fogadott annyi látogatót, mint ma fél hónap alatt, akkor nem volna képes most sem megfelelni az igényeknek. Ma a Kanári-szigeteken egyetlen település egyidőben százezer vendéget tud fogadni, gondoskodni a szállásról, ellátásról, szórakozásról különböző szinten. Akinek ötcsillagos szálloda kell, az oda mehet, akinek megfelel a legegyszerűbb apartman, olyat talál. A pénzelvonás minden ördögi módját kieszelték. A turista mindent megkap, olyasmis is, ami józan ésszel elképzelhetetlen. A tengerparti strandok ingyenesek és nem minden célzás nélkül mondom, nincsenek vasráccsal elkerítve, pedig itt is pénzbe kerül a tisztántartás, a szemétyűjtés. Nincsenek büfék, ahol a drága belépőt kifizető vendég órákat áll sorba egyetlen lángosért, hanem mozgóárusok rohagnak egész nap a playán és nagyon nagyokat köszönnek, ha veszel egy üveg sört. Azt már csak mellékesen jegyzem meg,

hogy egy-két világnyelven mindegyik megérteti magát. A vendég zsebe néhány nap után tele lesz ajánlókártyákkal. A kártyákon térkép, megjelölve rajta az ajánlott vendéglő és többnyire némi árengedmény. Mindezzel csak arra szerettem volna utalni, hogy áldozat és nagyvonalúság nélkül elképzelhetetlen a színvonalas, eredményes vendégfogadás. És bizony igaz, hogy a külföldi turizmus szorosan összefügg a belföldivel. Ha itt spanyolul szólalsz meg, elképzelhetetlen, hogy a pincér hátat fordítson vagy legyintsen, ellenben igen könnyen megkérdezheti, hogy aludtál és mit vársz a Real Madrid - Zaragoza mérkőzéstől. A vendég esetleges ingyenes bevetéséről - egy pohár pezsgő, egy falat különlegesség - most nem is szólnék.

Spanyolországnak a 44 millió turistából komoly bevétele származik. A gazdaságpolitikai egyszeregy értelmében ez nem csoda. Az sem lehet meglepő, hogy a bevételek egy részéből tovább lehet növelni a színvonalat, amitől aztán újra csak az eltöltött vendégnapok száma emelkedik. Látnivaló, hogy az egész csupán egyszerű számtan.

Graciliano Afonso utca

Nyugdíjas tanár-ismerősömmel futottam össze még odahaza a múlt év novemberében. Nagy újságot mondott el a kávé mellett. Amerikába készül, magyar család gyerekei mellé nevelőnek, hogy megtanulják szüleik anyanyelvét. Némi meghatottságot éreztem, miután nem mindennapi dologról volt szó, arra azonban nem gondoltam, hogy idővel még nagyobb jelentőséget tulajdonítok a valóban nem mindennapi vállalkozásnak. Márpedig így történt. A körülöttem megváltozott szituáció játszotta el alakító szerepét.

Las Palmasban hiába adnék fel újsághirdetést, szólaljon már meg végre valaki magyarul, nem nagyon járnék eredménnyel. Itt, Afrika árnyékában újra és újra átélve nyelvi elszigeteltségünk letagadhatatlan tényét, itt tudatosodott bennem, milyen ünnepi pillanata a magyar nyelvnek, hogy egy amerikai család távol anyagi és minden egyéb földi érdektől magyar nevelőt hív a gyerekei mellé, akik jóllehet a térképen sem találnák Magyarországot. A sors szerencsére időnként nem fukarkodik kellemes meglepetésekkel. Ma már azt is tudom, hogy nem hiába adnék fel újsághirdetést. Van, aki megszólal magyarul. Igaz, ez is nem mindennapi eset.

Ha a spanyol járókelő hétfőn és csütörtökön este fél hét tájban a Graciliano Afonso sétál az Atlanti óceán irányába, furcsa, szokatlan mondatokat hallhat kiszűrődni a kórházzal szemközti ház nyitott ablakán. Nem hasonlítanak az itt gyakran előforduló angolra, németre, franciára, svédre, olaszra, nem hasonlítanak azok semmire.

- Én eszem az almát. Gyuri gyere vacsorázni. Jancsi a Ruszwurm cukrászda finom süteményeire és illatos kávéjára gondol. A Halászbástyáról szép kilátás nyílik.

Valaki bekapcsol egy magnetofont, amelyről ugyanez a szöveg hangzik. Újabb kattánás és egy női hang gyúrja tovább idegen akcentussal a leckeízű mondatokat: - Én eszem az almát. Gyuri gyere vacsorázni...

Távol a Ruszwurm cukrászda illatos kávéjától éppolyan finom spanyol cortadot iszunk - kávé kevés tejjel - és hozzá alicantei süteményeket fogyasztunk Anita és Gabriel lakásán. Gabriel katalán születésű csellóművész, aki kitűnően fest is. Anita a messzi Finnországból került az örök napsütésbe. A nappali sarkában fenyőfa illatozik. Finn pilóta hozza minden évben Finnországból, eltart májusig is.

A lemezjátszóról imént még Spike Johns zenei paródiái fűszerezték a társalgást, most azonban Béres Ferenc lány hangja vonja magára a figyelmet. Török Erzsébet ajándékba hozott lemeze már megvolt. Gabriel elégedetten mosolyogva mutatta a házi katalógusban. A környezet nem

volt előkészítve. Spontán akad meg a tekintet Petőfi János vitézén. Ez most nagyobb fantasztikum, mint az Atlanti óceán és Afrika közelsége együttvéve. Petőfi a Kanári-szigeteken! A könyvesboltokban hiába keresel magyar költőket és írókat, legfeljebb külföldre szakadt magyarok munkáival találkozol, azok is elenyésznek a könyvrengetegben.

Finn asszony, aki magyarul tanul? Pillanatok alatt előrángatjuk a finnugor rokonság közhelyismereteit. Szavakat, szokásokat hasonlítgatunk. Anita és Gabriel magyarországi utazásukról mesélnek, Budapestről, a Balatonról, egy magyar festőművésztől, akit személyesen is megismertek. Mutatják a Juliá Tours vastag utazási katalógusát, amelyben három magyarországi kínálat is szerepel összekapcsolva Ausztriával, az NSZK-val és Jugoszláviával, egyben igazolva a már otthon ismert tényt, hogy a spanyolok érdeklődése valóban megnőtt hazánk iránt.

Nem, az idén nem Magyarországra utaznak, hanem Finnországba. Finnül természetesen már Gabriel is tud. Anita kedvéért magyarul is megtanult néhány szót. „Gyerekek, vamos a ver” - mondja és nagyot nevet, mert a katalánok jókedvűek, szeretnek nevetni.

Anita anyanyelvén kívül spanyolul, angolul, németül, svédül, franciául beszél. És magyarul tanul.

- Tárgy? - kérdezi, amikor barkóbazni kezdünk.

- Gabriel csellója?

Hétfőn és csütörtökön este fél hét tájban egy finn asszony magyarul tanul Las Palmasban a Graciliano Afonson. Nemsokára elolvashatja a János vitézt.

A szendvicsevés ártalmai

A bolondos karneváli éjszakák egyikén pillantottam meg a Marley-fiút. Az Atlanti óceán partján üldögélt magába roskadva és tisztesség ne essék szólván, úgy láttam, hogy az orrát piszkálta. Nem akármilyen piszkálás volt az, már ami a szerszámokat illeti. Legalább két centi hosszú körmök villantak meg a széllal himbálózó fényben. Nem tudtam jól kivenni a Marley-fiú arcát, mert vitorlának is beillő hajzat fedte abból a jó dreadlock fajtából, amit a Bob Marley-hiten élőknél nem szükséges bemutatni. A cipője átmenet volt a lábbeli és a semmi között, a ruházata pedig mindenütt lógott, ahol a más hiten lévők szerint nem kellene. Különböző volt és ez a szín, tudjuk, bármire alkalmas. Még arra is, hogy a ruházat tisztasága felől örök kétséget hagyjon, igaz, a tisztatlansága felől is.

Egy másik karneváli éjszakán, amely ha lehet még bolondosabb volt, Las Palmasban láttam viszont a Marley-fiút. Nem számítottam a találkozásra. A Veguetán a régi városnegyedben ördögi dobszóra lettem figyelmes. Karneválkor nem ritkaság. Ez a dobszó azonban különbözött minden eddig hallott fajtától. Mintha a végzet ütötte volna vészjósló ritmusát, mintha valaki a halálba akarta volna magát püfölni egy utolsó extatikus rohamban. A dobszót és a dobost embergyűrű vette körül, de nem volt nehéz közelférközni. A kör közepén a Marley-fiú ült egyetlen hajgombóccá gyűrődve, ütődve, vagdalkozva. Nem ember, dobgép dübörgött, amely megfélemedezett arról, hogy a tudomány mai állása szerint az örökmozgó elképzelhetetlen. Az emberi erő végessége szerint lassulnia kellett volna az ütemnek, ám a Marley-fiú egyre csak gyorsított, mintha az élete múlt volna a kitartáson. Most már tudom, ha az élete nem is, a hite biztosan ezen a ritka éjszakai produkción múlt.

Hit és élet és a Marley-fiú... Vagy az etióp? Elárulhatom, harmadszor is összejöttem a fáradhatatlan és nem a Rothschild-bárók normája szerint elegáns dobbüvésszel. Nem, nem egy harmadik karneváli éjszakán, ahol esetleg csuromvizesre dobolta volna magát és oda a

nehezen összehozott dreadlock, hanem a varázslatos perui író, Mario Vargas Llosa Fiam, az etióp című kitűnő esszéjében, amely az El Pais hétvégi képes mellékletében jelent meg és minden valószínűség szerint azóta a spanyol nyelvterület kisebb irodalmi szenzációja. Az írásban mítosz és valóság olyan megejtő keverékét, lebegő szépségét kapja az olvasó, amellyel legújabbán éppen a dél-amerikai irodalom ajándékozta meg a világot.

Mario Vargas Llosa lassan, érzékletesen visz bele sajátos hangulatába. Pontosan úgy, ahogy a karneváli mámor sodor magával boldog-boldogtalant a véget nem érő tánca, muzsikába, fiestába. A berlini filmfesztivállal indít, ahova zsűritagnak hívták a szép és intelligens Liv Ullman elnöklete alá. Berlin, a fesztivál, a Kempinsky-hotel, a sztárok csillogása azonban csak ürügy, hogy magánéletének egy olyan szeletét tárja az olvasó elé, amely az olvasónak is magánügye lehet, ám ha megírja esszében és olyan színvonalon, mint a perui író, akkor a legközömbösebb közügy. Mint megtudjuk, három fia van. A középső éppen tizenhat éves a fesztivál idején. Londonban tanul. Tizenhat éves koráig a család hatméröldes költözései mellett - London, Washington, San Juan de Puerto Rico, Lima, Párizs, Barcelona - megélte az istenhitet, a katolikus vallásról áttért az anglikán hitre, eljutott az ateizmusig, az AC-DC, a Kiss-imádatig, megfordult a fejében, hogy divattervező lesz. Ilyen és ehhez hasonló előzmények után, amelyek abszolút természetesen egy tizenhat éves tinédzser életében, várja az apja Londonból Berlinbe rövid vakációra a filmfesztivál idején.

Az apa telve kíváncsisággal, mintha előre érezne valamit. „Ez az ön fia?” - kérdezi a zsűritag mellé adott hostess a berlini repülőtéren, amikor megpillantja a fiút. A hangsúly az „ez”-en, mert a hölgy nem akarja elhinni, hogy a rongyokba bújó, dreadlock-frizurás, mosdatlan és rendezetlen benyomást keltő Marley-fiú a világhírű író fia. Bizony az. Az apa is kételkedik, ám a fia az. Ezután már csak azért aggódik, hogyan engedik be így az előkelő hotelbe. Beengedték. Sőt a fesztivál nyitóestjén odaült a sztárok közé, akik természetesen művésznek nézték. Kicsit furcsa ugyan, de művész.

A dreadlock-frizura, a hosszú köröm, az aszkétikus soványság és a rongyhalmaz a családi találkozó egész hetének kísérőjelensége, a továbbiakban azonban inkább filozófiai vonatkozásai miatt. A toprongynak ugyanis jelentése, filozófusi töltése van. Gonzalo Gabriel - így hívják a fiút - nem Bob Marley-rajongó, hanem Marley-hívő. A hitben pedig, mint kijelenti, az igazság a fontos és nem a külsőségek, a pittoreszk megjelenés stb. Társaival együtt - vannak néhányan Londonban - megvetik a véráldozatból származó földi javakat, vagyis volta-képpen vegetáriánusok. Innen a karcsú külső, innen az, hogy csak növényi eredetű ruházatot, lábbelit hajlandók viselni. Amikor az apa a növények „megölésének” ellenérvét veti be a vitában, könnyedén lerázza. A gyümölcsök például megernek, leesnek a fáról, „meghalnak”, nem öli meg őket senki. Gonzalo Gabriel a marihuánával sem tesz kivételt. A marihuána, úgymond, a megismerés, a meditáció kapuja, amelyen keresztül egy erőszak nélküli világba lehet jutni. Hangsúlyozom, a fiú ekkor volt tizenhat éves. Etiópiába készült az éhezőket megváltani, ami Szelasszié császárnak, a rastafari hívők egyik példaképének nem sikerült. Spanyolország londoni nagykövetének naponta írt tiltakozó leveleket az erőszak Spanyolországban fellelhető különböző formái ellen, amelyeknek az áldozata a bika, a ló, a kutya, a disznó, a lúd, a szamár. Liv Ullmant a fesztivál zsűrijének elnökét nem fertőzte meg a rastafari, de részletes információt kért egy japán versenyfilm forgatási módjáról, amely filmben állatokkal bántanak méltatlanul.

Gonzalo Gabriel megveti a fesztivál büféjének kínálatát. Csupa állati hulla. A legtöbb finomság a levegőben, a földön és a vízben elkövetett kegyetlenségek származéka. Számára minden, ami természetes, jó és minden, ami művi - rossz. Ezért nem használ fésűt, ezért nem vágja a körmét, ezért nem vágatja le a szakállát, amire egyébként az Ótestamentumban is talál bizta-

tást. A haját naponta beszappanozza és nem öblíti le, hanem szappanosan megszáritja. Ez a dreadlock titka.

Vargas Llosa nem véletlenül írja le olyan érzékletesen ennek a bizarr mozgalomnak az ismertetőjegyeit. Párizsban, útban hazafelé, felvásárolta a vonatkozó irodalmat és kitanulta a reggae-filozófiát. A fiút több társával egyetemben eltávolították a londoni internátusból. Azóta azonban újra Londonban él. Egyetemre jár. Lenyeste a rastafari-hit vadhajátásait. Csupán az árva, sérült és elhagyott állatok iránti vonzalmát őrizte meg. Összeszedi őket az utcán és otthon négy lábúak társaságában hallgatja a kevésbé messianisztikus énekesek lemezeit, mint amilyen például Prince, aki csupán a vérfertőzésről regél a híveinek.

Murga a kifulladásig

Mikor e sorokat írom, már második hete nem alszik a Kanári-szigetek lakossága beleértve a turistákat is. Pontosabban, nem tudom, mikor alszik, mert a karnevál kezdete óta véget nem ér a lárma, a zenebona, az álarcos, jelmezes ricsajozás, amelynek a méretei minden közép-európai képzeletet felülmúlnak. Semmi túlzás nincs abban, hogy az itteni karnevált a rióihoz hasonlítják. A mozilátogató olvasókat emlékeztetni szeretném egy régi brazil filmre, a Fekete Orfeuszra. A film Orfeusz és Euridiké történetét meséli el a híres riói karnevál szövetébe ágyazva. Ezt a filmet láthatom most újra és újra a szerelmesek tragédiáját leszámítva. Karnevál van reggel, délben, este és éjszaka. Karnevál van az üzletekben, a tengerparton, a tereken, az utcákon, a bárokban, a lakásokban, a rádióban, a televízióban. A karnevál zöld, lila, kék, barna, sárga, fekete, piros, narancs és citromszínű, fehér és türkizkék, tollas, szőrös, papírból, műanyagból, fából és vasból készült. Továbbá madár és oroszlán, démon és tündér, ördög és sellő, utcalány és piruló menyasszony, kalóz és hivatalnok, pap és diktátor, Drakula, Frankenstein, Chaplin, három testőr, sárkány, jegesmedve, kecske, Ku-Klux-Klan, matróz, kalóz, postai csomag, macska, filmsztár, szaxofon, nagydob, gitár, csörgő, kasztanyett, bika, törzsfőnök, Micky egér, Greta Garbo, úrhajós, múlt századi biciklista...

A lélegzetnek el kell akadnia, mert lehetetlen a karnevál minden színét, anyagát, hangját, jelmezét felvonultatni. És akkor hol vannak még a szagok, az illatok, a nevetések, az arany mondások, a lacikonyhákban felakasztott sonkák, a tombolán nyerhető babák, a menetelő táncosok utánozhatatlan mozdulatai, a murga, azaz az utcai macskazene esztétikai kísérelésegei és mindezek fölött az alkoholgőz ravasz megjelenési formái. Lehet, hogy éppen a sör és a mentolákör csodálatosan finom, zöld keverékéből erednek... Hol van a szamba- és a karióka-iskola, a helyszíni maszkírozó műhelyek megszámlálhatatlan sora, hol a jókedv, amely most hetekre felfüggeszti az alvásnak nevezett abszolút felesleges fiziológiai szükségletet.

Las Palmasban tízezzrel öltenek a polgárok jelmezt, maszkot és kezdik a hullámozást a karneváli hangulatba már reggel iskolába vagy munkába menet. Fehérre meszelt Harlekin tapossa a gázpedált az autóban, tyúkanyó megy a piacra a polipért, dizóznak öltözött egyetemista fiú újságolja a bárban, hogy az éjszaka bevett kebelnövesztő szer használt, kivilágított orral lép a hivatalnok főnöke elé, akinek a szarvait az apacslegénynek „diszfrazált” titkár nő bizalmasan megsimogatta. A karneváli újság tájékoztat, hogy Las Palmas polgármesterének kitűnő humorérzéke van. A tavalyi karneválkor Greta Garbónak, tavalyelőtt Fred Astaire-nek öltözött. Ami a megszemélyesítéseket illeti, nincsen határ. Van itt Lord Byron, Rita Hayworth, egykori hollywoodi csillag, Charlton Heston, Marie Antoinette.

A karneváli örület, nem lehet másnak nevezni, február 22-én, szombaton este kezdődött hosszú hetek látványos előkészülete után a katedrálissal szembeni Szent Anna téren, amelyet

kőkutyáiról ismerhetünk a spanyolországi útikönyvekből. Ez volt az úgynevezett lepedős szombat, a sabado sabana. Fehérbe öltözött álarcos murgások lepték el a teret, közibük ékelődve egyéb „hivatások” képviselői, seprűs boszorkányok, bíborba-bársonyba bújt tündérek, apácák, különlegesen hátborzongató szörnyek, kényelmes civilek, akik önmaguk szeretnek lenni leginkább. Nem mintha itt bárki elrejtene valamit. „A maskara nem rejti el a szíveket” - ez a karnevál egyik jelszava, ami voltaképpen igaznak bizonyult a majdnem ezer éves velencei karneválok idején is. A karnevál őskorában jelmezek leple alatt keresték az ellenfelek egymás szívét a leginkább törként ismert baráti fegyverrel. A krónikák szerint meg is találták.

A polgármesteri hivatal erkélyéről maga a polgármester köszöntötte a tízezer főnyi karneváli tömeget, majd tegnapelőtt cifrázott és holnapután záruló, egymásba tekeredő körmondatokban méltatta az idei karneváli kikiáltó spanyol nemzeti hős humorista, Pedro Ruiz érdemeit. Mindez persze már produkció volt. Pedro Ruiz fején nagy kérdőjel ágaskodott és ez most találó jelkép mind Spanyolországban, mind Canarias tartományban. Különben mindenki azt olvas ki belőle, amit akar és ezért kivált alkalmas jelkép. Ő is körmondatban kezdte a mondókáját. Köszöntötte Las Palmas polgárait, a kanáriókat, az utazókat, a turistákat, a magasakat, az alacsonyakat, a kövéreket, a soványakat, a lötytedteket, a magányosokat, a házasságokat, az özvegyeket, az újra összeköltözötteket, a vadházasságban élőket és így tovább még huszonkilenc tételt. Az ilyenkor elmaradhatatlan, névre szóló utalásokban kitért a spanyol belpolitika aktuális eseményeire, a légitársaságra, a televízióra, Julio Iglesias ex-feleségére. Az utána következő bál váltott zenekarokkal reggelig tartott. A karneválon nincs helye a beatnek, a rocknak, csak a dél-amerikai stílusú zenének: a rumbának, a szambának, a karióknak, a mambónak. A zene is találóan fejezi ki a szigetek lakosságának érzelmeit, az erős dél-amerikai orientációt, a szaharai nosztalgiát és letagadhatatlanul is a spanyol temperamentumot.

A karnevál lényege a ritmus, a hullámváz, amelyhez ott van alapul, ha akarom, az Atlanti óceán. A tömeg beletáncolja, belebúvóli magát a zene segítségével a ritmusba, a hullámvázba. A város más és más pontjairól zakatoló, muzsikáló vonatként érkezik a diszfázos murgások menete, mindegyik becsatlakozik fő áramlatba és ettől válik impozánssá, egzotikussá és hogy még egy idegen szót mondjak, extatikussá az egész karnevál. Sípok, műanyag- és valódi szaxofonok, gitárok, mandolinok, nagydobok, csörgődobok, kasztanyettek, üstdobok kísérik a sajátosságosan csoszogó menetet, amelynek festői megjelenését aligha lehet szóval visszaadni. A hullámváz hetekig tart. Ma éppen karneváli szünet van Canarias tartományban. Zárva az üzletek, a hivatalok, az utcáról sípszó, dobszó, ének hallatszik. Az elmúlt napokban minden estétől reggelig a közeli stadionban zajlott a program, hajnalban a pihenő polgárok öröme csinnadrattával vonult végig a karneváli tömeg a városon. Tegnap a tengerparti sétányon tűző napsütésben hullámvázolt a karnevál, tegnapelőtt a Santa Catalina parkban zakatolt a vonatok végeláthatatlan láncolata, külön murgát rendeznek a bárók, a diszkók, az éttermek, gitárra és dalra kap boldog-boldogtalan, mert karnevál van. Minden bodega szépségkirálynőt választ pénzjutalommal. Burgosban konferenciát tartottak a latin nyelv szükségességéről. A tudósok felhívták a figyelmet, hogy a karnevál eredetének ismerete és a latin áldásai összefüggésben vannak egymással. A Dionysziák, a Bacchanáliák és a Lupercaliák, amelyekről Plutarchostól Ovidiusig sokan regéltek, ott lapulnak a mai karneválok hátterében. A Kanári-szigetek karneválja a régi velencei nyomdokain halad. Ott Bacchust temették el a karnevált jelképező bábu formájában. Itt a szardíniát fogják eltemetni. Addig még persze jócskán mulatnak. A bolondéria eget ver a karnevál zárásakor.

Meg kellene kérdezni, mikor alusznak, de nem kérdezi senki. Az ötéves gyerek sem, aki apródnak öltöztetve éjjel egy órákor még ropja a táncot. Karnevál van. Murga a kifulladásig.

Egy, kettő, három

Szombati nap volt és éppen március 15-e, amikor a spanyolok Magyarországról beszéltek. Olyan jól persze azért nem ismerik a magyar történelmet, hogy tudhatták volna, nemzeti ünnepünk van, de tény, Magyarországról beszéltek. Elismerőleg bólogattak, gratuláltak és a gratulációt illet elfogadni, illet megköszönni. Nem történt semmi különös, csak a spanyol televízió, a TVE előző este sugározta népszerű Egy, kettő, három című vetélkedő műsorát és a vetélkedő főszereplője, ürügye, mézescukorkája, legfőbb attrakciója - valamennyit vállalhatjuk - Magyarország volt.

Az Egy, kettő, három szórakoztató vetélkedő sok-sok nevetéssel, tapssal, meghökkenően értékes díjakkal. Nem kell megoldani benne hatodfokú egyenletet kettőszázhuszonegy forint harminc fillérért, hanem például át kell vinni egy fahídon annyi kerek sajtot, amennyit csak bírsz, angolul, németül, olaszul és franciául felsorolod az év hónapjait, a hét napjait, kockákat dobálva jutsz előre egy labirintusban, felbecsülöd egy hegedű értékét stb. És mindezért kacagva nyerhetsz autót, amit azonnyomban begurítanak a stúdióba, nyerhetsz apartmant Alicanteban, amelynek a kulcsát adás után rögtön átveheted, vagy ezer üveg bor a jutalmad és ezzel komoly veszélybe kerül önmegtartóztatási fogadalmad. Nos, ennek a hahotázó, mókázó, jókedvből ajándékozó kvízzjátéknak a főszereplője volt hazánk a másfél órás műsor alatt a „csodálatos” díszítőjelzőt viselve, ami a játékban részt nem vevő maroknyi magyar hallgatóság nyerevénye volt.

Otthon talán elégedetlen lettem volna, hogy egy idegen ország televíziója a turisztikai közhelyszótár betűit követve mutat be bennünket, szóval lencsevégre kapja Kecskemét határában a csikósokat és az ostorpattogatást, a Hiltonban agyba-főbe huzatja a primással a legkedvesebb és persze a legismeretlenebb nótákat, elfogyasztja a legbőségesebb ebédet, ami a spanyol armadának is becsületére válnék, magától értődően lepillant a Halászbástyáról a Duna fenséges panorámájára, Szentendrén végigpásztazza a zezzugos utcákat, egy boltban kerámiát vásárol, Egerben a mecsetre csodálkozik és megköstolja a bikavért... És hogy el ne felejtsem, a téli Pesten paprikafüzért akaszt a nyakába, mert paprika nélkül a magyar halászlé és halászlé nélkül a túróscsusza nem az igazi. Mondom, otthon talán elégedetlen lettem volna ezzel a féloldalas, az arcunk egy részét árnyékban hagyó portréval, a spanyol tévé Egy, kettő, három című vetélkedője után azonban kicsit kénytelen vagyok másként látni a dolgokat és a spanyolok belügyének tekinteni, mit tartanak érdekesnek Magyarországból a saját televíziójuk, a saját közönségük számára.

A műsorban sugárzott filmösszeállítások kitűnő idegenforgalmi propagandául szolgáltak. A látottakat annyi kedvességgel és olyan őszinte elismeréssel kommentálta a TVE stábja, hogy a másnap délelőtti ismétlésben, amikor a TVE másik csatornája huszonnégy órás rockzene minden terhét viselte, újra meg kellett tekinteni. A stáb két hölgytagja kalocsai hímzésű blúzban jelent meg a stúdióban, Lehár Víg özvegye után szabadon előadták a vígözvegyesség remek paródiáját. Liszt Szerelmi álmokja újabb vidám jelenet motiválója volt, a két egyesítésre váró fél, Pest és Buda frenetikus hatású párbeszédet rögtönzött. Az egyetlen élő magyar szereplő - egyet lehet találgatni - Puskás Ferenc volt. Nem lehet mondani, hogy úgy libbent be a stúdióba, de szemlátomást leadott némi súlyt. Mindössze két dolgot mondott, persze spanyolul. „Yo creo que...” „Azt hiszem, hogy a magyarok éppolyan kedvesek, mint a spanyolok”. A másik megjegyzés a Mundiállal volt kapcsolatos. „Nehéz lesz a magyarok dolga.” Ezzel lényegében egyetérthetünk. Aztán Puskás Öcsi megcsókolta a játékmestert, Mayra Gomezt, mivelhogy kedves, szőke hölgy volt és nagy taps közepette befejezte szereplését.

Ha az idén vagy jövőre szemlátomást gyarapszik a Spanyolországból hazánkba érkező turisták száma, a hála néhány morzsáját, ne kicsinyeskedjünk, több finom falatát a TVE Egy, kettő, három című produkciója érdemli, amely elérte azt, hogy az adás másnapján egy kis közép-európai ország, a mi hazánk a spanyolok egyik beszédtemája legyen.

Kötéltánc

Reggel vigyázatlanul léptem az utcán és megbotlottam egy kőben, alig volt dió nagyságú. Hétköznapi eset, még csak el sem estem, figyelmeztetésnek mindenképpen jó. El is felejtettem, mire kora este a Hotel de Los Bordinos tetejére vitt fel az expressz-lift, a tetőre, ahol bár és uszoda van. A kör alakú szálloda tetőteraszáról csodálatos kilátás nyílik körben az Atlanti óceánra, Las Palmasra, a tengerparti autópályára, amelyen már fényözönben hömpölygött az autóáradat. Nincs védőkorlát, nincsen védőrács, mint Párizsban az Eiffel-toronyban, aki éppen úgy gondolja... Igaz, a magasság csak százméteres.

Pár nap múlva szerelőkocsik tűntek fel a Santa Catalina parkban, a körszálló közelében. Vastag drótköteleket húztak az égre, és legalábbis úgy láttam, persze nem oda, hanem a szálloda legfelső emeletére. A kötélt a szálloda tetejétől egészen a park túlsó végéig ért. Plakátról tudtam meg, hogy a világon egyedülálló mutatvány készül. Egy öngyilkosjelölt mutatványosfamília, a Los Bordinis, azaz Bordiniék kívánnak a szédítő magasságban sétálni, motorozni, bukfencezni, szaltózni, kézenállni. Még a dolgok kimondása is rosszulléttel fenyeget.

Gyerekkoromban Szombathely főterén láttam utoljára ilyesmit. Akkor elég gyakran. Emlékszem, hogy a tréfás kedvű kötéltafcos fent a magasban lefeküdt egy párnára és a párna egyszer csak leesett, mire a tömeg fölsikoltott. Ezen aztán nagyot nevetett az artista és a fél lábát lelógatta a mélységbe a nagyobb hitelesség kedvéért. Azóta az ilyen látványosságok eltűntek. A városi élet nagy általánosságban elsűrűlt. A legnagyobb izgalmat még az jelenti, hogy a közlekedési lámpának sikerül e időben átváltania zöldre, vagy megint mondani kell egy cifrát. Az utcai zenészek újbóli feltűnése némi reményt kelt, hogy a városi élet újra színes, tarka lesz.

A Santa Catalina park, átellenben az óriási kikötővel és a kettő között húzódó autópályával Las Palmas legforgalmasabb pontja. A villanyrendőrnek még soha nem sikerült úgy irányítania a forgalmat, hogy ne kelljen beavatkozniuk a motoros és autós kollégáknak. Ezt csak azért mondom, mert a mutatvány idejére nem állították le a forgalmat - különben a város megbénult volna -, csupán annyi történt, hogy az autósok elálltak az éktelen dudálástól, amellyel máskor a legkisebb elakadást is jelzik minden büntető szankció veszélye nélkül.

Este nyolc órakor elkezdődött a mutatvány. Először az egyik Bordini a közismert rúddal felsétált a kötéltre, majd visszasétált. Azután fékező köteleket vetettek át a drótkötélen és a szálloda százméteres magasságából egy másik Bordini által a kötélen függeszkedve szédítő sebességgel - 136 km/óra - lesiklott a park aljáig. A kötélt szikrázott, a közönség sikoltozott, a fékezés nem sikerült a legtekélyesebben, de nem történt baj. Amikor a tapasztalatlan néző azt hitte, hogy ezt már nem lehet felülmúlni, mindig olyasmi következett, ami felülmúlta a már látottakat. Következett Martin, a Bordini-família sztárja. Fél lábbal, fejével lefelé függeszkedve ismételte meg ugyanezt. A sebesség hasonlóan nagy volt, a kötélt szikrázott, Martin haja lobogott a szélben. Földet érve könnyedén a tömeg által alkotott kör közepére szökken és megköszönte a tapsokat. Nem fejeződött be a szereplése. Létrán felmászott egy „csupán” negyvenkét méter magas acélrúd tetejére, majd a rúd tetején hanyattfeküdvé széttárt karokkal

„belengette” a tákolmányt a zene ütemére. Ekkor sokan otthagyták a látványosságot. Pedig volt spanyol zászló, lábbal való kitámasztás, fejenállás stb. Martin innen is lejött élve.

A program második részében a família, köztük a hét-nyolc éves legkisebb Bordini, kötél felmotorozott a szálloda tetejére, ott a motor, a vezetője és a beléje kapaszkodó utasok szaltólendülettel háromszor megfordultak a levegőben, majd hátrafelé visszagurultak. A kötélen közepén körülbelül megállt a különítmény, majd Martin lábbal lefelé lógva kifeszítette a szélben az amerikai West cigarettamárka reklámját. A közönség adakozásán kívül ugyanis a West támogatásából él a produkció. Hogy hogyan, azt nehéz megmondani. Mindenesetre vacsora előtt a Bordini család a lobogó szélben, a nyaktörő magasságban kiáll a kötélre. Így talán jobban esik a vacsora.

„A szimpatikus külföldi ellenség”

Valahol jellemzőnek érzem azt a felvételt, amely Robert Capát, azaz Friedman Endrét, a magyar származású amerikai fotóriportert a magasban, korláton ülve ábrázolja. A képet George Rodger készítette Olaszországban, de készíthette volna a világ számos pontján, mindig ott, ahol élet és halál kegyetlen játéka folyt, azaz háború dúlt és a fotográfusnak sem éppen százszázalékosan biztosított az élete. Capa ott volt a spanyol polgárháborúban, 1950-ben az izraeli háborúban, a második világháborúban, Indokínában a francia megszállás idején. Itt veszítette életét 1954-ben, amikor is véletlenül aknára lépett.

Hetekkel ezelőtt bukkant fel újra a neve Spanyolországban. A lapok közölték, hogy a madridi Biblioteca Nacional 3,5 millió pezetaért, azaz 25 ezer dollárért New Yorkban megvásárolta Capának a spanyol polgárháborúban készített negyvenhárom fotóját. A gyűjtemény a maga idejében nyolcezer dollárt ért és eredeti tulajdonosa Milt Wolff volt, aki nem más mint a Nemzetközi Brigádokban harcoló amerikai Lincoln zászlóalj főnöke. A két albumot neki ajándékozta a fotóriporter. A felvételeket nemrég New Yorkban árverésre bocsátották. Az amerikai kultúra magas tisztségviselői szakértővel vizsgáltatták meg, az intézkedés azonban lassúnak bizonyult. A gyűjtő, aki annak idején nyolcezer dollárért vásárolta meg, eladta a spanyoloknak. A negatívok a birtokában maradtak.

Újabban a napokban merült fel Robert Capa neve. Képeiből Cataluña tartomány több pontján rendeztek kiállítást. Az angol Picture Post a legjobb háborús fotósnak nevezte, amikor tizenegy oldalon közölte a spanyol polgárháborúban és a kínai háborúban készült felvételeit. Életrajzírója, az amerikai A. Knopf azonban leszögezi, hogy Capa életművét nem lehet egyoldalúan kezelni. Filmsztárok, híres rendezők, írók, művészek barátja volt. A nevek sorában található Ingrid Bergmané, akivel közel állt a házassághoz. 1945-től 1947-ig tartott kettőjük románca Párizs, Hollywood, New York színhelyeken. Végül Ingrid Bergman szakított, mert Capa nem akart összeházasodni senkivel. Az ok maga az egész Capa-sztori. Friedman Endre menyasszonyával találta ki a harmincas években a csupán képzeletben létező, sikeres, gazdag amerikai fotóst, Capát. Ő csinálta a fotókat, Gerda, a menyasszony, aki egy fotóügynökségnél volt alkalmazásban eredeti Capa-fotókként adta el őket az ügynökségnek. A trükk bevált. A párizsi lapok az eredeti ár háromszorosáért vásárolták meg a képeket.

Jóízű kalandnak indult a spanyol polgárháború eseményeinek a megörökítése, hamarosan felfedezte azonban a fázó, fáradt, éhező katonák emberi arcát, a háború okozta fájdalokat, gyötrelmeket. A fronton menyasszonyával dolgozott. Közösen és saját név alatt is adtak ki munkákat. Mindenki házasoknak hitte őket, még akkor is, amikor Gerdát 1937 júliusában egy tank halálra gázolta. Az igazság azonban az, hogy a lány nem akarta feladni a függetlenségét

sem művészi, sem emberi értelemben. Capa azt mondta, hogy Gerda halálával voltaképpen az ő élete is befejeződött. A felszínen a sztárok és barátok közelsége, a pénz, az élet kihasználása látszott, a valóságban azonban Capa elszigetelt, magányos maradt. Ismét a kalandban, a veszélyben keresett menedéket. Hála a kornak, amely ekkor bőven kínálta az efféléket, volt alkalma veszélyesen élni. A kínai-japán háború, Barcelona eleste, London bombázása, 1943-ban az afrikai front. Ekkor már nemzetközi legenda volt. A vele pókerező amerikai katonák számára ő volt a „szimpatikus külföldi ellenség”. Magyarország ugyanis háborúban állt az Egyesült Államokkal. A katonák csodálták a halállal szembeni közömbösségét, veszélyt megvető bátorságát.

A második világháború befejeződése után kilátástalanság, deprimáltság lett rajta úrrá. Mit csinálhat a „háború legjobb fotósa” három év frontmunka után a békében? Mindent kipróbált fotósként, ami a békében lehetséges, kalandvágyát azonban nem elégítette ki semmi. Sem a híres barátok, sem a pénz, amelyből erején felül költekezett. 1947-ben néhány barátjával létrehozta a Magnum fotóügynökséget. Nemsokára fizetési nehézségek adódtak. Capa kiment az ügétőre. A tippje szerencsére bejött, ki tudta fizetni az alkalmazottakat. A Magnum, az alkalmazottak és a saját jövője azonban ezzel nem lett biztosítva. 1953-ban az amerikaiak bevonták az útlevelét, mert azzal vádolták, hogy kommunista. Az útlevelet ügyvédje segítségével visszaszerezte, Capát egy roham több hétre az ágyba döntötte.

1954-ben egy véletlen újra háborúba, a frontra segíti. Az amerikai Life című folyóirat Indokínában tartózkodó fotóriporterének az édesanyja Amerikában súlyosan megbetegedett és sürgősen haza akart térni. A Magnum elnöke, aki New Yorkban a Life egyik főnökével ebédelt, értesülve a hírről az éppen Japánban tartózkodó Capát javasolta helyettesítőnek. A többi már gyorsan ment. Capa a már említett módon az indokínai fronton lelte a halálát. Kifizetetlen hotelszámlák, néhány kamera, elegáns ruhák és egy szomorú család maradt utána.

Utolsó fotója 1954 májusában készült. A fronton menetelő katonákat ábrázol hátulról. Egy másik képen vietnami feleségek siratják elesett férjeiket a temetőben. 1945 márciusában lelőtt amerikai ejtőernyőst fényképezett Németországban. 1936-ban milicisták napoznak a barcelonai Ramblas egyik teraszán. A kezükben puska. Capa megörökítette Normandiában az amerikai partraszállást. Picassot Françoise Gilot-val és napernyővel a tengerparton. A londoni kórházban a lábadozó Hemingway-t, aki autóbalesetet szenvedett abban a kocsiban, amelyet éppen Robert Capa vezetett. Az öreg halász és a tenger írója, aki szintén nem vetette meg a kalandokat, hatalmas és erős mint egy oroszlán.

Az öreg halász és a fotómasina

Minden őt idézi. Őt idézi a végtelen óceán, a playán körbesereglett halóriás, a bikaviadalok plakátja, a vendéglők ételkínálata, Afrika közelsége, a spanyol polgárháború mostanában sűrűn olvasható, kerek évfordulós megemlékezései... Lassan össze is állt egy kalandos élet vázlatos képe. A kalandos élet, a kép is Ernest Hemingway-é, akit Murciában közel ötszáz fotó mutat be egy nemzetközi írótalálkozó keretében háromhetes kortól egészen az 1961-ben bekövetkezett haláláig.

A kiállítást az író fia, a most hatvankét esztendő John Hemingway és a Hemingway Társaság elnöke, James Nagen nyitotta meg, aki bejelentette, hogy az írónak hamarosan megjelenik a Los Jardines del Edén (Az Éden kertjei) című regénye és egy elbeszélés-gyűjteménye, júniusban pedig Olaszországban tartanak szümpoziont Hemingway életéről és munkásságáról. A Murciában látható tárlat anyaga az író Royal márkájú írógépével és egy, az író által a

Kilimandzsáró tövében elejtett leopárd bőrével egészül ki. A leopárdbőrt Adriana Ivancichnak ajándékozta, aki Az öreg halász és a tenger első kiadásának a borítóját tervezte. A kiállítás gondolata fivérértől, Gianfranco Ivancich olasz hercegtől származik, aki egy szép napon kereskedelmi hajón érkezett Kubába és hét esztendeig élt az író ottani házában, a Villa Vigiában.

Gianfranco két évig gyűjtötte a fotóanyagot, amelyet valószínűleg Barcelonában és Madridban is bemutatnak majd, s talán Pamplonában, mert a corridáról ismert baszkföldi várost Hemingway nagyon szerette. A gyűjtemény megismertet az író szüleivel, gyermekeivel, a szenvedélyeivel - az íráson kívül a vadászattal és a halászattal. Hemingway négyesztendős korában horgászbottal, szafari Kenyában, utazás Párizsba... Jelentős helyet foglalnak el a gyűjteményben a háborús fotók, köztük azok, amelyek a spanyol polgárháborúban készültek. Hemingway katonákkal az Ebro menti fronton, asztalnál milicistákkal és családtagjaikkal, a második világháborúban az amerikai hadsereg uniformisában, a Pilar nevű hajón, amely az ellenség tengeralattjáróit kutatta. A tárlathoz számos barát és ismerős kölcsönzött képet, köztük Carlos Baker, Hemingway életrajzírója, Antoñete, a torero, akitől a bikaviadalok világával kapcsolatos felvételek származnak.

Don Ernesto tizenhárom alkalommal járt Spanyolországban. Többször úgy kellett meggyőzni, mert bizonyos mértékig félt Franco tábornoktól, bár a polgárháború már messze volt. John Hemingway, az író fia, mellesleg Margaux és Mariel Hemingway színésznők apja Idaho államból érkezett Murciába. Májusban jelenik meg első könyve *Las Aventuras de un pescador* (Egy halász kalandjai) címmel és kiről is szólhatna, mint az apjáról. „Szörnyű volna, ha az első könyvem, amely májusban kerül az utcára, bestsellerré válna.” Márpedig aligha fogja elkerülni. Külsőre nagyon hasonlít az apjára, tökéletesen beszél spanyolul. Mexikóban és Kubában tanulta meg, ahol az apja több mint húsz esztendeig élt. A nagy íróhoz hasonlóan ő is sok mindent csinált életében. A második világháborúban az amerikai hadsereg kapitányaként vett részt, volt tőzsdeügynök, Idaho államban vadászati és halászati felügyelő, évekig sportriportokat írt különböző amerikai folyóiratok számára, még torreadorkodni is tanult egy nyáron Mexikóban Sidney Franklin, amerikai viadortól.

Egy másik fotókiállításon derült ki, hogy Ernest Hemingway egészen hétköznapi kalandokban is részt vett. A legjobb háborús fotósnak, a magyar származású Robert Capának Cataluña tartomány több városában mutatják be a kiállítását, azt követően, hogy a spanyol állam nemrég New Yorkban megvásárolta negyvenhárom, a spanyol polgárháború eseményeivel kapcsolatos felvételét. Az egyik civil kép a sérült Hemingwayt ábrázolja egy londoni kórházi ágyon. Autóbalesetet szenvedett abban a kocsiban, amelyet Robert Capa vezetett. 1944-ben történt, amikor a különböző frontokon még javában dúltak a harcok.

Espiritu

Jellemző kép. A spanyol televízió egyes csatornája már megkezdte a Spanyolország-Lengyelország barátságos válogatott mérkőzés közvetítését. A játékosok a himnuszok előtt melegítenek. A kettes csatornán stúdióbeszélgetés zajlik. A riportalany: Michel Platini. Éppen arról beszél, hogy Franciaországban, a hazájában nincs a futball körül „espiritu”, azaz szellem, lélek, nem mint Spanyolországban és Olaszországban, ahol tudvalevőleg ő futballozik. Óva intek attól bárkit, hogy az espritut az érdeklődéssel azonosítsa, mert érdeklődés Magyarországon és a világ számos országában van, az espritu azonban más, valami megfoghatatlan.

Spanyolországban most fejeződött be a bajnokság. Las Palmas csapata, az Union Deportiva az utolsó mérkőzésen 0:0 arányú döntetlent játszott az Osasunával. A mérkőzésnek már nem volt tétje, akár a forduló többi találkozójának. Egyedül a következő évi kupaszereplés forgott kockán, az is alig-alig. A helyezések már a korábbi fordulóknak eldőlték. Las Palmasban az utolsó meccs nem feleltette a három héttel előbb lezajlott Real Madrid ellenit, amelyen az amarillok, a sárgák 4:3 arányban legyőzték a világhírű fehéreket. Alig valamivel előbb 3:0-ra verték az FC Barcelonát. Tehát a bajnokság majdnem örökös első és második helyezettjének összesen hét gólt rúgtak. Végül a lehetséges tizenhét hely közül a tizennegyediket érték el és ezzel éppen bennmaradtak. A 34 mérkőzésen 37 gólt rúgtak. Érdemes megemlíteni, hogy a harmadik helyezett Bilbao összesen 44, a hatodik Sporting ugyancsak 37, a nyolcadik Betis 40, a kilencedik Sevilla 39 gólt rúgott.

A Real Madrid elleni meccsnek még komoly tétje volt a Deportiva szempontjából. A fehérek már biztos bajnokok voltak. Utolsó hazai mérkőzésük hatalmas diadalünneppé vált. A tiszteletkört becsülettel lefutotta Mendoza, a klub elnöke is. A Bernabeu stadion fehér zászlóerdőbe öltözött. A madridi utcákon százezrek ujjongtak késő éjszakáig, miközben a csapat egy vendéglőben ünnepelte a sokadik trófeát. Mindezt a TVE egyenesben közvetítette. A Real Madrid szereplése esemény bárhol Spanyolországban. Las Palmasban, a Kanári szigetek fővárosában még egy plusz ok is van az átlagnál jóval nagyobb érdeklődésre. Luis Molowny, a Real edzője Tenerife-i születésű, azaz „kanárió” és a Deportiva egykori játékosa. Igaz, a mérkőzésen nem volt jelen, mert éppen kupaügyben „kémkedett” az Inter otthonában, Milánóban. Ott azonban felkereste a TVE riportere. Az Union Deportiva műsorfüzetet adott ki erre az alkalomra. A krónika felemlíti Molownynak, az egykori játékosnak a Realhoz történt szerződését. Az időpont: 1946. Santiago Bernabeu ügyvéd, a klub elnöke, a Real stadionjának későbbi névadója a barcelonai La Vanguardia-ban olvasta a hírt, hogy Molowny a Barcelonába készül. Azonnal utasította Jacinto Quincoces-t, a Real akkori edzőjét, hogy az első géppel repüljön Las Palmasba és nyomban szerződtesse Molowny-t annyi pénzért, amennyit kérnek. Molowny klubjának, a Deportivának adtak 250 ezer pezetát, Molowny-nak másik 250 ezret és szinte edzés nélkül bevetették az Atletico Madrid elleni találkozón.

A zsúfolásig megtelt Estadio Insular közönsége az első félidőben gól nélküli kemény küzdelmet látott a napokban. Csupán a Real rúgott egy hatalmas kapufát. A második félidő nyolcadik percében aztán Koke Contreras a Deportiva chilei idegenlégiósa parádés gólt rúgott, amelyre a huszadik percben Cholo, a Real újonca egy még parádésabban válaszolt. Háttal a kapunak mellre vett egy magas beívelést és anélkül, hogy a labda leesett volna, jobbal kapásból, fordulásból a sarokba vágta. Öt perccel később újra Cholo volt eredményes. A harmincegyedik percben Butragueño, ki tudja, hányadszor? szerencsésen esett el a tizenhatoson belül, a megítélt büntetést értékesítette: 3:1 a Real javára. Úgy látszott, hogy már csak a gólarány lehet kérdéses. A véletlen azonban közbeszólt. Contreras lövése irányt változtatott Gallego hátán és a kapus tehetetlenül nézte a hálóba tartó labdát. Öngól! Rá egy percre China óriási lövését Agustin, a Real kapusa csak kiütni tudta és a berobbanó Santis a labdát a hálóba vágta. A győztes gól a negyvenedik percen esett. A szerencsésnek éppen nem mondható Gallego a tizenegyes tájékán felvágta a Deportiva játékosát, Juanit. A büntetést Contreras értékesítette. A mérkőzés végén a közönség fantasztikus ünneplésben részesítette a csapatot, amely ezzel a győzelemmel komoly lépést tett a kiesés elkerülésére. A mérkőzés góljait legalább hússzor bemutatta a televízió. Valamennyi híradóban, külön vagy háromszor a kiadós hétvégi sportműsorban, sokszor a regionális tévéadásban, amelynek a műsorideje, önállósága többszörösen felülmúlja a hazai regionális adókéét. Szerdán éjszaka pedig felvételről sugározták az egész találkozót. Az eseményeket a Deportiva tisztségviselői, játékosai kommentálták a stúdióban. A közvetítést a mexikói televízió is átvette a közelgő világ-

bajnokságra való tekintettel és külön a spanyol bajnokság mexikói gólkirálya, Hugo Sánchez kedvéért, akire a világbajnokságon számítanak.

Ugyanebben a fordulóban a nagy múltú Valencia, Alfredi di Stefano csapata idegenben nyert a Sevilla ellen. Ezzel megcsillant az esély, hogy maradhat az első osztályban. Előzőleg a mester egy vereség után „rácsapta” az ajtót a TVE stábjára, nem volt kedve nyilatkozni. Senki nem bántotta ezért. Elég volt a baja. Április közepén sorsdöntő mérkőzésre utaztak a Barcelonához. Több mint háromezer szurkoló kísérte el a csapatot. Ez sem segített. A Barca simán nyert és végül a Valencia kiesett. A televízió „búcsúzóul” olyan krónikát sugárzott a klubról, amelyről a mindenkori magyar bajnokcsapat odahaza legfeljebb csak álmodozhat. A klub képviselői nyíltan feltárták a rossz anyagi helyzetet. Végül is ez vezetett a kieséshez.

Ami a Real Madridot illeti, nem sokat búslakodhatott, mert következett kupaelődöntő az Inter ellen. A spanyolok mindhárom kupában érdekelték voltak és az eredmény ismeretes, mindháromban a döntőbe kerültek. A Real és a Barcelona otthonában fordított. Arra felkészülhet a világ valamennyi klubcsapata, beleértve a kupákból most hiányzó angolokat is, hogy a legjobb spanyol csapatok szinte bármilyen eredményt képesek otthonukban a javukra fordítani. Ötven-nyolcvan- és száznegyvenezer spanyol szurkoló előtt egyszerűen nincs lehetetlen, hogy egy Real Madrid dicsőséges múltjáról, félelmetes kupa- és nemzetközi rutinjáról ne is beszéljek. E pillanatban nem tudhatni, mit hoz a három kupadöntő. Azon mindenesetre jobban csodálkoznék és azt hiszem a spanyolok többsége is, ha a három közül legalább kettőben ne diadalmaskodnának. A futballban egyáltalán minden lehetséges a labda kerektségével kapcsolatos axióma értelmében. Még több lehetséges azonban, ha jelen van az esziritu, mint Spanyolországban.

Közben a figyelem egyre inkább Mexikóra irányul. Felipe Gonzalez államfő június 22-ére tűzte ki a parlamenti választásokat. Eszembe nem jutott volna, hogy a parlamenti választásokat összefüggésbe hozzam a labdarúgó világbajnoksággal. A spanyol sajtónak eszébe jutott. A szemrehányás magától értődően nem úgy hangzik, hogyan lehet világbajnokságot tartani, amikor parlamenti választások vannak, hanem fordítva. Hogyan lehet a Mundiált megzavarni választásokkal. Esziritu. Péntekenként a Mundiál csapatait mutatják be csoportonként. Van a TVE-nek egy, az ibéroamerikai szellemet ébren tartani hivatott műsora. Mexikói riportokat sugároztak a Mundiál jegyében. És közben, hogy meg ne feledkezzünk róla, zajlik a labdarúgó Király Kupa, amely az MNK-nak felel meg. A Király Kupához fűződik egy nagy botrány. A botrány hátterében is az a bizonyos esziritu található. Az történt, hogy a bilbaoi San Mamés stadionban a házigazda Athletic Bilbao valóban vitatható körülmények között veszített a Barcelona ellen. A bíró nyilvánvaló tizenegyest nem adott meg a Bilbaonak, lesgólt ítélt viszont a Barcelonának. „Öt bírói tévedés okozta a botrányt” - ordított a lapok címlapján. Ne felejtjük el, Bilbao a Baszkföld fővárosa. A közönség betódult a pályára és közáport zúdított a rendőrökre, akik bizony meghátráltak.

Spanyolországban nem védi a bírói tévedéseket demagógia. A kegyetlen video pontosan rögzíti, lelassítja, visszapörgeti, kinagyítja a vitás dolgokat mégpedig ország-világ előtt. Végül is a legapróbb tévedés is óriási kárt okozhat egyik vagy másik klubnak. És a kárt nem hozza helyre, ha a következő találkozáson a bíró nem kap meccset. A közönségre azonban nem a botrányokozó szerep a jellemző, sokkal inkább a tizenkettedik játékosé, aki igazi, déli vérmérséklettel „játszik” együtt a csapatával. A Mundiálra sok spanyol elkíséri a válogatottat, vagy éppen kedvenc játékosát. És arról sem szabad megfeledkezni, hogy Mexikóban voltaképpen hazai környezetben, hazai közönség előtt játszik Spanyolország. Azt hiszem, ez is esziritu.

A dezertőr nagy napja

Az anekdota így szól. Kérdés: Mi tetszett önnek a legjobban a spanyol fegyveres erők napján? Válasz: Marcel Carné *Ködös utakon* című filmje este a televízióban, amelynek a főhőse egy katonaszökevény. Az ilyen műhiba, vagy nem tudom én mi, természetesen nincsen előzmények nélkül. Előzményért vissza kell menni február végére, március elejére, amikor a Kanári-szigeteken csakúgy mint egész Spanyolországban az OTAN si, OTAN no?, azaz NATO igen, NATO nem? alternatíva foglalkoztatta a polgárokat, valamint a szigeteken magától értődően a rióihoz hasonló méretű karnevál. Se szeri, se száma nem volt a pro és kontra-érveknek, akcióknak, demonstrációknak.

Az Atlanti-óceán partján, a playa homokjába kaput szúrtak le a nemmel válaszoló, rátűzték a transzparenst: „Ez az a kapu, amelyen kivonulunk a NATO-ból”. Nos, a szavazók megtették a magukét, különösen a szigeteken és még néhány tartományban, de a dolog tudvalevőleg nem sikerült. Spanyolország maradt a NATO-ban és ezt egyik fél elkönnyvelhette győzelemnek, a másik kudarcnak.

Hetekkel ezelőtt megjelent a szigetek sajtójában a hír, hogy Don Juan Carlos, a király és Doña Sofía, valamint az infánsnők a Kanári szigetekre látogatnak. A király utat és róla elnevezett katonai kórházat avat, meglátogatja a szigetcsoport minden tagját és elnöke lesz a fegyveres erők napi ünnepségnek, amelyet egyenesben sugároz Las Palmasból és Teneriféről a spanyol televízió. Így is történt. A királyi család katonai gépen megérkezett Madridból. Elfoglalták szállásukat Las Palmasban a múlt században, kanárió hagyomány szerint épült faerkélyes Santa Catalina Hotelben, amely valószínűleg a világ legszebb szállodáinak egyike. A biztonsági intézkedések - ki csodálkozik ezen a mai világban? - rendkívüliek voltak. Madridból is érkezett több mint kétszáz rendőr. Másnap megkezdődött a hivatalos program, a következő napokban pedig folytatódott. Don Juan Carlos saját maga által vezetett helikopteren ingázott a szigetek között. Az egyik szigeten a kanárió birkózást, a luchadat szemlélte meg, a másikon közös hal- és gyümöleslakomán vett részt a halászokkal, aranyérmeket vett át, polgármesterekkel találkozott. A sajtó, a rádió és a televízió a nyugati szokásoknak megfelelően nagy erővel követte az eseményeket. Óriási volt a sajtóvisszhang. Volt lap, amelyik nyílt levelet intézett a királyhoz, volt amelyik a biztonsági intézkedéseket méltatta és bírálta. Egy járószerű hölgyet nem engedtek taxival a szállodához. Saját magának kellett odakerekeznie a szállodai fogadásra. Ez feltűnő egy olyan országban, ahol a gyalogátkelőhelyeken külön helyük van a tolókoksisoknak, ahol külön telefonfülkéket szerelnek fel a járógépeseknek.

A kis apróság persze elveszett a nagy ünneplésben. Las Palmasban, a San Telmo parkban a hadsereg kiállítását és bemutatót tartott. A gyerekek felmászhattak az ágyúcsövekre, belenézhettek a periszkópba, ejtőernyős gyakorlatokat hajthattak végre megfelelő biztosítással, ingyen itták a colát, kaptak írásos tájékoztatót a hadsereg mibenlétéről. Ahogy mondani szokás, a bemutató elérte a célját. A java azonban még hátra volt. A király elnöklése alatt Tenerifén a szárazföldi erők tartottak impozáns felvonulást. A dolog érdekessége volt, hogy puszkával a kezében ott menetelt Don Juan Carlos fia, Fülöp herceg, a trónörökös. Aztán jött a csúcs. Las Palmasban a tengeri és a légierők impozáns demonstrációja az Atlanti óceánon. A fegyveres erők napja alkalmából az eseményre mindenki kíváncsi volt. A repülőgépek és a helikopterek anyahajóról, valamint Las Palmas - Gando repülőteréről szálltak fel. Az ember egy pillanatra majdnem megfedkezett, hogy ezek a fölöttébb drága gépek másra is alkalmasak, mint bemutatóra. Úgyhogy az egész egyszerre volt lenyűgöző és nyomasztó.

A királyi család Las Palmasban töltötte a nap hátralévő részét. A biztosítás ismételt példás volt. Ennyi élmény már igazán elég lett volna erre a napra. A sors azonban úgy akarta, hogy ne legyen elég.

A TVE kettes csatornája este sugározta a híres francia rendező, Marcel Carné 1938-ban készült *Ködös utakon* című filmjét Jean Gabin-nal, Michele Morgannal, Michel Simonnal és Pierre Brasseur-ral a főszerepekben. A legfőbb főhős azonban Jean Gabin volt, aki - itt a csattanó fegyveres erők napján - katonaszökevényt alakított. A produkció kedvenc filmjeim egyike. A Színművészeti Főiskolán filmdramaturgia órán ízekre szedtük Nemeskürty tanár úrral, sőt dolgozatot is írtunk belőle. Itt Las Palmasban nem kellett dolgozatot írni, ennyivel nyilván kevesebb volt az élvezet, viszont fegyveres erők napján láttam és ez csak valami. A NATO-t jelképező kapun nem lépett ki Spanyolország, ellenben, a fegyveres erők napján drukkolhattak egy katonaszökevénynek. Erre mondják a spanyolok, hogy a tévé jó kezekben van. Legalábbis fegyveres erők napján.

Mexikó - Spanyolországból

Az Ibériai félsziget körülbelül kétezer kilométerrel van közelebb a Mundiál színhelyéhez, mint Magyarország, ám a távolság még így is tekintélyes. A labdarúgó világbajnokság egy hónapja alatt mégis úgy tűnt, Mexikó itt van Spanyolország tőszomszédságában, sőt a szomszéd utcában és ez valószínűleg akkor is úgy lesz, ha egyszer történetesen a Hold lesz a versengés színhelye. A magyarázat sokféle. Azon túl, hogy Butragueño hazájában úgymond „espíritu” van a labdarúgás körül - Michel Platinit idézem -, a Nyilas jegyét viselő Spanyolországot az asztrológiai jóslat főhősnek „jelölte” az 1986-os évben, ami tíz spanyol közül kilenc számára biztosan azt jelentette, hogy a csapat a Mundiálon valami kiugró produkál.

A spanyol tizenegy az előkészületek során mindent elkövetett a legszebb remények táplálására - igaz, Magyarország is. A sajtó, a rádió, a televízió az espíritu bűvöletében valami egészen elképesztő erőbedobással állt az ügy mellé. A TVE, a spanyol televízió a Mundiál ötvenkét mérkőzéséből mintegy negyvenötöt közvetített egyenesben. A sajtómunkának azonban ez a rutin része. A TVE mexikói stúdiója minden áldott reggel, mexikói idő szerint éjjel egy órakor bejelentkezett a reggeli krónikában. Mivel ez időben zajlott a választási küzdelem, hol Felipe Gonzalez államfő intézett kedves szavakat a fiúkhöz, hol Santiago Carillo. Minden tévéhíradóban egyenesben számoltak be a legfrissebb eseményekről. A betegek a betegágyból nyilatkoztak, az egészségesek a gyepről. A spanyol szurkoló tökéletesen kitanulta Julio Alberto faringitisének természetét, a Camacho szeme alatt elhelyezett balegyenesek hatóerejét, a gyomorrontások okát - Pedro Ruiz humorista szenzációs paródiát rögtönzött az esetről -, Antonio Maceda térdét megismerte az egész ország. Sérülés miatt haza kellett utaznia. A madridi repülőtéren államfőnek kijáró fogadásban volt része. A következő napokban vagy három műsorban is szerepelt. Minden délután egyórás összeállítást sugárzott a TVE mexikói stúdiója a Mundiálról. Könnyebb volna elsorolni, ki nem szólalt meg ebben a műsorban, mert Maradonától kezdve, Valdanon keresztül Butragueñoig, Beckenbauerig és így tovább mindenkinek a véleménye fontos volt a spanyol kollégák számára.

Amikor a spanyol válogatott 5:1 arányban lelépte az erős Dániát, Don Juan Carlos király telefonon gratulált Miguel Muñoznak, akire akkor még a napfényes Andaluziában „tanult” mosoly volt a jellemző. A telefonbeszélgetést mindenki hallhatta. Választási fogásként is értelmezhető, hogy a politikai pártok vezetői a spanyol válogatott mérkőzéseit választópolgáraik körében tekintették meg az ország legkülönbözőbb pontjain a férfi nemzetség második, ha nem az első otthonát jelentő bárokban. Választási gyűlést természetesen nem raktak mérkőzés időpontjára, ellenkezőleg. Miquel Rocának, a Reformista Párt jelöltjének a beszédét úgy hirdették egy Las Palmas-i moziban, hogy „jőjön és előtte tekintsük meg közösen a spanyol

válogatott mérkőzést”. Úgy volt, ahogy az egyik lap fogalmazott: a választópolgárok bizalma félig-meddig Emilio Butragueño cipőjében leledzett.

Nézzük most már, mit segített mindez a piros-sárga-piros színeknek Mexikóban. Az első mérkőzésen Spanyolország 1:0 arányban vereséget szenvedett az esélyesnek tekintett braziloktól. A spanyol labdarúgók a szurkolókkal egyetemben bele is törődtek volna a vereségbe, ha Michel nem rúgott volna egy hatalmas és teljesen szabályos gólt, amit Bambridge, ausztrál bíró nem adott meg. A bíró tévedhet, a tévedhetetlen video viszont legalább százszor megmutatta ismétlésben, hogy a labda belül volt a gólvonalon. A FIFA brazil elnöke nem mondott semmit a dologgal kapcsolatban a sajtótájékoztatón, legalábbis semmit, ami a spanyoloknak kedvező lett volna. A labdarúgóvilág konzervatívizmusa a video használatával kapcsolatban továbbra is erős, pedig legalább „gólvonalon belül volt, vagy sem” viták eldöntésére fel lehetne használni. Semmivel sem jogosultabb a célfotó használata a futóversenyeken, másfelől mit szólnának, ha a röntgengép által készített felvételt az orvos tekintély vagy bármilyen elv alapján mellőzné a diagnózis megállapításakor. Gondolom, egyszer majd a világ jobb belátásra tér és bátran használja a technika vívmányait vitás esetek eldöntésére. Mondanom sem kell, Bambridge bíró minden volt Spanyolországban, csak rendes ember nem, a brazil csapat iránti szimpátia szemlátomást csökkent, végül a spanyolok őszintén örültek, hogy Brazília kiesett. Pont a futballban ne volna helye az érzelmeknek, az indulatoknak?

Nem kellett sokat várni, június 7-én megjelent a spanyol újságokban a hír, hogy Bambridge bíró az ominózus mérkőzés előestéjén a brazil delegáció egyik vezetőjével vacsorázott, pénzüsszegek is röpködtek a levegőben. Az El Pais a brazil Folha című orgánusra hivatkozva közölte, hogy Brazília az 1958-as svédországi világbajnokság óta rendszeresen megvesztegeti a játékvezetőket, hol aranyórával, hol braziliai jutalomtúrával. Az AS című sportlapban Luis Miguel Gonzalez meginterjúvolta a Mexikóban tartózkodó Puskás Ferencet, aki annyit mondott, hogy Spanyolország nyugodtan aludhatott volna, ha megadják a gólt, amely akkora volt, mint egy katedrális. A „katedrális” mint Michel góljának minősítője országos jelszó lett az Ibériai félszigeten. Puskás a szovjet mérkőzés után a magyar csapatról röviden annyit szólt, hogy a hat bekasszált góllal elsüllyedt. A magyarok szereplése Spanyolországban általános megrökönyödést keltett. Több spanyol labdarúgó tippje szerint világbajnok jelöltek „voltunk”, sokan tartottak a magyar válogatottól. Valaki vesztünkre lenyilatkozta, hogy Magyarországnak húsz év óta nem volt ilyen jó csapata. Nos, ez Mexikó előtt sem volt igaz, Mexikó óta pedig semmi nem igaz. Mathias Prats, a TVE sportriporter zsenije a magyarokkal kapcsolatban rendkívül gyenge erőnlétről, technikáról, akaratról beszélt. Lehet vele vitatkozni. Lehet?

Miután az NSZK bekerült a döntőbe, Beckenbauert a sajtótájékoztatón letámadták a német csapat addigi mérsékelt teljesítményéért. Beckenbauer védekezett és igaza volt. „Brazília jól kezdett, de ki beszél itt már a brazilokról” - vágott vissza. Ma már tisztán látható, hogy a brazilok elleni magyar előkészületi mérkőzés eredménye semmit nem számít. Jobb lett volna kikapni és a világbajnokságon valamit mutatni. A spanyolok a sajtó értékelése és a közvélemény szerint is jól szerepeltek. A belgák elleni döntő tizenegyest kihagyó Olayának sem kellett a „kertek alatt” hazatérni, bár a közérzete elég rossz lehetett szegénynek. Az „ördögök” nem tudták megismételni a dánok elleni kiváló szereplésüket. Amikor Butragueño-t a négy gól után megkérdezték, hogyan volt lehetséges, a nagy játékosra jellemző nagy szerénységgel annyit mondott: csupán szerencsével. A belgák ellen elhagyta a szerencse. A már világbajnok argentin Jorge Valdano, Butragueño csapattársa a Real Madridban minden rosszmájúság nélkül állapította meg, hogy Butragueño-nak nincs megfelelő társa a spanyol válogatottban. A spanyol válogatott minden játékosának tíz millió pezeta (3 millió forint) volt kifizetve a legnagyobb siker esetére. A taxaméter végül megállt körülbelül 6 milliónál. Kinek-kinek érdeme szerint.

Neked mondja Camarón

A flamencóról zene nélkül beszélni olyan mint alkoholmentes sört, koffeinmentes kávét inni, vagy Salvador Dalí festményeit bekötött szemmel nézni. „A flamenco misztérium, néhány sötét hang, amelyeket nem tudok leírni, ismeretlen inspirációk - nem tudom... A nagy spanyol flamenco-énekes, Camarón de la Isla is keresi a szavakat. Amikor a pódiumon felhangzik fájdalmas, vontatott éneke, a háttérben ördögi gitárjáték futkároz, valamit megérezünk abból, ami a flamenco. De hallanunk kell Calixto Sánchez, Chano Lobato, María la Burra, Juana de Jerez és mások énekét, José Antonio Rodríguez, Rafael Riqueni, Gerardo Nuñez, Manolo Franco, Pedro Bacán, Moraito Chico gitárjátékát, látnunk Carmen Cortés, Carmen Ledesma, Curillo de Bormujos táncát, hogy ne öncélú bravúrt lássunk a flamencóban, hanem valami mélyről és messziről jövő művészetet, amely bizvást eljut a közönséghez.

Eljut? A felsoroltakat és még felsorolhatatlanul sok másokat az egész spanyol nyelvű világ ismeri. Dél-Amerika, Közép-Amerika, Spanyolország... Sportcsarnokokban, stadionokban több tízezres nagyságrendű publikum tapsol a flamenco sztároknak. Se szeri, se száma a lemezeknek, a tévéfelvételeknek, a filmszerepeknek, hullik a pénz is számolatlanul, de a művész mesés gazdagság, mérhetetlen népszerűség birtokában is megmarad szerénynek, közvetlennek, ami a délvidéki sajátosságokon kívül valahol a flamenco lényegére utal.

Itt van Camarón de la Isla, ez a sápadtarcú, szakállas, hosszúhajú fiatalember, szegkovácsok és kosárfonók leszármazottja, aki saját bevallása szerint születésétől fogva énekel. Andaluz és cigány. Cadiz közelében Conil, El Puerto de Santa María és Medina Sidonia által bezárt San Fernando nevű helységben, sóbányák, vendéglők, a fény és a dal földjén látta meg a világot. A valódi neve José Monje, a nagyapja adta neki a Camarón ragadványnevet. A Camarón egy tengeri rákfajta. A fiú nehéz körülmények között nőtt fel. Tizenkét éves korában apja kovácsműhelyében dolgozott. Amíg a többi gyerek iskolába járt, ő a tizenkét kilós kalapácsot emelgette. „Milyen rettenetes lehet az én bűnöm, hogy senki nem ad meletet, ahol lehajthatnám a fejem” - panaszolja ez az egyedülálló cantaoor, akinek a hangja a testsúlyának háromszorosát éri aranyban és aki bikaviador szeretett volna lenni gyerekkorától, mint Andalúziában annyi gyerek. Az üllő mellől el-elszökött énekelni. A hangjára korán felfigyeltek, pontosabban nem is a hangjára, az egész egyéniségére. A jobb megértés kedvéért... Julio Iglesias, a leghíresebb spanyol a nagyvilágban valószínűleg soha nem lehetett volna flamenco-énekes. Őérte egyébként milliók és milliók rajonganak, főleg nők, de hazájában sokan nem kedvelik. A muzikális spanyol ezt úgy mondja, hogy Julio dalainak nincs üzenete. Mindig csak a nők, mindig csak a szerelem.

Szerelemről, a nőkről a flamenco cantaoor is dalol, ezek a dalok azonban nem nyugtatnak meg, nem keltik az illúziót, hogy csupán Julio Iglesiasnak kell lenni és a világ tökéletes. Ellenkezőleg. Felkavarnak, sértik a slágerekkel elaltatott átlagizlést, arról szólnak, vagy ha úgy tetszik üzennek, hogy az élet kemény küzdelem, az örömekért harcolni, szenvedni kell. Erről üzen Az idő legendája, az Élni fogok, a Király utca, a Szerelmesen élek, a Mint a víz... Az emberi lélek mélységeiből meríti témáját Camarón tizennegyedik lemeze, a Neked mondja Camarón. Spanyolországban látszólag jóval könnyebb lemezfelvételhez jutni, mint Magyarországon. Egy-egy hagyományokban gazdag tartomány önálló folklórkiadása - lemezek és kazetták - egészen biztosan többszörösen meghaladja az összmagyar folklórkiadást. A folklór több mint zene, több mint művészet. Camarón és társai elképzelhetetlenül nagy sztárok. Ennek ellenére sok kiváló flamenco-művész nem jutott el a hanglemezig, a legnagyobb népszerűségig. A Las Pompis, La Moreno, José de Paula, Curillo la Jeroma, El Mani ezek közé számítanak.

Áprilisban rendezték meg Madridban a harmadik flamenco csúcstalálkozót. Az Alcalá-Palace Színházban tartott versengésen kívül konferenciák, kollokviumok voltak erről a sajátos művé-

szetről. Három monográfia is megjelent. „Azért énekelek, mert azt hiszem, ez az egyetlen, amit tudok és anyám ezért hozott a világra. Az ének enyhíti a fájdalmat. Ha tele van a fejem, fogom a gitárt és elmúlik a bánat.” Camarón de la Isla, a nagy flamenco cantaor így foglalta össze a flamenco-lelkületet. A cantaorok, a bailaorok (táncosok) és a tocaorok (gitárosok) lelkületét.

Egy évforduló évfordulója

A mártírokra emlékezni nem mindig veszélytelen dolog. Paradox módon erre is emlékeznie kellett annak a mintegy tizenötezer embernek, akik Fuente Vaquerosban, ebben a kis granadai helységben gyűltek össze június elején, hogy megismételjenek egy tíz évvel ezelőtti ünnepséget. Fuente Vaqueros arról nevezetes, hogy itt született a spanyol nép mártír költője, a Nagy Forrás (La Fuente Grande) Federico Garcia Lorca. Sok, nagyon sok időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy 1976. június 5-én Franco halála után első ízben a szabadság égisze alatt lehessen beszélni Lorcaról. Vagy mégsem?

A tények arra utalnak, hogy a caudillo halála után lassan engedett a diktatúra nyomása. Tíz évvel ezelőtt a nevezetes napon a hatóságok harminc percben határozták meg az ünnepség engedélyezett időtartamát. A környező házak tetején fegyveres rendőrök posztoltak. Juan Antonio Rivas professzort kétszázezer pezetára büntették a Coordinadora Democratica kiáltványának felolvasásáért. Büntetéssel sújtották José Augustin Goytisolot, aki Oriol Solernek ajánlott költeményét mondta el. Oriol Soler a börtönből való szökés után röviddel lőtték agyon. Minderre szintén emlékezniük kellett Lorca tisztelőinek. Blas de Otero özvegye elárulta, hogy hívják azt, aki tíz évvel ezelőtt korlátozta az összejövetelt. Manuel Fraga volt, Franco minisztere, a jelenlegi kormányzat ellenzéke, de bosszút nem akar senki.

Ezúttal nem korlátozták az ünnepség időtartamát, nem posztolt rendőr a házak tetején, de hiányzott Blas de Otero. Ám ott volt Rafael Alberti a Lorca-család gyümölcsöskertjének fájából készült ajándékpipával. Tíz éve Sohasem voltam Granadában című költeményének a felvételét küldte el római emigrációjából, ezúttal halott barátjának tragédiájáról, Madridból Granadába tett utolsó utazásáról beszélt. Aurora Bautista színésznő ugyanazokat a verseket adta elő mint akkor. Juan Antonio Rivas professzort most nem büntették meg aktív részvételéért. Isabel Garcia Lorca, a költő testvére megmutatta a házat, ahol Lorca született. Július 26-án avatják fel múzeumnak. Isabel Garcia megköstölhette a majorannával ízesített lorcai limonádét, a családi naspolyát és narancsot. A mostani összejövetelről nem hiányoztak a pártjelekkel ellátott választási autók. Lorcát mindenki a magáénak szeretné tudni. Választások idején különösen. De hát kié is a költő valójában?

„Két ember megy a folyóparton. Az egyik gazdag, a másik szegény. Az egyiknek tele a hasa, a másik piszkosan ásít a levegőbe. Azt mondja a gazdag: Micsoda szép hajó látható a vízen. Nézze, nézze a parton virágzó liliomokat. Mire a szegény: Éhes vagyok. Nem látok semmit. Éhes vagyok, nagyon éhes.” Lorca szavai ezek. „Ezen a világon mindig a szegények pártján vagyok és leszek. Azoknak a pártján, akiknek semmijük sincs...” Ezek is Lorca szavai. „...mindenkinek a barátja vagyok, az egyetlen, amit óhajtok, hogy a világon mindenki dolgozzék és egyen.” A hivatkozás, azt hiszem, már felesleges.

1986-ot írunk. A spanyol polgárháború ötvenedik évfordulója elválaszthatatlan Federico Garcia Lorca halálának ötvenedik évfordulójától. A megemlékezésekben sűrűn találkozni a nevével. Carlos Murciano a Ya-ban Federico utolsó tavaszát idézi meg. Azt a tavaszt, amely a forrongó Spanyolországban tele van eseményekkel, feszültséggel. 1936 januárjában meghalt a

költő által csodált galíciai Valle-Inclán. Hetekkel később Lorca Cernuda-val, Vighi-vel, Alberti-vel és Maria Teresa León-nal a Zarzuela színházban tart megemlékezést. A Gyermeksegélyező Egyesület javára elárverezzi a Romancero gitano című kötetének egy példányát. Március 10-én Picasso madridi kiállításán működik közre. Bebörtönzött kommunista vezetők mellett emeli fel a szavát. Visszautasítja az apolitikusságával kapcsolatos kijelentéseket. Júliusban barátai tanácsai ellenére Granadába utazik. Augusztus 19-én meggyilkolják. „Ha meghalok / hagyjátok nyitva a balkont” - írta. Fuente Vaqueros tanácsa és polgárai emléktáblát állítottak a tiszteletére. A táblát a szülőház falán helyezték el. Ötven esztendeje halt meg. A Nagy Forrás azóta is kiapadhatatlan.

A madridi ügynök

Hat hónapig futott telt házak előtt a madridi Teatro Bellas Artesben Arthur Miller 1949-ben született Pulitzer-díjas drámája: Az ügynök halála. A madridi Willy Loman a spanyol színészet egyik legkiválóbbja, a nemzetközileg is ismert Jose Luis Lopez Vazquez. Ötvenes éveiben lépegető, kopaszodó, középtermetű férfi - a legalkalmasabb az ügynök szerepére. Ez a madridi Willy Loman mégsem olyan szuggesztív, mint Tímár József volt annak idején Budapesten és Latinovits Zoltán Veszprémben. Igaz, Tímár József halálosan beteg volt, ez a sajnálatos körülmény csak emelte játékának drámaiságát. Latinovits esetében a felfokozott emberi, művészi érzékenység játszott abban közre, hogy alakítása a hazai színháztörténet feledhetetlen emléke legyen.

Az összehasonlítás önkéntelenül kínálkozik, bár tudom, sok értelme nincs. A madridi Willy Loman más színészi iskolát, más népet, más történelmet képvisel, más szövetből épült, de ha nem így volna is, nyilván más lenne mint akárki. Mindenféle vonatkozásban eltérő drámaiságot hordoz és azt hiszem, a különbözősége vagy éppen tehetetlenségi nyomatéka az egyik motívója annak, hogy ugyanazt a művet a reveláció erejével, az eredetiség igényével lehet bemutatni különböző égtájakon.

A madridi Teatro Bellas Artes színpadán mindkét felvonásban ugyanazt a díszletet látni. A háttérben felhőkarcolók díszlete, a főszínpadon átlagamerikai lakás keresztmetszete. Lent a szülők, fent a fiúk hálószobája. Az előszínpadon zajlanak a fontos változások impozáns világítástechnika, ihletett zene kíséretében. Alex North zenéjét Teddy Bautista interpretálta. A színpadon túl és innen a madridi utcák, a spanyol valóság, amit nem kellene említeni, hiszen egyértelmű. Ezúttal azért érdemes kivételt tenni, mert a Teatro Bellas Artes előadása Jose Tamayo rendezésében a díszleteken, a színpadon túli társadalmi valóságból táplálkozik részben. „A munka bizonytalansága a mi nagy tragédiánk”. Ezt a madridi Willy Loman mondta szerepen kívül civil tapasztalatait összegezve, félelmeit kifejezve. Sikeres pálya, sok parádés szerep, háromszáz filmbéli alakítás van mögötte, szép hírnév övezi hazájában és külföldön egyaránt. Mégsem érzi magát abszolút biztonságban. Így válik az amerikai dráma a spanyol átlagsalád hétköznapi drámájává.

„Fáradt vagyok” - mondja Loman-Vazquez immáron a színpadon többször is, és bár elérhető közelségben az ágy, a szék, megnyugtató a hitvesi szó, az ügynök nem pihenhet meg. Űzi, hajtja a sorsa, a holnapok bizonytalansága, a családért érzett felelőssége, mígnem rászakad a minden fáradozástól megváltó halál kényszerpihenője. A fiúk, Biff és Happy (Rafael Ramos de Castro, illetve Javier Garcimartin) a vérükben hordozzák a nyugtalanság génjét. Menni vagy maradni? - ez itt a kérdés. Az ügynöksors nem adhat rá megnyugtató, határozott választ. Ennek a sorsnak a két nehéz bőrönd, a bőröndben és a szívben hordozott teher a jelképe. Jose Luis Lopez Vazquez bőröndjét nem választották ki kellő műgonddal és így persze nem is

tűnik természetesnek, hogy fontos kellék lehet. Akik látták - legalább képen - Tímár József két hatalmas bőröndjét, amelyek szinte húzták a már beteg színész karjait, érezhetik, mennyire rendezői telitalálat volt és aligha fogják elfelejteni. A madridi Willy Loman rutinbőröndje fölött elsiklik a figyelem és valami másra irányul. Ez a más gesztusok játéka. A madridi Willy Loman alakítása a többi között a gesztusok miatt emlékezetes.

Lopez Vazquez a kezek, a szavak olyan bonyolult koreográfiáját valósítja meg, hogy ettől az ő játéka is hasonlíthatatlanul egyénivé válik. Bizonyos értelemben környezete fölé nő, tétovásága átragad Lindára, a feleségre (Encarna Paso) és még a tárgyakra is, amelyek mintha szintén nem éreznék jól magukat a gondok szorításában. Az ügynök sorsában a kilométerek dominálnak. Nyolcvanezer kilométer és melleleg egy emberélet. A madridi Willy Loman a közönség tapsait megköszönve széttárja a karját. Természetesen tétován. A mozdulata azt mondja: Ennyi. De egyben kérdezi is: ennyi? A felhőkarcolók díszlete mögött a Madridi forgatag.

Napló és szomorúság

Amikor elolvasom a kis spanyol „költő” Napló és szomorúság című versét a Las Palmas-i általános iskola (EGB) faliújságján, felkiáltok. Jé, nem kötelező prózában írni, azaz nem tiltott a vers és nem kötelező a hahotázás, a vidámság.

Sara Salvador Aménazgo - így hívják a kis spanyol „költőt” - a központi iskolába jár, ahol ingyenes a tanítás. Az intézmény „központi” elnevezése és rangfokozata dacára a Kanári-szigetek fővárosának legszebb részén, a kertvárosban található gyönyörű villák, pálmafák és virágok között. Ebből a szempontból teljesen egyenlő a felekezeti kézben levő magán-iskolákkal, amelyek az új törvény értelmében állami támogatást kapnak és ezért ott is olcsóbb az oktatás, persze messze nem ingyenes még így sem. Az épület nem felel meg tovább a kívánalmaknak, ezért a jövő év februárjában - ezen a tájon a tél szót nem sokan értenék - új helyre költöznek. A titkárnő újságolja ezt, amikor megérkezik. A várakozás ideje alatt sem unatkoztam, a költői verseny eredményét olvastam. Így fedeztem fel a kis Sara Salvador Aménazgo Napló és szomorúság című művét a sok között. Miért pont az övéről szólok? A válasz egyszerű: mert az tetszett a legjobban.

Érezhetően minden gyerek a legjobb költőt „hozta ki magából”, otthoni beidegződés alapján itt-ott szülői segédletre is gyanakszom, de mindez nem számít. A képek gyönyörűek. Repülnek a sirályok, hullámszik az Atlanti óceán, amely soha nem volt olyan kék, mint ezekben a költeményekben, a nap ragyog és mindenki boldog, mert a Kanári-szigeteken örök tavasz van. Sara Salvador Aménazgo valamiért nem boldog, mert a szomorúságról énekel, márpedig ha egy gyerek így tesz, annak oka van.

Egy általános iskolában költői versenyt hirdetni nagy bátorság. Itt azonban nem tudják, hogy Magyarországon statisztikus költők vagy inkább költő-statisztikusok verstúltermelés és gondolkodás veszélye miatt ellenzik, ha valaki nem rögtön Petőfi és Byron, de még inkább az ő szintjükön költészetbe fog. Ezért aztán az otthoni iskolákban nincs is költői verseny. Ha lenne, akkor gondolom elemi feltétel volna a vidámság. Hány és hány versmondó verseny résztvevőit, mi több győzteseit éri a vád, hogy alkatukkal ellenkezően szomorú költeményt mondanak. Egy ilyen vetélkedő zsűrije sok mindent nem tud, de azt hiszem, a legkevesebbet a versenyző alkatáról tudhatja. Igen, a fiatalok általában vidámak, általában csinosak, általában ilyenek és olyanok, mint ahogy konkrétan nem mindig vidámak és főként nem olyanok,

amilyeneknek a zsűri szeretné őket látni. Meg kell szokni, hogy vannak gondolkodó és szomorú gyerekek is és vannak olyanok, akiknek a másik helyett is fülig ér a szája a nevetéstől.

Azon gondolkodom, miben különbözhet a kis spanyol költő a társaitól, hogy a múlt szomorú éveiről beszél, amelyekről nem szeretünk beszélni, dolgokról, amelyek megsiratnak, dolgokról, amelyek valamiért hiányoznak a naplóból. Az említett iskolában a gyerekek nem könyvet használnak, hanem jegyzetet mint az egyetemen szokás, táskát a szigeteken senki nem hord, hanem szép, színes, ábrákkal díszített mappákat, dossziékat, elég általános, hogy a leckét az utcán írják a lépcsőkön ülve, vagy autók motorháztetején, mert a kedvező időjárás miatt nehezebb a lakásban maradni, mint más égtájakon. Akkor hát miért ír a szomorúságról a *Diario y tristeza* költője? Azért, mert szabad neki és eredendően persze azért, mert szomorú. És mert talán a költők szomorúnak születnek és legfeljebb később válnak vidámakká. Mondjuk, amikor másik iskolába költöznek, ahol esetleg kötelező lesz a próza, azaz tiltott a vers és nevetni elsőszámú követelmény. Szerintem akkor Sara nem vesz részt semmilyen versenyen. A költők nem szeretik, ha nógatják őket.

A szederfa

Tegnap a sziget belseje felé indultam - mondom Robinson Crusoe, illetve Daniel Defoe modorában. A Kanári-szigetek fővárosát Las Palmas de Gran Canaria és Tafira Baján keresztül hagytam el San Mateo és Santa Brigida irányába kitűnő, betonozott autópályán, ami viszont arra utal, hogy nem Robinson korában vagyunk. Mire az ember belelendülne az utazásba és a szebbnél szebb hegyek meghódítására vállalkozna már meg is áll a Jardín Canario, azaz a Kanárió Kert feliratú táblánál, mivel ma kizárólag ez a látványosság az úticélja.

A Jardín Canario voltaképpen egy hatalmas, mély völgy minden irányban, amerre a szem ellát. A panoráma éppolyan lenyűgöző mintha az Atlanti óceánra pillantanánk a hegytetőről, amire a szigeteken bőven nyílik alkalom. Az egzotikus kertet jó szándékú emberek kezdték kialakítani a tizenharmadik században, majd folytatták a tizenkilencedikben nem kis anyagi és tudományos áldozatot vállalva. Az utókor szép mellszoborral róta le a hálóját Don José de Vieray Clavijonak. A többi jótevő, Josef Bornmiller, Charles Joseph Pitard, Karl A. Bolle, Auguste M. Broussanet, Sabin Berthelot, P. Barker Webb, Christen Smith, Ramon Masferrer, Hermann Christ és Oscar Burchardt arcvonásait kőfalba vésett portrék őrzik. Minden portré alatt csöből víz csordogál, mint ahogy az Kőszegen látható a Hétforrásnál. Azt persze mondani sem kell, hogy a víz Kőszegen kitűnőbb.

Azok a növények, amelyek gyűjtőhelye ez a tágas kert, egytől egyig fellelhetők a hét szigeten és a csatlakozó kis szigetek valamelyikén, itt azonban együtt, egymás társaságában díszelnek. Nyaktörő meredélyeken két irányban is le lehet ereszkedni a völgybe. Nem szabad és nem is érdemes növénygyűjtésbe fogni - a turisták elmaradhatatlan szenvedélye -, mert egy húszcentis nagyságú fenyőtoboz megszerzési kísérlete esetleg az ember életébe kerülhet. A völgy mélyén a buja növényzet ágaskodik, nyújtózik mindenfelé. Ismerősként üdvözlő a szigeteken leghonosabb pálmafajta, a Phoenix canariensis, azaz a főnixpálma. Már a spanyol hódítás előtt a szigetlakók egyik megélhetési forrása volt. A terméséből pálinkát, mézet készítettek, a törzsét háztetőkhöz, méhkasokhoz használták, a levelét pedig kosárfonáshoz, a magját a szarvasmarha táplálásához. Látnivaló, hogy elég jól kiaknázták. Azóta persze a szigetlakók élete jelentősen megváltozott, már nem szorulnak a pálmára, mint régen. A pálmáról is lépten-nyomon a haszon jut az eszünkbe. A datolyapálmáról a datolya, a kókuszpálmáról a kókuszdió. Ez utóbbiból rengeteg terméket készítenek. Mint kuriózumot említem a kókuszdió héjában adagolt kókuszfagylaltot - az ananász héjában ananászfagylaltot, a dinnyehéjban

dinnyefagylaltot kínálnak -, amelynek nemcsak a finom ízére érdemes felhívni a figyelmet, hanem arra is, hogy egyedül meglehetősen nehéz egy adagot elfogyasztani.

A völgyben szép számmal fordul elő a Drago, azaz a sárkányfa. Leginkább a kinyújtott emberi kéz ujjaira emlékeztet. Mivel ezek az ujjak nagyok és vastagok, ráadásul kardalakú levélzet fedi őket és a fák magasak, nem csoda, hogy a „mesék tején” nevelkedett ember a sárkányt látta meg bennük és sárkányfának nevezte el őket. A sárkányfa Gran Canaria, Tenerife, La Palma szigetén honos elsősorban, de megtalálható a Portugáliához tartozó Madeira szigetén és a Zöldfoki szigeteken. Híresek a tenerifei szeminárium és a teldei püspökség parkjában, illetve udvarában lévő sárkányfák.

A különleges botanikus kert egy kis ékszerdobozt is rejt magában, az úgynevezett kaktuszkertet. Itt a magyar látogatót lenyűgözik az öt méter magasságot is elérő, valóságos kaktuszfák, az aloék (Milne, Microstigma, Zebrina, Saponar stb.), a narancs, a mandarin és a citromfák, az agavék, amelyek közül a Mexikóban honos Agave Victoriae (Reginae) kísértetiesen hasonlít a Vasarely-festmények szerkezeti elemeire... A magyar látogatónak azonban az a terebélyes szederfa az igazi élmény, amely a hazai falvakra emlékeztetve a Jardín Canario kaktuszkertjének a bejáratát fogja el és amely udvarias vendégfogadóhoz illően nem is engedi tovább haladni addig az idegent, míg az jól nem lakott zamatos gyümölcséből. A vendég azt sem bánja, ha a gyümölcs leve bevérezte világos színű nadrágját, hiszen egy szederfa tette. Szederfa a Kanári-szigeteken!

Kutya és kanári

Egyéb, ezen a klímán előfordulókat nem számítva, két állatfaj határozza meg leginkább a Kanári-szigetek élővilágát. Az egyik hétköznapibb mint a másik: kutya és a kanári. A kettő bizonyos szempontból még összefüggésben is van egymással, legalábbis ami a szigetcsoport néveredeztetését illeti. A közhiedelemmel ellentétben a szigetcsoport nem a kanárimadártól kapta a nevét, hanem az őslakókat, a guancho-kat szolgáló nagytestű kutyáktól (kutya=can) és már a Kanári-szigetektől kapta a nevét a ma kanári névre hallgató madár.

A hagyománytisztelet a világnak ezen a tájékán is él az emberekben, így a két állatfajta meglehetősen nagy becsben áll ma is. Am alább majd meglátjuk nemcsak hagyományról van itt szó. A kanári esete az egyszerűbb, mivel sokan úgy tudják - főként az idegenek -, hogy a szigetcsoport a kanárimadártól kapta a nevét, ezért érthető, hogy kegyeletből igen nagy számban tartják őket. Olyan napszakokban, amikor az autóforgalom egy kicsit elcsitul, csodálatos madárfütty tölti be az eget. Az ablakokba, az erkélyekre, a teraszokra kiakasztott kalitkákban szépséges kis madarak énekelnek, míg hatalmas méretű rokonaik, a papagájok mesés színekben sárgulnak - az irigységtől. Az már csak természetes, hogy e rokonszenves szenvedély köré terebélyes „háttéripár” fejlődött. A szaküzleteken kívül szupermarketek „zoológiai osztályán” meglepő választékban kapható a madáreleség, még az állati fogyasztásra szolgáló amerikai mogyoró sem hiányzik.

A kutyáknak látszólag mostoha sors jutott osztályrészül, hiszen kinek jut eszébe a Kanári-szigetek említésekor a guancho eb, amikor jóval kézenfekvőbb a kanárirra gondolni. A mostoha-ság, mint mondom látszólagos, mert valójában a kutyáknak és nem utolsósorban a gazdáiknak bőséges kárpótlásban van részük. Mi tűnik fel először a szigetekre érkező idegennek kutyaügyben? A bédekker útmutatása szerint elzarándokol a főváros, Las Palmas katedrálisához a Szent Anna térre, ahol kedves, szelíd kutyák gyülekezete fogadja. A derék jószágok nem ugatnak, nem harapnak, mivelhogy kőből vannak. A tér díszítésére rendelte őket a város.

Aki csak teheti, eljátszozdik velük. A gyerekek meg is lovagolják, akarom mondani kutya-golják őket. A kőkutya számtalan turista amatőr felvételén szerepel. Can-nek, azaz kutyának hívják az egyik népszerű diszkót a tengerparton. A négylábúakhoz semmi köze, hiszen két-lábúak rázzák magukat benne a zene ütemére, mint minden normális diszkóban. A bejáratnál sem dán dog állja a fiatalok útját, hanem erős testalkatú ifjanc, aki szigorúság dolgában nyilván felér a legjobb házőrzővel. Négylábú csóválja a farkát a Cruz Mayor névre hallgató élelmiszeráruház-hálózat reklámtáskáján is jeléül annak, hogy az árut ingyen házhoz szállít-ják. A szállításban, az áruban, az áruházban is meg lehet bízni, mint egy hűséges kutyában, amely ráadásul okos állat, nem mint a számár, amely egy másik szupermarket reklámtáskáját díszíti. A felsoroltak azonban a nem valóságos kutyák, jelképek, igaz belőlük is lehet levonni megbízható következtetéseket.

A valóságos kutyákkal lépten-nyomon találkozni az utcákon, amint gazda nélkül sántán vagy egészségesen, esetleg lefogyva oldalaznak a fal mellett. A kóbor ebek csoportokban gyüle-keznek egy-egy szakadékban, ugatnak, csaholnak és talán értekezletet tartanak arról, hogyan lehetne javítani a kutyasorson. Azt persze nem tudhatják, hogy már az ő mostoha sorsuk is javulás eredménye. Gondosan fésült, fürdetett, nyírt társaik gyanútlanul tipegnek csinos gazdáik nyomában. Fel sem tűnik nekik, hogy az áruházakból sincsenek kitessekelve, ahol a gazdáik viszont nyugodtan dohányozhatnak. A nagy, riasztóberendezéssel ellátott házakban pedig akkora urak, hogy csak na. Gyanítható, hogy egyéb helyekről sem az emberek, hanem a saját érdekükben vannak kitiltva, hiszen manapság annyi a harapós mogorva kétlábú, nem egyszerű kutyának lenni. Ennek a mértéktelen kutyázásnak van egy figyelemreméltó titka. Las Palmas az egyetlen spanyol város, ahol nem kell ebadót fizetni. Azaz felelőtlenül lehet kutyát tartani, szélnek ereszteni, kinek hogyan tetszik, csak egyet nem lehet - bántani. Az per-sze már a spanyolok fejében is megfordult, ami e sorok olvastán a magyar olvasóiban, hogy lehetne a kettőt, mármint az adómentességet és a bántási tilalmat az emberekre is alkalmazni.

Manrique szigete

A Kanári-szigetek egy idő óta divatba jöttek, mivel azonban nem mindenki földrajztudós, elárulom, hogy Lanzarote a szigetcsoporthoz egyik varázslatos tagja közel Afrika partjaihoz. Pálmák, égszínkék Atlanti-óceán, hófehér villák, legelésző kecskék, banánligetek, holdbéli vidékek fantasztikus vulkanikus gyűrődésekkel, megkövesült lávával, elképzelhetetlenül gyönyörű panorámák, kilátópontok, ahonnan további parányi szigetek, köztük lakatlanok, magántulajdonban lévők is tárulnak a lenyűgözött idegen szemre elé.

Az ember bizony hazájával szemben mindenképpen illetlen módon arra gondol, lehet-e egy-általán élni e szent helyen kívül. Gyakran kalandozik az emlékezetem Lanzarotén, Fuerte-venturán, La Gomerán, Hierrón, La Palmán, Gran Canrian, La Graciosán, Montaña Clarán. És ehhez az ott eltöltött éveken kívül olykor külső segítséget is kapok. Mint például most José Maria Carrascaltól, aki az ABC című spanyol napilapban César Manrique-nak hódol soraival, mondván, ahogy Isten a világot teremtette, úgy alkotta César Manrique Lanzarote szigetét. César Manrique világhírű spanyol szobrászművész, a Kanári-szigetek szülötte és Lanzarote boldog lakója változatlanul New York-i évek kitérője után. Miután tisztában vagyok azzal, hogy nálunk a világhírű olykor csak akkor ismertetik el, ha Kiskunlacháza is igazolja, meg-jegyzem, hogy Manrique évekkel ezelőtt szobrászati biennálét nyert Budapesten. Földműves című meghökkentő alkotását a legmeztelenebb turista is láthatja Lanzarotén járva, sőt most már múzeummá alakított első lakóházát is, amelyet José Maria Carrascal méltán minősít a földkerekség legeredetibb építményének.

Manrique New Yorkból visszatérve a természet tiszteletére tanította földijeit, a canariókat. Nincs is felhőkarcoló a tengerparton, ahogy másutt a világ legszebb panorámáit elcsúfítják, nincsenek emberi méhkasok a playák körül, nem törik meg a táj páratlan egységét multinacionális cégek hatalmas hirdetőtáblái. „A környezet tisztelete mindenütt. Kihívás helyett beleilleszkedés” - írja Carrascal. Manrique a természetes sziklaképződményeket, barlangokat, vulkanikus falakat hasznosítja, ahogy az ember története során talán soha nem volt képes a barlangokat kiaknázni. Hasonlóképpen tette ezt, mint ahogy látható, a Jameos del Aqua vendéglőket, előadótermet rejtő, felülmúlhatatlan föld alatti parkjában.

Gyakran láttam Manrique-t Spanyolországban vitatkozni, érvelni, olykor fenyegetőzni is drága szülőföldje, a környezet védelme, a tömegturizmus megakadályozása érdekében. Olyan megszállott canariók társaságában, mint Alfredo Kraus, a világ legjobb tenoristáinak egyike, aki váltakozva piheni ki a földrészt ölelő utazások és bámulatos fellépések fáradalmait Andorrán és Lanzarotén, ott is Puerto del Carmen egyik vakítóan fehér nyaralójában. Társa ebben továbbá egy másik tenorista, Suso Mariategui, valamint a helyi kormányzóság is. Az elv az, hogy amint felépülne egy tömegszállás, turistakaszárnya, azonnal út kell, benzinkút, üzlet és máris tönkre van téve a táj, letarolta a tömegturizmus. Ki akarja ezt? Manrique nem. Carrascal írja, hogy Lanzarote volt az első hely Spanyolországban, ahol nemcsak az ingatlan és az építkezés ellenőrzése folyt szervezetten, hanem a szállodai férőhelyeké is. Ma pontosan tudják, mennyi férőhely lesz 2000-ben. A féktelen növekedés elkerülésével nincs szélsőség, túlkínálat, de félig üres szálloda, lezárt apartman, azaz válság sem. Lanzarote ma a földgolyó legkellemesebb pontja. Aki nem hiszi, ma már akár utána is járhat. Tanúsíthatom, érdemes.

A lanzarotei tevehajcsár

Pontban vasárnap éjfélkor indul a J.J. Sister nevű óceánjáró a La Luz kikötőből Lanzarote szigetére. Pár órával előbb érkezik Cadizból Las Palmasba. Hétfőn reggel köt ki Lanzarote fővárosában Arrecifében, kedden reggel újra Las Palmasban van, ahonnan Tenerifének veszi az irányt, majd onnan indul vissza Cadizba. Egyénileg mindenki oda utazik, ahova akar, a társasút azonban Lanzarotéra szól és vissza Las Palmasba, a Kanári szigetek fővárosába. Ezeket a túrákat repülővel is hirdetik. Az egésznek az az érdekessége, hogy árban a repülő és a hajó között nincsen különbség, ami általában is jellemző a szigetek közötti közlekedésre.

A dolog a számtalan utazási iroda egyikében kezdődik. Nem választja el üvegfal az alkalmazottakat a vendégtől, nincsen sorbanállás. A vendéget leültetik, mindenről tájékoztatják, el-látják bőven prospektussal, megkérdezik, milyen idegen nyelvet beszél, mert az idegenvezetés négy-öt nyelven zajlik. Ez itt elkerülhetetlen. Spanyolul, franciául, olaszul, németül és angolul tájékoztatják a vendéget, mégpedig szinkronban. Úgyhogy az idegenvezető egész nap szakadatlanul beszél. A csoportok többnyire hat-hét nemzet képviselőiből tevődnek össze.

Mindent itt sem tudnak az irodák alkalmazottai, de mindent megkérdeznék. Egymástól, telefonon egy láthatatlan központtól.

- Halló Suárez, itt Ramón. A lanzarotei kiránduláson reggeli és vacsora van?

- Halló! Újra én vagyok, Ramón. Ebéd a szárazföldön Yaizában? Nem Yaizában, hanem Ugában? Köszönöm.

- Öten vannak Suárez. Kedvezmény jár?

- Halló Suárez. A teve bent van az árban?

- A teve kérem bent van.

Alig lép a vendég a hajó fedélzetére, máris a diszkóba tesséklik. A bejáratnál koktéllal kínálják. A zenekar elfoglalja a helyét és spanyol énekesnő hangja tölti meg a termet.

A legnagyobb spanyol utasszállító hajó fedélzete tele emberekkel. Sokan a csillagos égbolt alatt töltik az éjszakát pokrócba burkolózva, vagy anélkül, nyugágyban, vagy a földön feküdve. Egy amerikai nő ölében gyerek alszik, a nő közben pasziánszozik. Ez bizony nem romantika. Vagy nem jutott kabin többnek, vagy megtakarították a plusz költséget. Már világosodik, amikor a J.J. Sister elhalad Fuerteventura szigete mellett. Itt élt hosszú ideig száműzetésben Miguel Unamuno, a világhírű spanyol író, ide tér pihenni időnként napjaink leghíresebb spanyolja, Julio Iglesias. A „Viejo Pais Canario”, azaz az „öreg kanárió vidék” úgy látszik, mindenre alkalmas. A part mentén végeláthatatlan hosszúságban nyúlnak el a legszebb és legcsendesebb playák. Mindenütt a homok és az Atlanti-óceán. Az egyedüli zaj a tenger ütemes susogása.

Arrecife, Lanzarote fővárosa még álmos, amikor a J.J. Sister kiköt. A vendégsereg autóbuszokra ül és irány a sziget belseje. Fehér falú házak között értünk ki újra a tengerpartra és nemsokára Puerto del Carmen nyaralóhelyen vagyunk. Úgy tetszik, hogy egy közepes balatoni nyaraló anyagából itt két nyaralót is ki tudnak hozni, a hasznos terük mégis nagyobb mint azoké, a szépségük pedig már költészet. A sokféle stílus egyetlen törekvésben harmonizál: Puerto de Carmen legyen a legszebb pihenőhely. Ezért a célért lemondanak a kivagyiságot tükröző emeletekről, a mindenáron való különbözőségről. Ami objektíve szép, az mindenkinek szép. Sok hírességnek van errefelé nyaralója. Hirtelen Alfredo Kraust a világ legjobb tenoristáját említtem.

Az útikönyvek szorgalmasan mesélik, hogy a Kanári-szigetek gyűjtőfogalomba tartozó hét sziget (a legkisebbeket nem számítva) különbözik egymástól. A legmeglepőbb látványt Lanzarote nyújtja. A kopár, vulkánikus hegyek a szigetek többségén előfordulnak. Tenerifén van Spanyolország legmagasabb hegye a Teide hófödte csúcsokkal, La Palma a zöld sziget változatos növényzettel, Gran Canaria déli részén valódi sivatag húzódik az óceán mentén, hogy csak néhány jellegzetességet említsek. A legmeghökkenőbb élmény azonban Lanzarote. Ahogy mondani szokás, ide a teremtés hetedik napja nem érkezett el. A sziget nyugati részén a tizenharmadik és a tizenkilencedik században heves vulkánkitörések voltak. A folyékony láva elpusztított minden életet. Hiába keresünk ma is növényzetet, rovarokat.

Képzelnék el egy hatalmas parcellát őszi mélyszántás után úgy, hogy az eke által hagyott rögök két-három méteres nagyságúak. Mindenütt kísérteties csend honol. Nem csoda, hogy ez a vidék fantasztikus filmek kedvenc forgatási helye. Az sem csoda, hogy a turisták csak kellő regisztrálás után léphetnek a holdbéli táj területére. Akit itt baleset ér, mondjuk autójával netán lezuhanna a szakadékba, nemigen találnának rá, mert a vidéket nem lakja senki. A sziget lankásabb vidékein szőlőt természetnek, azt is a sajátosságokhoz igazodva egészen holdbéli módon. Az óceán felől fújó állandó szél ellen mélyedéseket formálnak, azok peremét kővel rakják ki, a szőlőt a mélyedésekbe ültetik. A belőle készült bor kitűnő. Ugyan nem perdöntő jelentőségű, hiszen kereskedelmi szempontok is közrejátszanak, a lanzarotei bor kétszer annyiba kerül itt, mint a tokaji aszú.

A lélegzetelállító élményt három úgynevezett vulkánikus kísérlet dúsítja. Mindhárom attrakció a turisták „megvesztegetését” szolgálja. A fő attrakción húsz centiméter mélyre leás az ásóval. Az előkotort salakot a vendégek kézbe fogják és ijedten el is hajítják, mert forró. A hőmérséklete ötven-hatvan fok. Egy másik kísérletben az attrakción vizet önt az öt-hat méter mélységű lyukba, ahonnan süvítve lövell ki a gőzcsóva. A föld öle ma is forró, ma is izzik. Vulkanból ennyi elég. Következhet a nap fénypontja: a tevegelés. „Teve van” - mondta Ramón. Már a múlt században is volt Lanzarotén. Egy francia utazó is feljegyezte. Manapság a turisták kedvéért tartják őket. Hegynek fel, hegynek le botorkálnak ezek az igénytelen

jószágok a turistákat billegtetve a mérlegülésem. Sevillai szomszédom, aki az egész napot fülhallgatós magnetofonja zajbunkerje mélyén töltötte, arra ocsúdott fel, hogy a mögöttünk poroszkáló tevé az orrával fejbevágta. Ez csak fokozta a tevétevelő olaszok vidámságát. A dolog megismétlődését elkerülendő kiakasztottam az olasz tevétevének a pórázát a miénkről, ugyanis az állatok láncon össze voltak fűzve, és a szegény jószág elindult volna egészen már irányba. Az olaszok jól derültek az egészen, nem úgy a tevehajcsár, aki elmorogta a „hiába dolgozik az ember” kezdetű imát és az állatokat újra összefűzte. Végül a dolgot mindenki megúsza élve és az Ugában elköltött ebéd után a társaság a sziget északi részének vette az irányt.

Néptelen, valószínűtlenül csendes pueblok nyugalmát veri fel a motor zaja. Szédítő mélységű völgyekben látni az emberi hősiesség nyomait. Nem is hinné az ember, milyen szélsőségeket takarhat a szó: mezőgazdaság. Már alacsonyan áll a nap, amikor a sziget legészakibb csücskéhez érkezünk, Bateriába. A magaslatról az Atlanti-óceán tárul a szem elé, soha nem látott, végtelen kiterjedésben. A kép lenyűgöző. Az ezüstösen csillogó vízből három apró sziget emelkedik ki, sorrendben La Graciosa, Montaña Clara és Alegranza, valamint két, az előbbieknél is apróbb: Rogue del Este, Roque del Oeste. La Graciosa mindössze 27,6 négyzetkilométer kiterjedésű, hatszáz halász lakja. A világ legnagyobb iróniája, hogy ez a kis sziget a nagy óceán közepén vízhiánnyal küszködik. Alegranza magántulajdonban van. A láb földbegyökerezne, a guía, az idegenvezető azonban nem engedi. Szigorúan, program szerint haladunk. A bevetés sikerült. Hatvan idegenből ötven biztosan megfogadja, hogy visszatér ide.

Már sötéttel érjük el a sziget fővárosát Arrecifét, ahol a kikötőben a J.J. Sister várakozik. Indulás előtt pezsgőkockát, négyfogásos vacsora a las Islas Canarias, azaz kanárió módra. Az utas éjszaka arról álmodik, hogy az Atlanti-óceánon hajózik és kalózkodók támadták meg a hajót. Hajnalban arra ébred, hogy nem történt semmi, a jármű ráérős sebességgel sodródik a kikötő felé.

Álom a pampákról

„Ne bántsuk a vizet!”, „Tiszteljük az állatokat!” - olvasom a cukorkás zacskón, miközben a kávé kevergetem a Las Canteras végtelen tengerparti teraszán. Az Atlanti-óceán hullámai szinte a vendégek lábát mossák, a víz növekvőben, azaz dagály van. A fürdőzők ilyenkor többnyire a hullámokkal játszanak, békésen úszkálni majdnem lehetetlen. Ha nem vigyáz az ember, a vízicsikók rendszeren hátbavágják. A múltkor egy férfi tiltott területre úszott, már csak a holttestét sikerült a felszínre hozni. Az óceán ereje a sziklához vágta. Ne bántsuk a vizet? Ki tud ártani ennek a megfékezhetetlen óriásnak? A parányi ember, akit egyetlen hullám a sziklához csap?

A kérdés sajnos régen eldőlt és eldől minden nap. Az emberparány ott árt a természetnek, ahol csak tud. Nemrég az Angela Pando nevű olajszállító hajó „beúszott a városba”, Las Palmasba. Magyarul megfeneklett. Fennállt a veszély, hogy olajjal szennyeződik a tenger, amely egy olyan gigászi kikötőben mint a La Luz amúgy sem kristálytisza. Leírhatatlan erőfeszítésbe került, mire sikerült a hajót újra úsztatni. Nem a hajóért, nem a kapitány állásáért aggódott a közvélemény, nem is azért, hogy a veszély elmúltával nem lesz témája a spanyol televízióknak, hanem a legyőzhetetlen tengerért.

„Nem akarok könyvek, emberek és madarak nélküli világot” - mondta a nemrég elhunyt argentin író, José Luis Borges. Honfitársa, William Henry Hudson, akit Dél-Amerika dél-

amerikainak, Anglia angolnak tekint, emberek nélküli világról álmodozott (pár széphanjú nőnek megkegyelmezve), amely világban csak a madarak laknak. W.H. Hudson 1841-ben született, 1922-ben meghalt. Azt a világot már meg sem érthette, amelyben Borges kijelentése oly időszerű. Borgest, azt hiszem, értjük, Hudson „embertelen” álmát már kevésbé. Ez a repatriált angol, észak-amerikai szülők gyermekeként látta meg a világot az argentin pampákon. A szülők marha- és birkatenyésztéssel foglalkoztak. A fiú kreol bőrű társaival játszott, csatangolt a mezőkön, a hegyeken, figyelte az állatokat mindenek felett a madarakat. Egy életre a természet, a madarak szerelmese lett.

Kedvelte a könyveket is, amennyire szülei szerény könyvtára ezt lehetővé tette. Az emberi lényekről szóló történeteket azonban haszontalanul komplikálnak találta. A könyvekben is a természetet kereste. A nagyszülei angolok voltak, génjeiben a fiú is az angolság vágyát hordozta, miközben az argentin pampákon bóklászott. Angliában, ahova szülei halála után költözött, az angol vidéket kutatta és az argentin pampákról álmodozott. A madarakkal tudományos igénnyel is foglalkozott. Tanulmányokat, cikkeket küldött az Egyesült Államokba, még Darwinnal is vitába bocsátkozott, de nem lett tudós.

1884-ben jelent meg első könyve a Bíbor föld Uruguay-ról, amelyet továbbiak követtek: a Kristály kor, Egy naturalista Platában, Lusta napok Patagóniában, Madarak falun, Brit madarak, Madarak Londonban. Kor- és pályatársa, Ford Madox Ford mondta róla, hogy „mintha gyerek írna egy rendkívülien művelt férfi elméjével”. Szüntelenül hangoztatta, hogy a madarakat meg kell menteni. A hozzá hasonló írókat az utókor szükségképpen felfedezi, miközben a kegyelet forgandóságának törvénye szerint másokról megfélemedezik. A Gyalog Angliában, a Hampshire-i napok, a Kalandok madarak között és Egy pásztor élete, amelyet Ezra Pound is csodált egy távoli világ, egy régebbi kor üzenetét közvetítik. Régebbi korét, távoli világét, amelyben úgy látszik már elengedhetetlen volt környezetvédelmi szempontból gondolkodni. „Ne bántsuk a vizet!” „Tiszteljük az állatokat!”

Marquezi gyilkosság

Megfilmesítik Gabriel Garcia Marquez Egy előre meghirdetett gyilkosság története című könyvét. A forgatást meg is kezdte Francesco Rosi olasz rendező eredeti színhelyeken Kolumbiában, ahol ez a kegyetlen tündérmese - valakinek meg kellett halnia, mert a menyasszony nem volt szűz - több mint három évtizede a valóságban is lejátszódott. A menyasszony, Angela Vicario szerepét a szintén olasz Ornella Muti alakítja. A művésznő gyalogosan elzarándokolt Santa Barbarába, ahol megmutatták neki a menyasszonyt. „Most is olyan szép, hogy igaznak tűnik”. Mármint a történet, amelyről a film és könyv szól. Bayardo San Románt, az ifjú férjet a stáb egyetlen angol tagja, Rupert Everett személyesíti meg, igaz a vegyes nemzetiségű társaságban mindenki beszél angolul. Az alkotás egyébként angol, francia, olasz és spanyol változatban készül.

Az események elbeszélőjének, Cristo Bedoyának a végrendeletével indul a film. Ebben különbözik Marquez művétől, amelyben maga az író a narrátor. Mivel a krónika - a mű eredeti spanyol címe: *Crónica de una muerte anunciada* - több mint harminc esztendő fog át, két narrátor is szerepel. Az időset Gian Maria Volonté, Rosi kedvence, legismertebb filmjeinek főhőse játssza. A fiatal Cristo Bedoyát pedig Sergi Mateu, katalán színész. A „tettes”, Santiago-Nassar anyját Lucia Bosé, Angela Vicarioét Irene Papas személyesíti meg a vásznon. A tragédia elindítójának, Bayardo San Románnak az apját egy tizenöt éve a forgatás helyén, Cartagena de Indiasban élő férfi alakítja. A szereplők listáján három olyan színésszel

is találkozni, akinek az apja neves ember. Carolina Rosi a rendező lánya, Carolina Lang a volt francia kulturális miniszter lánya.

A harmadik név viselőjével érdemes többlet foglalkozni. Egyfelől mert ő Anthony Delon, Alain Delon fia, másfelől ő a főszereplő, Santiago Nassar a filmben. A rendező választása sokakat meglepett. Az igazság az, hogy Anthony Delon több tapasztalatot szerzett eddig a szép lányok körében, mint a filmművészetben. Francesco Rosi mégis vállalta a kockázatot. Először azért, mert az ifjú Delon külsőleg nagyon hasonlít egy Santiago Nassar formátumú hősrre. A fiatalember eddig egyetlen filmben játszott Olaszországban. A múltja mindenképpen kisebb mint a jövője, amelyet mind az üzleti életben, mind a filmművészetben a híres apára való támaszkodás nélkül képzel el. Azt azonban készséggel elismeri, hogy apja nagyon jó barátja Garcia Marqueznek, ő említhette a nevét az íróknak, az író meg a rendezőnek, aki azért láthatott benne valami fantáziát.

Eredetileg maga Alain Delon is játszott volna a filmben, a háromhónapos forgatási időt azonban nem tudta összeegyeztetni üzleti ügyeivel, amelyek a parfümgyártástól kezdve a divattervezésen keresztül az ökölvívók menedzseléséig megkövetelik a személyes jelenlétét. Mellesleg az üzleti ügyei jól mennek, természetesen a film területén is. A sors különösége, hogy anyagi károsodás éppen a fia jóvoltából érte. Az ifjabb Delon A. márkanévvel fogott üzleti vállalkozásba a konfekcióiparban. A bíróság elutasította apja keresetét a fiú állítólagos kalózkodása miatt. Anthony Delon használhatja az A. Delon márkanévet az üzleti életben.

Mivel híres író híres történetéről van szó, a filmet nagy várakozás előzi meg. Több fesztiválon is számítanak rá, de végül is lehetséges, hogy egyre sem jut el. Az alkotás svájci producere, Yves Gasser szerint a forgatás és a vágás aligha fejeződik be december előtt. Ez azt jelenti, hogy a velencei fesztiválról lekéssik, a Cannes-it viszont, amely később lesz, nem várhatja meg. Még az látszik a legvalószínűbbnek, hogy az Oscar-díjért versenghet a külföldi alkotások kategóriájában. Különben a munkát bizonyos momentumok zavarják. Problémákat okozott például, hogy a világhírű kolumbiai íróknak nem fizették ki időre a megfilmesítés jogáért járó 225 ezer dollárt.

A matador és a világirodalom

Magyarországon talán nem könnyű megérteni, mit keresnek bikaviadorok egy merőben tudományos jellegű irodalomtörténeti ülészakon írók, egyetemi professzorok között, Spanyolországban előfordul az ilyesmi. Legutóbb, amikor a santanderi Menéndez Pelayo Egyetemen „Spanyolország mint irodalmi helyszín a romantikus utazóktól Ernest Hemingway-ig” címmel tartottak tudományos ülészakot, Rafael Argullol, Jose Maria Alberich, Jean-Paul Goujen, Bern Dietz, Guy H. Woob, Julián Pitriver mellett megjelent két híres matador is. Luis Miguel Dominguin és Antonio Ordoñez. Hogy pontosítsuk a dolgot, az összejövétel résztvevői a külföldi írók Spanyolország-képét vizsgálták magától értődően a spanyol igények, várakozások, az objektivitásra törekvő, de mindenképpen patrióta megítélés szerint.

Miközben kissé talán irigyeljük Hispániát, hogy a külföldi irodalomban tetten érhető Hispánia-képet kritizálhatja, nyilván mert a világnak ez a szelete vissza-visszatérően helyszín, főszereplő az idegen művekben, matadorokkal vagy azok nélkül esetleg hazánk is szervezhetne irodalmi fórumot a külföldi irodalomban fellelhető Magyarország-kép elemzésére. A szubjektivitásra nem véletlenül hívom fel a figyelmet. Az ülészak sarkalatos megállapítása, hogy közhelyek uralják általában az idegenek Hispánia-vízióját. Spanyol szemszögből igaz lehet, hiszen mi sem szeretjük a rólunk elterjedt közhelyeket viszontlátni - hallani - és olvasni.

A bennszülöttek aspektusa mellett azonban egyenrangot követel magának az irodalom, a művészet, amely - zokon ne vegye senki - nem tudományos ülészakok kizárólagos privilégiuma. Amikor az ember Graham Greene ragyogó Monsignore Quixote-jét olvassa - a télen fordította Ungvári Tamás, nem tudom, azóta megjelent-e a könyvpiacon - bizony nem zavarják az idegen szem és toll által óhatatlanul rögzített közhelyek, mert az olvasó arra figyel, mi mindenre lehetnek jók a közhelyek. Bármit mondanak Santanderben, a könyv világsiker lett.

Nem szabad lebecsülnünk a matadorok szerepét irodalomtörténeti tanácskozáson, mert a matadorok nemcsak a bika nyakszirtjét találják el pontosan, hanem időnként az esztétikai feladványokat is. Antonio Ordoñez, Hemingway barátja, több regényalakjának inspirálója kifejtette nézetét, hogy a „Papa” a torreadorok világában játszódó történeteivel nem az exotikus és folklórikus Hispánia képét népszerűsítette, mint ahogy egyesek gondolják. Hemingway számára az aréna nem folklórikus színhely, a bikaviador pedig egyfajta érzés, egyfajta művészet kifejeződése. A nagy amerikai íróra való emlékezéssel egyébként évfordulós penzumot is teljesített a santanderi ülészak. Idén ünnepli az irodalmi világ Hemingway halálának huszonötödik évfordulóját.

Külön konferencia foglalkozott a hispanofil németekkel, Goethevel, Schillerrel, a Humboldt-testvérekkel, Rilkével. A német romantika hispanofil hajlamának eredete időben V. Károly uralkodásának idejére tehető, amikor is a spanyol drámai színház, a misztikum és a pikareszk regény jelentős hatást gyakorolt a német írókra. Az idő múlásával a francia kultúra európai egyeduralkodó háttérbe szorította a spanyol hatást. A tizennyolcadik század végén és a tizenkilencedik elején újra felfedezték a spanyol motívumot, főként Calderon és Cervantes jóvoltából. A német történelemben ezt az időszakot „spanyol évtizednek” is nevezik. A spanyol klasszikus drámaírók újbóli felfedezése eredményezte azt a hatást, amelyet a tragikus és a komikus ötvözésének hispan képegyessége gyakorolt a német szerzőkre. Spanyolországot ebben az időben a „romantikus lelkesedés elszigetelt országaként” ismerték.

Külön program napirendje lehetne, miért választották az idegen írók Spanyolországot drámáik, regényeik színhelyéül, hiszen többnyire nem ok nélkül tették. Erre talán majd akkor kerül sor, amikor Dániában a Shakespeare-drámák Dánia-képét vizsgálják, különös tekintettel egy Hamlet című drámára.

Többet néznek mint olvasnak

Egyszerre több könyvet olvasni vagy egyenként olvasni a könyveket egymásután a közhit szerint egyéni ízlés, módszer kérdése. Ki erre esküszik, ki arra tapasztalata szerint. Még jó, ha a tapasztalat eredményezi a meggyőződést, akár helyes az, akár nem. Miguel Unamuno, a nagy spanyol író nem volt ennyire engedékeny a dologban. Kategorikusan leszögezte, hogy a jó olvasó egyszerre három, négy, öt könyvet olvas, mindegyiket a másik olvasása közben kipihenve. Talán nem veszi zokon senki, hogy a jó olvasó kritériumainak megállapításakor voltaképpen ő is a saját gyakorlatából indulhatott ki, de egy jó írónak illik egyben olvasónak is lenni. Illik? Bizonyos kor után talán már ez sem igaz. Fernando Pessoa, a kiváló portugál költő így vélekedett: „Nem olvasok irodalmat. Már nem kell tanulnom semmit.” Ha arra gondolunk, hogy a költők tudását, pontosabban műveltségét általában misztikum burkolja, még Pessoa nézetét is elfogadhatjuk.

De most nem a költőkről van szó, akik már vagy még mindent tudnak, hanem a jó olvasóról. Ő először is olvas, még hozzá Unamuno szerint három, négy, öt könyvet. Milyen műveket olvasott egyidőben Miguel Unamuno? Görög történetírókat, portugál könyvet, a németországi

keresztény egyház történetét, Parkman, amerikai történész egy könyvét, Flaubert levelezését. Az átlagos spanyol olvasó már a felsorolásba belefáradhatott volna, azt is megmondom rögtön, hogy miért.

Francisco Iglesias, navarrai egyetemi professzor szerint - az Iglesias név gyakori Spanyolországban - a spanyolok hússzor több időt töltenek tévézésessel mint könyvek olvasásával, egyszóval nagy általánosságban nem felelnek meg az unamunoi normának. Iglesias professzor vizsgálatában a harminc évnél idősebb dolgozó spanyol férfiak - a munkanélküliek alighanem kimaradnak ezekből a statisztikákból - átlagosan tíz perc időt fordítanak naponta könyvolvasásra, tizenegy percet az újságokra, negyvenkét percet a rádióra és három óra tizenhét percet tévézésre.

Egy más keresztmetszetben Iglesias professzor tanulmánya azt is kideríti, hogy igen sok az egyáltalán nem olvasó spanyolok száma. Mindamellet természetesen vannak, akik az unamunoi norma szerint élnek, vagy más módszerrel, de rendszeresen olvasnak. Ez viszont már a statisztikák lényegelfedő jószolgáltatára jellemző. Egyfelől kegyesek, mert írástudónak tüntetik fel az analfabétát is, másfelől igazságtalanok, mert az egyetemi tanárt, az író, a könyvmolyt is beleszorítják a tízpercbe. Mellesleg ahogy az ember figyeli a hétköznapokat, Spanyolországban mint a világ számos országában az olvasásra fordított idő további zsugorodására van kilátás. A jelenségnek számos ága-boga van a könyvkiadástól kezdve az iskolai oktatáson keresztül a családi nevelésig, a társadalom általános fejlettségi állapotától a művelődési hagyományokig, de elválaszthatatlan az elektronikai forradalom térhódításától is.

Az élet már lényegében eldöntötte a korszerű általános műveltség ismérveiről szóló vitát. Hogy így van, ennek markáns jeleit látni, s voltaképpen ez szűrhető le Iglesias professzor tanulmányából is. Amikor azt mondja, hogy Spanyolországban többet „néznek” mint olvasnak és gondolkodnak, pontos látéletét adja a technika fejlődése mentén kialakuló műveltség-esszménynek. Alapos okunk van rá, hogy az olvasó hányadot se vegyük „lerendezettnek”. A „ki mit olvas” kérdésre odahaza sem lehet megnyugtató választ adni, s ha ez így van, Spanyolországban még kevésbé. Ez a kérdés egyik oldala. A másik: mit kapnak a nem vagy keveset olvasó spanyolok a hússzor többet nézett televíziótól? Nyilván nem azt és nem annyit, amit a tartalmas művek mellőzésével elmulasztanak. A spanyol televízióban, mondjuk az irodalom nem olyan direkt módon van jelen, mint a magyar tévében, verset a legkiválóbb költők országában jóformán nem mondanak. Igaz, ezzel szemben a filmkínálat bőséges, az információ úgyszintén, a hazafias érzés táplálása minden igényt kielégít. Ezek a pozitívumok. Ugyanennyit vagy még többet lehetne beszélni a televízió romboló hatásáról. A főként amerikai sorozatok primitív sablonosságáról, a szórakoztató produkciók eluralkodásáról, súlytalanságáról, az erőszak preferálásáról stb.

Az andaluzok büszkén mondják Spanyolországban, hogy kulturáltságuk meghaladja az átlagot. Nem az iskolai végzettségre gondolnak, hanem a természetes intelligenciára, az érdeklődésre. Iglesias tanulmánya nem tükrözi egyelőre a kultúrszomjat. Igaz, az andaluzok mit sem tudnak a dicső tanulmányról. Így aztán mindenki azt hisz, amit akar. A könyveket meg majd elolvassa valaki. Legfeljebb az írók.

„A végletekig küzdünk”

„Egy évvel ezelőtt itt álltam a bajnokság megnyerése után és mindnyájan nagyon boldogok voltunk. Az idén megnyertük a Liga Kupát és minden fronton a maximumot igyekeztünk adni. Őszinte leszek. Szomorú vagyok, mint ti, hogy elvesztettük az Európa Kupát. Mindannyiunk ábrándja volt, hogy megnyerjük. A végletekig küzdünk, hogy azt tudjuk adni, amit

megérdemeltek. Ebben az évben is maximális az illúziónk, a munkakedvünk. Olyan csapatunk van, amely képes a legváratlanabb feladatra is, remélem, végül minden sikert elérünk, amit áhítotok. Köszönöm a barátságokat és a támogatást.”

E szavakat egy labdarúgóedző mondta és a konkrét jelek dacára is világos a magyar szurkoló számára, hogy nem hazai edző mondhatta. Nem bizony. Egy nagyhírű, patinás spanyol klub, az FC Barcelona trénera, Terry Venables a spanyol klubokban szokásos protokolláris bemutatkozáson a Camp Nou stadionban negyvenezer néző előtt. Hasonló értelemben szólt a szurkolókhöz Josep Lluís Nuñez, a klub elnöke is. A két derék ember számunkra szokatlan módon azon szomorkodott, hogy az FC Barcelona a spanyol bajnokságban „csak” második lett, a Király Kupában ugyancsak második és végül második az Európa Kupában. Fogalmam sincs, hogyan tud ennyi tragédiát elviselni egy edző és mindezért még meg is követni a szurkolókat, mert becsapva érezhetik magukat, pedig nyolcvanezrével járogattak ki a legsimább mérkőzésekre komoly beléptidíjat fizetve. A nyilvános bemutatkozáson szó szerint bemutatták a játékosokat, nem kellett találgatni, ki kicsoda, azt sem, mennyit fizettek Gray Linekerért, Leslie Hughes-ért. A sajtó mindenről részletesen beszámolt és beszámol. Aki akar együtt lélegezhet a csapatával. Az a neveléses titoktartás, a rejtekhely-politika, a sajtó távolfartása, mert a sajtó árt, a sajtó zavar, sőt a közönség zavar - ismeretlen a spanyol labdarúgásban.

A Mundiál idején a közönség a televízió, a sajtó jóvoltából „jelen volt” a spanyol válogatott minden edzésén, a fiúk nem voltak eltiltva a nyilatkozattól. A szurkolók? Hogyan lehet bántani azt a szurkolótábort, amelyik negyvenezerredmagával megy ki az első nyilvános edzésre? Meg egyáltalán. A labdarúgásban „művelt” országokban - ezek közé tartozik Spanyolország is - jólneveltségi alapnorma az edző esetében, hogy a közönséget nem sértegeti oktondi nyilatkozatokkal, akár alszik, akár tapsol, akár nem, akár otthon marad. Más eset a randalírozás, de ez már nem is az edzők dolga. Az emlékezetes bemutatkozás a Real Madrid otthonában, a Bernabeu Stadionban is megtörtént. Tízezer néző volt rá kíváncsi, kevesebb mint tavaly. A sajtó úgy kommentálta, hogy Buyo, Mino, Pardeza és Solana nyilván kisebb érdeklődést váltott ki, mint annak idején Hugo Sanchez, Maceda és Gordillo szerződtetése.

A spanyol labdarúgás mindenféle értelemben kiheverte a Mundiált, a figyelem teljes egészében a jövő feladataira irányul. Az örökké mosolygó Muñoz szövetségi kapitány is szomorú volt a maga módján, mert a kitűnően szereplő csapat végül is kitűnő lehetőséget szalasztott el. Nem tudom, mi lett volna, ha a magyar csapat sorsában kellett volna osztoznia? A spanyolok is mondhattak volna olyan badarságot, ha Európában van a Mundiál, akkor megnyerik. Nem mondtak. Amerikában is jó esélyük volt a legnagyobb sikerre. Volt a csapatban tömeges gyomorrontás, arra sem hivatkoztak. A brazilok elleni csorbát kiköszörülték, úgy megverték az igen jó dánokat kárpótlásul, mint a közmondásos szódás a lovát. Egyszóval következetesek. Ha a Mundiál előtt azt mondták, hogy a felkészüléssel minden rendben van és a klubok jól dolgoznak, most nem zengik a fordítottját, hogy gyenge a klubokban végzett munka, mert azok halálosan megsértődnének. És joggal. A szövetségi kapitány, a labdarúgó szövetség hibáit nem lehet a klubokra kenni. Egy magyarnak arról sem érdemes álmodozni, hogy hasonlóak legyenek a feltételek a Real Madridéhoz - mint olvasom a hazai sajtóban. Az ilyesmi semmire nem jó, csak a kedvet rontja. Ami a feltételeket illeti, finoman megjegyzném, hogy például a legjobb spanyol labdarúgók nincsenek úgy túldotálva a társadalom más foglalkozású rétegeihez képest, mint odahaza Magyarországon. De semmi baj. Nem a Butragueño keres keveset, hanem a hazai focista sokat. Mexikó után mi mást lehet mondani.

Különben a pénz - mint általában az életben - sok mindenre jó, de a pénztől önmagában nem oldódnak meg a problémák. Nem versenyezhet mindenki a Real Madriddal, a Barcelonával. Itt van például a kitűnő Zaragoza, amely az idén a Barcelonával szemben megnyerte a Király

Kupát, a bajnokságban is jól szerepel. „Nincs pénzünk, ezért nincs más választásunk mint töprengeni” - mondta a klub egyik vezetője. A „nincsen pénzünk” természetesen nem szó szerint értendő. Annyit jelent, hogy „nem vagyunk gazdagok”. Olcsó és biztos szerződések tartják az aragoniaiakat magas színvonalon. Azokkal a lehetőségekkel élnek, amelyeket mások lebecsülnek. A klub technikai trénera évente ötvenezer kilométereket utazgat, figyeli a másod- és harmadosztályú csapatokat, elmegy külföldre, sőt Amerikába is. Egyik ilyen útja alkalmával fedezte fel a tizenhét esztendőes Rubén Sosát Dél-Amerikában. A Kis herceget, ahogy a labdarúgót becézik, már két évvel előbb akarták szerződtetni, csak nem volt pénz. A lényeg az, hogy a két év alatt a világ egyetlen klubja sem szerződtette Rubén Sosát, aki ma sok örömet szerez a szurkolóknak. De nem ő az egyetlen. Señor, Cedrun, Herrera, Barbas, Fraile, Cortés, Casuco, Pineda egytől egyig a nagy klubok és edzők által mellőzött, leadott játékosok, akiket mondjuk egy Gary Lineker árához képest bagóért, százszor olcsóbban szerzett meg a Zaragoza és ma nagyszerűen megállják a helyüket. Sőt feledtetni tudják Salvat, Victort, Valdanot, Pichi Alonsot, Amarillat, akik valamikor szintén a Zaragoza futballistái voltak.

Az augusztus végén megkezdődött maratoni bajnokság egyetlen magyar vonatkozású szenzációja is - ha szabad ezt a kifejezést használni - egy ilyen nem gazdag klubhoz fűződik. Az Union Deportiva Las Palmas edzője lett Kovács Ferenc, a Videoton kiváló trénera. A dolgról egy, még a tavasszal a La Provincia-ban megjelent olvasói levél jut eszembe, amelyben a szerző bizony leszedi a keresztvizet a csapat korábbi szakmai irányítójáról, szerencsés véletlennek tekintve a Real Madrid és a Barcelona elleni bravúros győzelmeket. „Új edző kellene, de tudom, nincsen pénz” - írta. Nos, lett új edző Kovács Ferenc személyében. Az amarillók még Mexikó előtt keresték meg ajánlatukkal. Azt már a magyar edző elbeszéléséből tudjuk, hogy a magyar kudarc kábulatában hazafelé Mexikóból nem hívta fel őket. Az Union Deportiva dicséretére legyen mondva, kitartott eredeti elképzelése mellett, mint ahogy Kovács Ferenc sem vonta vissza a klubnak adott szavát, bár több ajánlata is volt, például rá akarták bízni a magyar válogatott irányítását.

Az új edző érkezését egész oldalon több fotóval adták hírül a lapok. A sportújságok több oldalon fényképes beszámolót adtak az edzésekről. A csapat röviddel a munka megkezdése után magyarországi turnéra utazott, Pécsről elhozott egy kupát, majd Madeira szigetére repült újabb mérkőzésekre, amelyek hasonlóan jó eredményt hoztak. Kovács Ferenc igen hamar megjelent a televízió sportműsoraiban is. Nyilatkozataira a határozott óvatosság volt a jellemző, de szavai soha nem voltak félreérthetők. Ami a sajtót illet, olyan tökéletes felvezetésben volt része, amilyenről egy magyar edző nem is álmodhat, hiszen odahaza nem illik zavarni mindig az edzőt. Spanyolországban nem illik nem zavarni, jobban mondva nem is illem kérdése, mert a közönség minél tökéletesebb informálása a cél. Mindössze négy forduló után bátran elmondhatni, hogy Kovács a Kanári szigetek szurkolóinak szinte személyes ismerőse, de egész Spanyolországban számolnak vele, hiszen egykori csapata, a Videoton UEFA-döntőt vívott a Real Madriddal a Bernabeu Stadionban. Ez pedig nagy dolog.

Az első mérkőzés megnyerése nagyon fontos - mondotta Kovács Ferenc. Csapata itthon meg is verte 2:0-ra a Valladolidot. Utána következett a Real Madrid a Bernabeuban. Nincsen edző ma a világon, beleértve a legendás angolokat is, akinek nem ver gyorsabban a pulzusa egy ilyen feladat előtt. A Kovács Ferenc vezette Videoton sokkal jobb csapat volt, mint a Las Palmas. „Esélyünk van” - nyilatkozott Kovács Ferenc és ezzel a szerény kijelentéssel - ismerve az erőviszonyokat - igen bátor volt. A mérkőzés 1:1 arányú döntetlenre végződött. Az Union Deportiva Las Palmas az utolsó percben egyenlített Saavedra nagyon szép góljával. A siker után a barcelonai Español Las Palmas-i látogatását óriási érdeklődés előzte meg. Az Españolban játszik az ismert dán Lauridsen, valamint a kameruni válogatott kapusa. Kovácsot hamar befogadták a hazai szurkolók. Ennek jele az a nézőtéren lobogtatott hatalmas olasz

zászló, amelynek a színei megegyeznek a magyaréval, csak a sorrend más: zöld-fehér-piros. Ritkán látott, izgalmas csatában a hazaiak 3:2-re verték az Españolt. Az U.D. Las Palmas előtt kalapot emelt Javier Clemente, az ellenfél edzője is, aki az Athletic Bilbao egykori nagy játékosa és sikeres edzője, de a kinti körülményekre jellemző módon pár héttel ezelőtt már munkanélküliként mutatta be az El Pais hétvégi képes melléklete.

A mérkőzést meglepetésként tekintette René Hansen, az Union Deportiva frissen szerződött dán játékosa is, aki lelkesen gratulált újdonsült csapatának. A csapat a spanyol bajnokság harmadik helyét foglalta el. A góllövőlistát az ifjú Saavedra vezette négy góllal Hugo Sanchez, Gary Lineker előtt. „Kulturáltabban játszottunk most” - mondta Saavedra és dicsérte Kovács Ferenc munkáját. Az újabb sikernek az edző is örült, de intett, hogy hosszú a bajnokság. Az események most ott tartanak, hogy a csapat 1:0-ra kikapott az első osztály újoncától, a Murciától. Az étvágy változatlanul nagy, a lelkesedés is és az amarillók valóban egyre mutatósabban futballoznak a magyar edző irányítása alatt.

Vissza a félszigetre

Az öreg koldus, akit nap mint nap látok az utcasarkon kéregetni, nem az egyetlen a Kanári-szigeteken. De az egyetlen, aki nem hivatkozik betegségre, munkátlanságra, eltartandó családra, kínzó éhségre. Lehet, hogy mindezek a bajok gyötrik őt is, de ő a félszigetre, az Ibériai-félszigetre szeretne visszatérni és ehhez kér támogatást három személy számára. Bármilyen hangzatos volna, nem szólhatok panaszos énekéről, fájdalmas jajgatásáról, errefelé a koldusok némák. Papírlapra írják mondandójukat és azt tartják egész nap hivatásszerű türelmességgel.

Majdnem azt mondhatni, hogy Spanyolországban történelmi jog a kéregetés. Volt egy király, II. Fülöpnek hívták, szegény volt az udvara, a templomokban kéregetett, hogy a katonáit fizetni tudja. Kasztília tartományban egyidőben a koldulást becsületesebbnek tartották, mint a munkát. Minderről - igen valószínű - semmit sem tud az öreg, aki a félszigetre szeretne visszatérni. Mondom visszatérni, tehát valószínűleg hasonló módon érkezhettek a szigetekre. Ült Madridban, Malagában, Cadizban vagy Barcelonában az utcasarkon és írással adta mindenki tudtára, hogy a Kanári-szigetekre akar utazni. Körülbelül sejtem, mit gondol most a magyar olvasó. Ki az a bolond, aki pénzt ad egy öregnek, hogy a Kanári-szigeteken nyaralgasson? A spanyolok másként gondolkodnak. Számukra a Kanári-szigetek egy fokkal nem mesebelibb táj mint a levantei partvidék, Andaluzia, a Kantábriai-tenger, Menorca, vagy Mallorca. Igaz, a Kanári-szigeteken egész évben tavasz van, ám Valenciában, Alicanteban is tavaszias a tél, a decemberi Madridban öltönyben, pulóverben lehet sétálgatni. És végül is magánügy, ki mire kéri a pénzt. Aki kenyérré kér, lehet, hogy moziba fog menni a pénzen. A dolog a legszentebb magánügy.

A hazai olvasó még kevésbé érti az egészet, ha arra az apróságra felhívom a figyelmet, hogy az öreg nem személyvonat másodosztályon utazik majd, ha összegyűlik a pénz, hanem egy hatalmas Boeing fedélzetén, egyszóval repülőgépen. A stewardess señornak, azaz úrnak szólítja majd, a feleségét señorának és természetesen tökéletes ellátásban lesz része. Az álomnak azonban egyszer vége lesz. A repülőgép Madridban a Barajason, Cadizban, vagy Barcelonában leszáll a földre és vele együtt az öreg is, aki hosszú idő után fent érezhette magát, egyenrangú volt és úr volt. A megérkezés napján, vagy legkésőbb másod-, harmadnap újra folytatni kénytelen szakértelmet nem, csak kellő szegénységet követelő foglalkozását.

Ám ez még messze van. Az öreg egyelőre a Kanári-szigeteken puhítja a követ. Három személy számára egy koldusnak különösen sokba kerül a repülőút. Ha azt veszem, hogy mellette

még élni is kell... Az emberek adnak neki, persze hogy adnak. Az adakozás olyan természetes valami, mint az esőzés, a Kanári-szigetéről lévén szó még sokkal természetesebb. Derülátó számítás szerint is legalább három hónapot kell kéregetni az utcán, a napsütés ellen szembe húzott kalappal védekezni, a helyzetet változtatgatni napszak, az üzletek nyitvatartása szerint, a konkurencia miatt. Ez a „munka” ünnepnapokon sem szünetelhet. Hatásos a templomok lépcsőjén helyet foglalni, a jövő-menő hívó pénztárcája engedelmesen kinyílik. A prédikációkban külön is felhívják a figyelmet a munka, család, ház, fedél nélkül élőkre.

Véglegesen a legbőkezűbb adakozás sem oldja meg a kéregetők sorsát, hiszen élni kell holnap is, holnapután és azután is, csoda nemigen történik. Nemrég egy kisnyugdíjas a spanyol lottó történetének legnagyobb nyereményét akasztotta meg. Magyar pénzre átszámítva olyan százhetven millió forintot. A hírt az öreg is olvashatta, mert a bárókba időnként be-betérnek ők is. Könyörületből kapnak egy kávét, egy pohár vizet, nézik a tévéműsört és böngészik az újságot, amely számukra idegen dolgokról tudósít. Egy lottó főnyereményből nagyon messzire el lehetne utazni, sőt mintha a nyeres esélye egy fokkal nagyobb lenne mint odahaza, hiszen negyvenkilenc számból kell eltalálni hatot. Igen ám, de a lottó pénzbe kerül, azt pedig nem pazarolhatja egy koldus szerencsejátékokra. Szerencse? Akinek szerencséje van, az nem koldus. Az öreg szerencséje az, hogy ma is, holnap is kap pár fillért, aztán majd meglátja. Az előbb megfordulhatott a fejében, hogy soha nem jut el a félszigetre. Akkor marad a Kanári-szigeteken és ez az ő életében esetleg tragédia.

„Paco, te csak fogd be a szád!”

Azt mondják a rossz nyelvek, van intézmény, ahol a legnagyobb diktátor is alárendelt szerepet játszhat. Ez az intézmény a házasság. A címben idézett rendreutasítással senki nem merte volna illetni a spanyol nép nagy Caudilloját, Franco tábornokot. Mindössze egyvalaki akadt, egy asszony, doña Carmen Polo, a Caudillo, azaz népvezér felesége, aki ezt a nyilvánosság előtt is megtette. „Paco, te csak fogd be a szád!” - förmedt rá a férjére, ha úgy látta jónak. „Aki a Pardoban (sic!) parancsolt, az doña Carmen volt” - emlékezik Bular atya, aki négy évtizedig látta el Franco káplánjának szerepét. Hogyan lehet ezt elhinni arról az emberről, akinek sohasem reszketett a keze, hogy jóváhagyja a kivégzendők listáját? Erre viszont Martinez Fuset főhadnagy, a listát előterjesztő főbíró emlékszik. Emlékezni már szabad, ízlés, pártállás szerint, okkal és ok nélkül, magán- és közemberként, művészi szándékkal és egészen más szándékokkal. A polgárháború ötvenedik évfordulója alkalmából valóságos élményáradat indult el. Kiderült, hogy mindenki tud valamit, mindenkinek van mondanivalója, vagy éppen takargatnivalója. Ami viszont csak azt jelenti, hogy a diktatúra lidércétől ma sem szabadult meg teljesen a spanyol társadalom.

Talán apróság, de valamelyest mégis csak számít, hogy a fémpénzek nagy többségén még ma is Franco képe látható. A mai politikai ellenzék vezére, Manuel Fraga a Franco-kormány tájékoztatási és turisztikai minisztere volt. A választásokkor nem zárta ki a lehetőséget, hogy siker esetén ő is amolyan népvezér lehetett volna. A lidértcől való megszabadulásért a művészet is igyekszik egy és mást tenni. Jaime Camino filmrendező elkészítette Dragon Rapide című filmjét Franco tábornok életéről, belefoglalva természetesen a közelmúlt történetének legfontosabb eseményeit. A film kitűnően sikerült, hosszú hetekig zarándokoltak a megtekintésére a spanyolok. Átismételték újra a saját történelmük egy nagyon fontos szakaszát. Annak idején iskolában derekasan megtanulták a gót királyok névsorát, a tábornok dicsőítését, a tábornokét, aki „végzett a marxizmus sárkányával”, azaz dragonjával. Azt már nem minden spanyol tudja, hogy Franco a kereszteshadjáratát szó szerint is sárkányon kezdte. 1936-ban De

Havilland típusú repülőgép vitte a Kanári-szigetéről Marokkóba, ahol az afrikai hadsereget fegyverbe szólította és ez a polgárháború kezdetét jelentette. A repülőgépet Dragon Rapide névre keresztelték, ami Gyors Sárkányt jelent. Jaime Camino filmje az első alkalom, hogy Francot színész személyesíti meg. A Caudillot Juan Diego játssza, aki ezzel a szerepével országosan népszerű lett, függetlenül attól, hogy diktátort alakított. A művésznak rendkívüli képzelőerőre volt szüksége, hogy reprodukálni tudja a Caudillo mindennapi életét, házastársi magatartását Carmen Polo oldalán, különös tekintettel a házasság intimitásaira. Franco magánélete ugyanis szinte teljességgel ismeretlen a spanyolok többsége számára. A filmvászon látni a tábornokot pizsamában, tejtívás, borotválkozás közben, amint a golfjátékban ügyetlenkedik. Erre mondják a spanyolok, hogy a legnagyobb puccsista sem szükségképpen kiváló golfjátékos.

Mint már utaltunk is rá, nem mindenki emlékszik egyformán a frankista időkre. Madrid egyik elegáns és drága negyedében a Hermanos Bécquer utcában hat, egyenként ötszáz négyzetméteres lakás tulajdonosaként él egy öregasszony, akiben ez az időszak érthető okokból sajátosan él. Az öregasszony a Caudillo özvegye. Franco halála után 1976 februárjában kellett elhagynia a Pardot. Sírva távozott. Elvették tőle a szolgálati kocsit, megfosztották a kísérettől. „Micsoda hálátlanság, Spanyolország megbolondult” - panaszkolta. „Ha Paco élne, minden másként lenne.” Doña Carmen Polo nyolcvanöt éves és magányos. A házban él Carmencita lánya férjével, de Villaverde márkival, de nem nagyon látogatja, mert nincsen ideje. Barátai nincsenek. A nagy idők nagy dámái nem hívják teára. Erre viszont Plutarchos mondta, hogy valaki lehet a barátod vagy a hízelgő, de egyszerre a kettő soha. Doña Carmen Polonak a jelek szerint csak hízelgői voltak. Pilar Franco, a Caudillo testvére mégis az öregasszony szerencséséről beszél. „A sógornóm szerencséje, hogy elég süket és amikor valamit nem akar meghallani, kikapcsolja a nagyothalló készüléket.” Korán kel, imádkozik, egy pap misét mond neki a privát kápolnában, reggelizik, belelapoz az El Alcázar című lapba, hogy informálódjon a katasztrófákról, a demokrácia rémtetteiről. Orvosok és családtagok gondoskodnak arról, hogy ne mindent olvasson és halljon, ami nem „neki való”.

Röviddel a demokratikus fejlődés kezdete előtt az egyik unoka megkérdezte tőle, mi a véleménynyilvánítás szabadsága. „Az, hogy vitatkoznak velünk” - felelt doña Carmen, akitől már nem reszketnek az antikváriusok, az aranyművesek, az ékszerészek, hogy megtetszik neki egy-egy értékes darab, mert szenvedélyes gyűjtője volt a drága ajándékszereknek. Szerette az izmos, keleti rabszolgákat ábrázoló festményeket, az erotikus képeket, ez utóbbit ugyan tagadja. Ám hogy folytassuk doña Carmen napirendjét, ebéd után alszik egy keveset, majd miután a barátnők változatlanul nem hívják, felrakja a népszerű spanyol énekes, Raphael lemezét, akit nagyon kedvel. Legkésőbb este kilenckor bezárkózik a hálószobába, meghozza kulccsal, mert fél, elmond egy Miatyánkot. Élénken emlékszik, hogy 1979-ben Zaragozában nehezen tudott kimenekülni a kigyulladt szállodából. Biztos benne, hogy meg akarták ölni. Ha Paco élne, minden másként lenne. Csakhogy Paco nem él és a spanyolok hálásak, hogy minden másként van.

A leghosszabb nászút

Vicente Esteve Aixendri Esparreguera-i lakos nem közismert személyiség Spanyolországban. A La Vanguardia című, Barcelonában kiadott napilap egyik olvasója a sok közül. Nem tudni róla sem jót, sem rosszat, az azonban bizonyos, hogy ő írta az utóbbi idők legérdekesebb olvasói levelét. 1986-ot írunk, Spanyolországban a polgárháború ötvenedik évfordulója a legjelentősebb esemény. Mi sem természetesebb hát, hogy a hivatott és a hívatlan, a szak-

avatott és a szakavatatlan emlékezők sorába csatlakozva Vicente Esteve Aixendri is polgárháborús élményét újságolja el a lap szerkesztőségének és végül az olvasóközönségnek.

„Pár nappal 1936. július 18-a előtt (a polgárháború kitörésének dátuma) nászúton voltunk feleségemmel Mallorcán” - írja az Esparreguera-i polgár és innen kezdve a levél már nem tud unalmas lenni. A Suizo-hotelben volt a fiatalok szállása a piactér mellett. Volt idejük, hogy bejárják a szigetet, élvezzék annak szépségeit. Mallorca akkoriban még nyugodt hely volt, ez a nyugalom az idő haladtával teljesen eltűnt. Bárki igazolhatja ennek a megállapításnak az igazságát. A fiatalok nászútja július 18-án telt volna le, a levélíró azonban egy kicsit rosszul érezte magát, kevés láza is volt, na meg jó lett volna meghosszabbítani a tartózkodást. A szükség és a vágy elhatározásban öltött testet, az ifjú pár maradt. Akkor még elképzelni sem tudták, milyen következménye lesz a döntésnek.

Július 19-én, azaz másnap lövések zajára ébredtek. A szálloda erkélyéről látni lehetett, hogy az utca két oldalán katonák sorakoznak lövésre készen tartott puskával. A Cortez tér irányába indultak, ahol a tanács is volt. Nemsokára újra lövéseket lehetett hallani. Úgy tűnt, hogy zavar támadt. A falangisták csoportjai a tanács elfoglalására igyekvő katonákra támadtak. A tragédia elkezdődött, nemsokára áldozatok is voltak. Az utcán fiatal falangisták rohángáltak gépkocsikkal. Énekeltek, zászlókat lobogtattak. A nap folyamán az Ibériai félsziget különböző városainak rádióadói egymásnak ellentmondó híreket közöltek, amelyek a zavart természetesen fokozták. Godeu tábornok Palma-ról elindult repülőgépen, hogy a barcelonai felkelés élére álljon. Tovább nem bocsátkozik a részletekbe Vicente Esteve Aixendri, mondván, túlságosan is sokat írtak és beszéltek már ezekről az eseményekről. 1939 júniusában a levélíró besorozták Franco katonái közé. Bilbaóban találta magát a baszkföldön. Pár nappal később eltávozhatott Mallorcára, ahol a felesége és immáron a fia volt, mert a csattanó az, hogy három esztendeig nem mozdulhattak ki Mallorcáról. A lényeg az, hogy az akkor már nem nagyon nyugodt szigetről a családdal együtt végre hazatért. Az eredetileg rövidre szabott nászút így nem kevesebb mint három esztendeig tartott. „Kevesen mondhatják ezt el” - zárja az olvasói levél, amely ritka példája annak, hogyan keresztezi a történelem az egyéni sorsot.

Az olvasói levelek nem pótolják, nem is pótolhatják a polgárháború eseményeinek valóság-hű tudományos és művészi feldolgozását, amelyet több negatív ellenpéldából kiindulva éppen az évforduló alkalmából sokan szorgalmazznak Spanyolországban. Valaki még azt is megkockáztatta, hogy az 1936-ban történeteket tendenciózusan elhallgató-elferdítő irodalmi művek, tömegkommunikációs termékek megjelenésével várni kellene pár évtizedet, amíg az idősebb nemzedékek, azaz a szemtanúk eltűnnek, a jövő generációja pedig meg tud emészteni tücskötbogarat. A spanyol polgárháborúról valóban sokat írnak és beszélnek. Sok dolog azonban még nem került a helyére az ötvenedik évfordulóra sem. De erre utalt levelében a leghosszabb nászút haszonélvezője vagy történelmi szenvedőalánya is.

Királyi tanerő

Mióta Spanyolországban is megkezdődött a tanév - a hagyományoknak megfelelően négy héttel később mint Közép-Európában - egyfolytában a gyermekkori meseélményeimet próbálom felidézni. Bevallom őszintén, kiváltképpen egy „szakkérdés” érdekel, a kutatómunkát ebben az irányban igyekszem végezni: mit csináltak, mivel foglalatostkodtak a királykisasszonyok az egyszerű hétköznapiokon. Nem mostanában volt, hogy minderről szájtátva, kiolthatatlan hittel, izgalommal olvastam, de azért eszembe jut egy és más.

Emlékszem például, hogy a királykisasszonyok állandóan bőgtek. Keservesen, vigasztalhatatlanul, bánatukban, örömeikben, az előbbi esetben fogytak, mint a gyertyaszál. Arra is emlékszem, hogy a királykisasszonyok többnyire férj nélkül voltak - úgy látszik, a csúnya vagyonért nem akart házasodni senki -, férjet általában sorshúzással, nemes, lovagi vetélkedéssel választottak a számukra. A vetélkedésben, a sárkánnyal vívott csatában rendszerint a legkisebb parasztfiú tűnt ki, akinek egy petákja sem volt, csak a fenenagy bánata, hogy esetleg övé lesz a fele királyság és a királylány keze, vagy leüttetik a fejét és akkor rövidebb lesz az egész ember. Megfigyeltem, hogy a királykisasszonyokat gonosz emberek, varázslók, hétfejű drágónok szívesen elrabolták és természetesen váltságdíjat követeltek értük. Mindazonáltal a mai terroristák meseirodalmi műveltsége előtt le a kalappal. Az is feltűnt, hogy a királykisasszonyok gyakran voltak irigyek és gonoszkodtak egymással.

Egy dolog van, ami emlékezetem szerint nem volt jellemző rájuk, ez pedig a munka. Na jó, egy kicsit hímeztek, mert hát illett valamit csinálni, meg a szabadidő hasznos eltöltése a meselelkőben is kulcskérdés lehetett. Az is előfordult, hogy átmenetileg, ideig óráig tévedésből dolgoztak, a gonosz boszorkány keményen fogta őket, ám jött a derék parasztleány, kiirtotta az erdőt, elvégezte a talajmunkálatokat, a szántást, vetést, vegyszerezést, gyönyörűen learatott, pillanatok alatt megörölte a gabonát és a lisztből finom kenyeret süttött - mindezt egyetlen éjszaka, gépek és a nyugdíjasok igénybevétele nélkül. A feladatot elvégezte, a királykisasszonyt megmentette a sanyarú élettől és feltehetően a munkától. De hangsúlyozom, az ilyen kis kitérőket leszámítva a szóban forgó hölgyek általában nem dolgoztak. A kérdés különben azért érdekel olyan behatóan, mert a spanyolországi tanév igazi szenzációja, hogy egy madridi iskolában pedagógusként munkába állt egy ifjú hajadon, akinek a törzslapján az áll, hogy apja foglalkozása: király, mégpedig Don Juan Carlos, Spanyolország királya, az anya foglalkozása pedig értelemszerűen: királynő.

Doña Helena infánsnő, akiről szó van, sokat szerepel a sajtó hasábjain. Szándékkal nem tettem oda a megkülönböztető jelzőt, hogy bulvársajtó, mert a népszerű, közismert emberekről szóló pletykákat minden sajtótermék kedveli. Doña Helena videokamerával pásztázza a világot. Doña Helena idén ismét elindult a mallorcai regattán. Doña Helena felbukkant egy madridi diszkóban, szüleivel és az angol trónörökös párral nyaralgat. Szorgalmasan lovagol egy tizennégy gyerekes családból származó ifjú ügyvédbojtár, melleleg kiváló sportlovas társaságában. A bennfentesek tudni vélik, hogy frigy lesz a dologból. A fiatalember csupán a kóbor kedvesnővérek megtévesztésére mutatkozik más hölgyek társaságában. És most a rengeteg egyhangú hír között robbant a bomba: Doña Helena hattól tizenegy éves korig tanít gyerekeket egy madridi iskolában, amely ráadásul volt iskolája. Senki ne gondoljon arra, hogy megtartják helyette az órákat, hogy a rossz gyerekeket a Zarzuela, azaz a királyi palota legeldugottabb tornyába csukattja, hogy a magáról megfélelmező tanfelügyelő fejét leütteti.

Az sem valószínű, hogy ebben a királyi iskolában a rozoga padokat végre kicserélik, a kréta- és szivacsellátás folyamatos lesz, megszüntetik a túlórákat, felemelik a fizetéseket. Elárulhatom, hogy infanta kistanítónéni elég tisztességes kezdő fizetést kap, egy otthoni „végző” pedagógusnak is becsületére válnék, de nem hinném, hogy a hír a hazai pályaválasztásra nagyon jótékony hatással lenne, már ami a tanári hivatást illeti. Mindenesetre a királykisasszony dolgozik, Spanyolország és a világ csak ámul-bámul és várja a mesék rettenthetetlen lovagját, aki betoppan az ominózus iskolába Doña Helena osztályába, kivonja a kardját és emígy kiált: vége az órának!

Tenderete

Hányszor de hányszor hallottam odahaza különböző szintű tanácskozásokon, hogy rakjuk már végre helyére a folklórt, az amatőr mozgalmat, amiből persze a földi halandó csak arra következtethet, hogy a dolog nincs a helyén. Ilyenkor időnként arra gondoltam, vajon nyugaton, vagy konkrétan mondjuk Spanyolországban helyén van-e a folklór, az amatőr mozgalom. Spanyolországban aztán megfordult a kocka. Egyre többször gondolok arra, vajon otthon helyén van-e már az amatőr mozgalom. Megvallom őszintén, nem tudom, helyén van-e Spanyolországban, illetve hazai beidegződéseim szerint is inkább azt hiszem, hogy nincs. Így teljesül a polémikus igazság. Az amatőr nem bizonyulna jó diplomatának még ideális körülmények között sem, ha azt állítaná, hogy minden a legnagyobb rendben. Szóval biztosat nem mondhatok, csak azt, amit tapasztalok.

Egy nép folklórkincse meglehetősen összetett és kényes kérdés, egyszerűen azért, mert hazafias érzések letéteményese és mint ilyen minden apolitizáló szándékkal is politikai tartalmakat hordoz és válhat a legjobb akarata ellenére, vagy éppen aszerint politikai fegyverré. Rögtön hozok is spanyol példát. A frankista diktatúra idején a katalán folklórkincs bizonyos elemeit a hatóságok betiltották, így aztán megtudta az egyszerű spanyol, hogy egy ártatlan tánc, a sardana a diktatúra létét fenyegeti. Mert egészen addig azt hitte, hogy Francot nem lehet „letáncolni” a porondról, bár lehetett volna, a betiltás pillanatától kezdve azonban annak örült, hogy legalább bosszantani lehet a nagy Caudillot. Spanyolország nagy ország, a folklórkincse rendkívül változatos. A tartományi sovinizmus bővületében ma is különleges jelentőséget lehet tulajdonítani a folklórnak, gondoljunk például a forrongó Baszkföldre. Hogy aztán végül is a Kanári-szigetéről induljunk ki.

Hosszú történelmi bevezetőt nem szándékom tartani. Elég az hozzá, történelmi, földrajzi, gazdasági és szociálpszichológiai okok egyaránt közrejátszanak abban, hogy az évszázadok óta Spanyolországhoz tartozó szigetcsoporton a közelmúltban elég magasra csaptak a nem éppen hispanofil érzések. Igen sokan ma is Közép- vagy Dél-Amerika, vagy éppen az afrikai kontinens részeként tudnák elképzelni a tartomány jövőjét, tehát mindenképpen csak nem spanyol felségterületként. Amikor a helyi lapok azon lelkendeznek, hogy a két idegenlégióst leszámítva csupa kanárió futballozik a magyar Kovács Ferenc vezette Union Deportiva Las Palmas csapatában, nem egyszerűen a „saját nevelésű játékos” című, otthon ismerős témáról van szó, hanem többről. Az ilyen és ehhez hasonló érzéseket, amelyek egy ponton túl ellentmondhatnak a józan észnek (a Real Madridban alig van madridi), a fentebb érintett elemek motiválják. A kanárió a legártatlanabb helyzetekben is elszólja magát. „Hová utazol?” „Spanyolországba” hangzik a válasz. Ha azt felelné, hogy a félszigetre, esetleg önmagát tagadná meg. A Baszkföldön nem divat madridi lapokat olvasni, sőt még árusítani sem.

Mindez talán túl komolyan hangzik és persze, hogy nem fordul meg a fejemben, amikor a Banco de Bilbao kedves pénztárosa rám mosolyog. Minden vasárnap és csütörtökön gyönyörű népviseletet ölt és táncokat lejt társaival mandolin, gitár és ének kíséretében az „El son se fue de Cuba”, az „Esta isla mia”, a „Santo Domingo” és egyebek dallamára. A főként turisztikából élő Spanyolországban úgy látják, hogy a folklór hozzátartozik a vendégfogadáshoz. A külföldi természetesen nem tudja meg és nem is érdekli, hogyan „utazzatják” a zenészeket és a táncosokat, hogyan egyeztetik össze a munkahelyi elfoglaltságot és az amatőr művészetet, ki gondoskodik kellékekről, van-e utánpótlás stb. A külföldi azt látja, hogy a pénzéért, hangsúlyozom a pénzéért minden van. Ruha, kellék, mosoly, színvonal, magnókazetta, hanglemez, sőt videokazetta a folklórról. A világerő nem akarom mondani, hogy a helyén van az amatőr mozgalom Spanyolországban. Azt hiszem, az üzleti érzék van a helyén, meglehet, hogy a spanyolok népi kultúrához fűződő viszonya egészséges, az sem kizárt, hogy kevesebbet rágódnak az amatőr vagy profi és egyéb álkérdéseken. Aggályok nélkül adják, árusítják

ugyanannyiért az Agrupación Folklórica San Cristóbal magnókazettáját, mint a világ legjobb tenoristájának a felvételét. Nem, szó sincs arról, hogy összekeverik az értékeket. A maga helyén a „Casar, casar! Eso dicen!”, a „La noche de Arguineguin”, az „Adios Canaria Querida” előadóit is magasra értékeli.

Az elmondottak után már nem fog meglepni senkit, hogy a folklór nagy teret kap a televízióban. A központi adásokban csakúgy mint a regionális műsorban. Néhány szerencsés magyar folklóregyüttes tudja, hogy Spanyolországban se szeri, se száma a nemzetközi folklófesztiváloknak. A Kanári-szigetek minden nap jelentkező regionális tévéműsora pénteken esténként egyórás folklórműsort sugároz Tenderete címmel. Ha hiszi, ha nem az olvasó, győzik együttessel, folklórral, színvonallal, helyszínnel, szakértővel, s gondolom pénzzel is. Egyik Tenderetét teljes egészében a tenerifei Rodriguez y Milan családnak szentelték. Generációról generációra a Rodriguez család száz év óta él a folklórért és nem a folklórból, ahogy az egyik Rodriguez, Marina kijelentette. Ennek az sem mond ellent, hogy eddig tizenhárom kislemezük és három nagylemezük került a piacra. Bizonyára ők ütköznének meg a leginkább, ha megkérdezném tőlük, hogyan jutottak egyáltalán a lemezstúdió környékére. De ezzel együtt sem tudom, helyén van-e a folklór, az amatőr mozgalom Spanyolországban.

A Karibi világ üzenete

Októberben még a Joice Trisler Danscompany, Alwin Nikolais és a Toszkán Balett fellépésére kerül sor a Las Palmas-i Perez Galdos Színházban. A táncévad a Kubai Balettel kezdődött. Az érdeklődés a spanyolok zene és tánc iránti imádatához méltó volt, megtoldva természetesen az azonos nyelvű országnak szóló szimpátiával, amely a politikai töltést sem nélkülözi. A muzikalitás és a szimpátia azonban önmagában kevés volna, hogy a legkülönösebb produkciók legalább a különösségüknek megfelelő fogadtatásra találjanak. A kapcsolatok kultúrájához tolerancia szükséges, amely tolerancia nem kizárja az értékeket, hanem besorolja őket a megfelelő helyükre.

Mondani sem kell, más a balett Kubában mint Spanyolországban, s mindkét országban eltérő a miénktől, amely mint ismeretes az országhatárokon belül is nagy eltéréseket mutat, gondoljunk csak a Győri Balettre és pécsi társára. A Kubai Balett Las Palmas-i fellépése bemutatkozás volt, egyféle névjegykártya, amelynek a tulajdonosa röviden, egy est, egy műsor keretében igyekezett magáról alapvető dolgokat elmondani. Mindennek értelmében etűdök sorozatát láttuk a színpadon. Az etűdökön keresztül lerakta a névjegyet néhány koreográfus (Victor Cuellar, Marianela Boan, Eduardo Rivero), néhány zeneszerző (Sergio Vittier, Silvio Rodriguez, Leo Brouwer egészen az afrikai, spanyol, kubai folklórig bezárólag), bemutatkozott egy kiváló ütőegyüttes és persze a táncosok, akik viszont a táncpedagógia és a táncművészet kubai színvonaláról, eredményeiről nyújtottak friss tájékoztatást.

Az első, ami szembetűnő volt, hogy a kubaiak kevés teátrális elemet alkalmaznak a táncban. Ez az ortodoxok álláspontját látszik erősíteni, vagyis hogy a tánc az legyen tánc. Nem mintha minőség tekintetében a tánclemek aránya lehetne egyedül a mérce. A Kubai Balett esetében az történt, hogy az est el is „csúszott” egy, a nálunk megszokottól eltérő irányba. Oda, ahol felhőtlenül kék az ég, mindent betölt a délies életöröm, a tánc pedig a test és a mozgás szépségének, a ritmikai érzék kiélésének a látványos demonstrációja. Ez nem jelenti azt, mintha a kubaiak álomvilágban élnének, legfeljebb azt, hogy a tánc számukra az élet terheinek rituális megkönnyítése, megérdemelt fiesta az újabb küzdelmek előtt. Az alkalmazott zenék is a könnyebb szférák üzenetét közvetítették, a folklór mellett a slágerekhez közeli világot.

A Kubai Balett fennállásának huszonhét esztendeje alatt betáncolta a világot. Produkcióiból film is készült. Celluloid szalag örökíti meg a többi között az Okantomi, a Sulkary, A kubai tánc és zene panorámája, a Yoruba szvit, az Isadora, a Kontrasztok, a Libertango, a Michelangelo című számokat. Párat körülük a Las Palmas-i esten is előadtak. A Michelangelo a Dávid keletkezésének folyamatát meséli el, amely folyamat végén ott áll emelvényen parittyás Dávid a közismert tartásban. A tánc műzsája Terphszükoré, védőszentje azonban a parittyás Dávid is lehetne, aki diadalmaskodott a lehetetlen fölött. A táncos lépésről lépésre megkísérti a lehetetlent. Nem csupán azzal, hogy szembeszegül a nehézségi erővel. Azzal is, hogy költészetet hirdet a költészettől egyre jobban távolodó korban. Költészetet, amelynek a hőse az ember, immáron ősidőktől fogva. Az afrikai etűdben az emberiség hajnala elevenedett meg, amikor a művészet még nem vált el a hasznos munkatevékenységtől, de minden mozdulatban művészet rejlett. Azaz minden mozdulatnak maga az élet volt a tétje.

A Karib-tengeri művészek ezen az egyetlen estén meghódították a Kanári-szigetek közönségét, amely bizonyos művészeti ágakban fogékonyabb az Európán kívüli értékekre. Nem csupán a szigetcsoport földrajzi elhelyezkedéséről van szó. A kapcsolatok kultúrájában egyéb titokzatos erők is munkálnak.

A tenger mindig vár

Juan Ramon Jimenez írta ezt az örökérvényű sort egyik levelében a szeretve tisztelt mesternek, Rubén Darionak. Miután igazságához nem férhet kétség, mert a tenger mindig vár, a magányos sétáló az értelmezési árnyalatokkal játszadozik. Nem, nincsen ősz a Kanári-szigeteken, ha a séta vagy a magány szomorú, legfeljebb az örök tavasztól az. Az ősz beálltát másutt a turisták egyre nagyobb tömegű megjelenésén lehet lemérni. A turistákén, akik jönnek Északról, Keletről, Nyugatról és hidegből. A Pireneusokon átkelve elhagyják a kötött holmit, Madridban, Barcelonában már rövidujjú ingben, blúzban ténferegnek, Tenerifén, Las Palmasban pedig pontosan úgy néznek ki, mint az erotikus „szaklapok” főszereplői.

A tenger mindig vár és mindenkit vár. Most éppen vad hullámokkal támadja a playát. Az apálykor hagyott algaszőnyeget gondosan felgöngyöltette és szilaj szépségével érvel a városatyák elhatározása mellett: a playát érdemes meghosszabbítani kétszáz millióért. Más gond mindig van, sőt vannak megoldhatatlan gondok, a strand meghosszabbítása azonban megvalósítható. Ugyanezen a véleményen lehet a cserzett bőrű hajóskapitány, aki reggelente a talpát edzi a finom fővenyen. Nem csodálkozna az ember, ha kiderülne róla, hogy író. Ha Hemingway élne, talán ő volna. A dús fehér szakállal övezett arc festői látványt nyújt a festői környezetben. A hullámoktól mindössze pár méterre szerelmespár édeleg a homokban. Talán a szabad ég alatt töltötték az éjszakát. Könnyelműségük emléke majd harminc esztendő múlva sajdul fel egy kiadós derékfájásban. „Emlékszel, nyolcvanhat őszén, illetve öröktavasán a Kanári-szigeteken...” A melankolikus hegedűszóra is emlékeznek. Kottáról áradozta egyszál hegedős Félix Borowski Adoration-ját. Nyolcvanhat öröktavasán nemcsak egymást, ezt az érdekes, romantikus zenét is szerették a hegedűssel egyetemben, akit meghívtak egy pohár sörre az ezernyi kocsmá egyikébe, de „Adoration” a meghívást nem fogadta el és ettől kicsit bánatosak lettek.

A mólók csendesek. A dokkmunkások - idén már hányadszor? - beszüntették a munkát. A piaci árakon ez érdekes módon fordítva látszik. Olcsóbb minden, mint amikor a szállítás zavartalan. A helyben termelt árut helyben kell eladni, ha nem akarják, hogy veszendőbe menjen. A tenger vár. A lapok nem közölnek ilyen híreket, hogy az Atlanti óceán három napra beszüntette a hullámozást, egy napig nem hajlandó fürdővendégeket, hajókat, jachtokat

fogadni. A tenger mindig vár. Az utazási irodák Homenaje á Julio Iglesias fedőnevű túrát hirdetnek a Bahama-szigetekre, Miami-ba, ahol az utasok az isteni Julio koncertjén vesznek részt. Julio szeret bokáig gázolva a tengerben fényképezkedni. Esti holdfényben és hófehérben, amikor piros az ég alja. A lelke ilyenkor szomorú. Depressziójáról mesél a riporternek, a depresszióról, amit horgászással gyógyít. Egykori házvezetője most adta ki a titkait szó szerint egy indiszkrét könyvben. Julio nem védekezik, nem cáfol, csupán a csalódottságáról mesél a riportereknek. Esti holdfényben és hófehérben, amikor piros az ég alja.

Januárban, azaz az örök tavasz kellős közepén Jupiter-lámpák gyúlnak majd az Atlanti óceán partján. Marco Ferreri jön forgatni a Kanári-szigetekre. Ezúttal nem zabáltatja halálra a hőseit mint a Nagy zabálásban, nem változtat nőket kutyává mint a Lizában - Catherine Deneuve mint Marcello Mastroianni kutyája! - de ezúttal sem marad majd adós bizarr ötlettel. Január, tavasz, tenger és Ferreri... Ebből biztosan kijön valami. E pillanatban nagyon jól érzi magát Spanyolországban - nem mindig érezte magát jól -, igaz, hazájában Olaszországban sem. A tenger kívárta ezt is, azt is. Kívárta az alig elképzelhető, hogy egyre többen mondhatják spanyolok és külföldiek: igen, most már jól érzik magukat Spanyolországban.

A cserzett bőrű hajóskapitány, aki reggelente a talpát edzi a finom főnyenyén sok mindent megérhetett. Az Adoration melankolikus hegedőse 1975-ben, a fordulat évében talán tíz éves, ha lehetett. A muzsikások nem beszélnek. Nem is illik őket kérdezni bizonyos dolgokról. Például arról, hogy az Adoration az óceánnak szól-e vagy másvalaminek. Esetleg valakinek.

A Költők sétánya

Agaeten esik az eső. Ez a szép, görögös nevű település Gran Canaria szigetének nyugati partján mintha amúgy sem akarna megfelelni a számos idegenforgalmi közhelynek. Pálmafa, playa aransárga homokkal, valószínűtlenül kék tenger, a nyugágyon sütkérező áramvonalas hölgynek libériás pincér szolgálja fel a jeges italt... Ugye ismerős? Először is pálmafa nincs a playán, az „aransárga homok”, ami másutt valóban az, például Las Palmasban, San Augustinban, Maspalomason, Puerto Ricoban, itt fekete, mint a kéményseprő. A többi persze előfordul. De az sem most. Mondom, Agaeten esik az eső. A „valószínűtlenül kék óceán” ezúttal szürke és hatalmas mint mindig, s ebből már következik, hogy valószínűtlenül szép.

Valamikor, amikor még nem volt autóút, még nem fúrták keresztül a vulkánikus hegyeket, csak hajóval lehetett eljutni ide Las Palmasból. A hajókat a Puerto de las Nieves, azaz a „hó, a hóesések kikötője” fogadta. Sem az egyik, sem a másik nem jellemző erre a vidékre, ámbátor a sziget közepén, a legmagasabb hegyekben előfordult hóesés. A szomszédos Tenerife szigetén a legmagasabb spanyol hegység, a Teide csúcsát hó fedi. Az elnevezés maradjon titok, hiszen amúgy is van min töprengeni.

Az út vad tengerpart mentén vezet fent a szédítő magasban. Errefelé nem szabályozott senki semmit, hadd tegyem rögtön hozzá, hála a sorsnak. Az Atlanti óceán kedvére korbácsolja a sziklaszirtet szívszorító magányérzést bocsátva az idegenekre. Elhagyatottabb vidéket ritkán látni. Ám ha az ember figyelmesebben körülnéz, a sziklafalban képződött barlangokban laknak. Úgy mint valamikor az őseink. A kései leszármazottak viszont már adnak magukra. A barlanglakás bejáratát homlokzati fallal zárják el, amelyen szabályszerű ajtó van. Távolról a dolog meglehetősen romantikus. Pár méterre lakni a tengertől, egész nap az elemek tombolását hallgatni, kényre-kedvre horgászgatni, magától értődően engedély nélkül. A horgászengedély a földkerekség legigazságtalanabb érvágása.

A távoli romantika hamarosan eltűnik a szem elől. Guian, Galdaron keresztül - ez utóbbi a vízhiánnyal küzdő sziget vízközpontja, itt palackozzák az ivó- és a főzővizet - a látogató megérkezik Agaetebe. A szokásos kanárió kép. Bárok tömkelege, csellengő férfiak, művészien szép faerkélyek, szűk utcák. A Plaza Mayor, a főtér nem éppen ismeretlen, de az utóbbi években a hódolat jeléül nemigen választott névre hallgat: Plaza General Franco. Megállt az idő? - hogy az ismerős magyar slágerrel kérdezzük. Az idő nem állt meg. Annak idején, a nagy caudillo hatalomátvételekor minden település főterét róla nevezték el. Tíz éve általános térkeresztelést tartottak Spanyolországban. Sok fejtörésbe kerülhetett, mert államfőről, ugyanarról valamennyit nem lehetett és valószínűleg nem lehet többé elnevezni. Agaeten úgy látszik más ügyek foglalták le az energiát. Az elnevezés maradt. Az idegennek nem kis kuriózum.

Az ominózus térnél érdekesebb az a másik, ahol végre le lehet rakni a járművet. Esik az eső. Ebből az esőből azonban időnként kibújik a nap - az ördög veri a feleségét - végigpásztázza a közvetlenül a tengerparton húzódó Paseo de los Poetas-t, azaz a Költők sétányát. Lám, egy másik érdekes utcanév. Poétákról millió utcát keresztelnek el az egész földkerekségen. Költőnek... nehéz párját említeni. Először is érdekelné, hogyan történhetett. Az éppen soros tanácsülésen a városi koponya előadta a javaslatot. „Hölgyeim és uraim! Mivel már Balzac megmondta, hogy a dicsőség a halottak napja, konkrét élő vagy halott költőről ne nevezzük el az utcát, hanem általában a költőkről. Ilyen kevés lehet a világon.” Biztosan. Nézem a Költők sétányát, kik róják a köveit. Fiatal költők? Akiktől Leinton, kanadai költő arroganciát és tapasztalatlanságot követel és amit azok általában teljesítenek is? Nem tudni, ki a költő, ki nem. A járókelők sietősen elbújnak a bárókban. A pultnál magas bársképeken kotlani, tévét nézni, újságot olvasni, szivarszó, ital mellett társalogni általánosabb betegség Spanyolországban, mint a nátha vagy a lábfájás. Nem rossz betegség. Agaeten, a Költők sétányán azonban luxus az egynapos látogatónak, aki talán holnap visszatér, de az is lehet, sohasem. A holnap, a soha mindkettő komoly lírai kategória.

A Költők sétánya nem a Parnasszusra vezet, mint hihetnők, hanem egy varázslatos tenger-öbölhöz, amelyet égigérő hegyek vesznek körül. A természet csodája, vagy még annál is magasabb helyről megrendelt képződmény? A rafinált idegenforgalmi propaganda ceruzával, körzővel és újabban számítógéppel sem ötlöhetne ki lélegzetelállítóbbat. Nem rossz a megérezés, hogy valami misztikumról van szó. Az öböl vizéből a hegyektől elkülönülten egy sziklaoszlop emelkedik ki. A sziklát a találékony néphit Dedo del Diosnak, azaz Isten ujjának nevezte el. A nagy ellenpont, az ördög is velünk van. Veri a feleségét. A nap ki-kisüt, aztán megint csak nekikeseredik az idő. A lassú esőzés végül beterel a sarki bárba, amelyet minek is hívnának, mint Isten ujjának. A szigeteken január 1-től december 31-ig nyitva hagyott ajtóból a Költők sétányára látni. A sétányon e pillanatban csupán az UTINSA közlekedési vállalat egyenruhás embere posztol. Hol vagytok költők? Hol vagy dicsőség?

Alwin Nikolais szalagjai

A mester lobogó, hófehér hajjal, a győztesek mosolyával penderült ki a színpadra. Minden oka megvolt erre. A mester győzött. Alwin Nikolais-nak hívják. Olyan szélesívű, nemzetközi pályát futott be a tánc világában, hogy nemzetiségének megjelölésében, mint oly sokszor a győztesek esetében, döntsön a születés.

Alwin Nikolais amerikai. A Connecticut állambeli Southingtonban született. Ernest Krenek, az ismert zeneszerző 1940-ben arra ösztönözte, hogy az ugyancsak connecticutbeli Hartfordban alakítson balett-társulatot. Az együttesnek Leonide Massine és Salvador Dali voltak a védnökei. A háború után a New York-i Henry Street Playhouse rendezője lett. Huszonkét évig

volt otthona a kis New York-i színház, ahol koreográfusi és táncpedagógiai feladatokat látott el. Közben létrehozta a Playhouse Danscompany-t, amelyet később Nikolais Dance Theatre-nek keresztelt el.

A mester nemzetközi hírnévre akkor tett szert igazán, amikor 1968-ban Párizsban bemutatkozott. Tíz évvel később a francia kulturális miniszter meghívására Angers-ben kialakította a modern táncművészet központját. Alwin Nikolais sokat dolgozott különböző amerikai tévé-társaságok, valamint a svéd, a francia és a nyugatnémet tévé számára. A társulat az esztendő felét általában külföldön tölti. A mester elméleti tanításait világszerte ismerik és alkalmazzák. Nem csoda, hogy a jóízű és az értékekre kíváncsi Kanári-szigetekre is eljutott. Eljutott és őszinte híveket nyert meg a táncnak, a sajátos felfogásnak. Az Alwin Nikolais Dance Theatre nem egyszerűen a látványosságra törekszik, ami végül is minden balett-társulatnak elkerülhetetlen hivatása. Az amerikai táncosok a felfokozott expresszivitás nyelvén szólalnak meg és elektronikus úrzene kíséretében távoli, kozmikus világról beszélnek, amely világnak a középpontjában is azért az ember, az emberi érzések állnak. A társulat ragyogóan alkalmazza a fényt, a különböző díszleteket, kellékeket, a táncosok magas szintű profi tudásról adnak számot. A néző igyekszik az egészet összevetni a benne kialakult Amerika-képpel, a mai modern világban bőven táplált futurológiai elképzelésekkel, de azért szeret a földön maradni. Szívesen mosolyog a Tensile involvement fényes lepelbe bújt, vakon mozgó szereplőin, tapsra ragadtatja magát a Contact káprázatos szalagrendszerének működtetése közben, elálmélkodik a tünékeny geometriai formákon. Csupán a The Mechanical Organ végtelen etűdsorozatán akad fenn egy kissé. Az a gyanúja támad, hogy a számnak akkor van vége, amikor a zenét szolgáltató szalagot az álnok olló elvágja, vagy a táncosok lába alól „kihúzzák a színpadot”. S ha egyiket, vagy a másikat valaki elmulasztja, etűdsorozatok öntik el a világot. Ez önmagában nem is volna baj, csak hogy az unalom is akkor elviselhető, hogy egy ritka paradoxonnal éljünk, ha valahol, valamiért élvezetes. Élvezetes az előzmények miatt, a következmények reményében, vagy azért, mert az unalom szépen megkomponált, emberi unalom.

A mester azonban, mint mondtuk, ezzel együtt is teljes joggal penderült ki a produkció végén fehér, lobogó hajjal, a győztesek mosolyával a színpadra. A mester győzött.

Ballet de Toscana

Kissé furcsa, hogy Ősz élőben címmel hirdetnek programot a Kanári-szigeteken, hiszen ősz legközelebb mintegy kétezer kilométerrel északabbra Madridban lehet találni, ami az otthonától ugyancsak eltérő, de mégiscsak ősz. A valósághoz közelebb állna és a világ legkellemebb klímáját híven reklámozna, ha Tavasz élőben címmel jelentkezne bármilyen kínálat. A szervezők, úgy látszik, kevesebbet törődtek a csomagolással és szerencsésen többet a tartalommal. A programon belül három tengerentúli és egy európai együttes részvételével balettösszeállítás, Ray Charles, a Count Basie Orchestra, a Be-Bop és a Tuxon Brass Band közreműködésével pedig dzsesszfesztivál várta a spanyol közönséget és a már igen nagy számban előforduló külföldi turistákat.

Ami a balettet illeti, a három tengerentúli társulat, a Kubai Balett, az amerikai Joyce Trisler Danscompany és az ugyancsak amerikai Nikolais Dance Theatre után mindenki kíváncsi volt az egyetlen európai együttes, a Toszkán Balett fellépésére. Előre bocsátom, érdeklődést ritkán hálálnak meg tetszetősebben, ahogy ezt a firenzei táncosok tették. A Ballet de Toscana volta-képpen csak két éve létezik ezen a néven, de tíz éve mint Collectivo de Danza Contemporánea de Florencia, azaz Firenzei Modern Balett vált ismertté. Nem államilag fenntartott együttes, ennél fogva minden elképzelhető és elképzelhetetlen nehézséggel meg kell küzdeniük, mint a

hasonló csoportoknak általában. A lelkesedés és a magas szintű profi tudás, hozzáállás eredményesen ellensúlyozza a nehézségeket.

Cristina Bozzolinivel, Lidia Bertellivel és Barbara Baer-rel az élen, akik a firenzei balettintézetet is irányítják, a legkiválóbb koreográfusok, táncosok, művészeti tervezők viszik sikerre a közös vállalkozást. A koreográfusok között Eugene Polyakov, Nils Christe, Orazia Messina, Ed Wubbe, Gabriella Borni, Charles Vodoz nevét szükséges megemlíteni, a zeneszerzők közül Francesco Novellit, a tervezők közül Santi Rinciarit, míg a fényt Lucilla Baroni, a hangot Stefano Lugli irányítja. A táncosok részben Béjart társulatából, részben a firenzei Teatro Communaleből, a római Academia Nacionalból és a firenzei táncstúdióból érkeztek. Bárki bárhonnan jött, a különböző iskolákat, az ott elsajátított tanokat határozott és egységes művészi törekvés olvasztja értékes materiává a Toszkán Balettben, amely talán hasonlít mindenhez, de leginkább önmagával azonosítható.

A Las Palmasban előadott műsor hiteles keresztmetszetet adott arról, mit csinál és mit tud a balett. A klasszikus táncban éppúgy otthon van, mint azt a Bartók és Sosztakovics-műre előadott táncköltemények mutatták, mint ahogy otthon van a még nagyobb invenciót követelő, a totális színház eszmekörét kimerítő vállalkozásokban. A B. Martinu zenéjére előadott Pub című számban a modern életérzések keveredtek a társkeresés, a nő és a férfi kapcsolatának örök problémájával. A Percorsi di un Passeggiata-ban Philippe Glass érzéki zenéjére talán egy Csehov dráma finom árnyalatai a harmincas évek Párizsának mondén látványosságával, a monarchia katonaromantikájával. És hogy a legkorszerűbb eszmeáramlatok jegyeit is magán hordozza, nem hiányzott belőle egy adag feminizmus sem. A balettművészet kedvelői azonban általában nem eszmék csatájában kívánnak gyönyörködni, hanem annak a fenoménnek a szépségében, ami a tánc. Talán nem meglepő, hogy az európai ember ízlésvilágához, kultúrájához a Toszkán Balett produkciója állt a legközelebb.

Szegénylegények

Egy pénteki napon éjfélkor tűzte műsorára a spanyol televízió Jancsó Miklós Szegénylegények című filmjét. Nem tudom, van-e filmalkotás, amelynek a kedvéért a hazai közönség nagy tömegben virrasztana ezen a késői órán. Spanyolországban az élet mobilitása más mint otthon, az időpont önmagában nem volna akadály a semmilyen produkció megtekintésének, legfeljebb a produkció önmaga.

Örömmel mondhatom el, hogy Jancsó Miklós filmjét sok spanyol látta, legalábbis itt, a Kanári-szigeteken, ahol az élet mobilitásáról fentebb mondtak még hatványozottabban érvényesek mint az említett Madridban. Katalán festőművész barátom lelkesen újságolta, hogy még egyszer megnézte a filmet és újólapon nagyon tetszett neki. Még egyszer, mert egyszer már látta a diktatúra alatt a titkos filmklubok egyikében. „Ezekből a filmekből merítettünk erőt a túléléshez” - újságolta, amit persze jóleső érzéssel el is hittem neki.

Hogy mi minden lehetett tiltva az akkori Spanyolországban és a filmművészetben, arról megbízhatóan alkothatunk fogalmat, ha a televízió jelenlegi korszakából tetszés szerint kiemelünk egy hetet, értsük szó szerint - bármelyiket. Vegyük a november 3-tól 11-ig tartó hetet. A spanyol televízió (TVE) ezen a héten két olyan filmet sugárzott a nyolc közül a folyamatosan pergő sorozatokat nem számítva, amelyeket a megjelenésük idején Spanyolországban nem szabadott bemutatni a filmszínházakban. A programot beharangozó műsorelőzetesekben a jó emlékezetű kollégák pontosan számon tartják a betiltott, majd a tilalom alól felszabadított alkotásokat. Mivel a diktatúra sokáig tartott és erős volt, megszámlálhatatlanul

sok a tilalmi listára került produkció. Azok, amelyeket „csak” megnyirbáltak, „csak” meg rövidítettek, „csak” megmásítottak vagy megmásítottak külön kategóriát alkotnak.

De térjünk vissza az ominózus hét két említett filmjére. Az egyik a magyar közönség számára jól ismert. Joseph Heller 22-es csapdája című regényéből készült azonos című, világhírű filmről van szó, a rendező Mike Nichols. Igaz, Amerikában is kilenc esztendő kellett várni a regény megfilmesítésére hasonló okokból, mint Spanyolországban a film bemutatására. A másik film Mario Soldati 1953-ban készült La provinciana-ja (Vidéki lány). A taglalt kettőn kívül egy harmadikra is rávetül a diktatúra árnyéka mégpedig nem a film, hanem a rendező sorsán keresztül. Ez a spanyol Luis Alcoriza Tac-tac című munkája. Az igen kemény, feminista beütéseket magán viselő filmnek a rendezője hosszú ideig Mexikóban élt száműzetésben a diktatúra alatt.

Pontosan a Szegénylegények bemutatása körüli napokban lett új elnöke a spanyol televíziónak a filmművészet felől érkezett Pilar Miró személyében. Pilar Miró a politika felől érkezett Calvinot váltotta fel az elnöki poszton. Új az elnök, újak a remények, mint a világ minden televíziója esetében. A közvélemény abban bízik, hogy egyszer és mindenkorra lezárul az érdektelen filmprogramok korszaka, kevesebb lesz az unalmas locsogás az információs műsorokban, kevesebb a mellébeszélés, a reklámizú pártvetelkedés.

Jancsó filmje a jelentős forduló dacára nem választóvonal a spanyol televízió régi és új korszaka között, legfeljebb a hazánk iránt megnőtt érdeklődés biztató jele és a korábbi helyzetet figyelembe véve ez sem kevés. Igaz Jancsó filmje 1965-ben készült és most 1986-ot írunk. A lemaradás behozatalára azonban a spanyol televíziónak is idő kell.

Joyce Trisler Danscompany

Nem könnyű elfogadni, hogy egy és ugyanazon dolog a művészetben mások számára nem ugyanazt jelenti, mint a mi számunkra, de nem tudunk mit tenni, mivel a jelenség az „akár tetszik, akár nem kategóriába” sorolandó. Gondoljuk meg, mások ugyanúgy lehetnek a mi dolgainkkal, továbbá mennyivel szegényebb lenne a világ, ha sem az alapfogalmakban, sem az értelmezésben, sem a hangsúlyokban nem mutatkoznának eltérések.

Ami a táncművészetet illeti, se szeri, se száma az eltéréseknek. A hagyomány, úgy látszik, csak arra jó, hogy legyen mitől eltérni. Arról nem is beszélve, hogy manapság aki ad magára, feltétlenül saját hagyományt kíván teremteni. Furcsaságokért nem szükséges Amerikába menni, bár az alább mondandókra éppen az amerikai The Joyce Trisler Danscompany Las Palmasban előadott produkciója szolgáltatta a példát, illetve az ürügyet.

Az együttes névadója, Joyce Trisler, aki fiatalon halt meg 1979-ben, Los Angelesben Lester Horton társulatának volt a tagja. Majd Doris Humphrey New Yorkba vitte, ahol a Juillard Dance Theatre szólistájaként dolgozott öt évig. Az ötvenes évek végén már saját társulata volt. Mint független koreográfus húsz sikerdarabot alkotott. Táncosként a hatvanas évek végén voltak az utolsó fellépései az Alvin Ailey Dance Theatre európai turnéja alkalmával. Sokoldalúságát igazolandó a Broadway-n operák, musicalek számára is készített koreográfiát. Közreműködött a többi között Benjamin Britten Halál Velencében című művének első amerikai bemutatóján a San Francisco-i Operaházban, Ginastera Beatrix Cenci-jével a Kennedy Központ megnyitásán, Strauss Denevérével New Yorkban debütált, Purcell Artur királyával az atlantai kultúrközpont megnyitásán, és részt vett Joseph Papp New York-i Shakespeare-fesztiválján. A nevével fémjelzett társulat 1974-ben alakult. Joyce Trisler Bach, Bowden,

Chopin, Stephen Foster, Duke Ellington, Hindemith, Ives, Vivaldi, Stravinsky és más szerzők műveire írt koreográfiát.

A Las Palmas-i esten két eredeti Trisler-koreográfiát láthatott a közönség Milton Myers és Gray Veredon koreográfiái mellett. Az első, a Dance for six Vivaldi-zenére készült. Az európai ember, akinek Vivaldiról megvan a zenéhez illő, elég jól bevált elképzelése riktó ízlésrombolásnak lehetett a tanúja. A színpadon atlétatrikóba öltözött, túskefrizurás, vaskos amerikai fiúk - úszóbajnokok? Baseball-játékosok? - táncoltak, de még inkább úgy tűnt - tornásztak. Kegyeletből sem helyes Joyce Trislernek szemrehányást tenni, hiszen szerzői jog ide, szerzői jog oda a halála óta hét év eltelt. Nem esietett megállapítani, hogy a J.T. Dans-company nem azt érti táncon mint bárki más, valamint másként hallja Vivaldít mint bárki más.

És ha már a művész eretnek, a néző is megengedheti magának a kérdést: van-e közös vonás az atléták és a táncosok között. Ne válaszoljunk elhamarkodottan nemmel, vagy igennel, amiből talán arra sem helyes következtetni, hogy az igazság a kettő között található. A továbbiakban aztán már nehezen lehetett megszabadulni az eredeti dilemmától, noha változtak a zeneszerzők (Charles Ives, Dvorak, Stephen Micus) és mint fentebb utaltunk rá, változtak a koreográfusok. Az iskola, a felfogás ugyanaz maradt és maradtak a táncosok is, akik a koreográfiát előadták. A produkcióból végül a szuggesztivitás többlete hiányzott, amely nélkül a látványközpontú táncművészet nehezen jut el a közönséghez, még az olyan lelkeshez is, mint amilyen a spanyol közönség.

Balszélső a hatodikon

A párizsi szálloda hatodik emeletén szobámból kijövet elszóltam magam. Azt is mondhatnám, elárultam magam. Persze még mindig jobb, mint ha másokat. Magyarul szóltam el magam. Csupa szórakozottságból, vagy szervezetem védekező, esetlegesen önazonosító ösztönéből, hogy magyar vagyok Párizsban, s ez szerencsésebb, mint ha párizsi volnék Bugacon. Egy soknációs világárosban fontos lehet az önazonosítás három nap után éppúgy, mint három esztendő múltán. Magyar vagyok, azaz nem tunéziai, koreai, portugál, spanyol, algériai és így tovább. Üdvös a felsorolás megszakítása, mert Lutéciában, Szent Dénes városában jelen van az egész világ, így a magyarok sem hiányozhatnak belőle.

Önazonosító, védekező elszólásomnak következménye volt, amennyiben egy szemüveges úr éppen akkor vonult el a szálloda hatodik emeleti folyosóján, rám nézett mind a négy szemével és megszólalt - magyarul. Törtmagyarul-e vagy sem, folyékonyan-e vagy nyelvbtladozóan, azt nem tisztünk vizsgálni. Megálltunk egymással szemben, készen a kommunikáció folytatására, amely kommunikáció előlegezte az előítéletnélküliséget. A bizonyos körút a tejeskávénegyedben nem előkelő szállodáiról volt nevezetes, így ösztönünk rögtön kicserélte az információt: két számkivetett magyar találkozott bárhonnán, bármiért. A hasonló hotelokban nem szoktak államfők villásreggelizni. A szemközti hotel hatodik emeletén arab férfi tanult?, dolgozott? reggeltől estig, estétől reggelig. Szobáját valószínűleg mosónővel oszthatta meg, állandóan napirenden volt a teregetés, mint ahogy az én fekete szomszédom szünet nélkül a tetőn, a hatodik emeleti ereszcatornán szellőztette kábé negyvennyolcas méretű cipőjét.

Frissen felfedezett magyarom spanyolul mutatkozott be. Julio Juhász, s miután megtudta, hogy pár esztendőt magam is lehúztam Spanyolországban, néhány mondatban spanyolul szólt. Nem volt ebben semmi önteltség, csupán élete korábbi, feltehetően fényesebb és mindenekelőtt fiatalabb szakaszának adózott illő hódolattal. Ötvenhatos magyar, futballista, ha jól

emlékszem, a Miskolci Vasutasban kergette otthon a labdát. Spanyolhonban Kocsissal, Cziborral játszott együtt az FC Barcelonában. Igazolást nem kértem. Az élet megtanított arra, hogy ha valaki kínai maharadzsaként mutatkozik be, akkor azonnal mélyen fejet hajtok és legfeljebb kínai bókot mormolok, hadd lepődjön meg ő is.

Szép magyar nevű magyarom nem felejtve fajtája legrosszabb tulajdonságát, a bizalmatlanságot, előhalászta levéltárcáját és fényképeket mutatott. Nem volt miben kételkedni, valóban ott volt Puskás Öcsivel és másokkal. Monte Carlóban, Párizsban és még nem tudom hol. Jobban ettől már nem tisztelhettem, hiszen az adott pillanatban nem az számított, ki volt a balszélső az FC Barcelonában, vagy balösszekötő, és ki felhőtologató a napgyárban, hanem az, hogy magyarok magyarul találkoztak egy párizsi szállodában. Megkérdezték az otthoniakat, a kintieket, majd kiadósabb beszélgetésben megállapodva ki-ki ment a maga dolgára. Julio Juhász, azaz Juhász Gyula, a balszélső-balösszekötő rádióján meghallgatni a Monaco - Paris St. Germain meccset, e sorok írója pedig baguette-et vásárolni a Magenta körüti kis pékségben.

A megbeszélte találkozót bizonyos nehézségekbe ütközött. Egyfelől Juhász úr több törzshelyet is megjelölt, ahol gondolom ávizspálinkáját szokta volt szopogatni baráti társaságban. Magam pedig sosem voltam biztos abban, mikor térek meg Varenne utcai, Lepic utcai, bolhapiaci, Szajna-csatorna menti csavargásaimból, felhevülten a behabzsolt látnivalóktól és telve éhség-gel-szomjúsággal. Az arab kocsmáros emitt éppen eltávozni látta az én magyaromat, két méterrel odébb a bártulajdonos estére jelezte érkezését, a hotelportásnak a nagy jövés-menésben nem tűnt fel Juhász úr. Maradt a véletlen és a folyosó, mint legelőször.

Juhász úr tizenöt éve nem volt itthon, de rövidesen igyekszik körülnéz, aztán majd meglátja. Most biztos nem jöhet, mert a nyugdíjazását intézi. Kereskedelmi utazóként dolgozik, nem tudom hol. Gyerekei vannak, nem tudom hol. Az egyik talán manöken Kanadában. Ezt is futólag mondta spontán közlésvágyból. Nem árulta el, miért lakik tartósan szállodában, igaz, nem is kérdeztem tőle. Fontos a diszkréció, a rangrejtettség, neki is, nekem is. Újabb ígéret hangzott el a találkozásra, majd újabb semmi. Nem mondhattuk el Petain marsallal, hogy mi még a mások ígéretét is megtartjuk.

Két magyar találkozott egy párizsi szállodában. Emléktábla nem örökíti meg az eseményt, az emlékezet viszont igen, s ez, ha lehet fontosabb. Mellesleg a be nem váltott ígéretet még mindig lehet teljesíteni, ha a sors kegyes lesz és összehoz egy párizsi szállodában. Egyről nem szabad megfeledkezni: hogy az ember a sorsnak egy kicsit segítsen. A kegyet nem adják ingyen és ez így jó.

La California

Ha annyi volna, mint ide az utcasarok, azt mondanám, most menjünk Cannes-ba, mert a dolog veszélytelen. Végigsétálhatsz híres tengerparti sétányán, a Croisetten, neves filmrendezők nem fognak főszerepet ajánlani milliós gáziért lehetetlen választás elé állítva, feladd-e abszolút bizonytalan és rosszul fizetett állásodat idehaza. Ez azért csak boldogság! Delonék Alain-je sem bukkan fel hirtelen a pálmák árnyékából, nehezen megszerzett svájci nyaralójában tengeti életét, vagy Douchyban, a „bázison” művel titokzatos dolgokat. A fotója persze sorozatban látható egy fodrászüzlet kirakatában. Delon nyírás előtt, nyírás közben és utána. Ugyanez Robert Michummal, egy amerikai világsztár-temetkezési vállalkozóval. Vagy fordítva. A jelentéktelen külsejű, de legendás filmpalota most, ha lehet, még jelentéktelenebb.

Akkor hát félmeztelen női sztárönjelöltecskék sincsenek? Senki nem tudja. Mióta egy Shakespeare névre hallgató profi megfigyelő kijelentette, hogy színház az egész világ, az

ember, pláne Cannes-ban hajlamos azt hinni, hogy ez így is van. Hát nem díszlet a csodálatos tengerből a sokárbcos hajókkal, nem aktor-e a szeptemberi napsütést lopkodó megannyi turista, nem beszélve az ázsiai divatstábról, a sziklára állított, napernyőt fitogtató manőkenről, a napbarnított bármixerről, a mindig festői, különben mérhetetlenül szigorú francia rendőrrel és így tovább?

Cannes most a Croisetten zavartalanul adhatja át magát egy Picasso nevű festőnek, akit La California cím alatt kiállítással tiszteltek meg.

Már a bevezetőben elárulhattam volna, hogy La California nem Amerikában van, hanem Franciaországban, és aligha volna ismerős, ha ott Pablo Picasso az ötvenes években fel nem üti tanyáját félig nyughatatlan művészi, félig nyughatatlan férfiúi természete következtében. A La California hatalmaz ház. Története a bikaviadalairól, kerámiaművészetéről, nem utolsósorban Picassoról és a ma is ott élő Jean Marais-ről híres Vallaurisból indult. Antonio Bueno Tello beszél el Picassóról szóló könyvében. Egy napon a Mester egy cukrászdában gyönyörű nőre lett figyelmes. Első látásra beleszeretett, ami a legenda szerint többször előfordult vele. Kettejük cukrászdai párbeszédének egy részletét saját fordításban adom közre. „Modellt ülne nekem?” „Nem hiszem, hogy tetszene?” „Miért nem?” „Mert más modelljei is vannak.” „De nem olyan szépek, mint ön.” „Az a fiatal, aki önnel él a La Galloise-ban, nagyon szép.” „Honnan tudja?” „Az igazság az, hogy soha nem láttam, de a faluban sokat hallani felőle. Ez nem Párizs, Picasso úr, amint tapasztalhatja, semmi sem marad észrevétlen.” A történet ott folytatódik, hogy Francoise a gyerekekkel elutazott Párizsba, a Mester egyedül érezte magát és amint Jacqueline Roque jól sejtette, a Mesternek társra volt szüksége. Az a jó ötven év korkülönbség nem számított. Mellesleg Jacqueline is megnyugtatta. „Az olyan művészeknek, mint te nincsen koruk”. Picasso természetesen - részben - elismerte. A vászon előtt tökéletesen megfélekedezett az öregségről.

Jacqueline nem akart a másik nő emlékével együtt élni, így esett a választás Cannes-ban La Californiára, amelyet a város zajossága, a kíváncsiak, az újságírók nyüzsgése miatt később feladott. De emlékezetessé tette lenyűgöző személyiségével, több alkotással, köztük Jacqueline-portrékkal, a szerencsés fotóriporterek pedig utolérhetetlen Picasso-pillanatokkal. Mindez a régi Grand Hotel épületegyütteséből mára megmaradt La Malmaison Múzeumban látható. A kastélymúzeumot a tengeri múzeummal együtt Michel Mouillot, Cannes polgármestere, a regionális tanács elnökhelyettese ajánlja a közönség figyelmébe. A Malmaison rövid idő alatt egy Matisse-, egy Victor Brauner-, egy Miro-kiállítással vált ismerté. Most pedig Picasso a La Californiában töltött idő művészi termésével - kerámiák, festmények, rajzok, szobrok -, s mint mondtam, életének pillanataival. Picasso a fürdőkádban, Picasso gyerekekkel, Picasso tascóval az ölében, Picasso a műteremben, Picasso híres barátokkal.

Hogy a dolog számunkra külön is érdekes legyen, az egyik fotónak drámai magyar vonatkozása van. Picasso La Californiában Yves Montanddal, Simon Signoret-val, egy Nyugaton drámaíróként híressé vált magyar újságíróval és annak feleségével. Az újságíró-drámaíró Georges Táborny, azaz Táborny György. Az időpont: '56, közvetlenül a magyar forradalom leverése után. Picasso zsenialitásából semmit sem vont le, hogy sorsszerűen politikus művész volt. Hazáját, Spanyolországot végleg elhagyta a Franco-diktatúra elleni tiltakozásul. Montand, a nagy sanzonénekes a spanyol diktatúrával szemben is exponálta magát. A magyar forradalom leverésekor pedig éppen Moszkvában vendégszerepelt. A magyar szempontból tragikus éjszakán Nyikita Hruscsov vendégeként vitatta az eseményeket. A halála előtti években feladva korábbi baloldaliságát, mélységesen elítélte a sztálinizmust. A dolognak ez a része persze a napsütéses Cannes-ban, az előkelő Croisetten sem színház.

Mister Ray Charles

Az élet hosszú. Ray Charles, akinek a megjelenésére vár a több ezres közönség a Las Palmas-i stadionban, mindössze ötvenöt esztendő. Lassan beérkezik abba a korba, amikor az egyes műfajok, de különösen a rock és a jazz világsztárjait meghívják Budapestre. Ha nem halnak meg idő előtt, mint Elvis Presley, Jimmy Hendrix, ha nem oszlik fel idő előtt az együttes, mint a Beatles és így tovább. A Rolling Stones előtt beláthatatlan jövő áll, ami a magyarországi vendégszereplést illeti. A nyugdíjkorhatárt közelítető sztárokon persze jól lehet élcélődni, hiszen már nem olyan rugalmasak mint régen, amikor a hazai közönséghez csak a hírek jutottak el.

De miért is volnának olyan rugalmasak mint régen? A rock úttörő korszakába beleszületett rajongó sem ugyanaz mint volt húszesztendő korában. Belépett a negyedik, az ötödik évtizedbe, életének egyéb örömei, problémái háttérbe szorították a rockzenét, a legújabb irányzatokat már nem is akarja, nem is tudja követni, de nem is szereti őket igazán. Hanem ha jönne egy igazi világsztár a régi nagyok közül... Nem baj, ha kicsit már reszket a hangja, ha időnként melléfog a gitáron, melléüt a zongorán, ha már nem hány szaltókat a levegőben mint azelőtt... Hej, ha jönne! Mellesleg a kritikát is meg lehet érteni. Tanúkkal, írásos dokumentumokkal a hatvanéves világsztár is be tudná bizonyítani, hogy volt húszesztendő, amikor tűzbe ment érte a közönség, de a dolgot „akkor hiszem el, ha láttam”. És nem láttam, tehát nem hiszem el. Az esetek többségében nem jön a világsztár. Már unokái vannak, de nekünk még túl fiatal. Jöjjön hát a Pampula együttes. Nem sztárok, nem is jók, de nem kérnek nagy pénzt, sőt még ők fizetnének, csak jöhessenek.

Ám sebj! Ray Charles itt van - a Kanári szigeteken. Itt lesz. Pár perc és megjelenik a tomboló közönség előtt a talán legnagyobb sztár, akinek történelmi szerepe van a rockzenében, csak azt az apróságot véve is, hogy tőle eredeztethető a soul és a beat a többi között, amelyekből aztán természetesen további irányzatok fakadtak. Kellemes novemberi este van. A szerencsés magyar hallgató öt méterre ül Mr. Charles fekete zongorájától, hogy még kevésbé hihessen a fülének és a szemének. Elmerülten nézi a technikusok minden szemfényvesztést, fontoskodást kerülő mozgását. Itt a zene várhatóan nem playback-ról fog menni és a muzsikuskok nem csupán mímelik a játékot, mint az egy otthoni Pampula együttes vidéki koncertjén történt. Igaz, tudni kellene, hogy a nagyság és a nagyképűség nem rokon fogalmak, hogy közönség nélkül még a becsületes, színvonalas produkció is halálra van ítélve.

A színpadot a nézőtértől drótkerítés választja el. Nem is olyan régen futballmeccsen egy „magáról megfeledkezett néző” benyújtotta a rácson az öklét és orrbavágta az „orráról megfeledkezett” rendőrt. Bottal üthették a nyomát, felmenekült a legfelső lelátóra. Jelvényes rendezők most is szép számmal vannak, nem látszanak túl szigorúnak, sem túl erősnek. Szeszt egyébként ezúttal is árusítanak, akár a futballmeccseken. A nyugatnémet Skorpio együttes nyári madridi koncertjén egy amerikai fiú leszúrt egy spanyolt, belehalt a sérüléseibe. Valódi riport egy nem képzelt popfesztiválról... Kissé nyugtalanító a vöröskeresztesek nagyszámú jelenléte, ám incidensre semmi kilátás.

A Ray Charles Orchestra elfoglalja a helyét. Nincs fakszni, lézerágyú, mozsárágyú, füstfelhő, léggömb, striptease. A zenekar vegyesen fekete és fehér zenészekből áll. Fekete estélyi öltönyt viselnek, mint a szalonzenészek. A zongoránál egyelőre másik zongorista. A tagok egymásután lépnek elő állásaikból szólózni. Briliáns két hatalmas fekete muzsikusk szaxofonszólója. Semmi vonaglás. Óriási profi technikával majdnem kiegyenesítik a hangszert. Tus. Taps. A hangosbeszélő: „Hölgyeim és uraim! Mister Ray Charles arra kéri önöket, hogy a koncert alatt sem villanófényvel, sem anélkül ne fényképezzék.” Majd: „Hölgyeim és uraim! Mister Ré-é-é-é Charles!” Erős testalkatú férfi vezeti a legendás vak muzsikusk a színpadra, a több ezres tömeg állva ujjong, tapsol. Ray Charles tarka szmokingban, fekete nadrágban, a

fehér inghez nagy fekete csokornyakkendőt visel. Tenyerével dobol a zene ütemére. Öleli önmagát - a közönséget. Alighanem vakon még jobban érzi a felé áradó szeretetet. Odatáncol a zongorához, leüti az első akkordokat, a mikrofont maga elé húzza és abban a pillanatban, amikor énekelni kezd, tökéletesen meg lehet különböztetni a világsztárt, az igazi, nagy muzsikust az önjelöltektől, a kevesebektől. Egy fotóriporter a kérésnek fittyet hányva elkattintja a gépét. Udvariasan, de igen határozottan elvezetik a tett színhelyéről.

Aki már látta Ray Charles-t filmen, a televízióban, biztosan emlékszik sajátos zongorázási stílusára, örökké változó groteszk testtartására, ahogyan éli a zenét. Remek témától vannak megfosztva a fotósok. Amint jönnek az örökzöldek, a Georgia, A Take These Chains from my Heart, I can't Stop Loving You, egyre erősebb a meggyőződésem, hogy Mr. Ray Charles már elég érett egy budapesti fellépésre, legfeljebb meghamisítja a születési adatait, ha túlságosan fiatalnak bizonyulna. Ez az ötvenöt esztendősen még most is műfajának a legjobbja, és nem az egyetlen azon a tőzsdén, ahol az árfolyamok meglepő módon egyre csak emelkednek.

Végül is mit lehet arról az énekesről mondani, akit a másik vak zseni, egy Steve Wonder tanítómesterének, példaképének tekint. Mr. Ray Charles felül áll minden kritikán, az az egyedülálló minőség, amelynek nincsen más mércéje, mint önmaga. A művész négy esztendősen egy rosszul kezelt glaucoma következtében elvesztette a legdrágábbat, a látását, tizenöt évesen árva lett. Négy évtizedes pályafutása során viszont elnyert mindent, amit lehetséges. Világhírnevet, a közönség szeretetét, lemezzrekordokat, hivatalos elismeréseket. Még egy voltaképpen negatív dolgot is a hírneve javára lehet írni. Amikor kábítószer-ügyben meggyült a baja a hatóságokkal, maga Nixon elnök lépett közre az érdekében.

A koncert lassan a vége felé közeledett. A spanyol közönség állva köszönte meg a produkciót. Ray Charles állva és önmagában a közönséget ölelve, a szeretetet. A mediterrán égen tűzijáték virágai nyíltak - gyakori dolog Spanyolországban. A művész kísérettel levonult a színpadról, ahol ezen a feledhetetlen novemberi estén ő szolgáltatotta az igazi tűzijátékot.

A hetedik nap

Szeretem a háborgó tengert. Reggel telepedtem le az Atlanti óceáni sziget csendesnek nem nevezhető öblében a főnyenyen. Azóta a víz nőttön-nő. Tetőzik a dagály. Ötpercenként hátrálok többedmagammal a támadó hullámok elől. Elérik az öt-hat méteres nagyságot is, ami normális ilyenkor télen. Ha vihar van, amolyan igazi gyermekkori kalandregénybeli, tizenkét-tizennégy méterre is tornyosul a víz, taszít, sodor, pusztít mindent, ami az útjába kerül. Nemrég egy ilyen viharban halászokat húztak ki a tengerből. Tizenkettőt holtan, egyet élve. Hallottam a túlélő drámai panaszát: amíg él, nem megy többé a tengerre. A holtak koporsóit vállakon vitték végig a településen, a kikötőbe, ahogy az itt szokás, a nők sikongtak, jajveszéltek.

A dagálykori óceán nem veszélytelen az ötméteres hullámaival. Megszedi azt az egy-két tapasztalatlan, főként nem tengeri, távoli európai országokból érkező áldozatát. A víz melletti halál azonban - úgy veszem észre - olyan természetes, mint a szárazföldön a szárazföldi. Az óceánt nem lehet betiltani, a fürdözést sem. Itt-ott kint a tábla, hogy a fürdőzés veszélyes, vannak mentőhelyek csónakokkal és barnabőrű fiúkkal, de az idegenek egy része nem beszél a nyelvet. Lehet, hogy közülük kerülnek ki az áldozatok. Ismerősöm a felirat mellett szállt a vízbe. Pillanat alatt elmerült, mint a tengeraltattjáró, de szerencsésen sikerült felkapaszkodnia.

A hullámok egészen közel zúgnak. Lecsapnak irtózatossággal a homokra, fröccsen a víz a levetett ruhákra, majd a tajtékzó habok kajánul visszahúzódnak. Gyűjtik a szuflát a következő

rohamra. Messziről látni, hogy a világitó festékekkel bekent arcú hullámlovasok mosolyognak. Ők persze csuromvizesek. Egy-egy hullám nagyot vág rajtuk, alámerülnek, de a következő hullámmal kikecmeregnek, felkapaszkodnak deszkájukra és lesnek hátrafelé az újabb emelkedőre várva. Ha kedvező a hullámzás, egész nap kint siklanak, közben be-bekapnak egy-egy konzervitalt, szendvicset. Honnan jönnek, merre tartanak, mi a foglalkozásuk, ha egyáltalán van, kicsinyes kérdések a nagy óceán mellett, így legjobb, ha elfelejted őket, mármint a kérdéseket földi halandó. A hullámlovasok Isten gyermekei, a Teremtő közelében járnak. „És a hetedik napon Isten megalkotta a hullámlovaglást” - olvasom egy bár falán a feliratot. A hetedik napon, vasárnap a Teremtő ilyenévaló foglalkoztatása nem tiszteletlenség. Ellenkezőleg. A végtelen óceán láttán döbben rá az ember igazán a dolgok, a mindenség isteni eredetére. Racionálisan és szentimentálisan egyaránt. Meghatottság vesz erőt rajta, mert olyan erő és nagyság tanúja, amely messze meghaladja a saját erejét, képzeletét, meghaladja azt, ami múlandó. Legfőképpen az embert.

Tegnap a sziget fővárosában gyanútlanul ültem egy padon. Feketeruhás öregember telepedett mellém, nyakkendő nélküli, felül begombolt fehér ingben, fekete kalapban, az arca, mint arrafelé általában, napbarnított. Rábaközi parasztembernek vélném, ha nem tudnám, hogy a Rábaköz innen úgy ötezer kilométer, és ha az öregember nem a sziget lakóinak idegen nyelvéen, dialektusán szólítana meg. Arra kíváncsi, honnan jöttem. Mondom neki. „Magyarország?” - kapja fel a fejét, s kivár néhány pillanatot, mintha az emlékezetében keresgélne. „Hiszen ott meg kommunizmus van” - böki ki döbbenet felfedezésének eredményét. Látszólag le van sújtva. Ezen a tájon sok rosszat hallhatott a kommunizmusról. Hát még ha közletről ismerné. Kommunizmus, kapitalizmus... Itt valahogy jelentéktelen fogalmak. Nehéz velük mit kezdeni „Tudja mit uram - mondom neki udvariasan -, beszéljünk inkább az Atlanti óceánról, a halászsok védőszentje tiszteletére épült templomról, beszéljünk bármiről, csak a kommunizmusról ne.” Arról, ami nincs, értelmetlen töprengeni.

Egy még távolabbi szigeten azt kérdezte tőlem alkalmi ismerősöm sejtelmes gitárfutamok mellett: Mi a jobb szerintem, a szocializmus vagy a kapitalizmus. Nem ismerem az urakat - válaszoltam nem kis megrökönyödésére. Ám ha már választani lehet, én a daiquiri mellett szavazok. Ismerősöm felnevetett. Kacaját még most is hallom. Ha a titkosszolgálat embere volt, a válasszal aligha tud valamit kezdeni, ha nem az volt, akkor viszont megérte neki a kérdezősködés. Meggyőződhetett arról, én mindenképpen jó barát vagyok, legalábbis amíg tart a daiquiri. A mulatót elhagytuk. A pálmafás tengerpartra mentünk sétálni. A tenger nyugodt volt. Meztelen felsőtestű fekete férfiak álltak térdig a vízben, nadrágszárúkat feltűrve, horgásztak. Arra gondoltam, meg kellene őket kérdezni, vajon nekik mi a jobb, a kapitalizmus, vagy a szocializmus. Vagy egy jókora kardhal a horgon?

Irány a Barbados!

Egy láda whisky, egy láda vörösbor, pár üveg gin, több karton sör, burgonya, vöröshagyma, paprika, paradicsom, kétszersült, kenyér, palackokban víz és konzervek számolatlanul. Három férfi rakodik egy vitorlás hajó fedélzetén a Las Palmas-i jachtkikötőben. A szorgos munkát kisebb embercsoport figyeli. A kép hasonló, mint a régi metszeteken, festményeken, mint a Verne-regényekben. De csak hasonló és semmi más. A vizet például nem hordókban, hanem műanyag palackokban tárolják, a hajó el van látva a legkorszerűbb elektronikus műszerekkel, a parton báméskodó kíváncsiak pedig nem konflison, hanem többnyire márkás automobilon érkeztek a kikötőbe, hogy tanúi legyenek a nevezetes eseménynek. Na nem annak, hogy három férfi rakodik egyetlen vitorlášhajó fedélzetén. Ez csupán epizódja, igaz, nélkülöz-

hetetlen epizódja egy jóval nagyobb eseménynek - annak a Barbados-szigetekre irányuló regattának, amelyen huszonnégy ország kétszázötven hajója összesen ezerötven főnyi személyzettel a fedélzetén november legutolsó napján, gyönyörű napsütéses meleg időben vágott neki a Kanári-szigeteken az Atlanti óceánnak.

Ha megboldogult diákkorom kedvenc írója, Verne látná a parázs készülődést, talán úgy vélekedne, hogy a világ alig változott. Ami a hajózást illeti, tényleg alig a műszerezés, az életmód és egyebek dacára. A tengeri kaland romantikája minden más közlekedési formával szemben megmaradt. Egy nap alatt végig lehet autózni, vonatkozni Európán, egy nap alatt körbe lehet repülni a Földet, a hajózás viszont megőrizte méltóságteljes lassúságát, a nagy víz, az óceán kínálta meglepetéseket, köztük a viharokat nem is számítva. A tengerre szállás izgalma körülbelül ma is olyan, mint volt évszázadokkal, évezredekkel ezelőtt. És ez az izgalom nem csak a hajósoké, hanem a parton kendőt lobogtató hozzátartozóké, sőt a látszólag szenttelen kívülállóké is.

A Kanári-szigetektől a Barbadosra harminc napig tart az út. Mire a törekeny vitorlások - a törekeny nélkülözhetetlen állandó jelzője egy tengeren szerencsét próbáló járműnek -, szóval mire a vitorlások elérik a céljukat, 1987-et ír a naptár. A hajózás hagyományához tartozik alighanem az is, hogy nem minden vitorlás ér el majd Barbadosba. A tengert soha nem látott Petőfi látomása a „megtörve, tépve” lógó árbocról és vitorláról igaz, ő a forradalom viharát élte át a tengeren - valószínűleg hű kifejezője lehetne a pechesebb hajók és hajósok sorsának.

A rajt mindenestre impozáns volt. Helikopterek köröztek a kék óceán fölött, a mólón formaruhás zenekar húzta a talpalávalót. Fáradhatatlanul kattogtak a fényképezőgépek, peregtek a film- és videokamerák. A kétszázötven hajó szépen felsorakozott. Egy torpedóromboló fedélzetén ingujjban ott állt a Kanári-szigetek autonóm kormányának elnöke. Napokkal előbb még télikabátot viselt írországi útja alkalmával. A rajtra összegyűlt tömeg egyszercsak tompa dörrenést hallott, majd a torpedóromboló fedélzetéről felszálló fehér füstöt látott. Elsütötték a rajtot jelző ágyút és a vitorlás-sereg látszólag minden sietség nélkül nekivágott a több ezer kilométeres útnak. A kikötőben maradtak visszatértek szárazföldi elfoglaltságaik közé. Sietve felkeresték a közelben állomásozó Mississippinévű vendéglátó-hajót, amelynek a bárjában hatalmas söröket hajtottak le az izgalmakra. A tengeri népek szomjúsága közismert. Nemcsak a kalandokra, hanem az említett sörökre is.

Különben a regattát ízekre, azaz adatokra szedő krónikákból ismeretes, hogy különböző rendű-rangú hajósok vállalkoztak az útra, közülük húsz orvos, pár nő, mert manapság nők nélkül nincsen semmi és egy kéthónapos csecsemő is, aki bizonyára jól elszorakoztatja szünet nélkül ringó bölcsőjének utasait. Hogy hajós lesz, ahhoz aligha férhet kétség. Rövidke ön-életrajzába máris bekerül, hogy kéthónapos korában a Kanári-szigetektől elhajózott a Barbados-szigetekre. Most jut eszembe, az ő kedvéért valószínűleg tejet is vittek a marcona férfiak. Ha nem akarják, hogy rászokjon idő előtt a whiskyre.

Bugenvilla

Amikor a sorokat írom, a Kanári-szigeteken is teljes a karácsonyi készülődés. Mint a világ minden táján - teszem hozzá megszokásból és a dolog igaz is meg nem is, tehát árnyalásra szorul, mint igen sok egyértelműnek tetsző állítás. A karácsony Las Palmasban, a szigetek fővárosában nem olyan, mint a világ minden táján, mint például nálunk odahaza Magyarországon. Sőt, ha a hazai mércével mérem, amit megtehetek, de nem sokra megyek vele, könnyen kiderül, hogy a karácsony nem is karácsony.

lező ajándékokkal, szerepeltek a sajtóban, a rádióban, a televízióban, egyszóval nem kellemetlen dolog ötmilliomodik utasnak lenni a Kanári-szigeteken sem.

Természetesen azóta is jönnek-mennek a gépek az Ibériai félsziget, a külországok és a szigetek között. Mivel az idény majd most, a téli hónapokban tetőzik igazán, az ünnepekre az Ibéria légitársaság plusz járatokat állított be. Nemcsak az Ibéria igyekszik megtenni a magáét a vendégekért, hanem például a szigetek kulturális kormányzata is a zenebarátok körével karöltve. 1987. január 7-én nagyszabású zenei fesztivál kezdődik, amely mind az időtartamát - egy hónap -, mind a színvonalat tekintve megérdemli a nagyszabású jelzőt. A fesztivál két helyszínen, a szigetek fővárosában Las Palmasban, a Perez Galdós Színházban, valamint a szomszédos Tenerife szigetének központjában Santa Cruz de Tenerifén, a Güimera Színházban zajlik. Mivel ma a világ minden fesztiválja szerényebb költségre szorul, a harmadik Kanári-szigeteki fesztivál szervezői is ésszerűsítették a programot, a közönség azonban, mint az alábbiakban látjuk majd, így is nagyon jól jár.

A Kanári-szigeteken nemcsak nyaralni, pontosabban áttelelni sikk, hanem fellépni is, legyen szó akár a legkiválóbb művészekről. Karácsony előtt a világhírű hegedűművész, Félix Ayo, az I Musici di Roma szólistája adott estét Las Palmasban az Orquesta Filarmonica de Gran Canaria kíséretében. Az ízelítőhöz méltó lesz a januári folytatás. Nem kronológiai rendben, hanem csak válogatva a csemegék között: visszatérő szenzációnak ígérkezik a Londoni Szimfonikusok szereplése, akiket ezúttal a nagy Claudio Abbado vezényel. Abbado nemrég jelentette ki egy madridi lapnak adott nyilatkozatában, hogy igazán csak a Bécsi Filharmonikusokkal és az Európai Ifjúsági Zenekarral tud dolgozni, mert ezekben az együttesekben nincsen szakszervezet, mindenki és minden a zenéért van. A műsor egyébként Gustav Mahler IX. szimfóniája lesz. A londoniak egy másik estét is adnak Christoph Eschenbach vezényletével, a műsoron Wagner, Szkrjabin és Ravel művei. Szólóesten lép fel, valamint a Stockholmi Szimfonikusokkal muzsikál egy másik világnagyság, Henryk Szeryng hegedűművész. A repertoárján Beethoven és Mozart művei.

Az orosz hegedűművészeket az egész világon szívesen látják. Köztük talán a legkiválóbb, Vladimir Spivakov szintén visszatérő vendég a Kanári-szigeteken. A tavalyi szólóestjén tomboló sikert aratott és a többszöri ráadás egyike éppen a nekünk kedves Brahms Magyar táncok egyik tétele volt. Spivakov ezúttal zenekara, a Moszkvai Virtuózok élén mutatkozik be a fesztiválközönség előtt mégpedig két Vivaldi-művel: az egyik az Évszakok, a másik a Gloria. A legjobb tenoristák egyike, a kanárió születésű Alfredo Kraus az Orquesta Filarmonica de Gran Canaria kíséretében ad áriaestet Mozart, Donizetti, Massenet és Offenbach műveiből. Vezényel: Max Bragado-Darman. A zenekar még egy koncertet is ad Pepita Minon szopránénekesnő és Francisco Martinez Ramos zongoraművész közreműködésével. A Tenerifei Szimfonikusok Matthias Aeschbacher vezényletével és Lluís Claret csellóművész közreműködésével, majd pedig Joaquín Achúcarro zongoraművésszel koncerteznek. Az I Solisti Vaneti Claudio Scimone karnaggyal mutatkoznak be.

A szűkmarkúnak egyáltalán nem mondható programban zongoraestet ad Hugh Tinney, Krystian Zimerman, Ivo Pogorelich. Tzimon Barto zongoraművész a Londoni Szimfonikusokkal Brahms-műveket szólaltat meg. Egy másik csodálatos tenorista, a fiatal Jose Carreras áriaesttel gazdagítja a programot. Ebből a tökéletes választékból számunkra csak egy hiányzik: a magyar részvétel. Annyi azonban ismeretes, hogy 1987 májusában Kocsis Zoltán koncertezik a Kanári-szigeteken.

Színház Nicaraguában

Spanyolországban, ahol a „hagyományos testvériség”, a nyelvközösség okán a híradásokban jóval nagyobb helyet kapnak a hispanoamerikai országok mint odahaza, Nicaraguát hetek óta az elfogott amerikai pilóta képe jelenti a tévénezők számára. És azelőtt? - kérdezheti az otthoni tévénező, nem is joggal, hiszen jól emlékszik, hogy éppen Nicaraguát a puskaropogás segítette a magyar köztudatba. Miképpen néhány más hispanoamerikai országot is puccsok, megdöntött diktatúra, megbukott forradalom, a katonai hatalom kegyetlenkedései, statáriális bíróság, eltűnt családtagok és hasonlatos fogalmak közvetítésével ismerhet leginkább, gondoljunk csak Chile, Argentína, Peru példájára. Mert az amerikai földrész távol esik, a kultúrája együttélés, rokonság, nyelvközösség, közös gyökerek és egyéb tényezők híján majdhogynem elvont fogalom számunkra. A politikai híradások viszont a történet pillanatában elérkeznek hozzánk és mennél nyomasztóbbak, annál jobban rögződnek a magánember tudatában, hangulatában.

Nem, tényleg nem igaz, hogy fegyverek között hallgatnak a műzsák, a közmondás születése pillanatában, tehát merőben más történelmi korban sem volt igaz, viszont azt nem cáfolhatja senki, hogy fegyverropogás közepette, kemény diktatúra idején másként szólnak azok a bizonyos műzsák, mint ahogy illenék a rangjuk szerint. Nem csoda, hogy miközben Nicaraguát hetek óta az elfogott és azóta el is ítélt amerikai pilóta képe jelentette a spanyol tévénezők számára, egyszer csak szokatlan hírre kapta fel a fejét mindenki. A hispanoamerikai országoknak a spanyolországi Cadizban megrendezett színházi fesztiválján két nicaraguai társulat is föllépett, mégpedig vidám produkcióval. Színház Nicaraguában? Igen, színház, úgy ahogy a színházat Nicaraguában elképzelik, mert azt talán mondani sem kellene, hogy egy és ugyanazon fogalmak mást jelentenek Amerikában, mint Közép-Európában és a kizárólagosság igényével fellépő kultúra legfeljebb nevetségessé és elszigeteltté válik.

Ettől az elszigeteltségtől óvta Európát, Ázsia és Amerika szellemi felfedezésének szükségességét szorgalmazva Ortega y Gasset Rabindranath Tagore spanyol fordítójához, az amerikai származású Zenobia Camprubiohoz intézett írásos üzenetében (El Sol, 1918. márc. 31.). Spanyolországban az említett okok miatt a hispanoamerikai országok, köztük Mexikó, Argentína, Peru, Bolívia, Venezuela és természetesen a szóban forgó Nicaragua kultúrája is ismertebb, mint minálunk, ahova jóformán csak a világhírre emelkedett dél-amerikai regényirodalom reprezentánsai jutottak el. Mivel a világhír és bármilyen pozitív tartalmú hírnév normális esetekben a minőség függvénye, meg kell mondani, hogy a dél-amerikai országok drámairodalmának a színvonala enyhén szólva nem éri el a Vargas Llosa, a Garcia Marquez nevével fémjelzett regényirodalomét. José Maria Rodriguez Méndez, spanyol kritikus szerint a közepes szintet sem éri el.

Ha igaz volna az, hogy könnyebb regényt írni mint drámát, mi sem volna egyszerűbb: Jorge Diaz, Osvaldo Dragun, José Triana, Isaac Chocrén, Julio Mauricío, Carlos Fuentes és a társaik kizárólagossá tennék munkásságukban a regény műfaját. Hogy mégsem teszik, annak az írói véna műfaji pluralitásra való hajlamán kívül nyilván oka az epika területén érlelt tapasztalat, valamint a színház világának ellenállhatatlan vonzása. A minőségi eltérés okát abban látja José Maria Rodriguez Méndez, hogy a nyelv gazdagságában és gazdagításában kiteljesedő „mágikus realizmus” szükségképpen nem eredményezhette azt a csodát a színházban, mint a regényben. A színházban a nyelvnek meghatározott, pontos funkciója van. „Amikor a nyelv túlcsap a szituáción, a színházi fenomén eltűnik” - mondja a kritikus. A hispanoamerikai színház lehet ismeretlen a hazai néző előtt, az érintett probléma aligha.

Ami a hispanoamerikai színházat, illetve drámairodalmat illeti az esztétikai probléma túlmutat önmagán, ha úgy tetszik, a kiindulópontul választott társadalmi problémák, a politika irányába. Nincs, ami károsabb volna mint a súlyos történelmi válságok ünnepélyes „literaturizáció-

ja”, azaz ellágyító irodalmasítása, mondják és egy ismert politikusra, Fidel Castrora hivatkoznak, aki megbocsáthatatlannak ítélte a forradalom irodalmasítását. Ha már valamiről szó lehet, az az irodalom, a drámai irodalom forradalmasítása. Ezt a célt jól szolgálhatja a hispano-amerikai országok Cadizban évente megrendezett színházi fesztiválja.

Regény motívumok nélkül

Centenáriumát ünnepelték nemrég egy költőnek, Alonso Quesadanak a Kanári-szigeteken. Quesada Saulo Torónnal és Tomás Moralessel egyetemben a kanárió költészet tetőpontját jelentette. Költészet... Kanári-szigetek... Műnem és földrajzi képződmény egymásratalálása, vagy nevezzük, ahogy akarjuk, nem is lehetne ideálisabb, gondolhatja az olvasó, akinek külön-külön mind a kettőről megvan a maga eszméje.

Az olvasót látszik igazolni Rafael Arozarena, tenerifei író, aki jelesül költőből vált regényíróvá és nemzedéktársaival a kanárió regényirodalom bölcsőjét ringatja. Arozarena tapasztalatokra támaszkodva állítja, hogy a költészet egyazon író munkásságán belül nem veszélytelen a regényre. A „lírai édesség” könnyen félreviszi a szerzőt. A költészet szintézis, a regény a tér és az idő kiterjesztése. A regényt író költőnek jóformán minden sorban le kell küzdenie a lírai ösztönöket. Kell vagy nem kell, döntse el minden szerző önmaga. Másfelől nem ismeretlen számunkra a lírai regény fogalma, a dél-amerikai regényirodalom mágikus realizmusa, amely, talán mondani sem kellene, a poétikus nyelv, a lírai látásmód felől mágikus és az olvasó inkább nyert vele mint veszített.

Ám amiben a tenerifei író igazolni látszik az olvasót, az a költészet primátusa a többi műnemmél szemben. Arozarena tovább megy. Nem csupán a líra primátusáról beszél és arról, hogy a szigetcsoport regényíróinak többsége a költészet felől érkezett, hanem kihangsúlyozza a regényírás nehézségeit, már ami a Kanári-szigeteket illeti. A legnagyobb nehézségek szerinte két okból származnak. Az egyik ismerős lesz számunkra, a másik, mondhatni egzotikus, mint maga a szigetcsoport. Az egyik a „történelem hiánya” a szigeteken, a másik, az egzotikus természeti szépségek vonzása. A természeti szépségeké, amelyek az alkotóban a lírai érzékenységet ragadják meg először, példának akár gyerekverseket is lehetne hozni. Szállnak a sirályok és az álmok, vakítóan kék az Atlanti óceán, tűz a nap és az örök tavaszban fáradhatatlanul virágzik a természet, na meg a szerelem. De alighanem arról is szó van, hogy az örök tavaszban nehéz négy fal között leélni az életet, rendszeresen órákra leülni a készülőben lévő mű mellé. A köztudat a mediterrán emberhez sok-sok vidámságot, boldogságot társít, milyen is lehetne az ember az örök tavaszban. A mediterrán ember az egyéni boldogságot leszámítva, amely szerencse és nagy mértékben a társadalmi helyzet függvénye, meg is felel a róla elterjedt közhelynek, a költők azonban helyel-közzel kivételek.

A száz évvel ezelőtt született Alonso Quesada a kivételek egyike. A költők betegségében, tüdőbajban szenvedett, az apja korán meghalt, hat családtag eltartását kellett vállalnia kis fizetéséből, amit az Elder Dempster Canary Islands nevű angol cégtől kapott. Csodálta az angolok büszkeségét, az angolszász karakter kereskedői hidegvérét, ugyanakkor elvetette az angolok elitizmusát, rasszista szemléletét. Mint anyai sorstársa, ő is az inzularizmus légkörében élt, ami negatív értelmezésben nem más, mint az elszigeteltség szinonimája. Elszigeteltség a península, azaz a félsziget irodalmától, Madrid, Barcelona és a többi hispán nagyváros művészi köreitől. Végül is megvoltak a kapcsolatai a korabeli spanyol irodalom legjobbjaival, köztük Miguel Unamunoval, Gabriel Miróval, Pedro Salinassal, az elfogadtatás azonban fájdalmas kompromisszumokba került. Műveit, köztük a centenáriumi alkalmából bemutatott „Llanura” (Síkság) című drámáját megtisztította - Unamuno vagy Gabriel Miró

tanácsára - a számára oly kedves kanárió dialektus jellegzetességeitől. A „Síkság” témája a reinkarnáció, azaz a lehetetlennek az illúziója, amely végül eltűnik.

„Nézzünk együtt a tenger felé, ahonnan jöttem. És akkor jobban szerettek engem... Én is egyedül vagyok... Szerettek engem, ugye?... És miért, Istenem miért, ha holnap eltávozol!” - mondja a főhős, Mária (a lány, aki érkezik) a költővel. Quesada nagyon szerette, de nem a mai turista szemével nézte ezeket a csodálatos szigeteket, az Atlanti óceán hullámait, „...és a tenger... ahogy hív a lehetetlenbe! / Mindenki elment! Magam, meztelen és egyedül, / a sziklán, szemben a tengerrel, várom / a reggelt és a másikat...!”

A történelem - visszatérve immár a regény nehézségeinek másik fő okához - magától értődően nem kerülte el a Kanári-szigeteket sem. A szigetek őslakói, a guanchok hol a spanyol, hol a portugál hódítók ellen küzdöttek. Érkeztek ide kalózok, genovai, angol, holland, mallorcai, portugál tengerészek és kereskedők. Amerika felfedezése már megtörtént, Columbus a szigetekről hajózott cukornádszállítmánnyal az Antillákra. A Kanári-szigetek három kontinens közlekedési útvonalába estek, kikötőhelyül szolgáltak francia hajósok, afrikai rabszolgáltatmányok, kincs és egyéb áruszállítványok számára. Fantáziát láttak a szigeteken olyan kalózok, mint Drake, Van der Does, Morgan. Egy bizonyos történelmi pillanatban a sziget-csoport majdnem amerikai fennhatóság alá került. Egyes vélemények szerint hiba volt Nelsontól megtagadni a belépést kanárió területre és jóval később Francot beengedni. Fordított esetben másként alakult volna a szigetek sorsa és Nelson admirális nem vesztette volna el jobb karját 1797-ben Tenerife elfoglalásának kísérletében, amely kísérletben John Hawkins példáját követte. Az 1500-as évek végén Lanzarote szigetének védelmében kitüntette magát a spanyol drámairodalom kiválósága, Tirso de Molina. És hogy a legfontosabbról ne feledkezzünk meg, 1496-ban a Katolikus Királyok vették birtokba a szigetcsoporthat afrikai politikájuk támogatásául, hogy ezáltal megfékezzék az iszlám terjeszkedést. Végül a legújabb kori történelemre is hivatkozhatnánk, sorolhatnánk tényeket az önvédelmi ösztön megőrzésére és ápolására, amelynek legújabb jelszava: kanárió ne vásárolj a spanyoloktól.

Mindezzel együtt igaz, amit Rafael Arozarena, tenerifei író állít. A nagy európai konfliktusok elkerülték a szigeteket. Hiányoznak a „regényesíthető” személyek, helyek, tények és emberi tapasztalatok. Ebből következik a fejlődőben lévő kanárió regényirodalom iróniára való hajlama. Regény van, regénynek lenni kell, ha nincs kellő motiváció, akkor anélkül. Meg lehet írni például a történelem-nélküliség történetét, amelyben azért akad még kardforgató drámaíró is.

Felicitades

Havat takarítunk. Havat a Kanári-szigeteken. Műhavat a műfenyő alól a valódi ünnep után egy héttel, a spanyolországi szokások szerint a valódi ünnep előtt pár nappal. A műfenyő nagyon szép. Még a tavalyi, illetve tavalyelőtti karácsonyi rohamban vettük. Bár magam is osztom John Barth-nak a műanyagok utálatosságával kapcsolatos nézetét, amelyet a Mitológiákban tett közzé, erre a kis „álfára” - álneve karácsonyfa - egyszerűen nem lehet egy rossz szót szólni. A Kanári-szigeteken kisebb mennyiségben árusított valódira lehet: méregdrága. Nyugat-Európában, beleértve Spanyolországot és az anyaországtól meglehetősen távol eső Kanári-szigeteket teljességgel ismeretlen a művirág és a jó ízlés antagonistikus ellentétéről vallott felfogás, amelyet Magyarországon már a műveltebb óvodások is betéve fűznek.

Külföldön az említett felfogás megdőlt. Nemcsak arról van szó, hogy a művirág, a műfa, a műgyümölcs a megszólításig hasonlít az eredetihez, hanem arról is, hogy nem áttall szebbnek látszani az eredetinel, ami bizony már majdnem megbocsáthatatlan. A szigeteken talán nem

olyan nagy a varázsa a pseudo-florának, hiszen január első napjaiban is „orrán-száján” virítanak a legszebb virágok, a műfenyőnek azonban, amelynek az eredetije csupán a hegyekben fordul elő, tisztességes az ázsiója.

Spanyolországban mint mondtam Vízkeresztkor jön a télapó. December 24-én nálunk megáll az élet, becsuknak az üzletek, a mozik, a vendéglők, leáll az autóbusz-forgalom, elnéptelenedik az utca, Las Palmasban az esti órákban is tombol a forgalom, az áruházak előtt elhelyezett díszes trónusokon megannyi Menyhért, Gáspár és Boldizsár simogatta a gyerekeket, osztogatták a cukrot, kicsit elbeszélgettek az étvágyról, a viselkedésről, a tanulásról, a kívánságlistákról, égigérő robottélapó csóválta a fejét, mosolygott a járókelőkre, 25-én zárva voltak az üzletek, 26-án azonban már újra zsongott a város. És mindenki a „mágikus királyokról” beszélt, akik január 6-án érkeznek. Kis barátom, a spanyol jellegtől szögesen elütő szöke Pichi is félbeszakítja a spanyol labdarúgás rejtelméről folytatott eszmecsereket - különös tekintettel az Union Deportiva Las Palmas magyar tréner vezette csapatára és elsietett ajándékokat vásárolni. Vízkeresztkor van a híres Cabalgata, azaz lovas felvonulás a lovak mellett tevékkel, díszes kocsikkal, muzsikával, mesés jelmezekkel, a város nyolcvankét esztendő polgármestere nyitott autóból üdvözlí a tömeget és nyújtja át a szokásos rádió-interjút. Átadják az ajándékokat, amelyeket a nagy áruházak ingyenesen csomagolnak „para regalo”, azaz ajándéknak. Van csomagmegőrző, rosszullét esetére gyors elsősegély, az eladók olyan csinosak, elegánsak és mindenképp előtt udvariasak, hogy az nekünk már szinte mese.

Fogalmam sincs, a kereskedelmi dolgozók mikor pihennek, mikor vannak otthon, mert sima hétköznapon is délelőtt 9-től, 10-től este 8-ig, a hétvégeken - szombaton is - este 9-ig vannak nyitva az üzletek. Decemberben a vasárnapokat is beleértve este 9-ig. A Vízkeresztet megelőző napokban pedig 10-ig és éjfélig. Elképzelhető, hogy busásan kárpótolják őket, az is elképzelhető, hogy nem. A dolog nem tartozik a vevőre, a sok-sok külföldi turistára. Ez utóbbiak két-három hét, vagy egy hónap erejéig sem válnak spanyolokká. Úgy ünnepelnek, ahogy megszokták. Legfeljebb a díszlet más. Karácsony napján verőfényes napsütésben énekelik a tengerparton a Stille Nachtot. Utána sietnek fürdeni. Az az igazi, ha vizes a fürdőruha. Arról persze fogalmuk sincs, hogy az a nyugtalan, temperamentumos zene amelyre táncolnak a tengerparti bárokban, nem más mint flamenco villancico, azaz flamenco karácsonyi ének.

Hogy el ne felejtsem, a kétféle karácsony közé ékelődik az óesztendő utolsó napja, azaz szilveszter. Érdekes, hogy a spanyolok, akiknél a világon egy nép sem tud szebben és hangulatosabban ünnepelni, nem esnek kómába az idő múlásától. Olyan lézershow-t, tűzijátékot rendeznek az esztendő utolsó napján, hogy meggyullad az ég, de például éjfélkor nem kapcsolják le a villanyokat, a televízió nem sugározza a himnuszot, noha különben minden nap a királyi családdal és a himnusszal tér nyugovóra a műsor. Mellesleg nem ez az egyetlen furcsaság a spanyol tévé gyakorlatában.

A szigetcsoporthoz autonóm törekvésére nézve nem lebecsülhető az időzóna eltérés szerepe. Az óévet nem ugyanabban a percben kell búcsúztatni, mint az Ibériai félszigeten, hanem egy órával később. A szilveszteri hangulat elengedhetetlen eleme a petárda. Spanyolországban a futballmeccseken is megszokott dolog ez a komisz szerszám, amelynek a durranására nyugodtabb, petárdamentes helyeken esetleg a légierőket riadóztatnák. Gyengébb idegzetűeknek és szívbetegnek nem ajánlatos szilveszter éjjelén az utcákon közlekedni, amikor is a legváratlanabb helyeken és időben dördül el a fegyver. A tollamon volt a jelző, hogy halálos. A petárda ugyanis nem veszélytelen. Időnként áldozatot is követel. Arról már nem is beszélve, hogy az ország egyes tartományaiban valódi pokolgépekkel játszadoznak ártatlannak semmiképpen nem nevezhető csínytevők. Igaz, általában nem szilveszterkor. Szilveszterkor, amikor a bárokban a fagyaltkülönlegességeket égő csillagszóróval díszítik a Kanári-szigeteken és a spanyolok az isteni Julio után szabadon énekelik Felicidadas, Felicidadas...

Borzalmas jókívánság

Juan Antonio Bardem borzalmas krimije ment az este a spanyol televízióban. A titokzatos gyilkos egyedül élő, gazdag nőket tett el láb alól a legváltozatosabb, legkegyetlenebb módokon, hogy szenvedélyének, a lóversenyzésnek a költségeit fedezze. Esett az eső, zúgott a szél, nyikordult az ajtó, vészjóslóan susogtak a falevelek, mindez profi, művészi előadásban. Mondom, Juan Antonio Bardem borzalmas rémtörténete ment a spanyol televízióban, amikor egyszer csak különös zaj vonta el a figyelmem a képernyőről.

Nem, nem képzelődtem, mint ahogy hinni lehetett volna. A zaj valódi volt. A bejárati ajtó elől hallatszott. A gyilkos! - villant át az agyamon. Talán eltévesztette a házszámot. De nem, a csengőgomb mellett női név van feltüntetve. A gyilkos nem tudhatja, hogy a lakásban nem egyedülálló nő lakik. Nem tudhatja. De hogy jutott be a házba? A kaput a lakók nyitják ki a lakásból csengőautomatával. A portás senkit sem enged be csak úgy. A portás... Hol a portás? Közel az éjfél. Régen a portások álmát alussza, hacsak nem a filmet nézi ő is. Pont most, amikor a képernyőn és azon kívül rejtélyes gyilkosok settenkednek egyedülálló, gazdag nőkre vadászva. A ház szabályai közé tartozik, hogy egyetlen lakó sem engedi be a másik lakó látogatóját. Nem ok nélkül való az óvatosság. Lám itt az eredmény!

Mindegy, nem maradhat az ember tétlen. Olcsón nem adom az életemet. Felkeltem a fotelból, ökölbe szorítottam a kávéskanalat és elszántan az ajtó felé indultam. A gyilkos nem próbálkozott a kilinccsel, ellenben lassan egy fehér papírlap csúszott be az ajtó alatt - íme egy trükk, ami talán még Bardemnek sem jutott az eszébe -, fehér papírlap, ami nem lehet más, mint a gyilkos. Sőt még annál is ravaszabb. Amint közelebről megnéztem, boríték volt az a bizonyos lap, megcímezett boríték lezárva, tehát levél. Gyilkos megcímezett borítéknak álcázva. Ez aztán a valami. Lehajoltam, hogy felvegyem a levelet, ekkor távolodó léptek zaját hallottam. Hirtelen kinyitottam az ajtót, a sötét folyosón nem láttam senkit. Különösnek találtam az egészet. Ott maradtam a levéllel. Visszaültem a fotelba. Bardem gyilkosa éppen egy egész családot volt kénytelen kiirtani, mert majdnem csapdába sétált. Én pedig itt szorítom a levelet, női névre szólót és titokzatosat, amelyből kézbesít néhányat a posta Bardem hazájában. Az emberrablók feltételeiket közlik, életveszélyesen fenyegetnek, terroristák zavaros célkitűzéseiket fejtegetik stb. Jó, de miért pont én, miért pont engem.

Felbontom a levelet és akkor lepődöm meg igazán. Kedves megszólítás. Túlzottan is kedves. Terroristákra, emberrablókra, tolvajokra nem jellemző. Majd alább a lényeg. A dicső ház tulajdonosai közlik - mintha csak egy ismerős ország népszerű árhivatalát hallanám -: a költségek, a szolgáltatások emelkedése miatt a „szükségét látják, hogy jogukkal élve a következő hónaptól a lakbért felemeljék.” A levél az ismerős árhivatal modorában folytatódik. Értsem meg az indokaikat, amelyek őket a csúnya lakbéremelésre kényszerítik (szegények), végül - ez már a hispán kegyelemdőfés hatásos érzéstelenítője - szívélyesen üdvözlnek, fogadjam legőszintébb jókívánságaikat a karácsonyi ünnepek és az újesztendő alkalmából. Megértem őket a legteljesebb mértékben. A filmbéli gyilkosnak szenvedélye a lóversenyzés. Ha lemondana róla, nem volna baj, de nem képes lemondani, viszont a lóversenyzés költséges valami, neki pedig nincsen elég pénze, nem marad más hátra, mint bűnözővé válni.

A dicső ház tulajdonosát fojtogatja költségemelkedés, a szolgáltatások drágulása, na meg a tulajdonosi találékonyosság csillapíthatatlan ösztöne, ezért csikorgó fogakkal, kényszeredetten árat emel énnekem. Rendes ember, mert érvelésében nem szerepel, hogy a Kanári szigeteken lakom, az átlagosnál több a napsütés, az Atlanti óceán mindössze ötven méterre, a stadion harmincra és ha szerencsém van Hugo Sanchez félresikerült lövését én foghatom meg az előszobában, a melegvíz szolgáltatás napelemeknek köszönhető stb. Nem, ő tisztességesen csak a közgazdasági tényezőkre hivatkozik mint a legtisztességesebb árhivatal, a közgazdasági tényezőkre, amelyek egy tulajdonosnak annyi fájdalmat okoznak. Az első gondolatom az

volt, hogy vigasztaló levelet írok a feladónak és elnézést kérek, hogy létezésemmel annyi gondot okozok. Még bátoríthatom is további emelésre és ha nem tetszik nekem, legfeljebb elköltözöm. Találok ezer lakást, jobbat, rosszabbat, olcsóbbat, drágábbat, de ott újra potenciális milliomosnak tekintenek és ami nagyobb baj, nem ismerem a tettet, azaz a tulajdonost.

Bardem borzalmas krimijében két nő megölt egy gyanúsán viselkedő fiatalembert. Körülbelül hetvenhét késszúrással tévedésből, mert nem ő volt a tettes. Hát kell ez nekem? A továbbiakban a filmet már nem is találtam olyan borzalmasnak.

Színvonal vagy takarékoság

Miközben egész Európában tombol a tél, szinte a híradásoktól is fázik az ember, Portugáliában és Spanyolországban kegyes az időjárás, Spanyolországban is elsősorban a Kanári-szigeteken. Las Palmasban, a szigetek fővárosában azonban nem a napsütés, a fürdésre csábító meleg az igazi szenzáció, hanem a harmadik nemzetközi zenei fesztivál, amely a napokban kezdődött és február elejéig tart, amikor is a hagyományos operafesztivál kezdődik, s ebbe már beleolvadnak a karnevál fölöttébb zajos, színpompás eseményei.

Alig fejeződött be tavaly az év elején a második nemzetközi zenei fesztivál, a szervező bizottság máris takarékosági intézkedéseket jelentett be a következő, azaz az idei fesztivállal kapcsolatban. Aztán nemsokára ismerté vált a harmadiknak a programja és kiderült, hogy a tervezett takarékoságnál fontosabbnak tartják a rendezvénysorozat színvonalát. Biztosan van, aki bánja, a közönség művészetpártoló lévén örül a valószínűleg megszegett ígéretnek. A közönség soraiban az a rengeteg turista, aki ebben az időszakban csak itt talál nivós zenei programot. A nyitány Tenerife szigetén volt a Güimera Színházban. A világ legjobb tenoristáinak egyike, az idén hatvanadik esztendejét betöltő Alfredo Kraus adott áriaestet az Orquesta Filarmonica de Gran Canaria kíséretében Nino Bonavolonta olasz karmester vezényletével. Kraus különösen kedves vendég a szigeteken, mert Las Palmasban született, a hangját - a kritika őt tartja az utolsó belcantonak - bámulatos kondícióban tudhatja. Alig egy hónapja a New York-i Metropolitan-ban énekelt több alkalommal is Gounod Romeo és Julia című operájában Romeo szerepét, fellépései voltak Londonban és a világ más operaszínpadain.

Kraus estjét megismételték a Las Palmas-i Perez Galdós Színházban, ahol virágosó hullott a meghatott művészre. Mozart, Donizetti, Massenet és Offenbach operáit, áriáit énekelt, a zenekar pedig nyitányokat szólaltatott meg. A Londoni Szimfonikusok évről évre a fesztivál vendégei. Első koncertjükön Gustav Mahler kilencedik szimfóniáját adták Claudio Abbado vezényletével. A „szereposztás” magáért beszél. Mind a zenekar, mind a karmester igazolta a világhírt. Nehéz művel, ugyanakkor ritka zenei élménnyel ajándékozták meg a közönséget. A Mahler-művet azóta Madridban is előadták. A londoniak visszatértek Las Palmasba. A fesztiválon további két fellépésük lesz. Az elsőt Brahms-művek szerepelnek Christoph Eschenbach irányításával, a szólista Tzimon Barto zongoraművész. A másik esten Wagner, Szkrjabin és Ravel művei hallhatók ugyancsak Eschenbach vezényletével.

A szigeteken nagy számban előforduló svéd turisták nekik szóló gesztusként is felfoghatják, hogy a művészvendégek között üdvözölhetik a Stockholmi Filharmonikusokat Jurij Ahronovics karmesterrel az élen. A svéd muzsikusok egyik koncertjén a zseniális hegedűművész, Henryk Szeryng lesz a szólista. A lengyel származású, mexikói állampolgárságú és diplomata útlevelemmel közlekedő művész 1983-ban ünnepelte pályája kezdetének ötvenedik évfordulóját. Tizenhárom esztendő korában már európai fővárosokban koncertezett. Lemez-

felvételeivel hat alkalommal nyert Grand Prix-t, azaz nagydíjat. A stockholmiakkal közös fellépésén Brahms-művet interpretál. Szólóestjén viszont Harald Ossberger zongoraművész kíséretében Beethoven és Mozart-szonátákat játszik.

A továbbiakban is hiába keressük az örömsökkentő spórolás nyomait. A harmadik nemzetközi zenei fesztiválon két estet kínálnak a Velencei Szólisták, az I Solisti Veneti Mozart, Vivaldi, Puccini, Verdi, Albinoni és Tartini művekkel. Kettőt a Moszkvai Virtuózok a lenyűgöző hegedűművésszel, Vladimir Spivakovval az élen, aki ismerősként tér vissza a szigetekre és alighanem minden esztendőben meghívást kap. A szólóműsorok sorában Ivo Pogorelich, Krystian Zimerman és Hugh Tinney zongoraestjét szükséges megemlíteni, míg énekes kategóriában a fiatal és máris világszerte ismert José Carreras-t, aki Edelmiro Arnaltes zongora-kíséretével ad dalestet.

A dolog természetéből adódóan a harmadik fesztivál közepén már a jövő évi negyediket tervezik a Kanári-szigeteken. A jelszó bizonyára ezúttal is a színvonal lesz és a takarékoság, amelyek közül ezúttal is csak a színvonalban bízhatunk. Nem lebecsülendő perspektíva.

Antoñete visszatér

Egy képsorra emlékszem. A képsort fájdalmas csellószóló kísérte. Stílszerűen, mondhatom, hiszen éppen egy visszavonuló torreadort búcsúztattak. Nem az első, nem az utolsó eset, hogy a lidia szurkolói viadort kapnak a vállukra és kézzől-kézre adják, az a bizonyos képsor viszont kivétel minden hasonlatos közül. Először is visszavonuló harcost búcsúztattak. A férfi, aki ezrével ölte a bikákat és naponta vállalta az életveszélyt, ezúttal elgyengült, érzékenyült, kezével eltakarta az arcát, sírt. Vele sírt egész Spanyolország. A férfi Antonio Chenel volt, a legendás Antoñete, akihez a költők verset, a flamenco zeneszerzők dalt írtak. Antoñete, aki világhírű barátokat tudhat maga körül, a legendás emberek szerették mindig is a legendás torreadorokat, a tauromaquia művészeit. Picassonak, Hemingwaynek viador volt a legjobb barátja.

Utoljára tavasszal láttam viszont Antoñete-t Mercedes Mila Jueves a jueves című szépeplékű sorozatában. Antoñete láthatóan ideges volt. Beszéd közben egyik cigarettát szívta a másik után, olyannyira feltűnően, hogy a műsorvezető ellenállhatatlan bájjal észrevételezte. Láttam már visszavonult viadort. Nagy forradás éktelenkedett az arcán, a bika szarvának a nyoma. Lottót árult az utcán, ami Spanyolországban a munkanélküliek utolsó menedéke. Nem, Antoñete nem árult lottót az utcán, hiszen ő volt a torreadorok torreadora, a vitathatatlan nemzeti hős, akihez a költők verset, a flamenco zeneszerzők dalokat írtak. Legutolsó fellépésén - egy jótékonysági lidia alkalmával - úgy leszúrta az állatot, hogy azt sem mondta, nyekk. Antoñete ekkor már elmúlt ötven éves.

A közelmúltban történt, hogy a Telediario, a spanyol tévéhíradó egyik kiadását egykedvűen nézte Spanyolország. Rendkívüli esemény nem volt várható. Valaki elutazott, valaki megérkezett, az ETA már egy hónapja nem adott hírt az elrabolt üzletemberről, szóval semmi változatosság. És ekkor egyszer csak egy ország kapta fel a fejét. „Antonio Chenel, a legendás Antoñete bejelentette, hogy visszatér az arénába. A tauromaquia ötvennégy esztendő művésze máris készül az első lidiára” - így hívják spanyolul a bikaviadalt.

Antoñete visszatér. A spanyol sajtó a szokásos hatalmas terjedelemben kommentálta a történeteket. Máris biztosra vehető, hogy Antoñete első lidiáján tízezrek rekednek az arénán kívül, a televízió azonban egyenesben közvetíti a szenzációt és többször visszatér majd rá a Tendido cero című corrida-műsorában. Antoñete nemsokára felbukkant Angeles Caso Délután című

riportműsorában. Mintha megfiatalodott volna. Egyetlen egyszer sem gyújtott cigarettára. Az arcán elszántság tükröződött és boldogság. Nagy utat járt végig. Szegény, sokgyerekes családból érkezett a lidia világába, mint a viadorok jelentős része. Saját erőből, kemény harcok árán vált nemzeti hőssé, flamenco cantaorok múzsájává. Három gyereke munkanélküli. Ez a munkanélküliség nem az arisztokrata csemeték öröm-tétlensége. Antoñete mégsem ezért tér vissza az arénába. Egyszerűen válaszolt a megkerülhetetlen kérdésre. Nem tud élni lidia nélkül. Amiben talán az is benne van, hogy az arénában akar meghalni. A kockázat mindenestre benne van.

A riporter természetesen azt is megkérdezte tőle, nem kockázatos-e ebben a korban a bikával megküzdeni. Mit is válaszolhatott volna. A corrida mindig kockázatos. A viadalra való készülődés - sok egyében kívül - abból áll, hogy a viador fiatal bikákat öl, persze viadal formájában. Antoñete legutóbb egy jótékonysági lidián úgy leszúrta a bikát, hogy azt sem mondta: nyekk. Ha megismétli, ami valószínű, a rajongók újra vállra kapják majd. Ez a nemzeti hősök sorsa Spanyolországban. Márpedig Antoñete és a nemzeti hős Hispániában egyet jelent.

A kis herceg

Igen, volt idő, amikor sokakkal egyetemben magam is kizárólag Exupery búbajos gyerekhőssére gondoltam, ha valaki a kis hercegről beszélt. Az idők azonban változnak és anélkül, hogy a spanyolok irodalmi tájékozottságát firtatnám, szinte biztosra vehető, hogy a legtöbb spanyol számára a kis herceg egy százkilencven centiméternél is magasabb, hórihorgas fiatalember, akiben a huszonegyedik századi Hispánia leendő királyát tisztelhetik.

Nevén nevezve most már a „gyereket”, a kis Fülöp, vagyis az ifjú principe a spanyol társadalmi valóság elidegeníthetetlen része magától értődően előkelő családjával együtt. Nagypapa, Barcelona grófja, akit Franco tábornok állított félre, apja Juan Carlos Spanyolország királya, anyja Doña Sofia a száműzetésben élő görög király testvére. Noha a trónörökös hivatalos fellépéseinek száma még nem túlzottan sok, állandó szereplője a tömegkommunikációnak, nem kis mértékben a kíváncsi bulvársajtónak. Egyébként ami a hírességeket illeti, időnként a normális napisajtó is pletykaüzűnek tűnik. Nemrég a Kanári-szigeteken megjelenő napilapok első oldalán, fotóval, vastag betűs címmel adtak közleményt az ifjú hercegről. Csak nagy dolog lehet - gondoltam -, ha keretben, első oldalon stb. Tényleg nagy dolog volt. A spanyol trón örököse, a monarchikus hagyományok szerint Asturias hercege gyengéd érzelmeket táplál egy porosz kislány iránt, aki teljesen véletlenül hercegnő. Ezt a sorsdöntő újságot sietett bejelenteni a sajtó. A fontoskodásban persze van valami. A legártatlanabbnak tűnő kaland mögött is a leendő király leendő feleségét, azaz a királynőt lehet sejteni, mint arra már volt példa az angol uralkodóház esetében.

A trónörökös egyelőre nem találkozik a porosz hercegnővel. Alig két hete Cadiz kikötőjéből öthónapos útra indult a San Sebastian Elcano nevű tankhajó fedélzetén. Régen a nagypapa, harminc évvel ezelőtt az apja is megtette ugyanezt az utat kellő nyilvánosság kíséretében. Tekintettel arra, hogy három évtizede még Spanyolországban is gyerekcipőben járt a televízió, Asturias hercege elmondhatja, hogy a hispán uralkodóház történetében a trónörökösök között neki a legjobb a sajtója. Alig pár évvel ezelőtt mindössze tizenhárom esztendősen mondotta első hivatalos beszédét. Asturias hercegeként a tartomány rangos díjait adta át neves spanyol és külföldi tudósoknak, íróknak, művészeknek. Tizenöt éves volt, amikor először utazott hivatalosan külföldre a Dominikai Köztársaságba. Az illő ünnepélyes külsőségek között fogadták. Miként a cadizi behajózáskor is ország-világ előtt búcsúztatták. A királyi család hagyományosan a király által vezetett repülőgépen érkezett Cadizba.

Díszlövések kíséretében indult el a hajó a Kanári-szigetekre. Asturias hercege társaihoz hasonlóan felmászott az árbocra, fogta a hajókötelet, tudományosan kezelte a műszereket. A sajtó megemlíti, hogy soha nem akart előnyökhöz jutni azért, mert ő lesz majdan Spanyolország királya. Azt azonban a spanyol sajtó is tudja, hogy törvényszerűen valami egészen sajátos utat kell végigjárnia. Például a szülei ragaszkodtak ahhoz, hogy tíz hónapig tanuljon Kanadában a világ hat legjobb iskolájának egyikében. Don Juan Carlos kiválóan beszél angolul, a fiú sem kerülheti el a sorsát. A Las Palmas-i La Luz kikötőbe érkezve a San Sebastian Elcano kapitánya elmondta, hogy nagy megbecsülés számára az ifjú herceggel hajózni. Ugyanezt persze nem mondotta el név szerint a legénység minden tagjáról, akik szabadon jártak-keltek a városban, élvezték a trónörökösről rájuk sütő népszerűséget, míg a trónörökös magas delegáció fogadta, csodálatos Mercedessel vitték városnézésre, lépéseit biztonsági emberek hada vigyázta. Azért végigsétált a Mesa y Lópezen, a Playa de las Canteras-on, frissítőt ivott a Plaza de la Victorián. A nyilvános hajó- és hercegnézőn az események közép-pontjában állt. Jóképű fiú lévén fogadnia kellett a lányok sokévi átlagot meghaladó érdeklődését. Aztán mindennek a végeztével a hajó felszedte a horgonyt és meg sem áll Brazíliáig. Asturias hercege öt hónap múlva tér vissza Spanyolországba az Egyesült Államokból repülőgépen. Évtizedek múlva, amikor királyként érkeznek esetleg már a Kanári-szigetekre, akad majd egy lanzarotei halászember, aki elmeséli, hogy őfelsége annak idején azon a bizonyos tankhajón közel a brazil partokhoz megszemjázott és vizet kért udvariasan. Amikor Juan Carlos, a jelenlegi király tavaly a Kanári-szigetekre látogatott, akadt ilyen lanzarotei halászember. Hogy a király is emlékezett volna, arról nem szól a fáma.

Fesztivál után és előtt

Vladimir Spivakov, a zseniális orosz hegedűművész és a Moszkvai Virtuózok koncertjével véget ért a Kanári-szigeteken a harmadik nemzetközi zenei fesztivál. Sajnos - mondom és alább majd igyekszem bővebben kifejteni sajnálatom okát. Hála a sorsnak - teszem hozzá másfelől, hiszen egy hónapon keresztül éjjel-nappal követni kellett az eseményeket, mert nem lehetett nem követni, a koncertek után pedig nem lehetett hazamenni a varázslatos mediterrán éjszakában. És az élmények ilyen töménysége egy kissé fárasztó. Különösen ha figyelembe vesszük, hogy egy kis lélegzetvétel után kezdődik a huszadik operafesztivál, a fesztivál hagyományaihoz illően a legnagyobb nevekkel és ezzel egyidőben lesz a karnevál olyan harsány színekkel és hangokkal, hogy attól egy közép-európainak leginkább elszaladni volna kedve. Persze nem szalad el, majd alszik évek múlva valamikor. A karneváli csinnadratta ugyanis legalább olyan vonzó mint ijesztő.

Spivakov és a Moszkvai Virtuózok szereplése megbízható jelzés az egész fesztivál színvonaláról, a rendezők törekvéseiről, a rendezvény jövőjéről. Egy olyan program, amely a Londoni Szimfonikusok Claudio Abbado vezényelte koncertjével kezdődik és a Moszkvai Virtuózokkal végződik, nem engedi az amatőrízmusnak egy szikráját sem, nem lehet baráti alapon programba kerülni, nincsenek kicsinyes elkötelezettségek, a takarékoságról is inkább csak beszélnek a korszellemnek megfelelően, a politikai ellenzék elaltatására, mintsem komolyan vennék.

A fesztivál horribilis összegbe kerül, forintban olyan százmillióba. A rendezők alighanem úgy tették fel a kérdést, hogy vagy fesztivált rendezünk a világ turisztikai központjához méltót vagy takarékoskodunk. A kettőt egyszerre nem lehet. A költségek megnyirbálása minden demagógia dacára színvonalcsökkenéssel jár együtt. Bírálja is eleget a politikai ellenzék a fesztivál rendezőit, hangzatos szólammal igyekeznek szimpátiát kelteni. Az egyik politikai

párt szemében azonban a másik eleve gyanús, azaz amit mond, nem lehet igaz, mert csupán „szavazatokat gyűjt” a majdani választásokra. Az előbbieket követve Spanyolországban a politika erősebb közéletsszervező tényező mint hinnők. Le kell szögezni, hogy a fesztiválközönséget, a zenebarátokat egyes-egyedül a színvonal érdekli, jöjjön az az ellenzék sugallatára, az ellenzék ellenzékének a sugallatára vagy egyenesen a pokolból, mindegy. A költségekből és a kultúra egyedi sajátosságaiból, valamint az efféle rendezvények természetéből következik, hogy ez a fesztivál is ráfizetéses. A kultúra azonban forintálisan mindig is ráfizetéses lesz, ezért vonul most végig a merkantil szellemű világban egyfajta kultúrbarbarizmus. Igaz, a kultúraellenességet látványos intézkedésekkel lehet leplezni. Olyanokkal, amelyek valóban a kultúra javát szolgálják.

Mivel nem ismerem különösebben odahaza a maszekok világát, nem tudom, részesülnek-e adókedvezményben és ha igen, milyenben. Azt tudom, hogy Spanyolországban a gazdagoknak érdemes kulturális célokra, így egy fesztiválra is áldozni, mert adókedvezményt élveznek. Másfelől zene-, opera-baráti körök anyagilag is támogatják a kultúrát, mint odahaza a sportegyesületi baráti körök a futballt. Tapasztalatból mondhatom, Magyarországon soha nem fogják olyan őszintén, fanatikusan és áldozatkészen szeretni a labdarúgást, mint Spanyolországban (ez látszik is a magyar labdarúgás nívóján), ez azonban nem jelenti azt, hogy az adakozások csak Emilio Butragueño számláját gyarapítják, hanem adott esetben a socio, a baráti kör tag, esetleg ugyanaz, aki a futballra is áldoz, elősegíti egy világhírű karmester, zenekar, vagy szólista meghívását, esetünkben egy fesztivál nívójának a tartását.

A harmadik nemzetközi zenei fesztivál, mint mondtam, a Londoni Szimfonikusok koncertjével kezdődött, Claudio Abbado vezényelt. Ez volt egyben a legdrágább program, már ami a belépőjegyeket illeti. A legdrágább jegy olyan 1600 forintba került, a legolcsóbb 250-be. A jegyek ára tavaly óta nem emelkedett. A fesztivál két színhelyen zajlott. Las Palmasban a Perez Galdos Színházban és Santa Cruz de Tenerifén Tenerife szigetének központjában a Guimera Színházban. A londoniak Mahler IX. szimfóniáját adták átütő sikerrel. A zenekari koncertek sorában idén még a Stockholmi és a Londoni Filharmonikusok mutatkoztak be, ez utóbbiak nem azonosak a Londoni Szimfonikusokkal. A stockholmiakat Jurij Ahronovics, a londoniakat Christoph Eschenbach vezényelte. Fellépett Tenerife és Gran Canaria szigetének szimfonikus zenekara, a barcelonai Teatre Lliure kamarazenekara, az I Solisti Veneti Claudio Scimone a már említett Virtuósok de Moscu, azaz a Moszkvai Virtuósok Spivakov vezetésével.

A hangszeres szólisták között aligha kell bemutatni a lengyel származású mexikói Henryk Szeryng hegedűművészt, aki szólóestet adott Harald Ossberger zongorakíséretével Beethoven és Mozart-művekből, a stockholmi muzsikusokkal pedig Brahms D-dúr koncertjét játszotta a rá jellemző leheletfinom érzékenységgel. Spivakov a Moszkvai Virtuósokkal Vivaldi Négy évszak című művét keltette életre olyan szuggesztivitással, ami csak a legnagyobbaknak adatik meg. A spanyol közönség Vivaldi közkedvelt művét tavaly decemberben Félix Ayo-tól hallhatta, aki nem más mint az I Musicci di Roma szólistája. Az orosz művész karmesterként is igazolta hírnevét. Vivaldi Gloria című kórusművét vezényelte saját zenekara és a Las Palmas-i Coro Polifonico Universitario de La Laguna élén. A zongoristákat az idén a hangszer nagy felfedezettje, Ivo Pogorelich, aztán Hugh Tinney, Krystian Zimerman és az Eschenbach-tanítvány Tzimon Barto képviselte, mindegyikük más és más színnel gazdagítva a kínálatot.

Az énekes szólisták közül a világon a legjobbnak tartott spanyol tenoristák közül kettő szerepelt a fesztiválon: Alfredo Kraus és Jose Carreras. Kraus Las Palmas szülőtte. New York-i, londoni, madridi és párizsi fellépések között minden évben szakít időt a Kanári-szigetek fesztiváljára, sőt az operafesztiválon is énekel. Ezúttal Mozart, Massenet, Donizetti és Offenbach-operák áriáiból adott elő a mediterrán országokban tapasztalható egetverő

tombolás közepette. Spanyolország tenortehetségeiben olyan tőkével rendelkezik, hogy azt csak irigyelni lehet. A fiatal Jose Carreras máris meghódította a világot. A fesztiválon nehéz és egyáltalán nem hatásadászatra törekvő dalesttel lépett fel a legjobb erényeit felcsillantva. Placido Domingo, a harmadik spanyol nagyágyú egyelőre filmen jutott el Las Palmasba. (Nemrég egy műtétje után itt pihent.) A zenei fesztivállal egyidőben zajló operafilmei fesztiválján az Otello filmváltozatának címszerepét játszotta Katia Ricciarelli Desdemónájával az oldalán. Katia Ricciarelli a februárban kezdődő huszadik Las Palmas-i operafesztiválon Donizetti Lucrezia Borgia-jának a címszerepét énekli, Kraus pedig majd a Hoffmann meséinek címszerepét. Most néhány nap pihenő következik, de csak a publikum számára. A rendezők már a jövő évi negyedik nemzetközi zenei fesztivál programját készítik elő és amint szokás errefelé, rövidesen közzé is teszik.

Tető, egy tál étel és egy fórum

Koldusok jelentek meg a televízió képernyőjén Spanyolországban. A dologban nincs semmi rendkívüli, hiszen a koldus az utcaképhez tartozik és hát a nagyközönség nem a televízióból értesült a létezésükről. Hacsak az nem rendkívüli, hogy a kamera ezúttal nem a „szolgálati helyükön”, az utcasarkon kapta őket lencsevégre, nem is egy „önmegvalósító” riporter nemzetközi nagydíjas produkciójának a szó szerinti szenvedő alanyai voltak, hanem a marginalizációról szóló fórum szereplői.

A spanyol tévében rengeteg a riport, az interjú, az információ, a fórumműsor azonban kevés. Ennek a kevésnek az egyikében kaptak szót a hajléktalanok. Előre bocsátom, nem olyan módon, hogy a stúdióban elegáns, nyakkendő és persze okos és jóltáplált urak csevegtek választékos modorban a témáról, az érintettek pedig egy beágott riportban megszólalhattak, hanem úgy, hogy ők is a stúdióban ültek külön pultnál mint a szociológus, a politikus, előttük frissítő, a kezükben ceruza. Ha valaki azt gondolja, hogy nem tudtak megszólalni, az téved. Ha valaki azt hiszi, hogy percnként megszólalt egy síp, mert egyetlen dolgot mondtak, az is téved. Pontosan tudták, hol vannak, pontosan tudták, mi a teendőjük és bizony beszámoltak nyomorúságos életükről szenvedélyesen, elemző igénnyel, a társadalmi összefüggések igen meglepő ismeretében.

Magam is látom őket naponta az utcán és láttam őket januárban a madridi televízióban, amikor is a Kanári-szigeteken ismeretlen hidegben a spanyol főváros metróalagútjában kerestek menedéket. Köztük nem egy értelmes, szimpatikus benyomást keltő ember. A világban sok a gond, a fájdalom. Az Egyesült Nemzetek Szervezete mégis úgy látta, hogy az 1987-es esztendő a hajléktalanok évének nyilvánítja. A hajléktalanokénak, akik számára a két legfontosabb valami hiányzik: a tető és az étel. Az ételt még csak-csak be lehet szerezni a kulturált nyugat-európai országokban, vannak ingyenkonyhák, lehet kéregetni, a hajlék azonban majdhogynem megoldhatatlan. De még az ételről is annyit meg kell jegyezni, hogy sem minőségben, sem mennyiségben nem felel meg egy normális felnőtt emberi szervezet szükségleteinek. A kegyelemkenyér éppen arra elég, hogy az illető ne haljon éhen, viszonylag szilárdan tudjon ülni egy padon és kinyújthassa a karját azért a pár fillérért.

A nyomorfórum érintettjein is látszott az évszázados kialvatlanság, a rendszertelen higiénia, táplálkozás, csupán a szellemük tűnt frissnek. Nagyjából sejtem, miért. A koldus azon ritka emberfajta egyike, aki még beszélget. Mert nincs másra módja. Ül naphosszat, hónap- és évszám a padon a társaival, közösen elfogyasztanak egy szendvicset, megisznak egy-egy doboz bort - a dobozos vinkó a legolcsóbb - és társalognak. Ücsörögnek és társalognak. Mellettük rohan a világ, a nyugat-európai átlagember felbőgögteti az autóját, bekapcsolja a tévét, a

videóját és persze kikapcsolja a családot, a gépek közreműködésével kirekeszti magát az emberi érintkezésből. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy az átlagember irigyli a koldust, hiszen a koldus a világból rekesztődött ki. Megváltásban nem nagyon reménykedik, illúziókat nem táplál a jövő iránt, nem hozza őt lázba a legújabb autómárka, de még talán a foci sem, ami Spanyolországban elég feltűnő. A kéregető perspektívája a következő ebéd, az egy pohár bor, a jótékony napsütés és aki szerencsés és bírja erővel, annak egy autó lemosásáért járó sovány munkadíj.

Munka, munkadíj, munkanélküliség. Végül is oda lyukad ki a fórum. A munkanélküliség problémájával tisztában van minden résztvevő, köztük az érintettek is. A kérdést nem lehet demagóg módon értelmezni. Nem annyi hajléktalan van, amennyi munkanélküli. Az előbbieket száma Spanyolországban harmincezer, az utóbbiaké három millió. Az bizonyos, hogy minden hajléktalan munkanélküli. Sok munkanélküli viszont időszakosan az, munkanélküli segínyt kap, valamelyik családtagja, gyermeke, szülője, felesége, férje, testvére dolgozik, egyszóval remélhet valahonnan segítséget. A koldus nem remélhet sehonnan. Az az ember benyomása, hogy rokonai sincsenek. A koldusnak a másik koldus a rokona. A másik, aki átadja a cigarettát egy szippantásra, a borosüveget egy slukkra és az ébrenlét óráiban szól hozzá. A koldus sokat alszik. A gyengeségtől, az örök kialvatlanságtól, az időtlenség, a tétlenség unalmából. A koldus ráér, még a fórumra is, hiszen nem késik el sehonnan és nem marad le semmiről. Illetve csak a semmiről marad le.

Téli futball

Miközben más országokban tombol a tél és a szurkolók a meleg kályha mellett a labdarúgás betegségeiről szóló kriminológiai könyveket böngészgetik, Spanyolországban javában futballoznak. Könyvek persze itt is jelennek meg a futballról, de ezekben a könyvekben egyszerűen nem lehet érdekeset írni és olvasni, az érdekes ugyanis a pályákon történik és a történetek nyomában, vagy azt megelőzőleg - mindegyikre mondok majd példát - a napi sajtóban és a sportlapokban.

Már vagy a harmadik árleszállításkor akadt a kezembe az FC Barcelona és a spanyol válogatott egykori csillagának, a legendás Quininek a könyve Quiniről. Talán többen emlékeznek arra, hogy évekkel ezelőtt a játékost elrabolta az ETA nevű baszk terrorista szervezet magas váltságdíjat követelve érte. Ez a valóban nem mindennapi és igaz sztori látott nyomdafestéket. Quini azóta a Sporting de Gijón játékosa, még mindig felcsillantja régi erényeit, de már készülnek a búcsújátékára, amelyre barátja és a Barcelonában volt klubtársa, Diego Maradona is hivatalos. Maradona legutóbb a Real Madrid - Barcelona mérkőzés alkalmából járt Spanyolországban. Vendég volt a spanyol televízió sportmagazinjában, ahol Emilio Butragueño elmondta róla, hogy bámulja, Maradona viszont Butragueñot csodálja. Nem egy három esztendő múlva megjelenő könyvből kap választ a szurkoló, hogy hónapokkal ezelőtt megkörnyékezte-e őt a Real vagy fordítva, ott a stúdióban vallott azonnal. Természetesen megkérdezték a Real Madrid elnökét, Ramón Mendozát is, aki szintén vallott.

Az említett Ramón Mendoza Barcelonát a pincérek városának nevezte, mert ottjártakor egy vendéglőben véletlenül kimondta nevét, amiből a hallgatóság közben töltő, vagy a töltés közben hallgatózó pincér rögtön Schuster és a Real nászára következtetett, a hírt elmondta az újságíróknak, azok azonnal megírták. Paco Llorente, az Atletico Madrid csatára fél szemmel elnézett a Santiago Bernabeu felé, a lapok megírták, hogy a Realhoz készül. A saját klubjában már a következő mérkőzésen kifütyülték. Llorente úgy lehetne, de nem lehetne róla egy könyvben fejezetet írni, Schuster úgy van, ám nem lesz belőle könyvfejezet, mert semmi újat

nem tartalmazna, amit a történés pillanatában, vagy két pillanattal később a sajtó információs versenyben lévő számtalan megszállott munkatársa ízlésének, színének, tehetségének stb. megfelelően meg nem énekelt volna.

Itt van Javier Clemente, a barcelonai Español karizmatikus edzője az Athletic Bilbao egykori kitűnő játékosa majd sikeres edzője, aki rövid időre szó szerint munkanélkülivé vált. Az Athletic Bilbaoban edzőként meggyűlt a baja az egyik játékosal, Sarabiával. Clemente távozott. „Nemes bosszúja” nyomán az Español pillanatnyilag a bajnokság harmadik helyezettje, Clemente az ország legnépszerűbb edzője. Igaz, közben huszonötmillió pesetára beperelte a bilbaói rádió munkatársát, mert az a nyilvánosság előtt valami nőért való versenyfutásra hivatkozott a Sarabia - Clemente ügy kapcsán. Ebből sem lesz könyvfejezet. Az óév decemberében történt, hogy a Murcia edzője, Kubala mester „sporton kívüli okokból” hirtelen lemondott a tisztségéről. Rendkívül kellemetlen a bajnokság kellős közepén egy sereghajtónak mondható csapat számára. Egy hét alatt leszerződötték Dunai Antalt, aki jól ismeri a spanyol labdarúgást, kitűnően beszél spanyolul. Dunai a megérkezésekor számtalan interjút adott. Nem várhatta a sajtót fél évig, mikor majd jönnek az eredmények, összebarátkozik a klubbal, a játékosokkal. Mi lesz, ha nem jönnek az eredmények, ha nem ért szót a klubbal? A nyilatkozat nem magánügy. A labdarúgás nem a pár sportvezető és szakember belső ügye, amelybe a sajtó avatatlan prókátorként „mártja a tollát”.

Konfliktusok - a fentiekben már utaltam rá - Spanyolországban is vannak a labdarúgás és a sajtó között. A mindent elsöprő nyilvánosság azonban nem engedi meg, hogy a közvélemény ügyé dagasszon egy semmiséget és ebből messzemenő következtetéseket vonjanak le egyesek. Ennyit nem ér meg egy rossz vezető, egy gyenge szakember. Mit mondana a szurkoló, meg az újságíró, ha egy veszteséges klubban eltűrnék a hanyag munkát, miközben rangos művészek gyülekezete ad jótékonyági estet ugyanennek a klubnak a megmentésére, mint az történt éppen a Sporting de Gijón esetében? Mit szólna a baráti kör, amelynek a tagjai vagyokkal támogatják kedvenc egyesületüket? A pénzzel nem lehet játszani. És nem szabad titkolózni. Emlékszem, az első magyar idegenlégiós nem volt hajlandó megmondani a hazai sajtónak, mennyi a fizetése. Hangsúlyozom, a hazainak. Mert a külföldi sajtó biztos vagyok benne, hogy még a szerződés megkötése előtt megírta a dolgot. Nyugaton a sportmorál ezt az „otromba” egyenest és pénztárcában való turkálást követeli. Ha érdekelne a dolog és ha venném a fáradságot, megközelítő pontossággal megtudhatnám, mennyi pénze van egy-egy spanyol sztárnak, vagy éppen idegenlégiósoknak a bankszámláján. Csupán a sajtóban elszórtan megjelent híreket kellene összeszednem, ki mennyit kapott a kupákért, a vébé-szereplésekért, a barátságos meccsért, kit, mennyiért szerződtek stb.

Nemrég zajlott le a spanyol bajnokság nagy rangadója, a már említett Real Madrid - Barcelona derby visszavágója Barcelonában. A Real-játékosoknak a klub 320 ezer pezétát ajánlott fel fejenként győzelem esetére. Természetesen a sajtóból tudom. Az erősen formán kívül játszó madridiak erejéből annyira futotta, hogy szorosabbá tudták tenni a Barcelona győzelmét. Lineker három góljával a Barcelona győzött 3:2 arányban. A televízió egyenesben adta a találkozót. Az Estudio Estadio bő összeállításban foglalkozott vele. Külön fejezetben lassítva vágták össze és adták az ütközéseket, a kapusok remekléseit, a gólokat. Barcelonában a mérkőzés hőse, Gary Lineker volt a stúdióvendég, Madridban a Real csapatkapitánya, Camacho. Volt még egy vendége a körnek, hazai szurkoló aligha fogja elhinni: a játékvezető. Nem azért, hogy dicsérettel vegyék körül és átnyújtás neki az Éles Szem, a Tévedhetetlen Síp, a Makulátlan Döntnök és egyéb kitüntetések. Bő fél órában csak borsot törtek az orra alá. A komisz tévések rögzítették és összevágták valamennyi vitásnak ítélt megnyilvánulását, lett légyen az egyik vagy a másik fél az áldozat. Szegény bíró mosolyogva indokolt, cáfolt, nem akarta feltétlenül megvédeni minden döntését, hiszen azt erősítette volna, hogy mindenki

téved, csak ő tévedhetetlen és ez ostobaság. „Én úgy láttam”, „akkor, abban a pillanatban úgy láttam”.

Nem tréfálok, ha azt mondom, úgy láttam, ennek a csatának a játékvezető volt az egyik hőse. A játékvezető, aki a kérdezősködést nem minősítette felelősségrevonásnak, nem tiltotta meg neki semmilyen magasabb testület a nyilvános szereplést, ellenkező esetben a magasabb testület foghatná a kalapját, holott a hispán bírók hazai felfogás szerint jóval nagyobb védelmet érdemelnének mint minálunk, mert nem egyszer valóságos pokolban bírászkodnak.

Körülbelül két hónapja egy jövőbelátó azt jósolta, hogy a Real Madrid nyeri a spanyol bajnokságot, a Barcelona lesz a második, az Atletico Madrid a harmadik. A Real kiegyezne a jóslattal, a jelenleg első helyen álló Barcelona nyilván nem. Az Atletico Madrid nagy válságban van. Nem „azt beszélük” - hanem azt írják és mondják a hivatalos hírközlők. Pillanatnyilag három spanyol klub van talpon a kupákban, nem rossz a helyzet az Európa Bajnokságban. A kiesési zónában két „magyar” csapat is található, a Dunai vezette Murcia és a Kovács Ferenc vezette Union Deportiva Las Palmas. Otthonról kaptam a hírt, hogy a magyar televízió adta a Sporting de Gijón elleni Las Palmasi győzelem (2:1) góljait. A képnek van egy apró szépséghibája. A csapat előtte sorozatban négyszer kapott ki és most a veszélyzónában helyezkedik el. A kötelező optimizmus, bár megvan, kevés lesz a bennmaradáshoz. Az is kell, hogy a játékosok - ahogy a spanyol mondja - „a bőrüket a pályán hagyják”, vagyis teljes erőbedobással küzdjenek. Mindent összevetve, lehetséges, hogy a spanyol labdarúgásnak is megvannak a titkai, ezeket a titkokat azonban senki nem látta, senki nem hallotta, senki nem akarja őket könyvbe foglalni. Azaz gyaníthatóan mégsem léteznek. Viszont, ahogy mondtam, javában futballoznak.

Két cantautor

„Ne az auditóriumba menj, hanem az utcára” - biztatják a spanyol diákokat mostanában a plakátok és a diákok szót fogadnak. Madridtól Las Palmasig, Pamplonától Barcelonáig, Zaragozától Valenciáig egyaránt a gyülekezési kedvükről adnak tanúbizonyságot. A felnőtteket - feltehetően a hatóságokat leszámítva - szimpátiával tölti el a látvány, s ez arra utal, hogy sokakban élénken él Párizs és 1968 emléke. Az akkori spanyol ifjúság persze inkább csak gondolatban lehetett szolidáris francia társaival, ettől azonban az emlék egy árnyalattal nem haloványabb.

Az időzítés véletlen, hogy éppen a jelenlegi spanyol diáktüntetések idejére esett Gran Canaria szigetén Telde, Agüimes és Santa Lucia tanácsai által rendezett kulturális seregszemle, amelynek keretében két párizsi adott forró sikerű koncertet a Las Palmas-i stadionban: Paco Ibañez és Georges Moustaki. Aligha fog meglepődni bárki, hogy voltaképpen egyikük sem francia. Paco Ibañez, akit talán kevésbé ismer a magyar hallgatóság, de rendkívül népszerű Spanyolországban, Franciaországban és a dél-amerikai földrészen - Valenciából való a paella hazájából. Georges Moustaki, akit karizmatikus tisztelet övez nyugaton, amolyan világpolgár. Egyiptomban született, Görögországban nevelkedett, hosszú ideje Párizsban él Paco Ibañez-hez hasonlóan. Évek óta együtt járják a világot. Kísérőjük a háromtagú zenekar és egy bájos chilei énekesnő, Marta Contreras.

A spanyol nyelvhasználat cantautornak nevezi az Ibañezhez és Moustakihoz hasonló magánzókat, a magyarban valószínűleg a daltulajdonos fogalomnak felel meg, daltulajdonosnak, aki költők saját tehetségéből megzenésített verseit, vagy teljes egészében saját szerzeményt ad elő többnyire gitáron, vagy több hangszeren, mint például Moustaki. A cantautor a dalaival

általában politizál, akár bevallja, akár nem. Már úgy válogatja a megzenésítendő költőket, verseket, vagy az sem ritka, hogy valamilyen politikai irányzat, csoport önkényesen, megérzés alapján zenei szövivőül választja.

Georges Moustaki bevallása szerint nem foglalkozik a politikával, legalábbis a dalaiban nem. „Chilében lehet, hogy Pinochet is jegyet váltott a koncertre, engem nem érdekel”. És másnap szépen elhagyta a szilárd apolitikus platformot. Nem kétlem, hogy a spanyolországi diáktüntetések és a párizsi emlékek hatására.

Impozáns látvány a Kanári-szigeteken egy február elején este fél tízkor kezdődő szabadtéri koncert. Az ifjúság gyülekezési kedve nem merült ki az egésznapos demonstrációban, a rendőrséggel való csatározásban. Ahogy mondani szokás, mindenki ott volt, de még annál is többen. A többesres közönség soraiban a bekiabálásokból következően nem kevés a francia, valószínűleg turisták. A fiatalok igazolták, hogy nem csak rock-koncertek iránt érdeklődnek, akkor is veszik a fáradságot, na meg a belépőjegyet, amikor valaki szolidabb szóval és mélyebb gondolatokkal fordul hozzájuk.

Paco Ibañez Leon Felipe, Rafael Alberti, Federico Garcia Lorca megzenésített verseit, valamint saját szerzeményeit szólaltatta meg a spanyol cantautorokra jellemző virtuóz gitárkísérettel. Rekedtes, meleg hangja ezekben az izgalmas napokban talán még jobban hatott az amúgy is felajzott érzésekre. Az iróniától a drámáig, a drámától az érzelmes tónusig terjedő tartományban fejtette ki mondandóját a szabadságról, a szerelemről, az álmokról, a hazugságról, a barátságról, a halálról. Egyszóval nem akar modern lenni. „Ne váltogassátok a fényeket” - szólt a műszaknak előadás közben. „Inkább jóízlésűek legyünk, mint modernek”. A modern publikum tökéletesen egyetértett.

Moustaki már külső megjelenésével is cáfolja a szándékot, hogy egyedül legyen a világban hívek, „kisajátítási szándékok” mindenkori veszélye nélkül. Hosszú hófehér haja, fehér szakáll, szelíd tekintete - talpig fehérben lépett a pódiumra - hindu varázsló, próféta szerepére predestinálja, márpedig próféta nincsen hívek nélkül. A művész a varázslatos párizsi sanzonok világából, életének, utazásainak, barátságainak színhelyeiről észrevétlenül meg is érkezett a hatvannyolcas diáktüntetések himnikus fennköltségű dalaihoz, amelyeket a spanyol közönség valami rejtélyes megvilágosodás következtében becsületes szöveg és dallamismérettel tudott együtt énekelni. Mondom, ezek a napok a spanyol diákság számára rendkívüliek.

A vámpírok órája

Éjfél van. Süvölt a szél, a távolban kutyák ugatnak. Egy-egy bagoly is belehuhog az éjszakába. Nyikordul az ajtó és megszólal egy hang. „Éjfél van. Éjfél a Kanári-szigeteken. A vámpírok órája. Elérkezett Drakula órája”. Borzalmas sikoly. Nem az enyém, hanem valaki másé. Az egyik itteni rádióadó minden éjfélkor így köszönti hallgatóit. Drakula mostanában nem hagy nyugodni. Az áruház emeleti osztályán arra leszek figyelmes, hogy Drakula gróf sápadt, szőke hölgyel beszélget. Nézem a hölgy nyakát. Semmi jel, jókor érkeztem.

Különben nincs semmi baj. Jól vagyok. Drakula és az áldozata is. Lakoma helyett a számlák egyeztetéséről beszélgetnek, mivel az említett áruház eladói. Néhány lépéssel odébb farkas rakja a táskába a vásárolt holmit, malac köszöni meg a látogatásodat és az amerikai elnök mutatja meg, hol keresd Domenico Modugno lemezeit, Julio Iglesias és Björn Borg napszemüvegeit, Graham Greene interjúkötetét. Illett volna valahogy neked is felöltözni, mert karnevál van és karneválkor feltűnő normális utcai ruhában közlekedni, amikor indián törzsfőnöknek, falusi plébánosnak, Ali Baba és a negyven rablónak is álcázhatod magad. A

méteráru osztályon csábos hölgy mosolyog rád, de ne vedd komolyan, hiszen biztosan férfi. Látni a kezén és a lábán. Bohócok és travesztiták, ragadozó madarak és rokokó dámák, török bégek és japán szamurájok foglalkoznak a vevőkkel halálos komolyan. Nem kell félni senkitől, mert még udvariasabbak, mint máskor, pedig akkor is zavarba ejtenek szolgálatkészségükkel, nettségükkel, kivált ha máshoz, rosszabbhoz vagy szokva.

Az utcán egy mackó, egy cowboy és egy majom összekapaszkodva táncol és közben olyanokat kiált, énekel, hogy szeretlek karnevál stb. Otthonról hozott farsangi ismeretekkel nehéz fogalmat alkotni az itteni karneválról, amely nem a vendéglátóipar magánügye, hanem az autonóm kormány minisztereitől kezdve, a művészvilágon keresztül az utca emberéig mindenkié. Az áruházak külön karneváli osztályokat állítottak fel. Maszkok és ruhák ezreit lehet kapni, mellesleg nem olcsón. Kilóra adják a szövetet, a vásznat, a selymet, a csillogó flittert, az arcfestéket. Karneváli katalógusból választhatod ki a megfelelő jelmezt gyerekek, felnőttek egyaránt. A szigetlakóknak karneváli jelmezből is egész ruhatáruk van és magától értődően nem szeretnek mindig ugyanabba öltözni. Választják a szépségkirálynőket is nyakrafőre, szól az utcai muzsika nyaklő nélkül.

A Las Palmas-i polgármester első helyettese egész oldalas interjút adott - a karneválról. Megrendezik a filmszínházok éjszakáját, a velencei karnevált, amelynek a színhelye a régi városrész. Villanykörte füzérbe öltöztetik a pálmafákat, a város számos pontján elterelik a forgalmat, mindent alárendelnek a karneválnak. Ne felejtjük el, olyan országban vagyunk ahol a fiesta, azaz az ünnep különleges valami. A társas összejövetelek pillanatok alatt fiestává válnak, lett legyen futballmeccs, szilveszter, karácsony, sima vacsora. Azonnal előkerülnek a hangszerek, szól a dal, a munkáról, a gondokról beszélni tapintatlanság. Az ilyesmihez ott a munkahely, a bár reggeltől estig. Fogd a gitárt, énekelj el hazád dalait, hatalmas sikert aratsz. A Fiestán belül ezer fiesta létezik még. Mindegyikben dal, vidámság, nevetés, tánc, ételek és italok kíséretében. Nem hiányzik a tipikus „kanári” lakoma sem, amely egy tálból való lakomázást jelent utólagos megbánás nélkül. A nemzeti sajátosság mellett van egy másik szempont is, amely a helyi élet, szokások leírása alkalmával úton-útfélen előkerül: Afrika közelsége.

A playán nemzeti viseletbe öltözött szenegáliak karpereceket, ébenfából faragott elefántcsaládokat, lándzsás harcosokat árusítanak. Nem kell megijedni, ha ötezer pesetárról indul az ár. Némi vonakodás után ezerháromszáz lesz, csak elvidd. Ez a fajta alkudozás, árleszállítás nem jellemző a karnevál egészére. A lapok azt is közlik, mibe kerülnek az egyes rendezvények. A szervezők, úgy látszik, milliomosnak öltöztek, amit megtehet az utca embere is, ha ez segít rajta. Az egyes állatfajták pillanatnyilag kedveltebbek. Éjfélkor pedig jön Drakula gróf. Elérkezett a vámpírok órája.

Mert andaluzok vagyunk

Február közepén nyílt meg Madridban a Biblioteca Nacional Picasso termeiben a Thyssen-Bornemissza gyűjtemény modern mesterei című kiállítás. A tárlaton 114 mű látható a holland születésű Hans Heinrich Thyssen báró magángyűjteményéből, amelyet ma 1408 darabjával a világ legjelentősebbjének tartanak. Az arisztokrata, aki mellesleg spanyol nőt vett feleségül, apjától örökölte a szenvedélyt, majd annak halála után testvéreitől megvásárolta az örökölt képeket. Sok-sok millió dollárt költött festményekre, a befektetett összegnél azonban jóval többre rúg a felvásárolt művek értéke. A Párizsban, Londonban és Firenzében már bemutatott mostani madridi tárlat anyaga 84 millió dollárra rúg, az egész Thyssen-kollekció értéke pedig szinte felbecsülhetetlen.

A báró, aki elismeri, hogy hamis képeket is vásárolt már, több tucat híres festményt tart a fejében, amelyeket meg akar szerezni. Minden évben elhatározza, hogy felhagy a vásárlással, hiszen már sok képe van, ám mindig eláll a szándékától. Akár elhisszük neki, akár nem, azt mondta, hogy a művészet számára nem üzlet, hanem szórakozás, szenvedély. A modern mestereket felvonultató kiállítás az impresszionistáktól kezdve a szürrealizmuson, az expresszionizmuson, az orosz konstruktivizmuson keresztül a tizenkilencedik századi amerikai festészetig számos korszakot, irányzatot ölel fel, a legjelesebb képviselőikkel fémjelezve.

A spanyol szakmai és nem szakmai közvélemény érthetően külön is érzékeny a kollekció spanyol képeire. Ezek közül leginkább Pablo Picasso újbóli „hazatérésére”. A mozilátogatók emlékezhetnek még arra a bizonyos magyar filmre, amelynek a hősnője egyetlen álmot dédelgetett, hogy eljusson Madridba és szemtől szemben láthassa Picasso Guernica című festményét. Végül eljut Madridba, megcsodálja a Guernicát és rajta keresztül a nézőt is elragadja a csodálat. Spanyol filmen, spanyol szereplőkkel ugyanilyen hiteles lehetett volna az álom, és annak megvalósulása. Picasso spanyolországi „hazatérése”, túlzás nélkül állítható, mérföldkő a spanyol kultúra történetében, nyugodtan hozzátehetjük a spanyol társadalom történetében.

Biztosan akadnak, akik mind a mai napig úgy tudják, hogy Picasso francia művész volt, mert önkéntes száműzetésben hosszú időn keresztül Franciaországban élt. A spanyolok között nem akad ilyen. A véletlenek időnként meglepően egybeesnek. A madridi tárlattal egyidőben kerültek kezembe egy másik spanyolnak, a hazától szintén hosszú ideig távol élő Rafael Albertinek versei és prózai munkái az argentin Losada kiadó gondozásában. A kötet tartalmazza A látogatások Picassonál című emlékgyűjteményt is. A töredékek egyike félreérthetetlenül szól: „Picasso úgy birtokolja a francia nyelvet, mint én a kínait. Sokkal kevésbé szívta magába Párizst, mint őt a franciák...” Nem az oly jól ismert nemzeti elfogultság „hunnya itt be a szemét” a tények elől, hanem a tények tágítják a szemhatárt a hitelesség mértékéig. Alberti tudja, mit beszél. Ismeri Picasso festészetét és költészetét egyaránt.

Mit mond Picasso spanyolsága képeinek az attribútumai felől? „Azt mondja Picasso” - írja Alberti -: „Amikor kisfiú voltam, Carxancha - tudod jól, ki volt, nagy torreádor - gyakran jött hozzánk, apám barátja volt, sokszor ültetett a térdére...” Picasso is, Alberti is Andaluziából jött. „...mert andaluzok vagyunk” - jegyezte meg időnként szinte megszállottan. Picasso nem tért vissza többé Andaluziába, Alberti ritkán, rövid időre. Alberti szerint a szülőföld adta Picassonak a világosságot, pajkosságot, a nagyvonalúságot, a szenvedélyt, az önkényt, a tréfálkozó hajlamot. Az sem lehetett véletlen, hogy amikor franciák és más külföldiek voltak Picasso társaságában és megjelent egy spanyol, történetesen Alberti, a Mester szemrebbenés nélkül átváltott spanyolra, nem törődve külföldi vendégei csalódottságával, akik nem értettek egy szót sem.

Picasso és a költők szimpátiája kölcsönös volt. Max Jacob, Apollinaire, Pierre Reverdy, Jacques Prevert, Paul Eluard... Ilyen nevek kapcsolódtak életéhez és művészetéhez. - Picasso már a születése előtt festett. S fest most szüntelenül, ameddig él. Élete belépett a kilencvenes éveibe. Elmúlik a század, korunk átlép a harmadik évezredbe és Picasso palettájának hatalmas tengerén hajózik, ecsetjei, mint egy hajó árbocai, amelyik hajó nem köt ki sehol sem... Azóta a Mester, akit utolsó éveiben többet fotóztak, mint Brigitte Bardot-t és Sophia Lorent összesen együttvéve (Alberti) és aki kilencven évesen többet dolgozott, mint amikor huszonöt volt - meghalt. Hajója biztosan halad a tengeren. A világ a költőt is megismerhette benne. Barcelonában a Gustavo Gili kiadó jelentette meg először az El entierro del Conde de Orgaz (Orgaz gróf temetése) című kötetét - a Mester kérésére Alberti előszavával. „...Picasso a festő semmi- ben nem múlta felül Picassot, a poétát. Azonos magasság, azonos dolog” - írta a többi között.

Estefánia

Visszautasítana-e ön egy ajándékba kapott luxusnyaralót a Kanári-szigeteken? „Heti kérdés” így szól és még mielőtt megvárnám a kedves olvasó igenlő vagy nemleges válaszát, elárulom, tudok valakit, aki ezt megtette valójában. Igaz, ez a valaki egy hercegnő és az is igaz, hogy aztán „rábeszélésre” mégis elfogadta.

Stephanie, monacói hercegnőről van szó, vagy ahogy Spanyolországban mondják Estefániáról. Estefánia amellet, hogy hercegnő, hogy Franciaország legnépszerűbb embere és elsőszámú énekes, újságírói műfaj is. Ne lepődjön meg senki, ha a hazai műfajelméleti tankönyvekben nem szerepel. Szerény jóslatom szerint nem is fog szerepelni. A hercegnőt mint zurnalisztikai formulát a Paris Match című képeslap fedezte fel esztendőök kísérletezése árán. A dologban ludas a televízió is, amely szolidnak egyáltalán nem mondható erőszakkal nyelte el a filmszillagok legendáját és nyitott utat a napra szóló, múlandó népszerűségnek. Ludas a történelem, amennyiben igaz a Fülöp edinburghi hercegnek tulajdonított mondás: „Amilyen mértékben a királyok elveszítik a politikai hatalmat, oly mértékben kell hódítaniuk a szívek birodalmát”. A tétel kétszeresen találó miután a nyugati nyelvek - így a spanyol is - általában szívújságnak nevezik a sztárok, hercegnők, hercegek és egyéb nobilisok magánéletével foglalkozó sajtóterméket.

És a hercegek, a hercegnők hódítanak. Nagy-Britanniában, ahol minden ízlés talál magának herceget, egy-egy nemesi esküvő külsőségei felülmúlják a legmerészebb hollywoodi képzeletet és a Lady Di mértéket szab öltözködésben és alakban minden nőnek... Hódítanak Franciaországban, ahol Estefánia az elsőszámú és hódítanak Spanyolországban, ahol ugyanez az Estefánia rövid tartózkodás alatt elég nagy port kavart.

A monacói hercegnő tévéstábbal, vőlegénnyel, barátal érkezett Tenerife szigetére, hogy egzotikus környezetben rögzítse Live Your Life című dalának videoclipjét. Attól kezdve, hogy a madridi repülőtéren spanyol földre lépett, minden mozdulatáról értesült a nagyközönség. Megannyi „hercegnő” adta tudtul, mikor volt jókedve, mikor rossz, hol ebédelt, hol vacsorázott, hol vásárolt, mit mondott és mit nem, mikor haragudott meg a barátjára, hogy belázasodott, hogy meggyógyult, hogy diszkóban járt stb. A producer Tenerifén élő belga barátjának a meghívására érkeztek a Kanári szigetekre, az ő birtokán építették fel azt a luxusnyaralót, amelynek a kulcsát ünnepélyes keretek között kívánták átadni a hercegnőnek. Nem akarom felsorolni, ki volt hivatalos az aktusra, ezt a szigetek sajtójának megannyi „hercegnője” megtette.

A tenerifei kirándulás baljós előjelekkel indult. Rögtön a kezdetekor fel kellett függeszteni a forgatást, mert elbújt a nap, ami bizony a Kanári szigetekben is előfordul. A hercegnő jobb híján szállodája úszómedencéjében lubickolt monokiniben, ahogy errefelé dívik. A fotóriporterek is így kapták lencsevégre, a fotók meg is jelentek a bulvárlapok címlapján. Utána sorrendben az történt, hogy Estefánia egy tenerifei diszkóban nyilvánosság előtt összeszólkosított lovagjával, mert az megcsókolta és a fotóriporterek a gyengéd pillanatot ugyancsak megörökítették. Szegény vőlegény meg sem jelent, vagy talán meg sem jelenhetett Estefánia születésnapján, amelyet egy pub-ban tartottak a hajnali órákig. Aki járt már Spanyolországban, az tudja, hogy a pub a legbizarrabb éjszakai szórakozóhely. A kibékülés hamar ment, ellenben Estefániának megfájdult a torka és belázasodott. Orvosi segítséggel gyorsan meggyógyult, a kedélyállapotát azonban az egész megviselte. Ebben a helyzetben érte a legkeményebb megpróbáltatás. A Teide hegységben kétezer méteres magasságban két kanárió erdőőr megtiltotta a csoportnak a forgatást, mert nem volt engedély. „Szabál az szabál”, nem lehetett mit tenni. Az engedélyt aztán beszerezték, de Estefánia kijelentette, hogy minél előbb el akar utazni Párizsba, a felajánlott nyaralót pedig nem fogadja el.

Akik jól ismerik a „hercegnői” műfaj dramaturgiai szabályait, letették volna egy luxusnyaraló árát, hogy Estefánia megváltoztatja a szándékát. Nekik volt igazuk. A hercegkisasszony „rábeszélésre” megenyhült, teljesítette feladatát és nagylelkűen elfogadta az ajándékot. Végezetül megnyugtatta a nyilvánosságot, hogy barátságából jött Spanyolországba és nem a pénzért. A Kanári-szigetekért háromnapos marokkói programot és egymillió dollárt utasított el. Lehet számolgatni, mennyit kapott a spanyolországi programért, mit ér egy luxusnyaraló a szigeten - nagyon sokat - és akkor kiderül, mit ér a hercegnői áldozat.

Ajánlás: Ha a hazai tévé néző látja Stephanie, Estefánia, Stefánia Live Your Life című dalának videoclipjét, gondoljon arra, mit szenvedett szegény a Kanári-szigeteken. Különben azóta hazatért Párizsba, ahol viszont az a bánata, hogy sokat esik az eső. Nemsokára el is utazik Amerikába és fél évig ott folytatja énekesi pályafutását. Magyarul ott hódítja a szíveket az edinburghi herceg tanításai szerint, ahol tudja.

Naponta egy meccs, de jobb a kettő

„Elakadt” a Canarias című Las Palmas-i újság szava. Las Palmas! Las Palmas! Ezzel az egymás alá helyezett két tömör felkiáltással köszöntötte a lap első oldalán a sereghajtó Union Deportiva csapatát, amely létfontosságú mérkőzésen otthonában 3:0-ra verte a bajnoki címért küzdő világhírű FC Barcelonát. A bundázgatáson edzett hazai szurkoló feltehetően pontok leadására gondol, ezért rögtön megjegyzem, hogy ezen a meccsen kilencvenkilenc MLSZ-ellenőr nem fedezett volna fel egyetlen gyanús félmozdulatot. A két csapat ritkán látható hatalmas erőbedobással küzdött, a Barcelona a külföldre igyekvő Bernd Schuster nélkül, a Deportívából pedig sárga lapok miatt hiányzott két erősség.

Az amarillok, azaz a sárgák már az előző fordulóban felhívták magukra a figyelmet, amikor is Valenciában Alfredo di Stefano mester fiai ellen döntetlent értek el. A krónikák szerint megérdemelték volna a győzelmet akár nagyobb arányban is. Elismerőleg nyilatkozott teljesítményükről di Stefano is, név szerint kiemelve a gólszerző chilei „vendégmunkás” Contrerast. A valenciai meccs után a játékosok ötvenezer peseta prémiumot zsebelhettek be fejenként. Szóval ilyen előzmények után várhatták a jóval nehezebbnek ígérkező találkozót a Spanyolországban igen-igen népszerű Barca ellen. A mérkőzést megelőző sajtótájékoztatón a vendégek vezetői, élükön az angol Terry Venables trénerrel megkerülték a Schuster-témát és csak a pályára lépő játékosokról voltak hajlandók beszélni. Elismerve az Union Deportiva képességeit magától értődően győzelmet vártak. A Barca skót sztárja, Steve Archibald nehéznek ítélte a feladatot. Las Palmas álláspontját a következőkben lehetne összegezni: fantasztikus volna nyerni.

A kívánság teljesült: nyertek. Mégpedig egy olyan gyilkos iramú csatában, amely a játékvezetői hármast is alaposan próbára tette. Nem a durvaságok miatt, hanem mert rengeteget kellett rohagálniuk. A sárgák sikerében - és immáron nem először - komoly része volt a közönségnek. Amikor egyik-másik edző odahaza nem is ritkán szóvá teszi a mérkőzések gyér látogatottságát, a pályán a közönség magatartását, voltaképpen igaza van. Innen Spanyolországból feltétlenül úgy látszik. Az U.D. Las Palmas - FC Barcelona meccsen húszezer néző tombolt, szinte kiszorította ezt a valóban fantasztikus győzelmet a helyiekből. Ilyen csodálatos közönség előtt lehet veszíteni, ám hogy ne szakadjon meg a futballista az iramban, hogy ne az utolsó erejéig vegyen részt a küzdelemben, hogy ne próbáljon meg mindent, még a lehetetlent is, nos, ez elképzelhetetlen. Szívből kívánnék a mindenkori hazai bajnokcsapatnak akkora szurkolóereget és olyan szurkolói helytállást, mint amilyen itt a kiesőfélben lévő csapatokat kíséri. Nincs itt B-közép, meg D-közép, meg a csoda tudja, még milyen szektor. Az egész

stadion B-közép, a karszalagos rendező sem érzi úgy, hogy „viselkednie” kell, hanem lelkesen ugrál vagy mérgelődik, mikor minek érzi a szükségét. És emellett a feladatát is ellátja.

Azért foglalkozom ezzel hosszabban, mert tapasztalataim szerint a közönség szórakozni kíván, megkapni a pénzéért, ami „jár”. Jogos a kívánság, de - tisztesség ne essék szólván - „némák” előtt nehéz a tűzbe menni, legyintgető kibicek előtt, akik negyed órával a befejezés előtt elindulnak hazafelé, hogy elérjék az autóbust, vagy ki sem mennek, mert érik a káposzta a kertben, vagy azok előtt, akik a saját szórakoztatásukra botrányokozáson törnek a fejüket - szinte lehetetlen szívből játszani. Igaza van - mondtam fentebb -, a nézők közömbössége miatt méltatlankodó edzőnek, kivált ha külföldi, történetesen spanyol példát vesz alapul. De mégis igaz, mert a magyarok nem spanyolok... Másfelől a spanyolok nemcsak a futballban vesznek részt ilyen vehemenciával. Maradjunk azonban a futballnál.

Szellemesen és hűen jellemzi a spanyolok futball iránti rajongását Miguel Pérez Calderón A televízió közéről című könyvének a Mindennap futball című fejezetben: „Mindenki számára fontos” - írja. „A kőművesnek éppúgy mint a jegyzőnek, az analfabétának éppúgy mint az értelmiséginek és nemcsak akkor, amikor a Madrid, a Barcelona vagy a spanyol válogatott játszik, hanem akkor is, amikor Zaire küzd Ruanda Urundi ellen és talán senki nem tudja, hol van Zaire és Ruanda... Amikor a tévé meccset közvetít, az élet megbénul a városban... Az utcák elhagyatottakká válnak, mintha özönvíz esett volna, mintha hajnali öt óra lenne... A sebészek abbahagyják az operálást, a terroristák két órával elhalasztják a tervezett merényletet. Szünetel a szerelem, a gyűlölet, a bűn és a munka. Megtelnek a bárók (minden bárban egész nap megy a színes televízió), kiürülnek a mozik és a hivatalok. Kivételesen a férjek is hazatérnek köhécselve. Beindul az ország minden vevőkészüléke és legalább huszonöt millió spanyol mered a képernyőre szemrebbetés nélkül... A jelszó a következő: Minden napra egy meccs, de kettő jobb, mint az egy.”

Mivel a spanyol bajnokság javában tart és közeledik a világbajnokság, egyre erősebb a Mexikóra való hangolódás. A válogatott előkészületi mérkőzésen szinte lesöpörte Elchében a félelmetes hírű belgákat a pályáról. A találkozót - régi jó magyar szokás szerint - a televízióban néztem és a rádióban hallgattam. Amit a riporterek művelnek, az józan ésszel elképzelhetetlen. A jajgatástól a hahotázásig, a mikrofon csapkodásáig minden előfordul. A közvetítés gyorsasága a szuperszonikus repülőgépekéhez mérhető, amiben persze benne van a spanyol beszéd felfokozott alapgyorsasága is. Mikor a riporter egy hatalmasat ordít, hogy recseg a készülék és a „g” betűtől három perc is eltelik a szózáró „l”-ig, nem kell kirohanni a lakásból, nem ég a ház. Gól. Ennyi az egész. Viszont a közvetítést számtalanszor megszakítja a reklám. A spanyol tömegkommunikáció erős amerikai hatást mutat. A világbajnokságra való hangolódás jele például, hogy Las Palmas angol áruházában mexikói részleget rendeztek be. Az AS című sportlap a válogatott keret tizennégy játékosától kért véleményt a mexikói esélyekről. Többen, így például Eloy, Goicoechea meglepetést várnak Magyarországtól. Butragueño Argentínát, Uruguay-t és Brazíliát tartja a világbajnoki címre esélyesnek. Julio Alberto a spanyolok diadalában bízik. Esélyt kap még a véleményekben az NSZK, Olaszország, Mexikó, igen jól cseng Dánia neve. A Mundial játékos-sztárjai között Platini, Maradona, Zico, Scifo, Butragueño, Hugo Sanchez, Sócrates, Rummenigge neve hangzott el. A spanyol játékosok szerint a technika és a védekező játékmódor fog uralkodni Mexikóban.

A labdarúgás itteni berkeiben érdekes újság még, hogy a mostani szezon befejeztével az első osztály tizennyolc csapatának mintegy négyszáz játékosa közül százötvennek lejár a szerződése (a játékosállomány 37 százaléka), nézhet új klub után, ha akar. Az viszont már helybeli kuriózum, hogy a tizennyolc klub közül egyedül az Union Deportiva Las Palmas-nál nem jár le senkinek a szerződése.

Don Giovanni - Néstor terveit alapján

Mozart Don Giovanni című operájának a bemutatójával hármaskerek-évforduló jegyében kezdődött el az operafesztivál Las Palmasban, a Kanári-szigetek fővárosában. A három közül kettő konkrétan is a Don Giovannival kapcsolatos. Az első fesztivált 1967-ben rendezték, azaz pontosan húsz évvel ezelőtt. Húsz esztendő egy fesztivál életében nagy idő, különösen, hogy minden évben megrendezik. Az óhatatlan ismétléseket is számítva mintegy száz művet mutattak be a két évtized alatt az operairodalom gazdag kincstárát bőven kimerítve. Ugyanez mondható el egyébként a jelentős művészek és operaházak jelenlétéről is a fesztiválon. Tavaly például a világhírű Berliini Staatsoper volt a vendég három produkció, a Tannhäuser, a Varázsfuvola és a *Così fan tutte* erejéig, míg a Traviatát, valamint Gounod Romeo és Juliáját nívós vegyes nemzetközi szereposztásban mutatták be.

Visszatérve a jelenbe a Don Giovannihoz konkrétan fűződő két kerek-évforduló egyike, hogy Mozart e remekét kétszáz évvel ezelőtt mutatták be Prágában. A másik hivatkozás a sziget-csoport egészségesnek mondható patriotizmusát öregbíti. Száz éve Las Palmasban született a spanyol és az egyetemes képzőművészet kiemelkedő alakja, Néstor Martín Fernández de la Torre, röviden Néstor. A festő a többi között színpadi tervezőmunkát is végzett. A Don Giovanni díszleteinek és jelmezeinek terveit, amelyekkel most évfordulós penzumot teljesítve bemutatták a fesztiválon a művet, 1931-ben készítette Párizsban a Djaliljev balettjéből kivált híres orosz táncosnő Maria Kuznyecova számára. Kuznyecova operaénekes is volt, aki gazdaggá és híressé akarta tenni Néstor, mint amilyen a kor nagy színpadi tervezője, az orosz Leo Bakst volt. Végül a tervek használatlanul maradtak, mert a gazdasági világválság a kultúra fővárosát, Párizst is elérte. Nem mindennapi feladatra vállalkozott Roberto Carpio, amikor a Las Palmas-i Néstor Múzeumban hiányosan rendelkezésre álló tervek alapján életre segítette egy másik művész több mint öt évtizedes elképzeléseit.

Néstor jól ismerte a színpadi tervezés törvényszerűségeit, a hazáját, a spanyol népművészetet, valamint a tervezőmunka nemzetközi eredményeit. Bakst-tal alighanem személyesen is találkozott, amikor Djaliljev társulatával 1916-ban Madridban járt. A Don Giovanni harmadik képének díszleteivel az orosz művészek kívánták hódolni. Roberto Carpio számára nehezebb dolga volt, mint amikor évekkel ezelőtt Picasso terveit alapján a Háromszögletű kalap dekorációját készítette el a Spanyol Nemzeti Balett számára. A színház világában gyorsabban telik az idő mint gondolnánk. Nem egyszerű és nem is különösebb szokás félévszázados terveket korszerűsíteni, kortársítani, elővenni. Ötven esztendeje más volt a színházi ízlés, a színház iránti társadalmi igény. Így aztán az a helyzet adódott, hogy miközben Néstor képei a múzeumban a többi között a legjobb művek elévülhetetlen modernségével bővülnek el a látogatót, a Don Giovanni számára életre keltett tervek kissé elszakadva a jelentőtől, a rendezői felfogástól önálló, az időtényező tekintetében pedig stilárisan is múzeumi életet éltek.

Az operát Edgar Kelling állította színre. Az Orquesta Filarmonica de Gran Canaria-t Ernest Marzendorfer vezényelte. A címszerepet a görög Kostas Paskalis énekelte. Az est azonban egyértelműen és főleg a Laporello szerepét éneklő Enrico Fissore-é volt, aki nemcsak kitűnő basszus, hanem nagyszerű színész is, és a Donna Anna szerepét éneklő Anna Pussaré, valamint a Masettot éneklő Urban Malmbergé volt.

Lolita Pluma

Nem emlékszem pontosan, mikor láttam utoljára. Lehetett vagy egy hónapja. Törzshelyén a Ripochen és a Santa Catalina téren. Este volt vagy már éjszaka, nem tudom. A Kanári-szigetek fővárosában, Las Palmasban nem lehet tudni, mert éjfélkor éppúgy hömpölyög a

tömeg a város főbb helyein, mint este nyolc órákor. A helybeli azért nem alszik, mert helybeli, a turista azért nem, mert turista, a tengerész azért nem, mert tengerész és így lehetne sorolni a végtelenségig. A bárók dugig vendéggel, a teraszok úgyszintén, a tengerparti sétány beszélgető, szivarozó, muzsikáló és persze iszogató mozgójárda.

Eszébe ne jusson valakinek, aki erre téved, hogy öltözködésével, viselkedésével próbálja magára vonni a figyelmet. Nem fog sikerülni. Hetvenféle náció él a szigeteken, a turisták nációjával együtt legalább száz igyekszik felvenni azt a vonzó életritmust, amely legalább annyira afrikai, mint amennyire spanyol, legalább annyira dél-amerikai, mint amennyire európai és ázsiai. Fesd az arcodat zöldre, a hajadat lilára, a kutya sem fog észrevenni. Öltözz maharadzának, arab olajsejknék, amerikai jenkinek, londoni dandynek, tiroli tehénpásztor-nak, senki nem fog megbámulni, nem fog rád ujjal mutogatni. Nincs öltözködési, hajviseleti, kozmetikai illem. Pontosan az az illem, amilyen vagy. Ha hirtelen levágod a kabátod egyik ujját és csokornyakkendőt tűzöl a hátadra, pávatollat a hajadba, akkor az az illem. Ez a viseleti demokrácia egyszerre fedi el és árulja el a társadalmi különbségeket. Itt mindenki helybeli és idegen, mindenki vidéki és New York-i, mindenki művelt és gazdag vagy éppen az ellenkezője. Mikor azt mondom, hogy itt senkit nem bámulnak meg, egyvalaki jut eszembe, akit talán egy hónapja láttam utoljára törzshelyén a Ripochen és a Plaza Santa Catalinán és akit valóban utoljára láttam, mert most a napokban a grandiózus Kanári-szigeteki karnevál előestéjén kedvenc macskái és a téren tülekedő nagyvilág szomorúságára az égi szigetvilágba költözött. Lolita Plumáról, azaz Tollas Loliról van szó. Kissé félve fordítom magyarrá a nevét, mert esetleg felsejlik bennünk egy mutogatni való, összefüggéstelenül beszélő bolondnak a képe, akit a normális világ erkölcsi szerint kinevetni, megkiabálni, a még silányabb erkölcsök szerint megdobálni illik. Lolita Plumát nem nevték ki, nem kiabáltak rá és nem hajigálták. Ellenben könyvet írtak róla, dalra, költeményre ihlette a költőket és a muzikusokat, ecsetfogásra a festőművészeket. Minden valószínűség szerint utcát is elneveznek róla. A keresztelés indokául nem lehet majd felhozni különleges társadalmi érdemeket, a kereszties lovagok dicsőségét elhomályosító hőstetteket, mindössze azt, hogy ő volt - Lolita Pluma, akit Dolores Rivero Hernández szerint az egész világ ismert, már a világnak a Kanári-szigeteken élő-megforduló jelentős része.

Lolita Pluma nyolcvanhat esztendő korában halt meg. A lapok első oldalán közölték a tragikus hírt, cikkekben méltatva egyedülálló személyiségét, hangsúlyozva azt a veszteséget, amely ez alkalomból az éppen kezdődő karneváli eseményeket érte. Jellemzésére több szállóige közül is választhat az utókor. Íme az egyik: „Ő volt a történelem első hippije”. Vagy egy másik: „Ő volt a szegények védőszentje”. A bohémnek és az antihősnek az a típusa, aki mindig elbűvölte a tömegeket. A kollektív tudatalattiban annak az archetipikus ideálnak a kivételése, amely ideál nem tudunk és nem merünk lenni - mondta róla még életében Ricardo Lezcano a szigetvilág egy másik marginalizációs szakértője. Lolitát mindig mindenki megbámulta. A kollektív emlékezet alighanem Toulouse-Lautrec modellt látott benne, aki belefeledkezve szerepébe egy Atlanti óceán parti nagyváros vendéglői teraszán senkitől sem zavartatva vizsgálhatja tragédiás arcát az asztalra helyezett tükörben, hogy a vastagon felrakott festéket és pirosítót a festő kívánsága szerint még jobban elkenje, a hajába tűzött tarka tollat még mutatósabbra igazítsa. Hol arannyal bordázott színes tunikát viselt, hol átlátszó poroszkék estélyi ruhát, hol a svéd teniszbajnokok téli sportkollektívájában tisztelgett az esti-éjszakai órák közönsége előtt. A karnevál, ahol ő egykor pregón, azaz kikiáltó volt, most nélküle zajlik. Lolita Pluma, a történelem első hippije, vagy kinek ahogy tetszik, egy véget nem érő karnevál pregónja. A macskái és a Plaza Santa Catalinán tülekedő kozmopolita nagyvilág szomorúságára.

A szardínia elföldelése

Fájdalom, könnyek, feketeség... Gyászba borultak a Kanári-szigetek. Emberek ezrei sírnak, jajveszékelnak az utcákon, vigaszra szorul a vigasztaló, egy özvegyi fátyolt hárman tépnek. Van, aki a földön fetreng, aki a fejét veri a falba, aki az autóját fekete bakacsinba vonja. Mint mondani szokás, szem nem marad szárazon. A turista kezében megáll a kanál, az Atlanti óceán színén a hullámlovas és a gyalogos a pirosban. A tengerész fekete pompont visel a sapkáján, a rendőr fekete napszemüveget, fekete a bárokban a kávé és a cipőtisztító számszámján a cipőkrém, feketéz a csempész és mindenki, aki teheti, fekete a humor a lapokban, sőt a betű is... Mondanám, hogy nem történt semmi, csak a karnevál „halt meg” és a szokásoknak megfelelően temetik a szardíniát, a megtartóztatás jelképét. Ezzel azonban kegyelet-sértést követnék el. A karnevál ugyanis szent dolog.

Nem beszélek a levegőbe. A comparsák és a murgák nagy tengerparti felvonulásának napján munkaszüneti nap volt a szigeteken. A bankok egész karnevál alatt a szokásos két óra helyett fél egyig voltak nyitva. A szórakozóhelyek viszont reggelig. A karnevál heteiben ébren, szórakozva alszanak az emberek. Komolytalan a kérdés, hogyan lehet. Illetve van válasz: hogyan nem lehet! A mediterrán ember, aki amúgy is másként van a méltósággal, mint a hidegebb országok polgárai karneválkor még „lejjebb adja”, befesti az arcát, lila, zöld, kék parókat rak a fejére és vezérigazgató léte amigónak szólítja a mandulaárust. Karneválkor minden megvehető és minden eladó. Hajnali két órakor tíz- és tízezrek tolonganak a tengerparti sétányon. Megannyi nyúl, boszorkány, drakula, tündér, cica, pillangó, indián, pap, vadállat, közismert politikus és megszámlálhatatlan nő. A fiúk imádnak nőnek öltözni, ebből mindenki olyan következtetést von le, amilyent akar, a nők viszont még nőbnek mint máskor, fogy a festék, a csipke, a gyöngy, a csillámpor, a fényes, színes ruhaanyag. Valóságos karneváli ipar ontja a kellékeket és mivel az önfeledt százezreknek minden pénzt megér, meglehetősen drága a szerelés.

Szóljunk a zajról, a karneváli csinnadrattáról? Kérdezzük Benito Perez Galdóssal, hova lehet bújni a zürzavar, a ricsaj elől? Megmondom, sehova. Galdós több mint száz éve tette fel a kérdést Spanyolországról szóló szellemi útikalauzában és a madridi karnevállal kapcsolatban. Elámulna a kiváló író, aki mellel Las Palmas, a Kanári-szigetek fővárosának szülötte, mennyi zajcsináló ördögmasinát kreált a huszadik század és annak is az utóbbi két-három évtizede. Róla, a Misericordia, a Casandra, az El abuelo, az El caballero encantado és egyéb művek szerzőjéről a mi Tabi Lászlónk jut eszembe, akinek egy hőse csendben akart étkezni és ez számos kudarc után a Zeneakadémia büféjében sikerült neki, ahol végre nem volt zenebona. Nos, a spanyol zeneakadémia kapujára rég kifüggesztették a bolondokháza táblát, a növendékek és tanáraik a karneválra menekültek szambázni és muzsikálni. Átmenetileg felfüggesztették a süketnémák belső csendjét, a csendrendeletet általános zajrendelet váltotta fel és aki este tíz után nem énekelt teli torokból, azt megbírságolta a sztereórádióját bömböltető rendőr. Ha nem használod autód dudáját, ráddudálnak. Tudom, a fordítottja volna a helyes, mert karneválon kívül itt szabad használni a dudát és a rendeletet, mondanom sem kell, az autós szinte kötelezőnek érzi. Márpedig mit ér a karnevál, ha nem mindennek a fordítottját csinálod, mint amit szoktál.

A zajból nagyobb zaj lesz, abból még nagyobb, abból az orgia és legvégül, amikor már mindenki megsüketült, összeáll a karnevál. Hangosak az újságok. Az egyik lapban hirdetést tettek közzé a fővárosban működő kínai vendéglők, amely szerint merő rágalom, hogy patkányhúst tálalnának fel a vendégnek, akár friss, akár konzerv formájában. Hm. Valaki hatlábú kecskét kínál eladásra, ellenkező esetben levágja az állatot. A Malaga közelében lévő Mijas egykori polgármestere harminckét esztendei bujkálás után előjött a rejtekhelyéről. Republikánus lévén emigrálni sem akart a frankizmus alatt, valamint a megadáshoz sem volt kedve. Ezzel Mijas

végleg híressé vált. Először akkor volt az, amikor hónapokig ott élt Robert Redford, a kitűnő amerikai filmszínész. Szerintem Mijas még tartogat meglepetést. De térjünk vissza a fél-szigetről a szigetekre, ahol egy magyar labdarúgóedző komoly karneváli meglepetést okozott. Nem azzal, hogy borotvaélen táncoltatja csapatát a kiesés és a bentmaradás között. Ezt a szurkolótábor már megszokta. Nem is az a szenzáció, hogy a klub Bernd Schustert akarja megszerezni, hanem az, hogy karnevál hetében reggel fél kilenckor voltak edzések. A szigetekeken lehet meccset kezdeni este tizenegy órakor - volt már rá példa -, de reggel fél kilenckor edzeni az több mint lehetetlen. Egyesek szerint a karnevál temetése bizonyos labdarúgó-csapatok számára is jelképes.

Megnyugtatom az olvasót, nemcsak patkányhús nincs a kínai vendéglőkben, macska sincs. Valamikor volt. Nem a vendéglőkben. Eredendően, több mint száz éve még a macskát temették jelképesen a karneválon, egészen pontosan elégették, a szardíniát viszont elföldelték. Aztán a macska kisurrant a hátsó bejáraton, etnográfusok, karneváli szakértők sem tudják, hogyan, megmaradt a szardínia, „akit” a Kanári-szigeteken az óceánban úszó bárka fedélzetén elégetnek. Tízezrek vonulnak ki az eseményre, teljesen szertartásszerűen öltözködve, viselkedve. A könnyek és a gyász őszinteségében tapintatlanság kételkedni. A szardíniát végigviszik a város utcáin lobogó fáklyák között, az esemény este későn zajlik, utolsó mámoros pillantást vet rá a karneváli nép... A karneváli nép, amely a temetést követően még napokig karnevállal vigasztalódik. Szardíniával vagy anélkül, édes mindegy.

Karnevál sok minden nélkül nincs, ezek egyike a királynő. A televízióban hajnali háromig egyenesben közvetített fényes program keretében választották meg a királynőt. Hat óra hosszát tartott. Csokonai Vitéz Mihály megírhatott volna egy Dorottyát. Luis Cobos, a The Royal Philharmonic Orchestrával híressé vált kiváló karmester vezényelt, akit három éve a bulvárlapok spanyol férfiideálnak választottak. A karneváli királynő toalettjéről Homérosz eposzt írta, Marcel Proust regényfolyamot, Verlaine esetleg epigrammát. Normális esetben egy ilyen ruhát legfeljebb nyolc ereje teljében lévő hölgy volna képes egyszerre hordani. Képzeljük el, hogy a feladat karneválkor egyetlen törekeny, persze csinos, persze karcsú és így tovább nőre vár. A Santa Cruz de Tenerife-i királynő méteres magasságú és átmérőjű fejdíszre megbillent. A karneváli bizottság kétségbe esett, a királynő azonban láthatóan megkönnyebbült. Hiába, koronahordás tekintetében egyetlen hölgynek van gyakorlata Spanyolországban. A rossz nyelvek szerint ő nem vállalta a karneválon a királynői szerepet.

Pigeon Drop

Mit csinálhat néhány angol és amerikai, ha Amszterdamban összetalálkozik? Természetesen színházat. Ha kerülni akarjuk a bő lére eresztett krónikákat, röviden ennyiben foglalhatjuk össze a Pigeon Drop Comedy megalakulásának történetét. A társulat a színházi kolonializmusnak - José Maria Rodriguez Méndez katalán kritikus szóhasználata - a Kanári szigeteken megkerülhetetlen, de azt hiszem, inkább áldásos működése folytán jutott el Las Palmasba annyi más világhírű együtteshez hasonlóan. A szigeteken a hatalmas méretű nemzetközi turizmust, a vendégküldő országokban meglévő gazdag kínálatot figyelmen kívül hagyni a kultúrszervező tevékenység során nagy hiba lenne. Így aztán ha más hibát el is követnek a spanyolok, mert elkövetnek, az említettet nem.

A Pigeon Drop második estjéről akarok beszámolni, amelyet vendégeim kedvéért tekintettem meg és amelynek a kiírás szerint pontosan ugyanolyannak kellett volna lennie, mint az elsőnek, hiszen annak az ismétlése volt, de végül is összehasonlíthatatlanul más lett. Mégpedig több okból. Először is azért, mert élő ember két teljesen egyforma színházi estet nem

tud produkálni. Még a színészt gépként kezelő, az előadások időtartamát stopperórával mérő színházi „gépészmérnök” sem. Az pedig már közhely, hogy ugyanaz a néző ugyanazt az előadást két különböző alkalommal másnak látja. Ha ez így van, hogyan ismételné meg a produkcióját két napon a Pigeon Drop Comedy Company, amely a rögtönzés és a közönséggel való kapcsolatteremtés kettős veszélyét vállalva lép a deszkákra. Úgy, hogy ezt a két komoly kockázati tényezőt az előadás szerves részévé, továbbvivő dramaturgiai elemévé avatja.

Ma már tudjuk, hogy a világ kacagva sem szabadul meg számtalan bajától, a Pigeon Drop mégis a nevetés, a nevetetés terápiájában hisz inkább, e célnak veti alá a zenei kifejezés, a pantomim, az ősi komédia, a bohóctréfa eszközeit. E törekvésnek tanúja a néző a szadistamazochista zenei tréfában, amelynek a főhőse keringő ritmusára fűrészeli a nyakát, csavarja a fülét fogóval, égeti az ujjait gyertyalángnál. A robotember döbbenetesen utánozza a gépet a világ elgépiesedésének folyamatát demonstrálva. A tésztagyúró, „konyhai” számban a film-burleszk hőskorának legjobb pillanatai kelnek életre. „Ez a show most kulturáltabb, mint általában, tekintettel a Kanári-szigetek közönségének ízlésbeli fejlettségére” - közli a mindentvivő szóvivő angolosan tört spanyol nyelven. A fricskáért nem haragszik a néző. Rosszabbik önérzetét, amely talán nem is létezik, gondosan otthonyagya, most az ő szórakoztatásáról van szó és ez párszáz pezeta mellett megér néhány, mellesleg nem ok nélkül való és remélhetően nem is haszontalan tűszúrást.

Ez a közönséggel való kapcsolatteremtésnek még csupán a primer szintje, ahol - egyelőre cselekvésre provokálás nélkül - a néző lelkiismerete szólal meg gondosan elfüggönyözve a déliesen harsány tetszésnyilvánítással. A kialakult viselkedési hagyományok kitűnően működnek, pikát, öklöt az arénában és a futballmeccsen ránt a spanyol. A színház örömnep, fiesta. Az elméletben vesztére csiszoltabb spanyol hiába töri a fejét, hogy amit lát, színház-e vagy sem, innen van-e a színházon vagy sem. Amin így vagylagosan lehet töprenkedni, az már bizony színház még ha nem köépületben adják is, hanem az utcasarkon, még ha nem az ember keresztre feszítettéről szól is, hanem arról a szentségtörő dologról, hogy az ember is, a világ is nevetséges.

A kapcsolatteremtés szekundér szintjén a játékos - színész helyett igen alkalmas szó - lemegy a nézők közé, kezét fog egy nővel, megcsókol egy urat, nagy baj egyikből sem lesz. A féltékeny hölgyek és urak ezen az estén más elfoglaltságot találtak. Következett egy szám, a közönség „vezényléses huhogtatása” két szólamban. Előző nap kitűnően sikerült. A spanyolok mindenre kaphatók. A néma karmester-karvezető egyetlen intésére az „alacsony” tábor eltalálta az alacsony hangot, a „magas” tábor a magas hangot. A szám óriási sikert aratott. A második napon senki nem akart eltalálni semmit. A két tábor összecserélte a szerepet, indiszponált volt mindenki, végül a ragyogó karmester démoni haragjában beintette, hogy a három emeleti páholy közönsége köpjön lefelé, amit az gyermeki engedelmisséggel meg is tett. A hatás, az eredmény elképzelhető. A „leköpöttek” bosszúja azonban utolérte a művészi ötlet szerzőit. Világszerte ismert az a fordulat, amikor egy csinos nő kell a színpadra. A Pigeon Drop filmsztárt keresett hollywoodi forgatáshoz, aki a táblára írt szöveget rendezői utasításra torzított mikrofonba mondja. A második estén is sikerült csinos lányt találni, a spanyol közönség soraiban nem nehéz, ám ez a csinos lány - most már tudom, a csúnyák bosszújából - a legvalóságosabb süketnéma volt. Körülbelül két percig, amíg ki nem derült, az alany kiválasztása túlságosan tökéletesnek látszott. Utána azonban kínos volt minden pillanat. A Pigeon Drop a produkció dramaturgiai szabályait alárendelte az emberi illem művészetén kívüli szempontjainak - a süketnéma lányt nem lehet megsérteni -, végül már csak a zavarért lehetett elnézést kérni. Utána szinte természetes volt, hogy a mankós ember villanyfelkapcsolási kísérlete sem sikerült. A közönség soraiból hívott segítség arra volt jó, hogy a hirtelen

rántástól a villany nem kigyulladt, hanem dróttal együtt feltekeredett. A világítástechnika fordított mentési ötletével még úgy ahogy be lehetett fejezni a számot.

Vendégeimnek hiába mondtam, hogy a dolog valójában nem így van, csak így sikerült. Szentül meg voltak győződve, hogy a rögtönzésben minden jó. Ez a naiv, önbecsapódási hajlam igen elkel a mai színházi világban. Úgy működünk együtt a színpadon történetekkel, ahogy tudunk.

A nagy zabálás

Nem Marco Ferreri sok vihart látott filmjéről kívánok szólni, amelyet tudomásom szerint Magyarországon a szélesebb nyilvánosság előtt még nem mutattak be. Közvetlen aktualitása legfeljebb annyiban van, hogy a spanyol televízió mostanában sugározta még itt is későinek számító időpontban, éjjel fél egykor. Ferreri minimális filmes előélete után 1958-ban Olaszországból érkezett Spanyolországba és több film elkészítése után tért vissza hazájába. Pályája kezdeti időszakában a maró társadalomkritika, a fekete humor és a naturalizmus keveréke volt rá jellemző. Az 1973-ban forgatott Nagy zabálás is ezeket a hatásokat örzi. A filmben négy középkorú férfi, egy bíró, egy pilóta, egy tévés és egy híres szakács a kollektív öngyilkosság különös módját választja. Egyikük házába bezárkózva halálra eszik magukat. A néző első kritikája, hogy elmegy az étvágya három napra. Ferrerinek persze nem ez volt a célja, a kritika azonban erről az oldalról támadott.

A rendező azóta „megszelídült”, azt mondják, a szép Ornella Muti hatására, aki több filmjének is főszereplője volt. Az Alberto Moravia ex-felesége által írt alkotások vesztettek az erejükből. Ferrerit így is a nagy olasz mozi kevés számú túlélőjének tartják.

A nagy zabálás azt mutatja meg, hogyan lehet enni társadalomkritikából. Egyik-másik spanyol vendéglő az éhségből és a kivagyiságból „elkövetett” evésre csábít. Ezek a „hatszáz pezetas” éttermek, bár néha leengedték az árat ötszázhetvenötre. A dolog lényege a következő. A ki-egyensúlyozott vendég egészséges gyomorral és normális éhségérzettel, na meg egy adag kíváncsisággal átlépi a vendéglő küszöbét délben. Fog egy tányért, vagy ötöt egyszerre és mint egy jó önkiszolgáló helyen a roskadásig megrakott svédasztalról minden elképzelhető és elképzelhetetlen gyomornehézéket a tányérrája pakol. Spanyolországról lévén szó, mondjuk valamit északról, a mártások gasztronómiai övezetéből, valamint a halak vidékéről Katalóniából, négy-öt szelet sültet Andaluziából és a Kanári-szigetektől, rizsételt a levantei partvidékről, pacalt Kasztília környékéről, levest, édességet, gyümölcsöt meg akárhonnán.

Eddig ugyanolyan svédasztal, mint a világ más tájain, csakhogy ezekben az éttermekben a vendég nem annyit fizet, amennyit fogyaszt, mert akkor az esetek többségében fizetési nehézségei támadnának, hanem hatszáz pezetasát. A tányérok megpúpozhatják tízszer, akár húszszor is, ha még ki nem pukkad, a feltétel az, hogy nem hívhat harminc tagú asztaltársaságot segíteni, nem viheti haza az ételt, valamint az italt úgy kell rendelni és abból annyit fizet, amennyit fogyaszt. Nem kell megijedni, így is lényegesen jobban jár, mintha mindent az értékén felszámítanának neki. Az már a saját érdekében ajánlatos mindenkinek, annyi pénzt vigyen, hogy még a taxira is fussa, mert öt-hat óra nagy zabálás után éppen a taxiig tud elvándorolni. Hazaviteti magát, otthon ledől az ágyra és az első világos pillanatában megfogadja, hogy ezeket a helyeket a jövőben messziről elkerüli.

Az ember azt gondolná, hogy a szóban forgó éttermek rendkívül népszerűek, alig állják a vendégsereg rohamát. A valóságban nem így van. Éppen ezeknek a helyeknek a „fogdmegjei” osztogatják az utcán szünet nélkül hívó kártyáikat: gyere és egyél, legalább azt a hatszáz

pezetát hagyj ott és természetesen italra azt a kétszer annyit. Egy pohár sör kíséretében nem lehetséges négy-öt kiló ételt elfogyasztani, amennyit a régi „magyari urak” szoktak volt felenni együltő helyükben.

A nagy zabálás, akár Marco Ferreri filmjében éppen az evéstől veszi el az étvágyat és ennyiben egyáltalán nem kitűnő reklámja az étkezésnek. Akkor már jobb reklám azoknak a vendéglőknek a nagy száma, amelyekben a camarero fogpiszkálóra szúrt egyetlen falattal igyekszik evésre csábítani a kávéja mellett makacsul kitartó vendéget és közben arról panaszkodik neki, hogy nincs jövedelem, mert nem eszik a kedves vendég. Nos, a kedves vendég eszik, lehet, hogy éppen paellája, gazpachója és frangolloja után hallgatja a vendéglátás történetével egyidős sirámokat... Eszik, csak otthon, mert a hatszáz pezetas étterem korában is otthon olcsóbb a táplálkozás. Igaz, ami igaz, Marco Ferreri filmje nem kedvezett másnap és harmadnap az étterem forgalmának. Ellenőrizetlen információ szerint egy vendéglős egy hordó malagai muskotályba fojtotta magát, ebből azonban inkább a fordítottját olvashatjuk ki: így próbált híveket szerezni a malagai muskotálynak. Hiába, valamit valamiért.

Lucrezia Borgia

Katia Ricciarelli visszatérő vendégművész a Las Palmas-i operafesztiválon, akár a többi híresség. Igaz, tavaly végül is nem ő énekelte a Traviatában Violetta szerepét, mert hirtelen megbetegedett. Ilyenkor a közönség egyre gondol. A szervezők bedobnak egy nagy nevet, a néző ráharap, aztán „kifizetik” egy kisebbel. Nos, a legnagyobbak nem engedik meg, hogy csaléteknek használják őket, másfelől a Kanári-szigetek vonzása, a huszadik évfordulójához érkezett fesztivál rangja és nem utolsósorban a szép gázsí lehetővé teszik, hogy a legjobbakat szerezzék meg, kényszerhelyzetben pedig - a legjobbak is megbetegszenek időnként - kitűnő helyetteseket találnak. Persze az is igaz, hogy éppen a legjobbak - nyilván mert legjobbak - nehezen helyettesíthetők.

A spanyolokban idén is működött a negatív ösztön, amely különben nem véletlenül alakul ki. Amint közeledett Donizetti Lucrezia Borgia című operájának a bemutatója, elterjedt a hír, hogy Ricciarelli ezúttal is lemondta a szereplést. A sajtó megcáfolta a hírt. A művésznő meg is érkezett annak rendje és módja szerint, megjelentek az első riportok és kiderült, hogy majdnem elmaradt az utazás. Napokkal előbb ugyanis még egy római klinikán pihent, ahol a leendő anyaságával kapcsolatban tartották orvosi megfigyelés alatt. Olykor igen érdekes az élet és a művészet találkozása. Lucrezia Borgia alakjában is éppen az anyaság a domináló tényező, az anyaság, mint az erkölcsi torzulás tisztítótüze. A szintén Victor Hugo mű által inspirált Rigoletto, a fesztivál utolsó darabja viszont az apaság és a fizikai deformáció kettősségére irányítja a figyelmet.

Az anyaság fennkölt eszméjének nem kisebb ellenféllel kell megküzdenie a Lucrezia Borgia-ban, mint a történelmi tényektől, az előítéletektől és a számos művészi feldolgozástól támogatott „rossz asszony” lidércével, Lucrezia a hírhedt Borgiák hírhedt képviselője, a korrupit itáliai reneszánsz világ perversált típusa. Intrika, gyilkosságok, vérfertőzés - ezek azok a vádak, amelyek a Borgia-család, így a Lucrezia elleni gyűlöletet is táplálták. A történelmi kutatások árnyalták a képet és ma Lucreziáról, mint az apja és hírhedt, kalandor testvére, Cesare Borgia, a machiavellista politika intelligens eszközéről beszélnek. A történelmi rögeszme azonban csökönyös. Lucrezia Borgia nevének hallatán elsősorban nem az anyaság jut az eszünkbe, hanem mindaz a rossz, amit a valódi anyaság feladatára készülő nagyszerű szopránénekesnő, Katia Ricciarelli is cáfolni remélt a szerepformálás során.

Ricciarelli, aki nyolcesztendőskorában kezdett énekelni, Karajan-rajongó és a világ jelentős operaszínpadjainak ünnepelelt hőse New Yorktól Milánóig - a monumentális német operával szemben előnyben részesíti az emberi értékeket, érzelmeiket exponáló kisebb formátumú francia, olasz operát. Donizetti művében, zenéjében ő is, a néző is megtalálhatta azt, amit szeret. Az esten erejének és gazdag művészi eszköztárának birtokában lévő Katia Ricciarellit lehetett hallani, mintha nem is egy hajszálon múlt volna a fellépése. Sallangmentes, egyszerű éneklése, drámai alakítása nagy mértékben hozzájárult, hogy a néző nem történelmi lecke, hanem érvényes, emberi dráma részese lehetett. Méltó partnerei voltak: Marta Senn, Vinson Cole, Boris Martinovich. A rendezés az invenciózus Emilio Sagi munkája. A Donizetti muzsikáját megszólaltató Orquesta Filarmonica de Gran Canaria-t a japán Yoshinori Kikuchi vezényelte.

Kraus meséi

Lehet, hogy a kivétel csak erősíti a szabályt, de talán az is igaz, hogy nincsen szabály kivétel nélkül. Alfredo Kraus, a világ három vagy négy legjobb tenoristájának egyike nem akármilyen szabály alól kivétel. Végeérhetetlen azoknak a listája, akik nem lehettek próféták a saját pátriájukban. Kraus, azon kívül, hogy ünnepelelt főhős a világ valamennyi jelentős operaszínpadán, különösen elismert és ünnepelelt szülőföldjén, a Kanári-szigetek fővárosában - Las Palmasban. Szereplése - szerencsére - elmaradhatatlan az évenkénti zenei és operafesztiválon, ahol még a délvidéki temperamentumhoz mérten is meglepő diadalban van része. Félórás vastaps, külön erre az alkalomra készített felirat és tengernyi virág fogadja. Nyaralót nem óhajtott a világ más pontján, pedig megtehetette volna, hanem a szigetcsoport egyik gyöngyszemén, Lanzarotén Puerto del Carmenben.

A viharos szeretetet elsősorban a művészetével tudja meghálálni, de úgy is, hogy nem közömbös szülőföldje sorsa iránt. A jelentős személyisége, a világhírű művész felelősségével szól a közügyekhez, amikor szükségét érzi, mert nem téved, amikor azt hiszi, hogy többet tehet mint az átlagember. Nemrég Lanzarote környezetvédelmével kapcsolatban gyakorolt kemény bírálatot, de letette a voksát a Las Palmasban épülő auditorium ügyében is, más alkalommal pedig az iskolai énekoktatás fejlesztését sürgette, ami különösen akut kérdés Spanyolországban, mert sok a kitűnő hang, ennél fogva sok is kallódhat el. Ám sem ő, sem a közönség nem felejtí, hogy elsősorban tenorista. A színpadon és a színpadon kívül egyaránt. A közelmúltban kijelentette, hogy egy terroristának - nyilván a legjobbakra gondolt - jóval nagyobb gázsit kellene kapnia, mint amennyit ma világszerte adnak. Az olvasó valószínűleg arra gondol, hogy egy gazdag ember elégedetlen és még többet követel. Nem erről van szó, hanem arról, amiről Kraus beszél: hogy a színház világát, így az operát is ellepte a technikai szakemberek sokasága, ettől a költség feltétlenül több, a színvonal nem feltétlenül.

A nagy művész nem úgy reagál a problémákra, hogy csökkentí az odaadást, ellenkezőleg, növeli azt. Alfredo Kraus a tavalyi operafesztiválon Gounod Romeo és Julia című operájában Romeo szerepét énekelte, amelyet nemrég a New York-i Metropolitan közönsége is hallhatott tőle. Az idei, huszadik fesztiválon Offenbach Hoffmann meséi című operájában a szertelen szerelmű és mesélő kedvű poéta, Hoffmann szerepét alakította. A fesztivált megelőző zenei fesztiválon nagyszerű áriaestet adott Gran Canaria Szimfonikus Zenekarának kíséretében, a többi között ízelítőt nyújtott a Hoffmann meséiből is.

Az áriaestet fontos egy operaénekes pályáján, nem utolsósorban a közönséggel való találkozás újabb lehetősége, az igazi azonban az opera, az operaszínpad. Kraust a francia és az olasz opera műfajában a világ legjobbjának tartják. Sokak szerint ő az utolsó belcanto. Ötvenkilenc

esztendő. Gazdag, hosszú pályafutásához képest viszonylag kevés lemezfelvételt készített, de személyes megjelenésével ébren tartja az iránta való érdeklődést. Talán nem mindenki tette volna meg, amit ő a közelmúltban, hogy egyetlen ária, a közismert Donna e mobile elének-léséért az olasz kulturális minisztérium felkérésére kedvenc Velencéjébe utazott. Velencébe, ahol első komoly sikerét aratta három évtizeddel ezelőtt, Velencébe, ahol klimatikus veszélyek miatt az énekes nem élhet, de ahol csodálatos felébredni és színpadra lépni. Hálás mindenért, amit kapott a pályától. Nem énekes dinasztia tagja, ő sem képezi dinasztia alapját, bár gyermekei közül az egyik énekes lett. Patricia azonban a könnyű műfajt választotta. Spanyolországot ő képviselte a könnyűzenei Eurovíziós fesztiválon. A spanyol közönségnek édesapja mutatta be a televízió széles nyilvánossága előtt. A gesztus arra utal, hogy „nem zavarja” az, amit a spanyolok mondanak: Patricia, a nagy Kraus lánya.

A nagy parádé

Ha igaz az elv, hogy hosszú életű lesz az, akinek a haláláról beszélnek, Hollywoodnak nem kell félnie. Miközben azok, akik bizonyos időközönként agóniáját, tömegcsődjét hirdetik a természet rendje szerint jobblétre szenderülnek. Hollywood él. A gazdasági mutatók, a bukott filmek, rendezők, sztárok, a különféle dekonjunktúrák, esztétikai engedmények, a másfajta szemlélet dacára, a kultúrbarbarizmus észlelhető jelenléte dacára, vagy éppen azért. Másfelől vitathatatlanul szimpatikusabb az élők életéről szólni, mint az „élvehalasztás” ördögi műveletére, madárjósásra vállalkozni, amely mellesleg nem is művészhez illő. Erről legutóbb egy nagy művész tett tanúbizonyságot kitűnő színházi produkcióval. A művész: Lindsay Kemp, a mű pedig a Lindsay Kemp Company legújabb darabja: A The Big Parade, azaz A nagy parádé.

A társulat visszatérő vendég Las Palmasban, a Kanári-szigetek fővárosában. Legutóbb a Flowers (Virágok) című színházi estet látta a közönség a Perez Galdós Színházban. Az akkori bemutató alaposan felfokozta az érdeklődést. A nagy parádé pár előadása zsúfolásig telt házak előtt futott és kirobbanó sikert aratott főként az újra leginkább fogékony spanyol ifjúság körében. Kemp - Shakespeare-drámák híres komédiásának leszármazottja - rajzot és festészetet tanult a Bradford College of Arts-ban és táncot a Ballet Rambert-ben. Pantomimban a mestere Marcel Marceau. Az elmondottak értelmében természetes, hogy egyszemélyben színész, táncos, tanár, koreográfus, festő, scenográfus, a társulatának pedig igazgatója és rendezője. Előítéletek nélküli művészi magatartása, sokrétű tehetsége, érdeklődése a rockzenétől a balettig, a filmtől az operáig ível. Útja során a legkiválóbbakkal dolgozott együtt. Tisztelői közt tudhatjuk David Bowie-t, Mick Jaggert, John Cassavetes-t, Andy Warhol-t, Nurejevet, John Cage-t, Sir John Gielgud-ot.

A Lindsay Kemp Company 1962-ben jött létre. Ismertebb produkcióik, amelyekkel az egész világot bejárták: a Woyzeck, A szüzek, A legendák, Virágok, a Salomé, gyerekek számára a Mr. Punch. Júniusban mutatják be az első stuttgarti Shakespeare-fesztiválon a Szentivánéji álom sajátos változatát. Újabban spanyol vonatkozású művön dolgoznak, amely Garcia Lorca életéről szól. Ha megjegyzem, hogy a Las Palmasban előadott hollywoodi darab, A nagy parádé a némafilmek világát kelti életre és magától értődően hangra, mindenki telitalálatnak fogja tartani. Az ötlet valóban telitalálat és az a megvalósítása. Lindsay Kemp filmforgatás színpadra alkalmazott keretében, azonosítható némafilmbetétek, hősök, hollywoodi archetípusok segítségével mesél a művész küzdelmes életéről. Arról az életről, amely Amerikán innen és Amerikán túl valóság és fikció örökös váltakozása jegyében zajlik, pályáíve pedig a

legnagyobb sikertől a keserű csalódásig, a meghasonlásig húzódik számos állomáson, árnyalaton keresztül.

A némafilmek világát persze nem lehet ma kellő irónia nélkül szemlélni, de ezt az iróniát követeli Lindsay Kemptől a művész önvizsgálata is, mert mondani sem kell, a szócsöves rendezőt alakító Kemp egyben a saját világát, életét is rendezi. Az eltúlzott gesztusok, a nagy emóciók egy tapasztalatokban gazdag életből táplálkoznak. Kemp számára színház mindaz, amit tanult, mindaz, amit koncepciója megvalósításakor hasznosíthat: az a klasszikus tánc, Shakespeare, a cirkusz, a pantomim, a kabuki, a rock, a mozi, az opera, a festészet, a kabaré, a korál és tovább. Az eszközök sokaságát a tehetség, a hallatlan művészi érzékenység olvasztja egységes produkcióvá. Az eredményre a szuggesztivitás jellemző elsősorban. Kemp olyan sztárválogatást produkált, hogy a néző más sem akar lenni mint rendező, aki önmagukat kellettő nők között válogat. Olyan csatajelenetet, kisebb háborút a szemünk láttára, hogy a legszívesebben kiszaladnánk a színházból. Nem szaladunk ki, mert ez a háború a művész, az ember túlélését hirdető szertartás. Kemp nem beszél Hollywood haláláról, mert örökéletű akar lenni, örökéletű a pillanat művészete által, ami csak a legkiválóbbaknak sikerül. A többi között neki.

Nem a gólya...

A Kanári-szigetek regionális tévéadásában huszonnégy szál virágból álló csokrot nyújtottak át egy asszonynak. Pontosan huszonnégy gyereket hozott a világra. Még viszonylag fiatal, csinos és természetesen nem bánta meg. A férj helyeslőleg bólogat. A tévénezők véleményét nem ismerem, illetve közvetve igen. A spanyol sajtó a népesség rohamos csökkenése miatt már megkondította a vészharangot. „Adiós, gólya, adiós”: „A spanyol népszaporulat már európai, - öngyilkosság”, „Csökken a népszaporulat” stb. Ilyen és ehhez hasonló címek látnak napvilágot és nem hiányoznak az összehasonlító számadatok, az érvek, a hivatkozások, a megrovások.

Az utóbbi tíz évben a népszaporulat 2,8 százalékról 1,7 százalékra csökkent. Ha a csökkenés tartja ezt az ütemet, óhatatlanul bekövetkezik a lakosság lélekszámának apadása. 1940-ben Spanyolországnak 26 millió lakosa volt. Azóta egyharmadával nőtt a lélekszám - jelenleg 38 millió -, az ezredfordulóig, tehát a hátralévő tizenöt év alatt mindössze a negyven milliót éri el. A visszaesés 1975-ben kezdődött és 1977-től mutatkozik markánsan. Ma már sokan a nullnövekedéstől félnek, vagyis attól, hogy minden elhalálozott spanyol helyére mindössze egy születik. Egy háború, egy járvány, vagy egy földrengés a fizikai megsemmisülést jelentheti - hangzik a legsötétebb jóslat. Mellesleg a csökkenés egész Nyugat-Európára jellemző. Nagy-Britanniában és Franciaországban 1,9 százalékos a népszaporulat, Olaszországban, Ausztriában, Belgiumban, Hollandiában és Svédországban 1,6, Dániában és Svájcban 1,5, az NSZK-ban 1,4. Mindössze Írországban és Cipruson éri el a 2,1 százalékot. 1925-ben Európa adta a világ lakosságának 17 százalékát, 2000-ig az arány 8 százalékra csökken. Az érintett országok közül Franciaországban 1960 óta gyakorlatilag csak a természetes veszteség pótlása valósul meg. Alfred Sauvy demográfus szerint Franciaország már a második világháborút is fiúk hiánya miatt veszítette el.

A csökkenő születési hányad a népesség előregedéséhez vezet. Ezt a tendenciát Spanyolországban erősíti a csökkenő halálozási arány is. A hetvenes évek végén minden ezer lakosra 7,7 halálozás esett évente, a legalacsonyabb Európában és az Egyesült Államokhoz viszonyítva. 1975-ben minden száz spanyol közül tíz volt öreg, 1991-ben már 13,3 lesz ez a szám, 2001-ben 15,4. Ha 1975-ig a családok támogatása, a gazdasági fejlődés, az erkölcsi és vallási

értékek, érzések fokozott jelenléte jótékonyan hatott a növekedésre - mint azt az elemzésekben olvasni -, azóta mindenben ez ellenkezőjét tapasztalni. A gazdasági recesszió mellett megfigyelhető a hagyományok felbomlásának folyamata, így a családoké is. Kisebbségre lett a házassági kedv, a század eleji 8,7 házasságkötéssel szemben ma 6 jut minden ezer lakosra és a frigyek - mint a világ számos országában - nem egy életre szólnak. Joaquin Arango, spanyol demográfus szerint számolni kell azzal, hogy a spanyol nő felfedezte önmaga lehetőségeit, nevezetesen, hogy az úgynevezett „önmegvalósítás” nem fejeződik be az otthonban és az anyaságban, hanem egyre inkább az otthonon kívüli területekre irányul. A Szociológiai Központ (CIS) tesztjéből kiderül, hogy bár a spanyol nők korán mennek férjhez, az anyaságot azonban tudatosan megtervezik, nem hagyják csak úgy abba a tanulmányaikat és még kevésbé válnak meg munkahelyüktől. Úgy vélik, hogy házasságkötés után célszerű várni egy ideig az első szüléssel és az első után még célszerűbb várni a másodikkal, ha egyáltalán sor kerül rá. A vizsgálati eredmények szerint a spanyol nők jelenlegi társadalma racionálisabb, mint volt évtizedekkel ezelőtt.

Az elemzések azt is megállapítják, hogy a születések számszerű visszaesése nem mindenben kedvezőtlen a spanyol társadalomra. Például csökkent a fiatalok nyomását a munkaerőpiacra, a korábbi magasabb születési arány következtében sok fiatal éppen akkor kereste az első munkahelyét, amikor csökkent a munkahelyek száma, vagyis nőtt a munkanélküliség. A figyelem azonban egyre inkább a kedvezőtlen hatásokra, az ország jövőjére irányul. A cél: családonként két gyerek.

Az unoka

Hétköznapi eset. Jimmy különváltan él feleségétől, Merrytől Londonban. Nem az emigráció kényszerítette ilyen távolra Spanyolországtól. Egy ideje, történelmileg pontosan behatárolható dátumtól nem kell emigrálnia senkinek. Sőt, a választásokkor a választani hazatért, állampolgárságukat megtartott spanyol honfiak útiköltségének a felét az állam fizette. Vélhetjük ezt ügyes kortesfogásnak is, de valójában többről van szó. Merry, a feleség a Kanári-szigeteken tengeti az életét kislányával Leticiával és újdonsült amerikai barátjával, Gregoryval.

Történt volt, hogy Jimmy atyai jogát kívánta érvényesíteni, ezért táviratot adott fel ex-feleségének, hogy ekkor és ekkor a Kanári-szigetekre érkezik, szeretné látni Leticiát. Az ex-férj meg is érkezett. Első dolga volt, hogy a megfelelő kollégiumba sietett, ahol a kislány tanul - Spanyolországban az iskolát nevezik kollégiumnak -, Leticiát azonban nem találta. Percek alatt megtudta, hogy a kislányt átiratták egy másik kollégiumba. Jimmy ekkor sietett a lakásra, de ez a kísérlete is eredménytelen maradt. A szomszédoktól megtudta, hogy Merry a gyerekekkel és barátjával egy másik szigetre utazott. Jimmy kijött a béketúrásból, a semmiért repült a szigetekre Londonból, a táviratára fittyet hánytak. Nyomban riasztotta a La Revista című képes hetilapot, töviről hegyire elmondta a panaszát, sőt fotókat is készítettek, amint a póruljárt ex-férj eredménytelenül nyitogatja a lakás ajtaját.

Második felindulásában feljelentést tett a bíróságon ex-felesége ellen. Az alperes és élettársa a képes hetilapból értesült a történetekről egész Spanyolországgal egyetemben. De ez itt nem szokatlan, bizonyos emberek magánéletét jobban ismeri a lapok révén az egyszerű spanyol mint a sajátját. Merryt a dolog mélyen érintette. Ellenkeresetet adott be a bíróságra azzal, hogy hosszú hónapok óta először jutott eszébe Jimmynek a gyereket látni, valamint nem is igaz az, hogy táviratot adott fel, pontosabban ezt a táviratot Merry soha nem kapta meg. Abszolút hétköznapi eset - bocsátottam előre. Azt hiszem, az ígéretemet tartottam. Az viszont gondolnivaló, hogy a nyugati sajtógyakorlat szerint az abszolút hétköznapi esetek nem

érdekesek. Kell valami, amitől az olvasó lázba jön, amitől egy rangos képes hetilap csak úgy ugrik a Kanári-szigetekre. Mert a La Revista ugrott. Nem a kislány sorsa hatotta meg, nem is a pórujlárt ex-férj kálváriája, még kevésbé a kívülállónak tekinthető amerikai barát, hanem az a tény, hogy Merry egy híres, sőt mondhatni hírhedt ember unokája. Ez a hírhedt ember Franco tábornok.

A lelkesen éledező spanyol demokráciában egyelőre szokatlan, hogy Franco unokáját csak úgy be lehet perelni, sőt a pert el is veszítheti. Az is lehet, hogy az illetékes hatóságok szeme előtt megjelenik a múlt árnyéka, de a dolog megtörtént. Az akta ott van a bíróságon, már csak a döntés van hátra. Franco a spanyol néphez intézett posztumusz üzenetében - díszkötésben, leszállított áron kapható a boltok elfekvő készletéből - azokhoz is szól, akiknek „talán kellemetlenséget” okozott. „M megbocsát nekik”, ha ők is megbocsátanak neki. A diktatúra halálraítéltejei közül kettő nemrég nyilatkozott a televízióban, megúszták a kivégzést akkoriban. Nem úgy nézett ki, hogy feltétel nélküli megbocsátásra készek.

Spanyolországban nem lehet formai a kérdés, hogy Maria del Martinez-Bordiu (Merry teljes neve) áll a bíróság előtt vagy Franco unokája. Más lesz a közvélemény reagálása, ha elveszti a pert és bizony más lesz, ha megnyeri. A Thomas Mann-i mitikus identifikáció veszélye mindenkor fennáll. A tanulság az lehet, hogy ne legyen az ember diktátor unokája és ha már az, kerülje a nyilvánosságot, mint a halálraítelt az akasztófát.

Ha egyszer a bicikli elindul...

Más népekkel egyetemben a spanyol is nagyravágyó és büszke, ezért gondosan számon tartja, ha fajtájának egyik vagy másik képviselője hírnevet szerez az országnak a nagyvilágban. Egy ilyen nemzetközi spanyol bukkant fel legújabbán az érvényesülést szimbolizáló piramis tetején. Negyvenkilenc esztendő és a José Sanz névre hallgat, a közelmúltban lett az Avis Internacional gépkocsi-kölcsönző világcég társelnöke. Az Avis Internacional elnökének apja ötven évvel ezelőtt esett el Madrid védelmében. A fiú pályájának emelkedése egyúttal azt az utat is szimbolizálja, amelyen az általa képviselt Avis a semmiből indulva hódította meg a világot.

Nézzük előbb a cég fejlődését. Az Avis 1946-ban jött létre egy Warren E. Avis nevű pilóta egyedülálló ötleteként, aki a világháború alatt a saját biciklijét szállította a gépen, hogy a repülőterek és a városok közti távolságot leküzdje. Annak idején két kocsival kezdődött az Avis története, pár esztendő alatt - hála a fellendülőben lévő repülésnek - általános sikert aratott. 1965-ben nemzetközi méretekben is terjeszkedni kezdett, fontos szolgáltatásával eljutott Spanyolországba is. Ma már az Avis-nak a világ 135 országában van képvisellete, így Magyarországon is. A 3700 Avis-bázis körül 1200 található repülőtereken. A cég tulajdonában lévő 340 ezer bérelhető gépkocsi ügyleteivel mintegy 21 ezer alkalmazott foglalkozik.

Azon már nem is kell csodálkoznunk, hogy az újdonsült elnök az érvényesülésben egy másik spanyolt tart a példaképének, aki ugyancsak az Egyesült Államokban csinálta meg a szerencséjét. Egy spanyol bevándorló, foglalkozására nézve fodrász fiáról van szó. Frank Lorenzo gazdaságtant tanult a Columbia Egyetemen és a Harvardon, majd a TWA légitársaságnál helyezkedett el. Itt támadt az ötlete, hogy saját légitársaságot alapít. Ma már az övé a Texas Air, a Continental, az Eastern Air, a New York Air. Vagyona több száz millió dollárra rüg.

José Sanz egyelőre még csak ötszázezer dollár körül keres évente. Pályáját Madridban kezdte kereskedelmi tanulmányokkal, aztán Londonba ment, hogy elsajátítsa az angol nyelvet. 1959-ben szerződtette az Avis-hoz a cég katalán részvénytulajdonosa, Vicente Rocas. Rövid párizsi

tartózkodás után a madridi körzet igazgatója lett, három év múlva spanyolországi igazgató, újabb három év múlva az Avis spanyol-portugál elnökhelyettese, 1978-ban már dél-európai elnökhelyettes, 1979-ben európai-afrikai elnökhelyettes és igazgató, 1983-ban az Avis Internacional elnökhelyettese és ma elnök.

Az Avis úgy látszik, egy ilyen cég, mert másik elnöke az olasz származású Joseph Vitoria. A két elnök a piramison a csúcsra érkezett. A cég előtt szinte beláthatatlanok a fejlődés távlatai. Indiában, Kínában és Taiwanon szeretnének újabb piacokat szerezni, autók vételével-eladásával akarnak foglalkozni és így tovább. Erre mondják, ha egyszer a bicikli elindul... Autó és Avis lesz belőle. A kis kereskedelmi tanoncból pedig világcég elnöke. Azt már aligha hiszem, hogy az Avis elnöke gépkocsit mos sajátkezüleg, de a jelszava az - nincsen elnök jelszó nélkül -: „Ha kocsit kell mosni, mindig légy az első”.

Ne bántsd a Montmartre-ot!

Soha nem találkoztam Johan Doulcet-vel. És ebben aligha különbözünk azzal a festői kinézetű öregemberrel, aki e pillanatban Catherine mama vendéglőjének a teraszán ül a Place du Tertre-n kitüntetése sorozatával a mellén a turisták kíváncsiságától övezve. Az öreg - talán ellenálló - emlékezetének borospoharát ürítgeti a Montmartre-on pár lépésre attól a helytől, ahol Johan Doulcet-vel találkozhatott volna pontosan öt és fél százada. Az emléktábla tanúsága szerint 1436-ban a Saint Rustique és a Saint Denis utcák északi sarkán lakott, mint Párizs egyetlen fűszerese.

Az utolsó fűszeres, akinek kegyelettel adózik az utókor. A metropolis tízezernyi palacsintasütője, hot-dog, hamburger, pattogatott kukorica, fagyalt és még az ördög tudja milyen árusa közös sírban fog pihenni névtelenül és természetesen áthatolhatatlan pecsenyegözből. A hegy lábánál lévő árnyas temetőben változatlanul Degas, Fragonard, Stendhal, A. de Vigny, Labiche, Offenbach, Berlioz, Louis Jouvet, Sacha Guitry és társai kriptájához járulunk. Itt legfeljebb a kövekre települt macskákkal kell osztozni a magányban. Azért nem mindenki palacsintasütő a Montmartre-on. A párizsi legenda szerint az időszámítás után 250-ben a frissen lefejezett Szent Dyonizosz fejét hóna alá véve - kapaszkodott a dombra. A módszerét, legalábbis ami a kapaszkodást illeti ajánlatos követni. Az ember nem fog kevésbé turistának látszani mintha metróval, majd felvonóval érkezne.

De ni csak, teherautó kanyarodik a festők terére, markos legények vöröshagymás és krumpliszákokat kapnak a vállukra. A turista csak áll és néz. Hirtelen el sem tudja képzelni, hogy Catherine mama és a többi hites Montmartre-i vendéglős nem levegőből készíti mondjuk a rablólómust mustármártással. A téren szorgoskodó festők, árnyképvágók, utcai zenészek is szeretik - művészetükön kívül - a kézzel fogható jelképeket, azt a leginkább pénzre hasonlító lepedőnyi francia papírdarabot. Festőben sincs itt kérem hiány. Pedig csak engedéllyel lehet a Montmartre-on dolgozni és az engedélyt egyre nehezebb beszerezni. Magánügy, hogy valaki mindebből a színvonal Eiffel-toronyi magasságára következtet. Legfeljebb csalódik. A művészek a Montmartre-on egyszerre könnyebb és nehezebb dolga is vagy, mint „síkföldi” rokonainak. Nehezebb egyfelől mert portretista voltánál fogva kínosan meg kell felelnie annak az általánosan uralkodó kritériumnak - nem nevezném művészek -, hogy nemcsak hasonlítania kell valamihez, hanem pontosan ugyanolyannak kell lennie, mint a valami. Másfelől könnyebb dolga vagy, mert nem kell megfelelnie a mindentől és a mindenkitől való különbözés, mondhatnánk az eredetiség jóval nehezebb szempontjának. A művön magától értődően nem lehet elülni hetekig, az érlelés követelményének közhelyéről szó sem lehet. A művész érdeke és nem utolsósorban a modellé is, hogy fél vagy háromnegyed óra múlva

aláírásával hitelesítve megváljon a képtől. Csak a rend kedvéért jegyzem meg, hiszen bárki kitalálhatja, hogy jóformán csak hölgyek ülnek modellt, akad még egy-két attraktív négy lábú, a férfiak mint mindenből ebből is kimaradnak. A francia nemzeti összetétel modelljének, hogy már egy más modellről is beszéljünk, kiválóan megfelel a külföldi festők, leginkább japánok jelenléte. Ők leginkább különleges technikáikkal kápráztatják el a kíváncsiakat.

Ez és általában a világ jelen állapota ezen a Montmartre-nak nevezett hírességes dombon nem mindenkinek tetszik. „Touche pas a Montmartre” - ne bánts a Montmartre-ot - szól egy felirat, a gyengébbek kedvéért kezeket rajzolt a tiltakozásért tiltakozó. És még azt is mondja, hogy meggyilkolom a Place du Tertre-t, én és a többi, aki idejár bánygún kíváncsiskodni. Egy pohár Calvados mellett meg is fogadom rögtön, hogy nem bántom a Montmartre-ot, úgy éljek. Csak a párizsi városatyák ne emeljenek felhőkarcolót a Sacré-Coeur mellé. Akkor minden rendben lesz. Igaz, a szomszédos Saules utca 22. alatt lévő Fürge nyúl kabaré rögtön megbírálja. Legfeljebb lebontják a Fürge nyúl kabarét. „Touche pas a Montmartre!”

Egy este a Folies-ban

Talán ismeri az olvasó az anekdotát. A híres komikustól politikai ünnepre műsorszámot kértek azzal az intelligenciával, hogy komoly legyen. Akkor miért engem hívnak? - volt a válasz. Igen, miért őt hívták. A hasonló tévedéstől szeretném megóvni azt, aki a híres párizsi mulatóba, a Folies Bergère-be igyekszik. Aki a görög drámák emelkedettségét keresné az F. B-ben még a környékét is kerülje el a Montmartre körútnak, a Richer utcának. Ugyanaz ajánlható a Shakespeare tragédiák réteges mélységére áhítózóknak. Általában Mahler ötödik szimfóniája sem a bordószínűre kárpitozott falak között szokott felhangozni. Továbbá az F. B. nem is az a hely, ahol a vasárnapi nőegyleti körök önmegtagadó fejezeteit szokták tárgyalni. Mentegetőzni lehetne, de nem érdemes, mert a Folies-ban világszínvonalú, igazi párizsi revü látható pazar és minden tekintetben ízléses kivitelen, amelynek a bizarrsága egy magyar számára legfeljebb az, hogy a revü igazgatója, a műsorok rendezője díszlet és jelmeztervezője egy Michel Gyarmathy nevű derék magyar ember, akit a Magyar Televízió portréfilmben mutatott be nem is olyan régen.

Mentegetőzni lehetne, hiszen szeptember első napjaiban a színházi évad még Párizsban sem kezdődött meg. Ígérkezik egy-két fantasztikus csemege az őszre. Például a Robert Hossein rendezte Kean-ben a címszerepet nem kisebb sztár, mint Jean-Paul Belmondo alakítja. Robert Hossein a Párizsi Sportpalotában egy másik bemutatót is előkészít, Alain Decaux-nak a Lyon-i postakocsi ügye című darabját. 1796-ban játszódik. A cselekménye röviden annyi, hogy Montgeron-nál hat álarcos útonálló feltartóztatja és kirabolja a Napóleon katonáinak fizetését szállító postakocsit. A tetteseket elfogják. Közülük csak egy hisz az ártatlanságában, Joseph Lesurque, de ő sem kerül el a guillotine-t. Bűnös vagy ártatlan? - hangzik a kérdés. Ha már hírességeknél tartunk, az évad egy másik csemegéje a „Le Récit de la servante Zerline”, azaz a Zerline szolgáló elbeszélése című darab Hermann Broch Felelőtlenek című regénye alapján. A címszereplő a filmekről nálunk is jól ismert Jeanne Moreau. „Mit csinálna akkor, ha nem filmezhetne többé?” - kérdezte tőle jó húsz esztendeje Marguerite Duras író a Le Nouvel Observateur számára készített interjúban. „Valami veszélyeset. Színházát csinálnék.” - válaszolt a művésznő. Miután a film egy kissé elfelejtette, tényleg színházzal foglalkozott. Első tapasztalata a deszkákon elég fájdalmas volt. Baltimore-ban, az Egyesült Államokban lépett színre Tennessee Williams A leguán éjszakája című drámájában, amelyből John Houston készített filmet Richard Burton, Deborah Kerr, Ava Gardner, Sue Lyon főszereplésével. Az előadás megbukott.

Másodjára következett a Zerline szolgáló... Klaus Michael Grüber, német rendező a Broch-regény ötödik fejezetében bukkant az ominózus mesére, amelyből a darab lett. Zerline fiatal vidéki lány, aki W... bárónő szolgálatába lép. Évek eltelte után itt találkozik egy fiatal-emberrel, aki egy nyári vasárnapon szobájába engedi a lányt először és utoljára, de a lány leplezetlenül elmeséli az életét. A drámát az Atelier Színház mutatja be és mint hírlík eljut New Yorkba, Washingtonba, Londonba. Az NSZK-ban és Olaszországban már sikert aratott. Különben Jeanne Moreau rövidesen újra filmez. Londonban áll kamerák elé az Egy csábító portréja című filmben. A csábító Marcello Mastroianni. A párizsi ősz nagyszabású balett-fesztivált is ígér. A programban a többi között a Londoni Fesztivál Balett, a Leningrádi Kirov Balett, a Dán Királyi Balett, és Nancy város együttese lép fel.

Szeptember első napjaiban a felsoroltak és a nem említettek hiányában nem sok vetélytársa volt a Folies Bergére-nek, legalábbis ami a pódiumot illeti. Hacsak a Moulin Rouge-t, a Lido-t, az Excalibur-t, a Belle Époque-ot, az Alcazar-t, a Bataclan-t, a Paradis Latin-t és a hasonlót nem vesszük. A Folies en folie című Folies-műsor szép sikert aratott. Minden benne volt, amit közhelyszerűen tudni illik Párizsról. Plusz még volt szökőkút, lánykoszorú, amerikai sztár, egy zseniális árnyjátékos, jeges ital a büfében. Mindez egy magyar - magyar - rendezésében! Au revoir.

Nélkülözhetetlen fölöslegesség

Nem hiteles krónikák szerint egy amerikai profi kosárcsapat edzője szerződteni akarta az Eiffel-tornyot csapata átlagmagasságát javítandó. A híres torony nem vállalta, mert nem tud kosárlabdázni. Igaza van. Ha már „kitalálták”, nagyon jó helyen van, ahol van a Mars mező és a Szajna, pontosan a Branly rakpart közé szorítva. Ha lehet az Eiffel-t egyáltalán szorítani. A toronyról már mindenki mindent elmondott, jót, rosszat, a Szajna-parti bouquinisták, azaz könyvárusok levelezőlapon kínálják az általában nővé travesztálódott Eiffel képét, igaz, a francia köztársasági elnököt viszont Mona Liza parókájába bújtatták. A toronynak meg sem kottyan.

A számos továbbgondolás csak a „nélkülözhetetlen fölöslegességét” bizonyítja, ahogy Garai Gábor fogalmazott nem az Eiffel-lel kapcsolatban az egyik versében. Shakespeare is foglalkozott a problematikával, egyik királydrámájában megállapítva, hogy az öröm, a boldogság érzete a luxusban, a feleslegességben rejlik. Nincs különösebb repdeshetnékem, hogy a torony első emeleti kávéházában iszom a forró csokoládémat. Ha nem számítom a belépti díjat, nem drágább a fogyasztás, mint bármelyik hatvan méterrel alacsonyabban lévő nem panoráma kávézóban. Az, hogy nem vesztettem, nem nyereség, tehát nem örülök. Csak nézek az üvegen át a Szajna túlsópartján a Chaillot palota irányába, amelyen túl a Diadalív háta mögött a befejezéséhez közeledő amerikai stílusú La Défense negyedben már épül Párizs új jelképe. Mi sem természetesebb, az is szeretne majd nélkülözhetetlenül felesleges lenni. „Én is felesleges vagyok, te is, melyikünk a feleslegesebb?” - kérdezik majd a párizsi jelképek. Csatlakozik közéjük a Pompidou-központ is az emberfaló üvegeivel. Évente 8 millió ember, főként fiatal fordul meg itt és tölti hasznosan az idejét. Nélkülözhető-e? Felesleges-e? Építészetileg, igaz, kicsit furcsa, kicsit merész. Belül azonban hallatlanul változatos és ettől kívülről is vonzó.

„A cirkusz a legjobb szatíra a fogyasztói társadalomról, amelyben élünk” - állapította meg a napokban Antonio Gala, a jeles spanyol író. „...minden benne koncentrált dekoncentráltság, végtelen erőfeszítés a semmiért, a nehézség megteremtése a nehézségért, a kockázat a kockázatért, az ismétlés és az ismétlés parancsoló szüksége, ameddig nem tökéletes valami, ami

abszolút nem szükséges, tárgyak használata olyan célra, amire nem találták ki őket: egyszóval felépíteni az Escorial-t, hogy aztán a nyúlnak adjuk eledelül”. Csak hozzáteszem, hogy valószínűleg Don Antonio botja végén is öncélúnak tetszik a kutyafej, amelyet minden televíziós megnyilvánulása alkalmával kiemelten láttatnak a kamerák. Lehet, hogy az ő gondolatmenete is helytálló, de ember legyen a talpán, aki elválasztja ezen a világon a hasznosat a haszontalantól.

Megint csak magyar költő, Ady Endre sorai jutnak az eszembe, bár ő sem az Eiffel-lel kapcsolatban írta le őket, noha az torony már akkor is állt. „Csak akkor születtek nagy dolgok, / ha bátrak voltak, akik mertek...” Ezt a bátorságot, merészséget látom az Eiffel-toronyban még akkor is, ha körülbelül sejtem, hogy egy mai építész a Szajnába kergetnének a „mai áron”. Ezt a merészséget fedezi fel az ember a Thorigny utcai Picasso múzeumban a nagy andaluz ócska biciklíneregből és kormányból tákolt bikafején, amely olyan bagatell, hogy mindenkinek eszébe juthatott volna, de nem jutott eszébe senkinek. A recycling-ban, az anyagok, a hulladékok újrahasznosításában a művészet példát adhatna az iparnak. Dehát a művészet valamikor, amikor még nem vált le a kézművességről, maga volt az ipar. Ugyanaz készítette képletesen szólva a biciklíneryeret és a kormányt, aki ezekből kitalálta a bikafejet. Picasso spanyol volt, a bika, a bikaviadal ott volt a génjeiben. A Thorigny utcában bárki meggyőződhet róla.

A lift gyorsan leteszi az embert a földszinten és máris fölnézhet oda, ahonnan érkezett. Fölnéz és elszédül. A kecsesség és a monumentalitás dialektikája, a nélkülözhetetlen feleslegesség élménye nem engedi továbbmenni, akár a Louvre-ban Delacroix hatalmas tablói. Magyar lévén persze arra is gondolok, hogy ugyanez az Eiffel tervezte a budapesti Keleti Pályaudvar épületét.

Fehér kendőket lobogtatnak

Három férfi whisky-t reklámoz. „Ellenfelek a munkában, egyek a pohárban” - mondja a szöveg. Az utóbbiról nem tudok közelebbit, a megállapítás első fele azonban maximálisan igaz. A három férfi nem csupán ellenfél, ezen felül világok választják el őket egymástól. Az első férfi Leo Benhakker, a Real Madrid holland edzője, a második Terry Venables, az FC Barcelona angol edzője és végül a harmadik Javier Clemente a barcelonai Español spanyol tréner, spanyolnak is a legkülönlegesebb fajta, a baszk képviselője, aki nemrég kijelentette, hogy a Spanyolországban dolgozó külföldi labdarúgóedzők csak arra jók, hogy elvegyék és elegyék a spanyolok kenyerét. Kifakadásában reklámtársai mellett érintve van immár az Atletico Madridot irányító argentin Menotti és a Clemente volt csapatát, az FC Bilbaot felkészítő ugyancsak angol Kevin Kendall.

A szűkös kategóriákban gondolkodó felületen szurkoló gyorsan rásütné Clementére a nacionalizmus bélyegét, de nem tudom, igaza lenne-e. A spanyol társadalom helyzetét közelebbről nézve másként fest a dolog. A nyugat-európai tőkés országok közül Spanyolországban van a legtöbb munkanélküli, mintegy három millió. A veszélyes pszichológiai határt átlépő jelenség a társadalom minden rétegét érinti, munkásokat, halászokat, torreádorokat, művészeket, orvosokat, bányászokat és végül, de nem utolsósorban az edzőket. Mielőtt az Españolhoz került volna, Clemente is megismerte a munkanélküliek sorsát. Az FC Bilbaótól való viharos távozása után hónapokig nem volt csapata és munkája. Kijelentéséből tehát nem hiányzik az egyéni motiváció. Képességeit rövid idő alatt újra bizonyította. Az Español ma a bajnokság élvonalbeli csapata és Clemente a legnépszerűbb spanyol edző, akit örök mosolya, könnyen kezelhetősége miatt az újságírók valóságos karizmatikus tisztelettel öveznek.

Vele ellentétben a detektívregényeket is író angol Terry Venables-szel mostanában nem nagyon kíméletesek, de még mindig elég szelídek a Barca (népszerűen így nevezik a katalán klubot) hatalmas szurkolótáborához képest. „Egy évvel ezelőtt itt álltam a bajnokság megnyerése után és mindnyájan nagyon boldogok voltunk. Az idén megnyertük a Liga Kupát és minden fronton a maximumot igyekeztünk adni. Őszinte leszek. Szomorú vagyok, mint ti, hogy elvesztettük az Európa Kupát... A végletekig fogunk küzdeni, hogy azt tudjuk adni, amit megérdemelték. Ebben az évben is maximális az illúziónk, a munkakedvünk. Olyan csapatunk van, amely képes a legváratlanabb feladatra is. Remélem, végül minden sikert elérünk, amit áhítotok. Köszönöm a barátságokat és a támogatást.” Venables szavai ezek. 1986 nyarán mondta őket a spanyol klubokban szokásos protokolláris bemutatkozáson a Camp Nou stadionban negyvenezer néző előtt. Hasonló értelemben szolt a szurkolókhöz Lluís Nuñez, a klub elnöke is.

Nem tudom, mit mondott az idei bemutatkozáskor az edző és az elnök, mert éppen nem voltam Spanyolországban. Azt tudom egyedül, hogy az elmúlt szezonban a Barca nem nyert meg semmit, továbbá Bernd Schuster, a kiváló német játékos ügye további hullámokat kavart, s ez nem használt sem a klubnak, sem a vezetőknek és magától értődően a játékosnak sem. Míg azonban Schuster a szurkolók, a sajtó és feltehetően a játékosársak teljes szimpátiáját élvezte, a közönség a Barca elvesztett meccsei után fehér kendőket, zsebkendőket lobogtat, mint a bikaviadalokon nemtetszése jeléül és kórusban követeli Nuñez elnök leváltását „Nuñez no, Schuster sí!” felkiáltással. Venables-szel, aki korábban tolmács útján nyilatkozgatott elegánsan, a feldühödött rádió és tévé csak spanyolul hajlandó beszélgetni sűrűn emlegetve az edző lemondását, amire az csak a fejét rázza: Nem hajlandó távozni. E sorok írásakor Venables éppen Londonba utazott családi ügyben. Nuñez Schustert okolja a csapat jelenlegi rossz szereplése miatt, négy forduló után a Barca három vereséggel az utolsók között kullog, s azt ígéri, hogy nyolc-tíz nap alatt helyrehozza a dolgot.

A spanyol sajtó fölényesen mosolyog. Már látja a Nuñez és Venables távozásáról szóló főcímet, vagyis magyarul nem hisz az elkerülhetetlen elkerülhetőségében. A hitelenségben persze nincsen egyedül. A Schuster-ügy voltaképpen a klubelnök és a labdarúgó személyes ellentéte, ami miatt Schuster hosszú ideig nem játszott a Barcában, nyilvánvalóan nem saját akaratából. Az elnök előtt nem világos eléggé, hogy egy klub nem bír el tartósan „ügyeket”. A világ legjobb labdarúgóit, egy Maradonát, egy Hugo Sanchezet, egy Buitragueñot, egy Schustert nem lehet haragból hónapokra a kispadra ültetni és tétlenségre kényszeríteni. Lehet a rossz forma, vagy esetleges sérülés miatt kihagyni a csapatból néhány mérkőzésre. Ám úgy sakkozni vele, mint egy kölyökcsapat beállásával, megbocsáthatatlan. A játékosok nem egyformák. Fizikai adottságaik, képességeik, profi világról lévén szó az ellenértékük igen nagy mértékben különbözik. A legjobbakat nem lehet pótolni, csak még jobbakkal. Nuñez elnöknek le kellett nyelnie a keserű pirulát. A Schuster nélküli Barca nem erősebb lett, hanem gyengébb, pedig megpróbálták áthozni fél Angliát.

A Real Madrid vezetősége okosabb volt. Amikor Hugo Sanchez bejelentette távozási szándékát és ügyvédek is fogadott akarata érvényesítésére, Ramón Mendoza elnök egyetlen kívánsága az volt, hogy leül a játékosal egyszer, kétszer, ha kell százszor és meggyőzi arról, hogy maradjon. A Realnak nem lehetett érdeke, hogy a koronázatlan gólkirályt csak úgy elengedjék. A játékos büntetésből egyetlen mérkőzésről sem hiányzott. Az ügy, mert voltaképpen ez is csak ügy volt, mégis megviselte a kedélyeket és a Realnak valószínűleg az Európa Kupa elvesztésébe került. Egyszer megkérdezték Mendozát, mennyi pénzért válna meg Emilio Buitragueño-tól. Azt válaszolta, hogy a világ minden kincséért sem. Még a madridi Napkaput is odaadná érte, bár nem biztos, hogy ezt helyeselné a polgármester. A nagy játékosokhoz, személyes sérelem ide, személyes sérelem oda, így illik ragaszkodni. Ha másért nem, a milliókért, amit a klubok kifizetnek értük.

Ne higgye az olvasó, hogy a fentebb említett ügyek nélkül egyhangú lenne a spanyol labdarúgás. Igaz, hogy az idény elején Michel, a Real Madrid sztárja orrba vágta az AS című lap munkatársát, mert az Julio Llorente állítólagos epilepsziájáról közölt hírt, és ezáltal durván beavatkozott a játékos magánéletébe és sportpályafutásába. Az is igaz, hogy a Real büntetésből az üres Santiago Bernabéu-ban játszotta kupamérkőzését Maradona Nápolya ellen és a találkozót közvetítése bonyolult vitákat eredményezett a kupákban érdekelt spanyol klubok között. Továbbá igaz, hogy Pilar Miró, a spanyol televízió női elnöke Kínából cáfolta meg a hírt, amely szerint a kormány elnökhelyettese járt volna közben, hogy a mérkőzést egyenesben közvetítsék. Végül úgy történt, hogy a kupameccset játszó csapatok tartományait Baszkföldét, Aragóniát és Catalunát „beárnyékolta” a Real Madrid-meccs közvetítésének idejére... A szenzációt azonban más események szolgáltatják.

Például az Atletico Madrid megújodása. A klub az anyagi csőd szélén állt, a szurkolók csapatuk szereplését látva elmaradtak a pályáról, amikor meghalt az elnök. Telt múlt az idő, aztán jött egy hangzatos nevű ember, Jesus Gil y Gil, foglalkozására nézve vállalkozó, aki saját pénztárcájából 500 millió pezetát rakott az asztalra. Ezért megvásárolta a legendás Menottit edzőnek, vett három játékost, köztük a portugál csillagot, Paolo Futrét, továbbá vásárolt egy stadiont is. El ne felejtsem, az előző edzőt szépen elküldte. A sajtó szinte élvezettel rekonstruálta a beszélgetést az ex-edző és az új elnök között. „Kövé, jössz nekem 36 millióval - így az edző. „Nem kapsz egy vasat sem, ha nem tetszik, mehetsz panaszzra, ahova akarsz - így az elnök. Azóta Jesus Gil y Gil tett egy sereg nyilatkozatot. Nem akarja beengedni a tévét az Atletico stadionjába, a szurkolókat és a sajtót viszont Menotti akarata ellenére beengedi az edzésekre, kéri a spanyol Profi Liga feloszlását, mert nem szolgál másra, mint a spanyol futball deficitjével kapcsolatos felelősség takargatására. Olyan premiálási rendszert vezetett be az Atletico-nál, hogy a játékosok győzelem esetén az első három hely megszerzéséért és tartásáért a bajnokság közben is mesés prémiumokat zsebelnek be. A negyedik helytől lefelé azonban egy fityinget nem kapnak.

Nestor gyermekei

Tegnap reggel az Atlanti óceán sima volt, mint a tükör. Aztán egyszer csak elkezdett nőni, dagadni. Jött a pleamar, azaz a dagály és a víz egyre nagyobb darabokat rabolt el a playa finom homokjából. Tekintélyes hullámok követték egymást a partra. A mozgást kísérő haragos zúgásban elveszett a sirályok vijjogása, el az árusok dallamos éneke, amellyel portékákat kínálnak. Köhajtásnyira a tengerben fölbukkantak az első hullámlovasok, szó szerint a két hullám közötti mélyből, majd az egyik hátára kapaszkodva ügyesen lesiklottak újra a mélységbe. Kitűnő szórakozás ezeket a simára fésült hajú fiúkat figyelni - érdekes, lányokat nemigen látni -, akiket a világ távolabbi, szárazabb részein a gondtalan, henye élet, az érdem nélkül szerzett „gazdagság” jelképeként mutogatnak a tévéhíradók.

Pedig... Pedig ezeknek a fiúknak a többsége távolabb áll a gazdagságtól, mint Makó Jeruzsálemtől. Egyetlen kincsük feltételezhetően a rongyba csavart színes műanyagdeszka, amely itt nem túl drága. Gazdagságuk ékesszóló jeleként autóbuszban utaztatják a playára féltett deszkájukat. Harsányan vidámak, mint a délszakiak általában. Zoknit egész évben nem lát a lábuk a klíma miatt. Egy szál trikóban és tarka fürdőnadrágban vészeli át az esztendőt. Ha hűvösebb az idő, a lovagláshoz gumimellényt öltenek, de - valószínűleg egyetlen - szórakozásukról nem mondanak le. Arról nem tehetnek, hogy a sors kifürkészhetetlen játéka folytán az Atlanti óceán partján és nem Csákánydoroszlón születtek. Ők az óceán gyermekei, ahogy más tájakon más fiúk a hegyeké, a folyóké, a síkságoké. Az óceán gyermekei is eszerint viselkednek.

Hitvallásukat, „ars oceania”-jukat a következőkben fogalmazta meg egy tengerparti graffiti: „És Isten a hetedik napon megteremtette a hullámlovaglást.”

Nemcsak az Atlanti óceán hullámokkal simogatott kedvencei ők, hanem egy Nestor Martin Fernández de la Torre nevű, kanárió születésű festőművész kései leszármazottai is. Azé a festőé, aki röviden, tömören Néstorként vonult be az egyetemes művészettörténetbe. Néstor 1887-ben született Las Palmasban. Első leckéit a katalán tájképfestőtől, Eliseo Meifrentől kapta. Madridban Rafael Hidalgo de Cavides portréfestő tanítványa volt. 1910-ben a brüsszeli világiállításon már a spanyol művészetet reprezentálta, 1911-ben művészeti díjat kapott Londonban, ahol kiállítása is volt. Madridi és külföldi társulatokkal párhuzamosan színházi produkciók művészeti tervezését végezte. A húszas évek végén elkészítette a Las Palmas-i Perez Galdós Színház falfestményeit, a modern, élettel telített klasszicizmusnak ezeket a műremekeit. Színházi munkáival nagy sikert aratott a párizsi vígoperában. A harmincas években komoly erőfeszítéseket tett a Kanári-szigeteken a folklór, a népi iparművészet és a népi építészet felélesztésére, előmozdítására. 1938-ban, munkássága tetőpontján halt meg, befejezetlen tervekkel hagyva hátra. Szülővárosa, Las Palmas 1956-ban múzeumot alapított a tiszteletére. A Nestor-múzeum a világ egyik legkedvesebb kismúzeuma. Az Atlanti óceánt csak az látta igazán a Kanári-szigeteken, aki megszemlélte itt a Tenger költészete című festői Nestor-ciklus csodálatos darabjait.

Néstor a világegyetemet átfogó ciklus megvalósításába fogott, amikor a Elemek költészetének tervét felvázolta. A terv négy részből állt, a négy rész a négy arché-nak felelt volna meg. A tenger, tehát a víz, a föld, a levegő és a tűz ciklusaiból a tengeré készült el teljes egészében, a földé befejezetlen, a levegőé és a tűzé pedig teljes egészében megvalósítatlan maradt. Kár, nagy kár a Tenger költészetének egyéni hangvételi és valóban költői magasságokban lebegő darabjait nézve. A képeket a megejtő kis múzeum köralakú termében helyezték el. Olyan az egész, mint egy szentély. Belépni ide csak csendben és áhítattal lehet. A látogató figyelmeztető feliratok nélkül is csendes. Visszafojtott lélegzettel, kimeredt tekintettel követi a tengeri napszakok, a hajnal, a dél, a szürkület és az éjszaka fantasztikus játékait, amelyeket kísér a hullámoké, a tenger és a szél párbeszéde, a vihar, az apály, a dagály és a nyugodt tenger költői látomása. Nestor nem az egyetlen művész, akit megihletett az elemek ereje, örökkévalósága. Debussy Tenger című impresszionista zeneműve szintén a Nestor-ciklus tonális megfelelője.

Amikor a festő készítette költői ciklusát, még nem találták ki a hullámlovaglást. Lehetséges, hogy a művészet ihlette a valóságot, mint az annyiszor az életben előfordul? Nestor képein erős fiúk kelnek ki a hullámokból szerelmes ölelésbe kavarodva a végtelen víz elemeivel, hal-szörnyeivel, sellőlányaival. A látomások egyszerre borzasztanak és lenyűgöznek. Az elemek és az ember erejét, küzdelmes összeharmonizálását ritkán látni ennyire találóan kifejezve.

Tegnap, a pleamar eljövételével fölbukkantak az első hullámlovasok, az óceán dédelgetett kedvencei és egy Nestor nevű kitűnő festő kései leszármazottjai. Az isteni kedvtelés teremtette őket a hetedik napon, amikor a festők és a hullámlovasok egymásba kapaszkodva siklanak a hullámokon. Az óceán gyermekei ők, ahogy más tájakon más kegyeltek a hegyeké, a folyóké, a síkságoké.

Büntető Puskásnak

Karácsony előtt történt, hogy a bajnoki tabella alsó régiójában elhelyezkedő Las Palmas első osztályú labdarúgócsapata idegenben 1:0-ra nyert az Osasuna ellen. Nem állítom, hogy az ezen a tájon és ebben az időszakban sűrű petárdarobbantás a csapat győzelmének szolgált, az azonban tény, hogy a helybeli lapok első oldalán számoltak be az eseményről, az egyik ezzel

a címmel: „Karácsonyi ajándék a szurkolóknak”. Hirtelen arra gondolok, mit kap nálunk egy sereghajtó csapat a sajtóban, de még akkor is, ha nem sereghajtó. Provincializmusnak aligha lehet minősíteni a dolgot. Las Palmas négyszázezer lakosával is világvárosnak minősül, miután egész évben az egész világ érdeklődése övezi. Hatalmas autóforgalma talán még Budapestén is tútesz. Szállodák százai, szórakozóhelyek ezrei várják a vendégeket, a lakosság jó része a vendéglátásban és a kereskedelemben dolgozik.

A hivatkozott helybéli lapok, hirtelen a Canarias, a La Provincia, a Diario 16 jut eszembe hétköznap ötven, vasárnap hatvan oldalon jelennek meg és ebből legfeljebb négy-öt oldal a hirdetés. Külön van angol és német helybéli újság, rádió és tévéadás. Az osztrák rádió hármas programjához hasonló itteni turistarádió huszonnégy órában sugároz zenét és információkat. De vissza a sporthoz, hiszen onnan indultam el. A hétköznapi lapok napi hat-nyolc oldal sportot közölnek. A sztár a futball és a kosárlabda, de mindenek felett a futball. Muñoz, spanyol szövetségi kapitány Las Palmas-i látogatása kétoldalas fényképes riportban volt fontos a helyi sajtónak. Azt hiszem, nem tévednek és nem is túlozzák el az arányokat.

Erről akkor győződtem meg, amikor az óceántól kettőszáz, a lakástól száz méterre lévő stadionban megtekintettem az Union Deportiva Las Palmas bajnoki mérkőzését az FC Bilbao ellen. De előbb még arról szeretnék beszélni, mi köze van Las Palmas-ban az autóbusznak a futballhoz. Ne csodálkozz idegen, ha itt helyenként nem értik a szót: autóbusz. A buszt guagua-nak hívják, ez a furcsa, kiejtés szerint „vava” van írva háromszáz pezetás bérletemre, amellyel tízszer utazhatok, ez vagyon írva a megállók tábláira és így „ugatnak” a gyerekek, ha jön az autóbusz: „vava! vava!”. A guagua régi fogalom, annyit tesz, hogy pénz nélkül, tehát ingyen. Amikor Las Palmas-ban megjelent a villamos versenytársa, az autóbusz, elkezdtek versenyezni. Nem sebességben, hanem az árban. Mind a kettő el akarta hódítani az utasokat a másiktól. Ennek érdekében versenyben vitték le a tarifát, aminek persze az utazóközönség örült legjobban. Ma már villamos nem jár, az autóbuszt viszont elnevezték guagua-nak azaz ingyenesnek, noha elég drága. Mellesleg a guagua-t már Cervantes is használta a Don Quijote-ban. A hős lovag guagua, azaz pénz nélkül járt-kelt.

A stadion egy magas domb elé épült. A domb tetejéről, nyaktörő magasságból lehet ingyen, potyázva nézni a mérkőzést. Két veszélye feltétlenül van. Az egyik az, hogy nem lát a potyázó minden akciót rendesen, a másik a nagyobb veszély: könnyen leesik és menthetetlenül kitéri a nyakát. Nos, azt tapasztaltam, hogy a spanyolok a világ tetejére is felmászhatnak, ha futballról van szó, na és ha arról, hogy egy sima bajnoki meccsre a rendkívül soknak tűnő kétezer pezetát nem kell kifizetniük. A világító berendezés tornyaira felmászhatnak, a háztetőkre felkapaszkodhatnak, a tribünök tetejére feltornásznak, ha kell, erőszakhoz folyamodnak a jegyszedőkkel szemben. Unalom esetén viszont csodálatos panorámában gyönyörködhetnek. Az esti fényárban úszó Luz (Fény) kikötőben, amely a világon az egyik legjelentősebb.

Már utaltam arra, hogy Las Palmas futballban nem a legerősebb. Ennek számos összetevője lehet. Az egyik feltétlenül az, hogy távol esik az Ibériai-félszigettől. Azt hiszem, kiesik kissé a profi világban nagyon fontos játékosforgalomból. Hogy a klub mennyire gazdag, nem tudom. Nem lehet nagyon szegény, mert minden idegenbeli mérkőzésre két-három ezer kilométerekre kell repülni, amiből további nehézségek támadnak. Aki már repült, tudhatja, hogy a repülés stresszhatásokkal jár. Képzeljünk el egy csapatot, amelyiknek minden héten, jobb esetben is minden második héten gépre kell ülnie. Olyan gépre, amelyik nem érkezik pontosan, nem csatlakozik pontosan stb. Legutóbb éppen Valenciában nem volt jó a csatlakozás a csapat számára és emiatt veszélybe került a mérkőzés San Sebastianban, amely a francia határnál van.

Mindezt csak azért említettem, mert hazai csapatok is szoktak utazási nehézségekre panaszkodni (autóbusz és legfeljebb háromszáz kilométer). Különben az ominózus Las Palmas-FC Bilbao mérkőzés döntetlenül, 2:2-re végződött. A bíró nem adott meg egy jogosnak vélt tizenegyest a

hazaiaknak és ekkor elszabadult a pokol. A mintegy húszezer néző leírhatatlanul méltatlankodott. Aztán teljesen véletlenül a meg nem adott tizenegyesnek magyar vonatkozása is lett, mégpedig Puskás Ferenc, a legendás bombázó jóvoltából. Ezt már a helyi sajtó glosszájából tudom, amelynek a címe önmagáért beszél: „Büntető Puskásnak”. Az történt, ahogy olvasom, hogy Puskás a madridi televízió Estudio Estadio, azaz Stadion Stúdió című programjában elmondta keresetlen véleményét a spanyol labdarúgó-bajnokságról, „...nem lehet mondani, hogy az »interior magiar« (belső magyar) megjelenése nagyon szerencsés volt” - írja a lap. A bíró nem adta meg a hazaiaknak a tizenegyest és ezt Puskás, aki a televízióban látta az eseményeket, helyeselte. Helyeselte, miközben azt kifogásolta, hogy egykori spanyol klubjának, a Real Madridnak nem adtak meg egy jogos büntetőt a Valencia ellen. Mindezt néhány hónapos paraguay-i tartózkodás után egy csapat nélküli edző! Szóval megkapta a magáét. De biztosan nem dőlt össze a világ, senki nem beszél kiásott és elásott csatabárdokról, az egyenes beszédnek - csak a sportról beszélnek - hagyomány van.

Lorca - egy költő halála

Két költészeti esemény hívta magára mostanában a spanyol közvélemény figyelmét. Ámbár a közvéleménnyel csínján kell bánni, miután a szó sokaságot feltételez, illetve sejtet, márpedig sokaságról, tömegekről beszélni az irodalom és kivált a költészet népszerűségére történő elkerülhetetlen utalással a mai Hispániában aligha lehet. De ne vágjunk a dolgok elibe.

Az első esemény meglepő volta dacára röviden elintézhető, azért is vettem elsőnek. Válogatás jelent meg, ahogy ezt mondani szoktuk a spanyol politika, közélet, kormány, pártok és így tovább poétikus hajlamú képviselőinek műveiből. A kiadványt esztétikai vonatkozásban nem fogom védelmembe venni, nincs is rá szüksége, legfeljebb annyit jegyzek meg, hogy nem a kulturális költségvetésből finanszírozták, hanem egy áldozatkész műkedvelő legsajátabb pénztárcájából. Ez alkalommal példátlan dologra, megkockáztathatom - szenzációra került sor a televízióban. A televízióban ahol százszázalékos kizárólagossággal soha el nem hangzik egyetlen vers egész esztendőben, Jesus Hermida Por la mañana című délelőtti négyórás és mindennapos élő műsorában a program állandó közreműködői felolvastak néhány verset, a szerencsétlen, semmiért sem felelős próbálkozások tökéletlenségét tovább fokozva. Egymás után léptek a mikrofon elé: Don Basilio a rettenthetetlen mesélő és tréfacsináló, aki egy véget nem érő mexikói tévésorozat kommentátoraként szerzett mérhetetlen közkedveltséget. Señorita Soleano, aki ártatlan elektronikus játékokkal ijesztő pénzüsségeket oszt ráérő háziasszonyoknak, Señorita Berlanga, aki fáradhatatlanul közli a pontos időt, valamint hogy a Kanári-szigeteken egy órával kevesebb van (una hora menos en Canarias), Don Curro, aki heveny gesztikulálások következtében már többször eldobta a karját, mire azt becsületes rockrajongók annak rendje szerint visszaszolgáltatták.

Kétségtől a másik esemény a rangosabb, igaz van egy szépséghibája. Nem verseskötet, nem költői biennálé, nem is tollpróbáló verseny a Parnasszuson, hanem film, mégpedig televíziós sorozat, amely két szempontból is megérdemli a figyelmet. Először azért, mert a halhatatlan Federico Garcia Lorca életéről szól, másodsor, mert a hatrészes sorozat rendezője nem más mint a filmvilágban egyhangúan elismert B-betűs spanyol rendező triász, a már elhunyt Buñuel és a még két élő, Berlanga és Juan Antonio Bardem közül az utóbbi. Bevallottan is évfordulós penzumot teljesített a nagy Bardem a sorozattal, némi csúszással két irányban is. Tavaly emlékezett meg a művelt világ Lorca halálának ötvenedik évfordulójáról, pontosan akkor amikor a spanyol polgárháború kezdetéről. Valamint 1988-ban lesz a költő születésének kilencvenedik évfordulója.

E sorok írásakor a sorozatból négy részt sugárzott már a TVE. Olyan sorozatról van szó, amelynek a részleteit, előzményeit, folytatását tökéletesen ismeri az olvasó-néző, a néző-olvasó, mégis lenyűgöz az izgalmasságával, várakozással tölt el szombat esténként. Előre bocsátom nem zanzásított változattal állunk szemben, nem is olyannal, amelyben a költő, azaz a lényeg eltüntetése ürügyén „megvalósul”, „önmegvalósul” a rendező. Inkább fordítva. A rendező önmaga teljes háttérbe szorításával a néző elé varázsol egy embert, egy kort, egy álmat, megelevenít egy tragikus életet, amelynek mint tudjuk nem az erőszakos halál volt az egyetlen tragikum. Az alkotás varázsát növeli a tény, hogy két fontos szereplő, Lorca két egykori barátja, a zseniális festő, Salvador Dali Figuerasban, a mondén költő, Rafael Alberti, ha betegen is, öregeen is Madridban lehet tanúja saját életének, fiatalságának. A forgatókönyv írásában Bardem mellett egy hispanofil angol, Ian Gibson is közreműködött. A költő alakját angol színész kelti életre, ami a spanyol művészek világában Magyarországon már ismerős reakciót váltott ki. Pláne, hogy a hangot természetesen spanyol színész kölcsönözte.

A hat résznek ugyanaz a felcíme: Lorca, egy költő halála. Mind a hat részt azonos képsorok indítják, a költőt társaival együtt viszik a kivégzés színhelyére. Bardem a tragikus halál felől közelíti meg ezt az életet, mivel erre az életre is, a költészetre is a halál árnyéka borul. Lorca oly korban élt, amelyben egy művész ártatlan lázadása és a természet ellen lázadó szerelme nem tudott túlélni. Egy másik spanyol óriás, Picasso mondotta: hogyha Cézanne Spanyolországban élt volna, biztosan megölik, „itt kell lennem, hogy lélegezzek”. Mármost az általa önkéntesen választott franciaországi száműzetésben. A televíziós vállalkozásban magától értődően benne van Bardem elkötelezettsége. Élménye a polgárháború, a diktatúra négy évtizede, majd élménye a „transición”, azaz a demokráciára való átmenet. Más filmjeiből már ismert hihetetlen légkörteremtő erővel köti le a spanyol nézőt hat estére. Hat estére, amikor is a filmköltészet jóvoltából, mondom, a spanyol televíziózás gyakorlatában egyedülálló módon a költészet az uralkodó. Ráfér a költészetre, ráfér a spanyolokra, mert az igazsághoz Ortega y Gasset, a filozófus áll közel, minden olvasottsági vizsgálat, kvízzjáték, számtalan spontán megnyilatkozás igazolja. A Nobel-díjas sevillai költő Vicente Aleixandre tanúsága szerint egy baráti beszélgetésben valaki a következőt mondta a filozófusnak: „Lope: Spanyolország.” Mire a filozófus: „Lope (de Vega) nem létezik a spanyol életben.” „Nem téma, nem ösztönzés, nem része semmilyen spanyol valóságnak a halálától máig.” Az biztos, hogy a spanyol nép századok óta nem őrzi emlékezetében Lope egyetlen versét, egyetlen figuráját. Nem kizárt, hogy Bardem ismeri Ortega lesújtó véleményét.

Spanyolizálódás

A magyar beidegződés számára meglepően nem irodalomcentrikus művészeti életben paradox módon elég gyakori az irodalmi hivatkozás. A hivatkozások között is a klasszikusok, a nagy gondolkodók felidézése mégpedig nem kevésszer a művészeti szférán kívül, ahogy az alkalom kívánja-kínálja. A közelmúltban úton-útfélen hallani lehetett a „98-as generáció” képviselőjének, a kiváló baszk költőnek, Miguel Unamunonak a verdiktjét Spanyolország európaiságával kapcsolatban: „Európa az, amelynek spanyolizálnia kellene!” Az alkalmat egy jelentős rendezvénysorozat szolgáltatta, a spanyol művészet sokoldalú bemutatkozása a francia fővárosban, Párizsban. A tét, talán mondani sem kellene, nem Párizs hispanizálódása - Don Miguel sem elspanyolosításra gondolt -, hanem az Ibériai félsziget kultúrájának behatóbb megismerése.

Az idén nyárig húzódó program vitathatatlan eredmény a két szomszédos ország kapcsolatában, a közvélemény és a sajtó azonban ürügyként használta fel, elsősorban a Pireneusokon

innen, hogy összefoglalja a másik fél adósságait. „Nem tudok sokat a jelenlegi eseményekről... Az egyetlen, amit mondhatok, hogy a megértéshez elengedhetetlen az értelmi kommunikáció és ez hiányzik Spanyolország és Franciaország között” - nyilatkozta pár nappal a halála előtt Raymond Aron francia gondolkodó az El País című spanyol lapnak. „Mikor érkeznek hozzánk végre a nagy filmek, amelyeket hatvan esztendeje várunk?” - kérdezte a La Figaro hasábjain Jean-Claude Carrière, aki nem más mint Buñuel filmjeinek egykori társszerzője. A francia irodalom legfrissebb felfedezettje, a 22 éves Alexandre Jardin kijelenti a francia televízióban, hogy soha nem olvasott spanyol szerzőtől és nem is hiszi, hogy jelentős a spanyol irodalom. Bertrand Poirot-Delpech akadémikus a Le Monde és egyben Franciaország legtekintélyesebb kritikusa „nem mer beszélni” a spanyol irodalomról, mert csak a franciával foglalkozik. A Gallimard kiadó képviselője két spanyol klasszikust említ, Cervantes-t és Lorca-t. A többi spanyolt jelentéktelen, alig ezres példányszámban adják ki. A francia Nemzeti Könyvtár évente háromezer spanyol nyelvű könyvet vásárol, elsősorban latin-amerikai műveket. Héctor Bianchotti író úgy véli, hogy a spanyol irodalom érzelmes és ezért a francia olvasó számára érdektelen. A költészet fontosabb, mint a próza, ám csak akkor fordítható jól, ha intellektuális, márpedig a spanyol líra nem az. A Gallimard képviselője azt is megjegyzi, hogy a frankista diktatúra nem készítette cenzúrára a francia kiadókat.

Bernard Pivot, az Apostrophes című irodalmi tévéprogram házigazdája viszont úgy gondolja, hogy az a kultúra, amely nem szabad, nem hihető, ebben az értelemben hosszú ideig gyanús volt a spanyol irodalom, film, színház. Pivot tizenkét órát olvas naponta. Azt mondják róla, hogy az a könyv, amelyet ő bemutat másnap jelentős olvasói érdeklődéssel számolhat az üzletekben. Mellesleg spanyol írókat nem hív a műsorába, mert alig tudnak franciául, a francia írók és tévések meg aligha beszélnek spanyolul - tehetjük hozzá már csak azért is. Az efféle kifogást ugyanis csak a közismert francia kultúrsovinizmus sugallhatja, amely például mind a mai napig képtelen volt befogadni igazán Shakespeare-t és a határokon túli egyéb értékeket. Másfelől bátran kijelenthetjük, hogy a világ kevés televíziója mond le kiemelkedő külföldi személyiségek szerepléséről, azért, mert az illető nem beszéli a hazaiak nyelvét. Arról már nem is szólva, hogy amennyire a vendégtől elvárható, hogy a házigazda nyelvén szólaljon meg, legalább annyira természetes a fordítottja.

Ha már az egyenlőség eszméjénél tartunk, a spanyolok további szemrehányásokkal illethetik a franciákat, a rekordot a francia televízió viszi, amely az utóbbi három évben alig mutatott be spanyol filmet, miközben a TVE, a spanyol tévé francia életműsorozatokkal szórakoztatta a hazai közönséget, mint például legutóbb a Louis Malle-sorozat. Ez már csak azért is érdekes, mert tavaly szeptemberben a Le Figaróban volt olvasható a panasz, hogy a francia filmgyártás nem tudja ellátni a hazai televíziót. A mozifilmek tekintetében is többszörös a gallok adóssága. A spanyolok kilátásba is helyezték, hogy sok eredménytelen érvelés után kiegyenlítik a mérleget, azaz csökkentik a francia filmművészet hispániai jelenlétét. A dologgal nyilvánvalóan mindkét fél csak rosszul járhat.

Különben a frankista diktatúra ténye is kétféleképpen eshet latba a két nemzet kulturális együttműködését illetően. Egyszer tény, hogy a négy évtized alatt nemcsak Franciaországban, hanem világszerte csökkent az érdeklődés a spanyol kultúra iránt. Másrészt ennek a diktatúrának egy sajnálatos következménye minden észérven túl is aláhúzza a kulturális közeledés szükségességét. A spanyol emigránsok nagyszámú franciaországi jelenlétéről van szó. Francia emigrációban élt hat évig a bevezetőben említett Unamuno és a spanyol szellemi élet számos más kiválósága. És ma is a szomszédságban él több százezer névtelen spanyol. Picasso önkéntes franciaországi száműzetése a többi között arra volt jó, hogy segített ébren tartani a spanyol kultúra iránti érdeklődést a diktatúra nehéz éveiben. Párizs, mint a kultúra világfővárosa természetes módon vonzotta a spanyol művészeket. Ha egy spanyol elindult tanulni, tapasztalni az esetek többségében Párizsban ütött tanyát. A Franciaországban élő spanyolok

igénylik a hazai kultúrával való kapcsolatot. A hispán értékek párizsi demonstrációján a törzsközönség nagy részét a spanyolok képezték. Ott voltak a francia filmhét vetítésein, a Pompidou Centre rendezvényein, elzarándokoltak a Petit Palais-ba, a Modern Művészetek Múzeumába és a franciákkal együtt csodálkoztak, mennyi kincset összehordott öt évszázad spanyol művészete El Greco-tól Picassoig, ahogy az egyik tárlat mottója fogalmaz.

A spanyol sajtó megkérdezte Pierre Daix művészettörténészt, Picasso-szakértőt, mit szólna Picasso, ha megérte volna a párizsi bemutatkozás pillanatát. „Nagyon boldog lenne” - volt a válasz. Picassot számos francia a sajtójának hitte. Ettől ő nyilván nem lett francia, de talán hispanizálódtak a franciák úgy, ahogy Don Miguel Unamuno azt megálmodta.

Vezényel: Placido Domingo

Vladimir Ashkenazy zongoraművész-karmester koncertjével január 7-én elkezdődött a negyedik Kanári-szigeteki komolyzenei fesztivál. Az események két színhelyen - Las Palmasban és Santa Cruz de Tenerife városában - egy hónapig tartanak. Szándékosan kerültem a művészt minősítő jelzőket, mint azt fogom tenni az alábbiakban is, mert a korlátlan alkalmazásuk egyhangúságot eredményez, márpedig Ashkenazy csak megnyit egy sort, amely a még oly választékos ízlésű zenebarát igényeit is kielégítheti.

Kellemes kényszerhelyzetben van a fesztivál rendezőbizottsága több tekintetben is. Már az első alkalommal olyan magasra rakta a mércét, hogy a jövő, feltéve, ha az egyre növekvő költségeket is előteremtik, biztosítottnak tekinthető. A szigeteken, csakúgy mint Spanyolországban számos kérdés elválaszthatatlan a fő bevételi forrását képező turizmustól. Kiváltképpen áll ez a tengerparti üdülőzónákra, mint a Kanári-szigetek is és a kultúrára. A téli hónapokban özönölnek a turisták a hideg országokból. Aligha túlzok, hogy nem kevesen a klíma, az egzotikum és egyéb élvezeti források mellett a fesztiválért is jönnek. Pontosabban kettőért. A zenei után ugyanis következik az operafesztivál is, amely már túl van a huszadik kiadáson és híre van szerte a világban.

Folytatva a sort - továbbra is jelzők nélkül - Ashkenazy után Daniel Barenboim adott koncertet Mozart-művekből. Indításnak, azt hiszem, nem rossz. Az elmúlt fesztiválon a visszavisszatérő Londoni Szimfonikusok nyitottak Claudio Abbado vezényletével. Az eredeti terv szerint az idén is a londoniak kezdtek volna Lorin Maazel irányításával. Végül úgy alakult, hogy a zenekar jön, Maazel nem. Itt lesz viszont - váratlanul és karmesteri minőségben - Placido Domingo a tenorok tenorja. A Londoni Filharmonikusokat dirigálja. A műsoron Wagner Bolygó hollandijának a nyitánya, Beethoven hetedik szimfóniája, valamint Mendelssohn hegedűversenye szerepel. A szólót a román származású Silvia Marcovici játssza, aki mindössze tizenkilenc esztendő volt, amikor Leopold Stokowski Londonba hívta, hogy zenei jubileuma és kilencvenedik születésnapja alkalmából rendezett koncerten a Londoni Szimfonikusok kíséretében szólózzon. A hangversenyt a Decca egyenesben lemezre vette.

Ami a Londoni Szimfonikusokat illeti, a Bécsi Filharmonikusok egykori koncertmestere, Walter Weller vezényletével két hangversenyen mutatkoznak be Schubert, Mahler, Dvorzsák, Richard Strauss és Schubert műveiből. A szólista Edith Mathis, svájci szopránénekesnő. A program másik változása, hogy a Spanyol Állami Szimfonikusok helyett a Moszkvai Filharmonikusok lépnek fel Dimitrij Kitaienko karnaggyal. A változásnak örülni lehet, mert a moszkvaiak ritkábban fordulnak elő Spanyolországban. A keleti országokat még két másik jelentős együttes képviseli. A Cseh Filharmonikusok Vaclav Neumann karmesterrel, a szólista Iván Klansky zongoraművész és a lipcsei Gewandhaus Kurt Masur vezényletével.

Ki ne ismerné a zeneértők közül a Bambergi Szimfonikusokat? Őket Christoph Eschenbach dirigálja, aki az elmúlt évben a Londoni Filharmonikusokkal érkezett. A szólista: Alicia de Larrocha, spanyol zongoraművész. A hagyományoknak megfelelően fellép a programban a szigetcsoport két szimfonikus zenekara. A Las Palmasban székelő Orquesta Filarmonica de Gran Canaria-t első koncertjén a lengyel Antoni Wit vezényelte, a szólista Justus Frantz német zongoraművész volt. A második koncerten Matthias Aeschbacher svájci karmester működik közre, a szólista Alexandre Mischejev csellóművész. A Tenerifei Szimfonikusokat Victor Pablo Perez vezényli, a szólista Vladimir Spivakov szovjet hegedűművész, aki a világon a legkeresettebbek egyike. Las Palmasba, akárcsak az Egyesült Államokba minden évben visszatér. A tenerifeiek második koncertjét Alexandre Myrat görög karmester dirigálja, szólista Stephen Bishop-Kovacevich amerikai zongorista.

A negyedik fesztivált a sor méltó befejezéseként igazi zenei csemege zárja. A Párizsban született és ma Amerikában élő kínai származású csellóművész, Yo-Yo Ma ad szólóestet Kathryn Stott zongorakíséréssel. A ma harminckét esztendő művész Pablo Casals indítványára nyolcesztendő korában Bernstein televíziós programjában csellózott. A magyar muzika mint általában a klasszikus zeneszerzőink jóvoltából van jelen. A Cseh Filharmonikusok első koncertjén Liszt Orpheus című szimfonikus költeménye szólal meg, a Berliini Vonós-nyégyes Bartók-quartettet interpretál.

Dráma

Január 14-én éjjel háromnegyed 12-kor Ignacio Sánchez Mejias-ra gondoltam. Az időpont nem lehet szokatlanabb, mint az alkalom, amikor arénájában tragikusan elhunyt torero, „egyműves” drámaíró, Federico Garcia Lorca jóbarátja, nem mellesleg a költő egyik szépséges siratójának a hőse eszembe jutott. Las Palmasban a Perez Galdós Színházban történt a Londoni Szimfonikusok koncertjén. Nyugodtan vállalhatnám, hogy ezen a korainak nem mondható órán valamely zenemű fárasztóbbnak mondható tétele alatt kalandozott el figyelmem, de nem vállalom, mert a világhíres zenekar nem szokta „megengedni” közönségének ezt a luxust, lett légyen az idő éjfél, a helyszín a Kanári szigetek.

Civil esemény volt az elkalandozás okozója. Civil esemény, amelyet a színházi morál, ugyanígy a pódiumművészeti is szigorú szabályzattal számúz a művészeti gyakorlatból, már ha megteheti. Néha az életre szeretne hasonlítani leginkább és az értelmét még a legelrugaszkodottabb produkció is abban látja, hogy azt a publikum feltételeitől függően a saját életére vonatkoztatja, eszközeiben csökönnyösen ragaszkodik a művihez, a kitalálthoz, az eltúlzotthoz, a nem mindennapihoz. Ha az eszköztelenséget, a keresetlenséget tűzi lobogójára, akkor sincs más választása. Azért művészet.

A torero sorsa normál körülmények között az embernek nem a saját élete. Ignacio Sánchez Mejias mégis jött, jött, felmerülve az 1935-ös esztendőből, amikor a José Bergamin-i hitvallás értelmében különösen a bika volt a corridák uralkodója, úgy értem, nem a torreádor. Negyven viador sérült meg súlyosan Hispániában. Ignacio Sánchez Mejias már kétszer visszavonult az arénából, ahogy a spanyol mondja, „levágta a copfot”. Mind a kétszer ugyanazzal az indoklással. „Az én koromban nem mutatkozhat az ember rózsaszín harisnyában a közönség előtt a neveltség veszélye nélkül”. Negyvenhárom esztendő volt. Csak megjegyzem, legendás utódja, Antoñete ötvennégy évesen tért vissza tavaly az arénába, s bár nem mondhatni, úgy leszúrta a bikát, hogy az meg sem nyikkant, vállakon távozott. Vállon érkezett, vállakon távozott. Ignacio két másik alkalommal tagadta meg a fogadalmát. Augusztus 1-én La Coruña-ban Belmonte és Ortega oldalán szorította a mulétát. Az alig húsz esztendő

Belmonte-t cogida, azaz szúrás érte. Az ápolóhelyen meghalt. A corrida végeztével távirat érkezett Madridból, amely Ortega testvérének a halálhírét közölte. A gyászoló viador autón indult el egy rokona kíséretében. Még nem hagyták el Galicia tartományt, amikor baleset történt és életét vesztette a viador rokona. Ennyi baljós előjel után Ortega lemondta a Manzanaresben pár nap múlva esedékes lidiát. Az akkor már Zaragozában tartózkodó Ignacio Sánchez Mejias vállalta a helyettesítést, csapata akarata ellenére.

A torero hosszú, fárasztó utazás után érkezett Manzanaresbe. Mulétával a kezében térdelő-ülő támaszban várta az arénába rontó, Granadino névre hallgató bikát. A közönség felállt és ujjongott. Ignacio a bravúrt meg akarta ismételni, ekkor érte a szúrás a bal combján. Az állat átdobta a korlátot. Még magánál volt. Arra kérte a körülötte sürgölődőket, vigyék Madridba. A viadal előtt nem találta kielégítőnek az elsősegélynyújtó helyet. A sebet mégis ellátták Manzanaresben és így indultak autón Madridba. Útban Madrid felé a kocsi elromlott. Senki sem akarta a torerót az autójába venni, félvén, hogy összevérzi az üléseket. Órákba telt, mire megjavították a járművet és folytatni lehetett az utat. Doktor Segovia klinikáján még magánál volt, de nagyon magas volt a láza. A többit már tudjuk Federico Garcia Lorca Sirató Ignacio Sánchez Mejias-ért című költeményéből.

Január 14-én éjjel háromnegyed 12-kor Las Palmasban a Londoni Szimfonikusok koncertjén Ignacio-ra gondoltam. A dolognak megvoltak a maga előzményei. A tavalyi zenei fesztiválon Claudio Abbado vezényelte a zenekart. Az idén a jó előre elkészült programfüzetben Lorin Maazel neve szerepelt, aztán a fesztivál nyitányára kiderült, hogy Maazel nem jön, helyette Walter Weller, a bécsi filharmonikusok egykori koncertmestere, ma világszerte ünnepelel karmester fogja a pálcát. Pár nap múlva megjelent a sajtóban, hogy a hangverseny az eredetileg kiírt esti fél kilenc helyett fél 11-kor kezdődik. Újabb pár nap múlva közlik, hogy a megbetegedett szólistát, Edith Mathis svájci énekesnőt - Richard Strauss dalait szólaltatta volna meg - Alexander Barantschik hegedűművész váltja föl és Jan Sibelius hegedűversenyét játssza. A koncert elkezdődött fél tizenegykor, a közönség boldog volt, hogy újabb változtatásra már „nincs idő”. A karmesteri beintésre elsőnek Dvorzsák Karnevál című nyitánya csendült fel. A mű arról szól, ha van értelme egyáltalán zenei vonatkozásban e kifejezésnek, hogy a magányos vándor a városba érkezik, ahol éppen tetőzik a karneváli hangulat. A siker óriási és ezt megszokta a közönség, megszokták a londoniak. Ezután következett a Sibelius hegedűverseny. Az ifjú szólista a beugrás és a felelősség súlyától talán kissé visszafogottabban kezdett, briliáns technikája azonban minden kétséget eloszlatott. A Londoni Szimfonikusokkal nem akárki szólózhat. A második tétel vége felé tartott a mű az ominózus háromnegyed tizenkettőkor, amikor egyszer csak egy előre tartó lendületben a karmester megtántorodott, térdben megroggyant és bizonyára teljes súlyával előrezuhan, ha legalább öt muzsikusz nem kap érte rögtön. Élen a koncertmester, a brácsa- és a csellósólam-vezető, a hegedűsök második szólamának vezetője. Dőltek a kottaállványok, repültek a kottalapok, mint sirályok a tengerparton, a szólista dermedten szorította hangszerét, a zenekar többi része és a közönség egy emberként felállt és visszafojtott csendben figyelt. „Orvost” - kiáltott valaki és legalább öt orvos termett hirtelen a színpadon. A karmester a színpadi deszkákon feküdt, megkezdődött az élesztési eljárás, valaki levetette a mozdulatlan ember cipőjét, valaki felállt és a fejét csóválta, mint aki azt mondja, semmi remény. Már hívták a mentőket. Egy-szercsak azt látjuk, hogy a karnagy megmozdítja bal kezének a kisujját. Nagy megkönnyeb-bülés a széksorokban. Percek múlva védősisakos mentők sietnek a helyszínre hordággal. Látszik, hogy katasztrófa esetére szól a küldetésük, de most nem lehet válogatni. Óvatosan a hordágyra fektetik a beteget, egyik asszisztáló személy felrakja az ágyra a cipőt is. Meg-indulnak kifelé. A közönség önkéntelenül döngő tapsban tör ki. Vége a koncertnek és nekem a civil esemény hatására Ignacio Sánchez Mejias tragédiája jut eszembe.

Cugat megmondta

Jött, látott - és nem győzött. Plácido Domingoról, a világhírű spanyol tenoristáról van szó, aki nemigen szokott hozzá, hogy mást dicsérnek helyette egy olyan esten, amelyen ő is fellép. Ilyen az élet. Igen, ez a más egy kiváló román származású hegedűművész, Silvia Marcovici, s ebből helyel-közzel már az is kiderül, hogy a tenorista számára szokatlan szerepkörben lépett a pódiumra. Karmesterként hívták meg a Kanári-szigeteki negyedik nemzetközi zenei fesztiválra. Nem mintha nem tudták volna a rendezők, hogy operaénekes, mégpedig a világ legjobbjaiknak egyike.

Domingonak akár hihető, akár nem, már van bizonyos karmesteri múltja. Az elmúlt években Spanyolországban, Európa más országaiban és az Egyesült Államokban is bemutatkozott nem kis közönségsikerrel és mérsékelt szakmai sikerrel. Patikus legyen a talpán, aki megmondja, hogy a tapsokból, az ovációkból mennyi szólt a tenoristának és mennyi a dirigensnek. Őbenne ez a kettő alighanem elválaszthatatlan marad az idők végezetéig, miközben a dirigálás „nem árt” az énekesnek, a karmester óhatatlanul profitál az énekesi hírnévből. Mi több! Amellett, hogy elmondhatja - a legjobb énekes a karmesterek és az énekesek között, feltehetően a fordítottja is igaz: a legjobb karmester az énekesek között.

Az ember fejében megfordul a gondolat, mi viszi rá a szupertenort pályája csúcsán, hogy olyan kényes officióban próbálkozzék mint a vezénylés, nem törődve azzal, hogy rangos nemzetközi fesztiválon méretik meg, hogy a szólista a legjobbak egyike, hogy a zenekar - a Londoni Filharmonikusok - a világ legjobb karmestereivel dolgozik rendszeresen, hogy a fesztiválon a mérce egy Abbado, egy Ashkenazy, egy Eschenbach. A pénz bizonyosan nem. Talán ismert, hogy 1985-ben a nagy mexikói földrengés alkalmával az énekes négy közeli hozzátartozóját elvesztette. Gázsi nélkül lépett fel jótékony célú esteken és eddig másfél millió dollárt gyűjtött az áldozatok hozzátartozói javára.

Ha pénz nem, akkor talán a jövőért való aggodalom? Nehéz megmondani meddig léphet az énekes a publikum elé. A visszavonulást éppúgy jól meg kell gondolni, mint egy sportolónak. A másik világhírű spanyol tenor, Alfredo Kraus hatvan évével az olasz és a francia opera területén a legjobbnak tekinthető. Tavaly a New York-i Metropolitan-ben ötvenkilenc esztendősen Romeót énekelt. Plácido élete „első negyven évéről” memoárkötetet jelentetett meg, könnyűzenét szólaltat meg, filmfőszerepeket vállal, az USA-ban szabadtéren énekel negyedmiliós hallgatóság előtt, nemrég kijelentette, hogy szívesen lenne Madrid polgármestere, lehangoló egyéniség, a népszerűség jelképe. Miért ne próbálhatná ki magát több mindenben? Nem megmagyarázhatatlan, de a magyarázattal együtt is rejtély, hogy miközben hangszeres muzsikások nem ritkán lépnek elő karmesterré és karmesterek ugyancsak hangszeres szólistává, az énekesi pályától a karmesteri pódiumig és vissza alig vezet út.

Akár így, akár úgy, Plácido jött a fesztiválra. A megelőző években a Las Palmas-i operafesztiválon lépett fel. Tavaly barcelonai mütétje után a Santa Catalina Hotelben pihent sajtótól, egyéb nyilvánosságtól hermetikusan elzárva, de érdekes módon mindenki tudta, hogy itt van. Ennyit a titoktartásról és talán arról, hogy egy világhírű ember minden tévhittel ellentétben nem lehet a saját maga ura. Plácido jött sudár természetével, nem mondom azt, hogy úgy néz ki mint egy filmszínész, mert az. Nem mondom azt sem, hogy olyan mint egy karmester, mert az, s talán idő kérdése, hogy Madrid polgármestere, egy spanyol bank elnöke vagy éppen az ENSZ főtitkára lesz. Plácido, noha a név spanyolul nyugodtat, nyugalmat jelent derűs egyéniség, de nem éppen nyugodt. A közönség azért tapssal jutalmazza. A karmestert? Az énekest? A kritika nem tapsol, nincs dilemma. Bujkál bennem a kisördög és az jut eszembe, amit a fenomenális Xavier Cugat, katalán zeneszerző mondott a rendkívüli Frank Sinatra-ról: „Igaz, hogy hetvenhárom évesen már nem úgy énekel mint régen, de ő a Frank Sinatra.” És Plácido Domingo, a karmester a tenorok tenorja.

La Graciosa

A múltkor, amikor jóleső hírek érkeztek az otthoni tavaszias télről, erős viharok tomboltak a Spanyolországot övező tengereken. Nyugodt körülmények között sem veszélytelen a tenger. Amikor háborog, tragédiákat forgatnak a hullámok, méterekkel nő a hajós-halásznemzetség aggodalma. Nem ritka, hogy egy-egy szerencsétlenség túlélője megfogadja: az életben nem száll többé tengerre, inkább keres más munkát, ami nem egyszerű dolog.

A múltkor, amikor az elemek elszabadultak, a Kanári-szigetek egy pöttömnyi tagja, a hangzatos nevű Graciosa tizenhárom napig el volt zárva a külvilágtól. Az ellátást úgy oldották meg, mint a télen behavazott magyar falvakban. Helikopterről dobtak le élelmet a lakosságnak. Két éve, hogy megpillantottam először a kis Graciosát két apró társával, Montaña Clara-val és Alegranza-val egyetemben. Ez utóbbi magántulajdonban van. Időnként megjelenik a lapokban egy-egy hirdetés: „Se vende isla, telefono: ...” Azaz, „sziget eladó, telefon” ez és ez. Talán még a szigetnél is jobban érdekel, ki az, aki elad és ki az, aki megvásárol egy szigetet, na és mennyiért. A vételárat egyetlen tárcsázásra megtudhatnám. Érdekel, de valójában mégsem érdekel.

Fontosabb a hír, hogy Graciosa szigete tizenhárom napig el volt zárva a külvilágtól. Két éve, amikor megpillantottam először, nem jutott eszembe, hogy a sziget természetes adottságain kívül még másként is be lehet zárva. Igaz a tengeri vihar is természetes adottság. Nyár volt, a Kanári-szigeteken megszokott tavaszias nyár. Tűzött a nap, de nem túlságosan. Egésznapos túrázás után érkeztünk Lanzarote szigetének északi csúcsára, annak is a legkiemelkedőbb pontjára a kilátóhoz. A meredély széléről mást nem látni mint vizet, vizet és vizet az Atlanti óceánt, „...grand miroir / De mon désespoir.” Óceán a reménytelenség nagy tükre. Kinek a remény, kinek a reménytelenség. Lábad alatt „folyik el” a tenger. Mintha a spanyolok ismernék a képzavarral terhelt „Házunk előtt folyik el a halastó” című magyar népdalt, El Rio-nak, azaz folyónak hívják a keskeny szorost, amelynek a túlpartján hívogat a sziget.

Hívogat a Boldogság Szigete, a Senki Szigete, a Lakatlan Sziget, de alighanem minden jelkép sántikál. Egyszerűen csak sziget, amely - nomen est omen - hívogató, kellemes. Mögötte Montaña Clara és amögött immáron ködbevész a „vidám” privátsziget - Alegranza. Graciosán halászok élnek, mintegy hatszáz család. Egyetlen gazdagságuk minden valószínűség szerint az, hogy ebben a megejtő környezetben töltik a napjaikat. Amikor nem dolgoznak, hálókát foltoznak, javítják a szerszámokat, pontosan úgy, ahogy azt a „szárazföldi” népek elképzelik. A kenyerek nem olyan biztos mint következtethetnénk az óceán nagyságából. A munka nehéz és kockázatos. Ez egyébként látszik a legfinomabb csemegék piaci árain. Számos halász elhagyja a szigeteket és a félszigetre megy a jobb megélhetés, a biztonságosabb munka reményében. Nem mondanám, hogy a dolog kiegyenlítődik azzal, hogy mások viszont a félszigetről költöznek a Kanári-szigetekre. Egyrészt jóval nagyobb a félszigetről a Kanári-szigetekre költözők száma és akkor a külföldiekről még nem is szóltam, másrészt az utóbbiak mindennek mennek csak nem halásznak.

Graciosa halászhai, szinte biztosak lehetünk benne inkább figyelik a tenger változásait, mint a nagyvilág mozgását. A sajtó úgy írta, hogy tizenhárom napig el voltak zárva a külvilágtól. Ők talán úgy fogalmaznának, hogy a tengertől, mert a tenger reményük és reménytelenségük nagy tükre, ahogy a költő mondja. A szigetlakók között van, aki idővel másutt keresi majd a boldogulást, s akad olyan is, aki a legközelebb eső Lanzarote szigetén kívül másutt még turisztikai céllal sem járt. Ha ugyan járt Lanzarotén. A guancho ősök a krónika szerint a tenger iránt nem mutattak különösebb érdeklődést. Ehhez képest a tizenhárom napos bezártság parányi dolog. Majdnem olyan kicsi, mint maga a hívogató sziget: Graciosa.

Egy órával kevesebb

- Kilenckor vacsorázni? - kérdezi a pincér udvariasan, mert másképp elképzelhetetlen, de a csodálkozását nem tudja leküzdeni. Talán a nyelvén van, hogy jöjjenek színház után éjjel egy órakor, a Kanári-szigeteken az a vacsoraidő, de nem mondja, mert a sokat beszélő pincér rossz pincér, aki beleszól a vendég magánügyeibe, az egyenesen kibírhatatlan.

Végül van vacsora. Aki a vendéget elengedi, az holnapután esetleg becsukhatja az üzletet. A városkép szinte naponta változik. A számtalan pizzeria egyikének helyén ma bankot nyitottak, a salon recreativo (játékszalón) utazási irodává alakult, Björn Borg üzlete helyén egy nagyon kedves cukrászda volt és így tovább. Ha függő ügyed van valamely céggel, ne halogasd, mert holnap esetleg még a telefonkönyvből is eltűnik és futhatsz a pénzed után. Az ember egy idő után persze már nem csodálkozik semmin.

Elkezdődött a karnevál. A nép újra meg újra elfelejti az ágynak nevezett alkalmatosságot. Éjfélkor megválasztották a karnevál gyermekkirálynőjét. Egy órakor ropta a szambát a pajtásaival, másnap a televízióban unottan válaszolgot a riporter felnőttes kérdéseire. Amióta Mick Jagger nyíltan megmondta egy exkluzív interjúban, hogy unatkozik és alig várja a beszélgetés végét, a kamerák előtt mindenkit az álom környékez. A karnevál kivétel. A szigeteken egy órával kevesebb van mint mondjuk Közép-Európában és egy órával kevesebb mint az Ibériai-félszigeten. Una hora menos en Canarias - szól a bemondó. Egy óra nem kevés idő. Olyannyira nem, hogy film is készült róla. A címe: Una hora menos en Canarias. Az időeltolódás nem serkenti gyorsaságra a canariót. A lét az, ami hajtja az embereket. És ennek a létnek a verseny a szimbóluma. Verseny mindenkivel és mindenben.

Karneváli versenyszám a nagyozolás. Santa Cruz de Tenerife azt mondja, hogy karneválja olyan híres, mint a riói, mire Las Palmas, hogy az övé minden karneválnál híresebb. Santa Cruz de Tenerife épített egy hatalmas King-Kongot, mozog és mindent csinál. Las Palmas a kikötő közelében Gullivert kreált, a mindennél is többet tud, plusz King-Kongot hordoz a tenyerében. Természetesen a tenerifeit. Ki győzött? Azt hiszem, a közönség, a közönség, amely ezekben a napokban csodabogárnak öltözve settenkedik éjszakai kalandozásra, el csak minél távolabb az ágytól. A spanyol szereti a túlzásokat. Az idegen előbb tanulja meg a melléknév túlzó fokát, mint az alapfokot. A gesztusok, cselekedetek sem kivételek. Itt van Lola Flores andaluz énekesnő, színésznő, festő, Spanyolország Lolája. A tavalyi adóbevalláskor kiderült, hogy Lola nem vallott. Adót. Négy éven keresztül. Nem tudta, hogy adót kell vallani! Négy esztendeig a Hacienda sem tudta, hogy Lola nem fizetett. Mi ez, ha nem túlzófok?

Lola nem vesztette el a fejét. Az emberek szeretnek engem - mondta. Kiülök az Alcala kapu tövébe. Mindenki ad egy durót (öt peseta), aztán összejön az adósság. Túlzás? Ruiz Mateos, üzleti vállalkozó, aki hosszabb időt töltött vizsgálati fogságban pénzügyek miatt, Lola letartóztatása esetére tüntetést helyezett kilátásba. Nem került rá sor. A művésznő ma is szabadlábban van. A pénzügyminisztertől haladékat kapott az adósság törlesztésére.

Van a Kanári-szigeteken egy újság az Espot Semanal, amely hatvanezer példányban jelenik meg hetente és ingyen osztogatják az egész városban. A lap kizárólag hirdetésekben él. Van egy rovata, amelyben közéleti emberek, művészek kijelentéseit idézik és kommentálják, nem egyszer a letrágárabb kifejezésekkel. Trágárságok nélkül idézek egy számárságot. „A Banco Popular, (Népbank) többet ruház be a Kanári-szigeteken, mint amennyit nyer” - mondta a bank főtitkára. Nem olyan ez mint a King-Kongot hordozó Gulliver? Különben nem csodálkoznék, ha jövőre megismétlődne a vetélkedő a két város között, a változatosság kedvéért törpékkel. A verseny nem ismer határokat.

Sevilla ürügyén

Eredetileg véletlenül éppen akkor akartam írni a spanyol kosárlabdasporthoz, amikor a magyar válogatott valami egészen hihetetlen arányban, vagy hatvan ponttal kikapott a spanyoloktól. A cikket már elterveztem, amikor jött a jégeső. A spanyolok miatt álltam el a tervtől. Nem akartam, hogy az olvasó azt higgye, a hispán kosárlabdát az minősíti, hogy a szinte pályán sem lévő válogatottunkat majdnem dupla arányban elpáholtá.

A kosárlabdáról szólni Európának ezen a táján majdnem ugyanaz mintha a futballról beszélne az ember. Ez nagyon nagy dolog. A futball ugyanis valószínűtlen magasságokban szárnyal és voltaképpen ugyanott szárnyal a kosár. Bizonyítékért nem kell messzire menni, léptenyomon beléjük botlani. Az iskolában, a televízióban, a tengerparton, a bárókban, az utcán, az üzletekben, a trafikokban, egyszerűen mindenütt.

A televízióval kezdem, ami bizonyos mértékig mégiscsak az élet tükre. Nem csodálkoznék, ha a spanyol átlagnéző egyszerűen felkelne a székről, jelentkezne mondjuk a Real Madridnál és minden átmenet nélkül kitűnően játszana. Miért ne. Hetente legalább három kosármeccset lát a tévében, sajnos az egyéb műsorok rovására. Ha jó filmet jelez a program nem szabad előre örülni, mert bármikor jöhet egy kosármeccs. A regionális adók terjedelmes műsoridővel rendelkeznek naponta, de műsorváltoztatás tekintetében a két madridi és a harmadik, központi számító barcelonait sem kell féltetni, kivált ha sportról van szó. Előfordul, hogy a sportnak sport a gátja a közvetítéseket illetően. Arról tudtommal még sehol sem kellett elszámolnia Pilar Mirónak, a spanyol tévé elnöknőjének, hogy film maradt el meccs miatt, a közelmúltban viszont hivatalosan meg kellett indokolnia, miért szakadt meg röviddel a vége előtt a luchada, azaz a kanárió birkózás közvetítése.

Megindokolta. Azért, mert az azonos csatornán sugárzó Madrid egyesben adta az USA-ból az amerikai kosárlabda-bajnokság egy rangadóját. Pénteki napon történt, pontosan emlékszem. Minden hét péntekén éjjel egyesben adja a televízió az amerikai bajnokság valamelyik meccsét szakértőkkel kommentáltatva az eseményeket. Ezek a csaták nem olyanok mint a Harlem zsonglörködése. Sokkal jobbak, ráadásul a Detroit, Boston, Washington, Chicago és a többi város csapatai tele vannak zsonglörökkel. A néző akarata ellenére név szerint is megismeri őket. A kosarasok fotóit a spanyol gyerkőcök százával gyűjtik és cserélik a focistáké mellett. Minden trafikban fillérékért megvásárolhatják őket. Számtalan terméket kosarasok „adnak el” a reklámokban. Az áruházak sportosztályain teljes Larry Bird-felszerelést árúsítanak, labdát, palánkot stb. Epi, a spanyol válogatott kiválósága kakaót népszerűsít, Corvalán, Martin és a többiek is mindennap elérhetők a nyilvánosság számára. Nem szíveséget tesznek. A szerepés szerződésük lényeges része, amelyből ők is profitálnak, de vitathatatlanul többet nyer vele a sportág általában.

Még mindig Amerikánál maradva az USA-ban el sem fér a sok ragyogó játékos. Böven jut belőlük külföldre is, főként Spanyolországba. Például a Kanári-szigetekre. Egy-egy játékosnak annyi a vételára, mint a legjobb magyar futballistáké. A mérkőzések hangulata leírhatatlan. A csapatok és a szurkolók rivalizálása hasonló hevességgel zajlik mint a futballban. Nem ritka a botrány. A televíziós meccseket hatalmas nézőtábor látja a képernyőn. Mielőtt bárki azt gondolná, hogy a spanyolok állandóan otthon ülnek, megjegyzem, soha nem ülnek otthon. A tengernyi bár viszont szinte kivétel nélkül televíziót működtet, kevés kivétellel színeset. A bárók reggel korán nyitnak, hajnalban csuknak. A vendég általában nem ül asztalhoz. Feltelepszik a bárszékre - így olcsóbb a fogyasztás - rágyújt a szivarra és a képernyőre mered. A spanyol gyerekek futballoznak és kosárlabdáznak. Az iskolában, a játszótéren, a tengerparton, az utcán, a járdán, a kirakatok előtt nem törődve gyalogosokkal, autósokkal, akárcsak a görkorcsolyázás és gördeszkázás közben.

Magától értődően a sportágért való rajongást az üzleti élet, a nagy sportszergyártó cégek meglovagolják. A fogyasztói társadalomban minden a fogyasztás igézete körül forog. És közben még a kosárlabdasport is jól jár. Ha a gyerekek Mikádo labda, homlokszalag, csuklópánt, térdvédő, kosárlabda-szemüveg, Nike, Adidas, Puma és az ördög tudja még milyen cipő, nadrág, trikó, a legjobb spanyol klubok és a válogatott élethű felszerelése kell, mit lehet tenni.

A klubok persze nincsenek gondok nélkül. A mai világban mindenkinek kevés a pénze. Futballban is csak a legnagyobb klubok és a legjobb csapatok dúskálnak anyagiakban. Ez nem azt jelenti, hogy nem panaszkodnak. Panaszkodni kötelesség. Ha nem jön az eredmény, mert nem mindig jön, valamire hivatkozni kell. A hispán kosárlabda ott van minden jelentős kupában, minden világversenyen, sőt az USA-nak is adott el játékost, ami nagy szó. Filmek, könyvek íródnak a kosárlabdáról. Nem szakkönyvek és oktatófilmek, hanem regények és játékfilmek. Szívesen hinném, hogy véletlen kisiklás volt a mieink mérőföldes veresége a spanyol válogatottól, de ahogy tapasztalom a helyszínen a dolgokat, Sevilla (ott volt a mérkőzés) nem lehetett véletlen. Azt már csak udvariasságból is elhallgatom, hogyan kommentálta a spanyol sajtó a mieink szereplését. Nagyjából úgy mint a labdarúgókét Mexikó után, amiről persze szintén hallgatni illik udvariasságból.

A rémhír, amely igaznak bizonyult

A mendemondáknak időnként a világ minden táján van alapja. Tavaly ősszel elterjedt a hír Las Palmasban, hogy az 1988-ra esedékes immáron huszonegyedik operafesztivál elmarad. A program már készen volt, mindenki tudott mindent, nem ősszel, egy évvel azelőtt. Az operák és a fellépő vendégművészek ismeretében a közönség csalódottan terjesztette a rémhírt, megnevezte a „merénylet” felelőseit és nem maradt adós az ítélezéssel sem. Lehet, hogy igazságtalan volt, ám tény, hogy a mendemonda igaznak bizonyult. A sajtóban megjelentek az első aggodalmaskodó cikkek az itteni szokásoknak megfelelően nagy terjedelemben, bizonyos politikai éllel és mivel kritikáról van szó, tapintat nélkül.

A fesztivál igazgatója részletesen ismertette a fesztivál múltját, összehasonlítást tett más fesztiválokkal, a világ nagy operaházaival. Ismételtetés helyett csupán annyit, hogy ez a múlt gazdag, tele jelentős operákkal, világsztárokkal, emlékezetes sikerekkel. A híre mindenhova eljutott. Sokan a zenei- és az operafesztiválért jönnek ide nyaralni a téli hónapokban. A felzúdulás érthető, ha arra gondolunk, hogy nem egy tervezett fesztiválsorozat elindítása volt a tét, hanem egy ragyogó sorozat végleges megmentése. A helyi kormány, hogy önmagát védje, a megelőző periódusban hatalmon lévő szocialistákat okolta a meggondolatlan költekezésért. 1969-ben, amikor az első fesztivált rendezték, a szocialisták még illegalitásban voltak, de tény, hogy a diktatúra bukása után, a kormány sokat tett az értékek megőrzéséért, személy szerint is a kormány elnöke, aki több mint zenebarát. Az ő kezdeményezésére indították el az igen rangos zenei fesztivált.

A közvéleményt nem hatotta meg az érvelés. Példátlan kampány indult a fesztivál megmentéséért. A jelenlegi kormány elnöke fogadta, jobban mondva kénytelen volt fogadni az operabarátok körének tagjait, szembe kellett néznie a sajtóval, amelynek még a finomabb reagálásai közé tartozott: „bezzeg, ha egy autós-rallyról lenne szó, más volna az állásfoglalás”. A vezetés végül érezhetően nem nagy tetszéssel engedett és az utolsó pillanatban zöld utat kapott a program, igen valószínűleg hosszú időre. A csinnadratta elcsitult, közmegelegedésre a muzsika vette át a főszerepet.

Az idei programban öt esten hat operát mutatnak be. Mascagni-tól a Parasztsüveg, Leoncavalló Bajazzók-ját, Donizetti Lammermoori Lucia-ját, Puccini-tól a Bohéméletet, Verditől két művet is: a Trubadurt és a Falstaffot. Mondani sem kell, az elmúlt húsz fesztiválon szinte kivétel nélkül mindegyiket láthatta a közönség, némelyiket többször is. A Parasztsüveg és a Bajazzók bemutatója egy est keretében már lezajlott. Mascagni és Leoncavallo műve számos rokon vonást hordoz. Zenei szempontból a két iskolatárs azonos irányzathoz tartozott. Az általuk képviselt realizmus népszerű volt a kor (múlt század vége) operaházaiban. A két opera tematikailag is hasonlóságot mutat. Mindkettő a nép körében játszódik, mindkettő a szerelemről szól, a szerelmi féltékenységről, a hűségről, a hűtlenségről és jó olasz módra mindkét történet tragédiába torkollik.

Nagyobb közönségsikere a Parasztsüvegnek volt. Ennek oka részben Mascagni egyszerűbb, szívhez szólóbb muzsikájában keresendő, amelyre a délvidéki közönség érzékeny, másfelől a szereposztásban. A Santuzzát éneklő feledhetetlen mezzoszoprán, Jelena Obraszcova szép nyíltszíni tapsokat kapott. Határozottsága, hangjának teltsége és lágysága, játékának eltalált drámaisága méltán emelik kategóriájának legnagyobbjai közé. A spanyol operabarátok régi kedves ismerőse, valamennyi spanyol fesztiválon rendszerint fellép. Mellette meg kell még említeni a Turiddut éneklő Cornelio Murgut. A csodálatos tenorokban bővelkedő déli országokban nem nehéz jó tenoristát kiállítani. Azt, hogy a főhős énekelve szólal meg a színpadon úgy lehet megindokolni, ha jól szólal meg, kiváló hangon, mert az operának a zene a lényege és minden más eszköz a zenei lényeg kifejezését szolgálja.

A Bajazzókkal, akár egyéb műveivel Leoncavallónak kezdetben nem volt sikere. A végső ítéletet azonban nem a zenei verseny zsűrije mondta ki, amely egyszerűen figyelmen kívül hagyta a Bajazzókat, hanem a közönség, mint az oly gyakori a színpad világában. A remekül kitalált kerettörténet - komédiások tartanak előadást egy faluban - kereszteződik a realitással. A főhősnőt éneklő japán Hiroko Nishida, aki körül összpontosulnak az események, kissé nehezen lendült a szerepébe, bár rövid idő alatt meggyőződött arról, hogy kitűnő szoprán. Vladimir Atlantov Canio-ja, George Fortuno Tonio-ja és José Ruiz Beppe-je mindvégig kiegyensúlyozott volt. Összességében az előadás megfelelt az általánosan magas fesztiváli színvonalnak, követelménynek. Mindkét darabot Roberto Carpio rendezte, az Orquesta Filarmonica de Gran Canaria-t Jorge Rubio vezényelte. A díszleteket és a jelmezeket Roberto Carpio tervezte.

A civilizáció pilótái

A trafikban, ahol fotokópiát csináltak, a tulajdonos játékos kedvében van. Kérdezget. Angol vagyok? Nem. Svéd? Nem. Francia? Nem. Német? Nem. Ne fáradjon, soha nem fogja kitalálni - mondom neki enyhe büszkeséggel. Magyar vagyok. Á, magyar? - derül fel az arca. Puskás, Kocsis, Lalo Dajka...

Nem szomorodtam el. Legalábbis nem jobban mintha emígy szolt volna: csikós, gulyás, paprikás. Spanyolországban minden a futball. Amikor Puskás Öcsi feltűnik a képernyőn terjedelmes külsővel, divatosra tervezett doktori szemüveggel, a spanyolok emlékeznek. Ez az a futballista, akinek a chut-jától (bomba) rettegtek a kapusok. A Kanári-szigeteken újabban Dajka László a magyar sztár. A szurkolók, a sajtó csak Lalo-nak becézik. Játékán kívül azzal is szimpátiát kelt, hogy biztató igyekezettel nyilatkozgat spanyolul a rádióban, a televízióban.

Legutóbb a Santa Catalina Hotel teraszán váltottunk szót. Csapata éppen összetartáson volt. Ő a többiektől elkülönülten tanulta a szavakat és a nyelvtant. Bármennyire hihetetlen, a kultúra nem megy a játék rovására. Emilio Butragueñoról mindenki tudja, hogy kevéske szabad-

idejében vállalkozói ismereteket magol, a képzőművészet rajongója, különös tekintettel Valezquez-re és korára.

A trafikos nem tudja, hogy az angol áruház zenei osztályán külön stand van magyar komolyzenei hanglemezekből. A lemezek olyan jók és olyan olcsók, hogy az ellentmondást nem is értem. Vásárolok is hármat katalán barátom számára, gregoriánt és a Győri Leánykar dalait Szabó Miklós karnagy úr vezényletével. Katalán barátom is ismeri a spanyolhonban vitézkedő magyar focistákat, de soha nem említi őket, mert nem sportrajongó. Sőt, azt tartja, hogy a sport árt az egészségnek. Ismerek egy kiváló humorú magyar embert, akinek ugyanez a véleménye: Tabi Lászlónak hívják. Meg kell mondjam, a katalán nem tölem és nem az ajándékból tudja, hogy magyar zene és általában magyar kultúra is létezik a világon. Mint muzsikus és festőművész kellemes tájékozottsággal bír művészetünkről.

Évekkel ezelőtt Magyarországon járt. Finn felesége azóta magyarul tanul. Gyűjtik a magyar népzénet, komolyzenét és általában minden elérhetőt, ami tőlünk származik. A műterem falán tájképek. Ismerős motívumok. Magyar táj, katalán ecsettel. Évekkel ezelőtt, amikor Magyarországon voltak a budapesti szállodában a zongorista régi finn dalokat játszott. Hosszabb ideig dolgozott Finnországban.

Nem tudom, hány magyar étterem van a nagyvilágon, azt azonban tudom, hogy többet is Kék Dunának neveznek. Igaz, a Las Palmas-i magyar étterem felirata spanyol: Danubio Azul és a soproni tejfölpaprikást spanyol szakácsok készítik. A tulajdonos svéd, akinek Göteborgban magyar étterme volt. A zene már hamisítatlanul otthoni, két magyar muzsikus szolgáltatja. A vendéglő falait magyar szöttek és otthon az izléstelenség netovábbjának tekintett feliratos falvédők borítják. Nincs igazunk - mondja egy másik spanyol barátom. A falvédők nagyon szépek, hangulatosak. Vessen rám akárki akármilyen követ, azt hiszem, neki van igaza. A jelenség melleleg Spanyolországban sem ismeretlen, mármint a nemzeti jelek szimbólumának tekintett dolgok elítélése. Nemzetközileg is elismert, igen-igen kulturált spanyol író van, aki elítéli a flamencót, nem kedveli az andaluz színeket, a hideg leli, ha egy bailaor meglibbenti a szoknyája csücskét.

Artista ismerősöm büszkén újságolja, hogy ő már volt a magyar étteremben. És mit fogyasztott? - kérdezem tőle. Sztroganoff-szeletet - válaszolta nevetve. Tudja, hogy a Sztroganoff-szelet nem magyar ételspecialitás.

A trafikban, ahol fotokópiát csináltak, a tulajdonos elismeri, soha nem találta volna ki a nemzetiségemet, ha meg nem mondom. Ha valakinek nincs ismerete valamiről, akkor előítéletei, megérzései vannak. Az előítéletek a civilizáció pilótái - írta André Gide. Ötödik ismerősöm elismerőleg bólogat. Jó nekünk, mert mi ott Európa közepén különböző népektől körülvéve könnyen tanulunk nyelveket, a magyarnak általában jó a nyelvérzéke. Sajnos nincsen igaza, de hárátsak el egy könnyen szerzett elismerést? Azt tudom, hogy Egyiptomban vannak tizenkét éves utcagyerekek, akik öt nyelven kiválóan megszólalnak, azt is tudom, hogy a hindu és a marokkói kereskedők anyanyelvükön, vagy anyanyelveiken kívül még legalább két-három nyelven beszélnek, ám hogy a magyar és általában... Jó magyar módra hirtelen arra gondolok, mit fizessenek spanyol jóakarónknak. Meg arra is gondolok, többet tud-e rólunk ez a spanyol mint amaz, a trafikos, aki a századok alatt „mélyen enyésző fénnel” járó futballdicsőségünkről regél névsorolvasás erejéig?

- Köszönöm - mondom búcsúzóul a trafikosnak önkéntelenül magyarul.

- Que? - kérdez vissza, miután természetesen nem érti.

Nem helyesbítek, hadd töprengjen. Ha akarja, már négy szót tud magyarul: Puskás, Kocsis, Lalo... köszönöm.

Lucia: Sumi Jo

1982-ben, a tizenötödik operafesztiválon mutatták be utoljára Donizetti örökbecsű művét, a Lammermoori Luciát Las Palmasban. Azelőtt 1977-ben, 1973-ban és végül a sorrendben második fesztiválon, 1969-ben szerepelt a programban. Nagymúltú rendezvénysorozatról lévén szó elkerülhetetlen az ismétlődés, de azt hiszem, igazságtalanok lennének, ha csupán a számmechanizmus működésének és a klasszikus iránti kötelező tiszteletnek tulajdonítanánk egy-egy opera visszatérését. Aligha tévedünk, ha úgy gondoljuk, hogy a Lammermoori Lucia, akár az Otello, a Romeo és Júlia, a Carmen és egyéb operák története a címszerepek alakítása vonalában is megírható, hiszen Lucia, Otelló, Romeo, Júlia, Carmen nélkül nincsen igazi művészi élmény.

Megadva a tiszteletet a produkció minden közreműködőjének a rendezőtől kezdve a karmesterig, a másodszerelőtől a vívómesterig a közönség Luciáról beszél elsősorban. Lucia szépségéről, fiatalságáról, tragédiájáról, drámai erejéről és operáról lévén szó az énekhangjáról. E tekintetben a Las Palmas-i fesztivál Lammermoori Luciája minden igénynek megfelelt. A címszerepet egy fiatal koreai énekesnő énekelte, akit Európa tavaly fedezett fel és máris felsőfokban beszél róla. Külön szerencse, hogy a művésznő neve pillanatok alatt megjegyezhető rövidsége és jó hangzása miatt: Sumi Jo.

Ha már a mű népszerűségének titkát vizsgáljuk, nem szabad megfeledkezni arról, hogy voltaképpen egy skót felföldi Romeo és Julia történet tanúi vagyunk, amely a romantikus hagyományok szerint számos buktatón és reménykeltő fellángoláson keresztül végül is tragédiába torkollik. Az Asthonok, a Ravenswoodok ellenségeskedése lezárult és fennmaradt a halhatatlan szerelem legendája, mint Shakespeare-nél vagy a történet zenei átiratait tekintve Gounod-nál, Csajkovszkijnál, Bellininél.

Donizetti operája már az 1835-ös nápolyi ősbemutatón látványos sikert aratott. Feltételezhetően ugyanazokért az erényekért, amelyekért több mint százötven évvel később egy spanyol nagyváros fesztiválján. 1835-ben a szerző már túl volt az első megpróbáltatásokon. Művei, többi között a Boleyn Anna kárpótolták a félbehagyott építészeti és az ugyancsak megszakított jogi tanulmányokért. A felejtést segítette egy Rossini nevű zeneszerző személyes hatása is a bergamói konzervatóriumban. Rossini volt az, aki figyelmét az egyházi zene ellenében a színházi muzsika irányába fordította.

Színpadai művei közül két vígopera, a Don Pasquale és a Szerelmi bájjal emelkedik ki elsősorban. A Lammermoori Lucia a bemutatott hatvannyolc! operája közül rögtön az említett kettő után következik. A költészet, a romantikus vonások, dramatizmus olyan szintézisben van jelen a Luciában - az operát népszerűen csak így nevezik -, hogy a mű változatlanul, sőt az idő múlásával egyre gazdagodva őrzi a szépségét, az erejét. A Luciát éneklő ragyogó Sumi Jo méltónak mutatkozott az egyedülálló szerephez. Ha arra gondolok, milyen káprázatosan énekelt és alakított a megőrülési jelenetben és azt veszem, hogy életkorát (huszonnégy esztendő) művészi lehetőségeit tekintve még elég messze van pályája tetőpontjától, nem nehéz megállapítani, újabb szoprán-legenda van születőben az operaszínpadon. Ha hangjának terjedelme, finomsága és hajlékonysága a legigényesebb zeneértőt is elbűvöli, feltétlenül meg kell jegyezni: színészi játéka is messze meghaladja az operai átlagot. A jelentős operapódiumokon már nem vita tárgya, hogy az énekes rendelkezék-e színészi erényekkel vagy sem. Egyszerűen nem lehet sikeres operaénekes színészi kvalitások nélkül.

Sumi Jo mellett a Sir Edgard Ravenswood-ot éneklő Vincenzo Bello tenorja volt még igazi, nem hétköznapi élmény. A produkciót nagy rutinnal, hatásos képekkel Constantino Juri rendezte. A halhatatlan muzsikát megszólaltató Orquesta Filarmonica de Gran Canaria-t a japán Yoshinori Kikuchi vezényelte.

El Cordobés

A biciklizést nem lehet elfelejteni. Ezt mondta egyszer Pongrácz Imre, a legendás Szving Tóni, aki huszonöt év „amerikázás” - tányérmosogatás, ügynökösöködés, bárzongorázás - után tért vissza a színpadra. És vajon a lidiát, a bikaviadalt el lehet-e felejteni? Ez a kérdés tartotta lázban a spanyolokat nemrég, amikor a leghíresebb torreador, Manuel Benitez, népszerű nevén El Cordobés, azaz a Cordobai tizenöt évvel az utolsó lidia után visszatért az arénába, hogy a columbiai vulkánkitörés károsultjai javára szembenézzen és megküzdjön a bikával.

Ha az otthoni sportesemények légköre alapján nehéz elképzelni a spanyolországiak légkörét, még nehezebb a bikaviadalokét, amelyekhez képest egy jó futballmeccs legfeljebb a csendes mise mértékét üti meg. Igaz, a corrida ma is életre-halálra megy, mint hajdan a gladiátorok küzdelme. A viadal előtt a torreador a kápolnában a szentek segítségét kéri, elbúcsúzik a szeretteitől. Lehetetlen nem gondolnia azokra, akikkel a bika végzett és nemzeti hősként nyugosznak a temetőben. Egyik-másik torreador szörnyű sebesülések nyomait viseli. Egy-egy viadalon időnként egészen hátborzongató jeleneteket látni. Még mindig az a legmegnyugtatóbb, ámbár az sem gyenge idegzetűeknek való, amikor a triumfál leszúrja a bikát és a tetemet feldíszített lovak menete vonszolja ki az arénából a közönség leírhatatlan üdvrivalgása közepette. A talpon maradt hős mindent megkap. Pénzt, népszerűséget, nők kalapjait és virágjait. Van, aki a viadalon ékszert ajándékoz, vagy az ingét tépi le, sőt olyant is látni, hogy a rokkant rajongó mindkét mankóját hajítja a küzdőtérre. Azt a hős természetesen visszaadja.

El Cordobés, a leghíresebb torreador is mindent megkapott. A semmiből indult. Szegény sorban nőtt fel, éhezett, ő volt a spontán lövöldözésért becsukott tyúktolvaj. Hogy egyik méltatóját idézzem, negyed századdal ezelőtt vendavalként, erős tengeri szélként jelent meg a frankista diktatúra kemény csendjében. Negyed százada... Ez volt a Beatles korszaka. A külföldi sajtó nem véletlenül nevezte őt az „arénák Beatle-jének”. A Beatles a zenében, El Cordobés a corridában jelentett új stílust, új korszakot. Egy nemzedék ideálját, álmait valósította meg. Ő volt az arénák lázadója, aki felrúgta a corridák kanonizált formáját, aki szintén megismerte a halált. Súlyosan megsebesült az egyik viadalon. Mellette halt meg a legjobb barátja. 1967-ben vissza akart vonulni. Vállalkozók serege jelent meg ekkor már hatalmas birtokán - saját repülőgépe is volt - veszélyeztetni látván a nagy üzletet, arra kérték, ne hagyja abba. „Megbeszélem a párnával” - mondta, azaz alszik rá egyet. Megbeszélte és nem hagyta abba. A gázsiját felemelték. A mesés szegénységtől eljutott a mesés gazdagságig. Hatalmas birtokain saját arénában és bikákkal készült a viadalokra.

„Segíteni kell ezeken a szegény embereken” - mondta madridi hoteljében nemrég a nevezetes visszatérés előtt a sajtó munkatársainak, miközben lábbelijét fényesítette a limpiabotas, a cipőtisztító. Nemrég született meg ötödik gyermeke, akinek Julio Iglesias volt a keresztapja. Ezt természetesen egész Spanyolország tudja Julio miatt, na meg El Cordobés miatt is. A hős haja kissé megritkult, ráncok is felfedezhetők az arcán, de a kedve, az önbizalma a régi. Győzelmes éveinek formájában kívánt visszatérni a madridi arénába. Ennek érdekében vidéken gyakorolt, megölt néhány bikát, sokat teniszezett, tornászott és jógázott. Egyébként délelőttönként gitár- és angol leckét vesz, valamint az általános kultúra ismereteit sajátítja el, délutánonként szemügyre veszi a gabona- és spárgaföldjeit.

Nemrég elterjedt a hír, hogy fogytán a pénze. El Cordobés tagadja. „Nem kártyázom, dolgos ember vagyok, nem maradok pénz nélkül”. Íme egy kiöregedett torreador, aki ötvenéves korában élete nagy viadalára készül. A nők kalapot és virágot hajítanak a lábai elé. Valaki ékszert ajándékoz neki, másvalaki elhajítja a mankóját, amit ő természetesen visszaad, mert a jelek szerint nincsen szüksége rá.

Alfredo és Julia

Ch.F. Gounod Romeo és Julia című operájával befejeződött Las Palmasban a tizenkilencedik operafesztivál. Egy fesztiválon az utolsó produkció, az utolsó előadás koronája szokott lenni az egész programnak, ahogyan illik és ez a Perez Galdos Színházban sem volt másképp, bár olyan előzményeket kellett megkoronázni, mint a Tannhäuser, a Varázsfuvola és a Cosi fan tutte a Berliini Staatsoper világhírű társulatának előadásában, valamint a nemzetközi szereposztásban kiállított Traviata. Az örök szerelem tragédiájának, tehát a szerelem örök győzelmének a bemutatása mindenkor sikerre számíthat a színpadon, akár Shakespeare tragédiájáról van szó, akár operáról mint a jelen esetben, de hivatkozhatunk irodalmi példázatokra is, mint Gottfried Keller Falusi Romeo és Juliája.

A páratlanul szép történetben azonban a siker lehetősége rejlik benne és nem maga a biztos siker. Ami mindenféle olvasatban csak azt jelentheti, hogy a sikerért művészi értelemben meg kell küzdeni. Ezt a maga részéről megtette Gounod. Jules Barbier és Michel Carre librettójára készült operája ihletetten szép muzsika, csodálatos szereplehetőségekkel az énekes számára. A művészi befogadás áhítatában a megindító történet mellett nagy része van a könnyen felfogható zenének. A Romeo és Julia értelemszerűen fiatalok szerelmének a története, a tapasztalt rendező azonban nem szokta a mű két kulcsszerepét nagyon fiatal művészekre bízni, hanem idősebbekre, akik az emberi tapasztalat és a művészi eszközök közös nevezőre hozásának nehéz műveletét végre tudják hajtani. Erre volt példa Latinovits és Ruttkai Éva Romeo és Juliája. Az operaszínpadon még nehezebb igen fiatalon a kulcsszerepek követelményének megfelelni, még inkább érvényes a tapasztaltság előnyben részesítésének logikája. Ezt a logikát követte a Las Palmas-i Romeo és Julia alkotógárdája is minden bizonnyal maradandó operatörténeti kuriózumot szolgáltatva.

Az olasz Giuseppe de Tomasi rendezte és a francia Alain Guingal vezényelte előadás Romeoja ötvenkilenc esztendő volt. Feltehetjük a kérdést, hogy a fentebb vázoltak értelmében is alakíthatja-e ötvenkilenc éves művész Romeo szerepét, a merész vállalkozás nem viszi-e a produkciót a perszifláz irányába. A látottak alapján azt lehet válaszolni, igen alakíthatja, ha Romeo az az Alfredo Kraus, aki ma Placido Domingo, José Carreras mellett a világ legjobb tenoristája, aki alkatilag is kiválóan megfelel a szerepre és aki, úgy néz ki, művészi pályafutásának a tetőpontján van e pillanatban.

Alfredo Kraus rendkívüli módon kedvelik Canarias tartományban, merthogy „kanárió” születésű. Az itteni zenekar hajdani karmesterétől vette az első énekleckéket. Amikor a mester ráparancsolt éneklés közben, hogy „térdelj le” a kis Kraus megkérdezte, miért. Azért, válaszolta a mester, mert ebben az operában és ebben a szerepben ezt a részt éppen térdelve fogod énekelni. Las Palmasból jutott el Alfredo Milánóba, Párizsba, Londonba, New Yorkba. Nemrég Ruggero Raimondi, a legnagyobb baritonisták egyike nyilatkozott róla az El Pais hétvégi mellékletében és említette föl azt a Krausról keringő legendát, amely szerint azt szokta mondani, hogy „nem én megyek a közönséghez, hanem a közönség jön hozzám”. Százszázalékosan igaz. A négyemeletes Perez Galdos Színház zsúfolásig megtelt, nehéz virágillat töltötte be a nézőteret. Szokatlan időpontban, az első felvonás után Saavedra, az autonóm kormány elnöke köszöntötte a művészt, az egyik emeleti páholyt teljesen betakarta a tartományi operabarátok körének felirata. Az első előadáson: „Alfredo, mindig velünk vagy”, a második előadáson: „Alfredo, te vagy a legnagyobb”. Előadás után a közönség nem akart hazamenni, az emeleti páholyokból virágosó zúdult a színpadra. Alfredo csak állt a színpadon és alighanem sírt a meghatottságtól. Ez a jelenet pompásan összefért az előadás légkörével. Alfredot - az itteni közvetlenség hatására lehetetlenség Kraust írnom - magától értődően meghívták a jövő évi fesztiválra is, de biztos lehet abban, hogy 1990-ben is fog énekelni a fesztiválon, amelyen még viharosabban ünneplik majd, ha ez egyáltalán lehetséges.

Egy produkcióban, amelyben Alfredo Kraus énekli Romeot, a többi szerepre nézve is kötelező a színvonal. Julia szerepét Anna Maria Gonzalez alakította, a többi szerepet Patrick Wheatley, Agostino Ferrin, Antonio Borrás, Asuncion Gonzalez, M. Dolores Arenas, Piero di Palma, Vicente Esteve, Jesus Castillon, Manuel Ramirez. A nagyszerűen funkcionáló díszleteket a Pármai Operától kölcsönözték, a jelmezeket Cornejo tervezte. A dolog természetéből adódóan kiváló teljesítményt nyújtott a közreműködő Orquesta Filarmonica de Gran Canaria, a már említett Alain Guingal vezényletével, valamint a Coral Lirica de Las Palmas Felipe Amorrallal az élen.

Már kész a jövő évi, huszadik operafesztivál programja, amely a következő: Otello, Lucretia Borgia, Don Giovanni, Hoffmann meséi, Rigoletto.

Gyerünk délre

Julio rövidesen a Kanári-szigetekre érkezik. Melyik Julio? Noha sokakat illetnek Spanyolországban ezzel a névvel, Julio csak egy van, akinek a szigetekre érkezése fontos esemény: Julio Iglesias, az isteni Julio, nők millióinak kedvence, a rossz nyelvek szerint most már mintegy négyezernek a kedvese, a hispán parodisták, humoristák és egyéb komolytalan emberek hálás célpontja. Nem, ezúttal nem nyaralni jön, nem is nászútra, mint tette azt az Isabel Preysler névre hallgató Fülöp-szigeteki szépségkirálynővel, ifjú feleségével, aki azóta márkinővé lépett elő Spanyolországban. Julio üzleti ügyben utazik. Igaz, a helyszín kiválasztásában lehetséges módon befolyásolhatta az egykori nászút.

A Maspalomas nevű település, amelyről szó van Gran Canaria szigetének déli csücskén található, ötvenkét kilométerre a fővárostól, Las Palmastól. Furcsa dolog, amikor a spanyolok azt mondják a hétvégeken, hogy megyünk délre, hiszen ha a térképre tekintünk az egész szigetcsoport meglehetősen délre esik Európától és igen közel Afrikához. Ennek is köszönheti utolérhetetlen klímáját, az örök tavaszt. Maspalomas mesterséges város. A legenda szerint mintegy harminc esztendővel ezelőtt egy angol leszúrta a botját a tengerparti homokban és ezt mondták, itt lesz a Playa del Inglés. Ha van földi paradicsom, akkor Maspalomas az. Nem a pár évtized alatt megteremtett infrastruktúrára gondolok, az autópályára, az üzletvárosokra, az éjszakai kaszinó-, bár-, klubnegyedekre, a tengernyi szállodára, nyaralóra, hanem a hely természetes adottságaira, a pompázatos délszaki növényzetre, a szemet kápráztató virágokra, a sivatagra, amelyen mezítláb átkelni leírhatatlan élmény és a sivatag után következő végtelen Atlanti óceánra.

A szigetek turisztikázó külföldiek és spanyolok kivétel nélkül ellátogatnak Maspalomasra, ahol jó pénzért minden földi örömben részükhöz lehet, legyen az lakoma, tevelés, tengeri halászat, elraboltság a világ Amerikán kívüli legnagyobb élő vadnyugati show-jában, papagájok produkciója, az éjszakai élet csábításai és persze nem utolsósorban a számtalan vízi öröm. Mióta Julio Iglesias elköltözött Amerikába, a Kanári-szigeteken rendszeresen visszatérő édesapja képviseli. Az üzleti tárgyalásokban eddig is ő volt a fő közvetítő. Julio mintegy ötven millió dollárt szándékozik beruházni Maspalomason szállodák építésére az osztályon felüli amerikai turizmusra alapozva. Magyarul forgatja a pénzt, amennyire tudja.

Nincsen híján üzleti érzéknek. A krónikák szerint a dél-amerikai országokban fellépései során mindig ügyelt arra, hogy legalább egy dalt az illető ország elnöke feleségének ajánljon. A dolog kivételesen nem féltékenységet váltott ki, ellenben újabb és újabb koncerteket eredményezett csillagászati gázsival. Aztán Julio nekilátott cipőt, ékszereket tervezni, az USA-ban közösen lépett fel sorozatosan Frank Sinatraval. Egy ízben felröppent a hír, hogy Amerikában

megvásárol egy egész rádióstúdiót, másszor arról tudósított a világsajtó, hogy régi álmát akarja megvalósítani, vagyis futballcsapatot venni, mint Elton John tette azt Angliában. Nagy bánatára a kiszemelt amerikai futballcsapat játékosai kijelentették, nem akarják, hogy Julio megvásárolja őket. Más alkalommal Braziliában folytatott tárgyalásokat ingatlanügyekben és ugyanezt tette az Ibériai félszigeten. Végül eljutott a Kanári-szigetekre, ahol spanyolosan szólva nagy az illúzió Julio szándékával kapcsolatban. Ha hírességről van szó, azonnal mérhetetlen a készség, a várakozás. Az volt a Tenerife szigetére látogató Alain Delonnal, Stefánia monacói hercegnővel, az időnként Maspalomason tanyázó és ott nyaralót is birtokló Kashoggi olajmágnással, vagy a rendszeres repülőjáratot közlekedtető Niki Laudával kapcsolatban.

Arrabal és a punkok

Homoszexuális-e Fernando Arrabal? A nem éppen irodalmi érdeklődésről árulkodó kérdésen bizonyára elcsodálkozik az otthoni olvasó, de ezt és még sok más mindent Spanyolországban nyugodtan fel lehet tenni bárkinek a legszélesebb nyilvánosság előtt. Tehát Fernando Arrabálnak is. Nemcsak a bulvársajtó foglalkozik behatóan a közismert személyiségek magánéletével. Amerikában komoly tanulmányok foglalkoznak többek között az írók és a kábítószer, az írók és az alkohol, valamint az írók és a homoszexualitás kapcsolatával. És ha már így van, nem hiányzik természetesen a műveknek az írók magánélete felől közelítő vizsgálata sem. A vizsgálatból leszűrt eredmények hitelességeért azonban nem lehet szavatosságot vállalni. Igaz, az ellenkezőéért sem.

Arrabal, a leginkább Párizsban élő és francia nyelven dolgozó spanyol író a spanyol televízió Pillanatok című ifjúsági műsorában jelent meg legutóbb. Aki egyszer fiatal volt és lázadó, az könnyen besorolják az örök ifjúság kategóriájába. Az említett műsorban leginkább a zene dominál. A spanyol popélet reményteli jelenségei kapnak ezúton nyilvánosságot. Mondanom sem kell, a nyakkendő és a jómodor nem feltétlenül kötelező, pontosabban mindent szabad, mert a képernyőnek van egy csodálatos tulajdonsága: nem tud elpirulni. Egy ilyen funky-punky-munky vagy tudom is én milyen együttes után bukkant fel Fernando Arrabal. Az együttes tagjai kivétel nélkül szemüveget viseltek. Az egyiknek a szemüveg a homloka közepén volt merőlegesen. A másikkal az egyik füléről lógott le pihenőben. A harmadik a szárával fölfelé rakta fel, amennyire ebben a helyzetben lehetséges. Voltak persze saját festésű ingek, sajátos beszéd és humor. A lábat az asztalra lehetett rakni és a riportert tetszés szerint le lehetett inteni. Nem bánta, harsányan kacagott ezeknek az édes fiúknak a humorán. A legvidámabb riporterek egyébként is a TVE-nél koptatják a mikrofont.

Mit tud nyújtani egy ilyen funky-punky-munky banda után Fernando Arrabal? Szűk, fojtó légkört sugalló szoba közepére ültették le egy fotelbe. A szoba egyetlen díszje egy nagyméretű ventilátor volt a mennyezeten. A lapátok lassan forogtak, körülbelül Arrabal beszédének sebességével. Az ezúttal láthatatlan riportert hangja a mennyezet magasságából hullott a riport-alanyra. Olyan volt az egész, mint egy vallatás. Ehhez képest persze elég kellemes kérdések hangzottak el. Másfelől a „vádlott” jogot végzett Madridban, a kérdezz-felelek játék iránt elég nagy az érzéke, amely érzéket az írói gyakorlat, a lázadó múlt csak erősíthetett.

Odahaza bizonyára közhelyszerűnek minősülő kérdésekre várták tőle a választ. A tapasztalat azonban megtanítja az emberrel, hogy a kérdésnek, csakúgy mint a feleletnek megvan a helyi értéke. Meg kell mondani, Spanyolországban közel sem olyan kedvezőek az olvasási statisztikák, mint Magyarországon, ahol ennek ellenére - helyesen - szüntelenül az olvasást szorgalmazzák. Attól nem fog javulni a statisztika, hogy egy író, jelen esetben Arrabal tévémágia

útján bizonygatja a könyv mindenek feletti hasznosságát, előnyben részesítve a filmmel, a színházzal, a festménnyel, a zenével és a televízióval szemben. De valamit mégiscsak jelent, író mondta, aki nyilván hazabeszél, de lázadó is mondta, aki a színház és a szürrealizmus felől, a kegyetlen színház elől érkezett. Két-három évtized alatt az írók is jelentős külső változásokon mennek keresztül - a belsőkről nem is beszélve -, a fotelban ülő szakállas, szemüveges, háziasnak és öregedésnek ereszkedő férfiú is túl van az első fiatalságon, lázadáson. De azért még emlékszik.

„Az írók többsége homoszexuális. Ismeri ön ezt a megállapítást?” - röppen fel a váratlan kérdés és A szardínia temetése, Az autótemető, A Guernica, a Baal Babilonia szerzője válaszol: „Igen, ismerem, mert én mondtam és azért mondtam, mert igaznak vélem. Az írók többsége homoszexuális.” A képernyő, mint már említettük nem pirul el. Ha annyira érzékeny volna a bizarr dolgokra, Spanyolországban eleget pironkodhatna. És a néző? A néző, aki nem most érkezett az első funky-punky hullámmal rutinból megkérdezi: A többséghez vagy a kisebbséghez tartozik-e Fernando Arrabal? Bevallása szerint annak idején levelet írt Franco tábornoknak. Ezen kívül csak szerelmes leveleket követett el. Hm.

Fiú vagy lány - ez itt a kérdés

Szemérmetlen történet következik alább, amiért a szemérmes olvasótól előre is elnézést kérek. Mentségemül szolgáljon, hogy a dolgot, amelyről szólni kívánok, bizonyos országokban nehéz elhallgatni, igaz, nem könnyű róla beszélni sem. Ez a dolog egy közkeletű magyar mondással van kapcsolatban, amellyel a meglepett, zavart embert illetjük, aki azt sem tudja, hogy „fiú vagy lány”. Nos a travesztita olyan lény, aki azt sem tudja, hogy fiú vagy lány. Pontosabban ő talán el tudja dönteni idővel, a környezete azonban - legyen modern, legyen művelt - elég nehezen.

A spanyol nagyvárosok bizonyos negyedeiben, leginkább az éjszakai órákban észrevehetően rajzanak a nemüket vesztett travesztiták. Munkahelyük leginkább a speciális éjszakai lokálok bizarr showmúsora. Feltűnnek azonban nappal is, az utcán, az üzletekben, a tengerparti strandokon. Egyik-másik a filmszerepeket megszegyenítő módon szép, csupán mély, dörmögő hangjuk árulkodik arról, hogy beléptek az örök rejtély, az örök változás korába az egyszerű ember nem kis megrökönyödésére. Problémája azonban nemcsak az egyszerű embernek van, hogy a fiú vagy lány dilemma végére nem tud megnyugtató módon pontot tenni. Végül is elintézi az ügyet egy kézlegyintéssel vagy mosollyal, vagy úgy tesz, mintha a világfői nagyvonalúsága észre sem venné a természetesen esett csorbát, azaz megjátssza magát.

Az igazi probléma ezeké a nőnél nőbb nőké, akik lényegében mégiscsak férfiak, azaz már nem férfiak, de soha nem lesznek igazi nők. A kacifántos fogalmazás bizvást elárulja, hogy a társadalom értékítélete, magatartása - mondjam azt, természetesen? - nem igazán megértő. Az igaz történet főhőse egy ifjú hölgyemény, Vanesa, aki váltig állítja, hogy nő, a katonaság azonban, amely harmadszor igyekszik besorozni, váltig állítja, hogy az ifjú hölgyemény férfi, hiszen José Luis névre hallgat. José Luis öt évvel ezelőtt határozta el, hogy nő lesz, mert annak érezte magát minden tekintetben - a dolgot ne részletezzük. Mivel Spanyolországban a nem megváltoztatásának hivatalos formája ezeddig ismeretlen, Vanesa - José Luis előtt komoly nehézségek tornyosulnak. Katonai alkalmasságát illetve alkalmatlanságát orvosi vizsgálat fogja megállapítani. Vanesa máris rosszul van a gondolattól, hogy esetleg angyalbört kell öltenie és úgy kell viselkednie, mintha férfi volna. Az orvosi vizsgálat a tapasztalat szerint kiszuperálja, azaz katonai szolgálatra alkalmatlannak minősíti általában a Vanesákat, a Carmeneket, a Mariákat, de biztosat nem lehet tudni.

Vanesa a gyengébb nemhez való tartozása fő bizonyítékának tekinti, hogy két esztendeje együtt él egy férfival. Életének legnehezebb pillanatai közé tartozik, amikor valahol bemutatja a személyazonossági igazolványát és ott José Luisként szerepel, a hivatalosan feltüntetett neve pedig férfi. „Senkinek sincs joga, hogy férfiként kezeljen, amikor bemutatsz az igazolványod, miközben nő vagy” - mondja. Ami a családot illeti, már elfogadták a rendkívüli elhatározást és ezt Vanesa nagy eredménynek tartja. Otto Weininger Nem és jelleg című könyvének elolvasása állítólag többeket elbizonytalanított a „jelleg” tárgyában, a mai travesztiták azonban nem hinném, hogy Weiningert tekintik patrónusuknak. Egyszerűen mert nem olvassák és talán azért sem, mert a mindössze huszonhárom évet élt zseni mindvégig megmaradt Ottonak. A történet „hősnője” a precedens szerint valószínűleg megússza a katonaságot, de mit csinálna egy olyan országban, ahol létezik a női hadkötelezettség?

Elfújta a szél

Egy kis humorérzékért nem kell a szomszédba menniük a spanyoloknak. Ezt markánsan igazolták akkor, amikor a spanyol fegyveres erők napján Marcel Carne Kődös utakon című filmjét sugározta a tévé. A főhős jelesül egy katonaszökevény Jean Gabin alakításában. Mint ismeretes, június 22-én lezajlottak a választások a szocialisták abszolút többségű győzelmével, pár nappal később a TVE Vicor Fleming *Elfújta a szél* című legendás filmjét sugározta kemény négy órában. A film címének értelmezési tartománya szinte végtelen politikai választások idején, amikor is valaki győz, az ellenfeleket pedig „elfújja a szél”, így a vonatkoztatás nem is maradt el.

Scarlett O' Hara szívet-lelket megrendítő történetét egy rosszmájú zszurnaliszta szerint egyes ráérő londoni háziasszonyok négyszázszor tekintették meg a moziban. A kevésbé ráérősek, gondolom, csak háromszázhuszonöttször, akinek pedig abszolút nem volt ideje, mindössze százötvenszer. Igaz, ami igaz, a film az ominózus estén Spanyolországot is a tévékészülékek elé „ültette”, akár két nappal később a labdarúgó-világbajnokság döntője. Nem az első eset volt egyébként, hogy az *Elfújta a szél*, ha érintőlegesen is, politikai szerephez jutott Spanyolországban. Az alkotás 1939-ben készült Margaret Mitchell-nek a biblia után a világon legtöbbet olvasott könyvéből, amelyet kórházi kényszerpihenő idején írt és a kiadására abszolút véletlenül került sor.

Az *Elfújta a szél* 1942-ben jutott el Spanyolországba. Az volt vele az amerikaiak célja, hogy az Egyesült Államok iránti spanyol magatartást befolyásolják. Legalábbis így gondolta Hitler, aki ellenezte a bemutatót. A történetet Elizabeth W. Marwick meséli el *A pszichológiai hadviselés esetei* című könyvében. Ugyancsak leírja Carleton Hayes, akkori madridi amerikai nagykövet is *Háborús küldetés Amerikában* című könyvében. A nagykövet felidézi a madridi gálabemutató eseményét. A németek már felhívták a figyelmet a produkció erkölcsstelenségére. Falangista ifjak egy csoportja az utcán elszórt szögekkel akarta kilyukasztani a bemutatóra érkező hivatalos méltóságok autójának gumijait. A vetítést azonban nem tudták megakadályozni. Nem kisebb személyiség mint Madrid püspöke, Franco tábornok jó barátja hárította el a vádakát és látványosan helyet foglalva az első sorban türelmesen végigült négy órát. Az eseményen megjelent a külügyminiszter a családja kíséretében és több mint ezer meghívott vendég, így a rendőri védelem is biztosítva volt. A filmet Franco is megtekintette. Ha mindezt végiggondoljuk és a legújabb kori spanyol történelem ismeretében „olvassuk” az elnyúlhetetlen produkció címét, azt kell mondjuk, van humora a TVE-nek, vagy még inkább a történelemnek.

Mennyezeti fürdőkád

A vita értelmetlen, mint a Montserrat oldalán lezuhant autó, amelynek roncsai látszólagos érvek. Miért kellett betonutat építeni a nyaktörő hegy tetején lévő kolostorhoz? Azért, hogy sokan láthassák a szent helyet. Igen, de a szerzetesi élet lényegétől távol áll, hogy Isten ujjának figyelmeztető jele ellenére valaki vakmerően előz, a kocsi megcsúszik, aztán zsupsz. És sokan járhatnának így, ha... Mondom, a vita értelmetlen. Léghőkezelésű luxusbuszok kúsznak a szerpentinen, nem hihetek mást, a világ legjobb sofőrjeivel, a legrosszabbak már rég visszaintettek Istennek és a lelkük ott poroszkál Montserrat bámulatos kövei és olajfái fölött, a szent hely házasságot kötött a változó idővel, talán anyagi szükségből is.

Persze gondolkodom a bár finom cortadojára, a képeslapárusra, a montserrati rendőrségre, tűzoltóságra, a Montmartre-ihoz hasonló üvegfalú felvonóra. A legmeglepőbb, a legvilágibb, a lelegebb a modern művészetek állandó kiállítása a föld felszíne alatt: Dali, Picasso, Fortuny, Nonnell, Sorolla, egyik-másik mű kifejezetten Montserratnak ajánlva. Mégis érdemes volt a hegyoldalba vájni az utat. A Fekete Madonna ujjának érintése a páratlan hangulatú templomban, a rendre ügyelő szerzetes turistákat tovább-bátorító mozdulata, az áldozati gyertyák, a kíváncsi nagyvilág egzotikus csoportosulásai egységes képpé állnak össze, amelyen jó szándékú nyitottsággal mindennek helye van.

A hegyről leszállva úgy érzi az ember, visszalépett az időbe, amelyből pár órára kilépett. Az idő például a gironai buszpályaudvar, ott is a Figueres-be induló jármű. Aki finnyás a katalánhoz, annak spanyolul írom, Gerona és Figueras. A kettősség a katalánizmus cinkos kacintása. Hogy mondta Salvador Dali legutolsó kórházi tartózkodása után, röviddel halála előtt? „Nem halok meg, nem halhatok meg soha. Élni fogok a királyért, Katalóniáért, Spanyolországért.” Girona-Gerona arról nevezetes, hogy innen indulnak az autóbuszok Dali szülővárosába, Figueres/Figuerasba. Végig az úton a francia határ közelsége üldöz. Nádasok, folyópartok, olajfák, a közeli távolban a Pireneusok komoran kéklő vonulatai, nevüket koptatott ipartelepek, az első Figueres-i polgárok... Milyen érdekes, két lábon járnak, hasukból nem nyílnak fiókok, fülükből nem lóg virág, fejük nem szorult trombitatölcsérbe. A Dali Színház-Múzeumhoz szállító taxiban nem zuhog az eső, a sofőr hétszáz valóságos pezetát kér viteldíjra, a haját nem koronázza aragónai kolbász, sőt még azt sem mondja, hogy „kétségkívül jobb gyalogos vagyok, mint taxis.”

A Dali Színház-Múzeum előtt bejutásra várakozók sokasága. Mivel a fél világ jelen van, meg lehetne nyitni a polgári olimpiát. Unalmunkban kinyitjuk az ernyőt, az ég pedig jutalmul megnyílik. „A múzeumot nem szükséges okvetlenül múzeumnak tekinteni, gigantikus szürrealista tárgy, ahol semmi sem menekül intellektusom hálójából”. A néző, a tárlatlátogató sem menekül. Egyébként milyen elkoptatott szavak. Néző, tárlatlátogató? Talán szellemi alkotótárs, aki Mae West portréjában púpos tevé hasa alól leskelődve felfedezi a hívogató lakásbelső, kirándulni indul a rekamié támlájára festett tájba, felkúszik a mester spárgatalpú cipőinek zsinórján, fejen állva, a világmindenségbe kapaszkodva zuhanyozik a mennyezeti fürdőkádban és Millet Angelusára tekintve félreteszi az eke szarvát, hogy imádságot mondjon az éti csigáért és kiűzze a monarchiából a spenótot.

A kérdés természetesen nem úgy áll, hogy örült volt-e Dali vagy sem, hanem úgy, hogy zseni volt-e vagy zsenibb. A legendás bajusz sok mindent elárul, ha nem, hát ott a Figueres-i szürrealista könyvesbolt ezernyi Dali reprovál, Dali-művek világnyelveken, sőt Dali-bor, Dali-méz, Dali-tea, Dali-kávé. Színház az egész világ, azaz Dali az egész mindenség. „Nem kétséges, jobb író vagyok, mint festő” - mondta az Elrejtett arcok című szürrealista regénye elé. Négy hónap alatt írta napi tizennégy órás műszakokban a kanadai határ közelében. A munkához a képzőművészet legkegyeltebb nőalakja, Gala asszisztált, aki nélkül elképzelhetetlennek tartotta az életét és művészetét. Tanú erre számtalan alkotás. A Gala-imádat nem

ugyanaz, mint hogy Mitterand francia elnök a titokban imádott hölgyhöz pár hónap alatt kétezer-négyszáz szerelmes levelet intézett. Dali a huszadik század borzalmainak ellensúlyozására megalkotta a huszonegyedik századi művészetet. Klasszikussá vált a maga korában. Komoly kortárs művészettörténet nem létezhet úgy, hogy ne szentelne neki fő fejezetet.

A zseni, aki Kosztolányi abszolút hiteles meglátása szerint közelebb áll az örülthöz, mint a normálishoz, minden megnyilvánulásában géniusz. „A szürrealisták és köztem az a különbség, hogy én szürrealista vagyok” - mondotta. Amikor pedig a fotográfia egyenrangúságának elismerésére ösztönözve azt kérdezték tőle, mi a különbség egy Velazquez-kép és a róla készült fotó közt, így válaszolt: „Hat és fél millió dollár.” Figueres, a szülőváros elképzelhetetlenül tiszteli őt. Nem véletlenül, hiszen rengeteget köszönhet neki. Ezzel együtt a kávéházban a süteményt meglepő módon tányéron hozzák, a tejeskávét pohárban, és nem fordítva, amit talán észre sem vennénk.

Madárkezű Joe Cocker

Azt mondják, Bonnban, az NSZK fővárosában a legnagyobb dolog a Münchenbe induló gyorsvonat. Ha ez így van, akkor én a már befejeződött spanyol labdarúgóévad legvonzóbb Las Palmas-i eseményének Joe Cocker stadionkoncertjét tartom. Ehhez még akkor is ragaszkodnék, ha Dajka László csapata nem esett volna ki simán az első osztályból. Egyébként a hírneves spanyol stadionokban, beleértve Madridban a Santiago Bérnabeut-t is a világ legtermészetesebb módján vannak koncertek. Egyszerűen vannak sztárok, zenekarok, akik csak ott „férnek el” anyagi és mindenféle szempontból.

Egy meleg februári estén, 1986-ban Ray Charles homályosította el a bajnokság akkori eseményeit. Az már a véletlen, hogy a pályája tetőpontján lévő Joe Cocker, aki ma a legáhítotabb sztárok egyike a sztárság minden jele nélkül Charles-t tekinti mesterének, példaképének. Az ő koncertje este 9-re volt meghirdetve, ami a rock-koncertek általánosan alkalmazott normája szerint tíz órás kezdést jelent függetlenül attól, hogy a muzsikások „faekével szántanak” vagy számítógép vezérlésű keverőpulttal. Ezek a koncertek egy kicsit a technikusoké, a világo-sítóké is, hogy aztán a sztár megjelenésével annak rendje és módja szerint megszűnjenek. Addig azonban, amíg a sztár nem bukkan fel, a közönség kitanul néhány szakmát. A villanszerelést elsősorban, a hangmérnökséget, az ács és a pincér szakmát, mert az utóbbi lényeges. De belelát egy-egy koncert biztonsági szakembereinek a munkájába is, nem szólva a televíziósokról, filmesekről, a fotóriporterekről.

Joe Cocker - irányzatba sorolásától eltekintek - majdnem észrevétlenül lépett a pódiumra. A publikum balról várta és jobbról jött minden előkészítés nélkül a zenészeivel együtt. Abszolút rendhagyó eset. Az átlag az, hogy bakelitzene rikolt órákig, miközben fontosnak látszó emberek szét- meg összeszerelik a berendezést. Aztán megjönnek a zenészek, levágnak néhány vad szólót. Aztán érkezik a konferansz, aki mindig a leglezserebb, a legfontosabb szeretne lenni és a végén, mikor a gyülekezet türelme már teljesen elfogyott, pódiumra robban, szaltózik, vetődik, cigánykerekezik a sztár csillogó-villogó szerelésben, kapja a mikrofont, s már ordít is.

Joe Cockert a hallgatóság nagy része, főleg a tinédzserek hada kopaszodó, kicsit kapatos színpadi munkásnak nézhetné. Szaltó? Vetődés? Ugyan kérem. Woodstockban sem csinálta húsz esztendeje. A szerelése? Tipikus példa arra, amikor a főnök nem akar úgy öltözni, mint a beosztottak, vagy fordítva. Sötét színű ing, nem selyem, nem ezüst, nem farmer. A legegyszerűbb portéka az árleszállításból, farmer, a legszolidabb, könnyű sportcipő. A zenészek? A

basszusgitaros hórihorgas néger méteres hajjal, fekete, fénylő harisnyanadrágban, átlátszó földigérő köpenyben, rövidszárú csizmában, fekete szemüveggel, a nyakában fehér selyemsál, a szólógitaros fekete keménykalapban, veretes láncokkal, a karján szalagok. A ritmusgitaros rövid hajú kosaras alkat piros nadrágban, arany övvel, fekete trikóban, az alacsony ötven kilónyi dobos pehelysúlyú profi bokszoló mezben, a billentyűs fekete bőrdzsekiben, a fején svájcisapka, a fülében diszkrét fülbevaló. Amikor itt van ennyi felülmúlhatatlan típus, akkor nem áttal a kopaszodó, kapatos, színpadi munkás külsejű alak a mikrofonhoz lépni és mímelni egy Joe Cocker nevű világsztárt. De hiszen ő az! A közönség áll és tombol. Joe nem mond semmit. „Csak” énekel és hasad a mikrofon a megtiszteltetéstől. Madárkezű Joe Cocker, oroszlanhangú Joe Cocker, a világ fájaldalmát messzire üvöltő Joe Cocker. És jön az első pohár sör.

A hangfalak tövében várta előkészítve. Élvezettel belekortyol. Bejelentés nélküli közlés egy megbonthatatlan barátságáról. A lelátókon tetszik ez az otthonosság. Valaki sört borít az alatta állókra. Egy pillanatig sörfelhőbe borul a pódium. Valaki ki akarja védeni az áradatot, messzire repül egy szemüveg. Semmi vadulás. Tízezernyi öngyújtó lángja lobban. Joe otthon van. Hazaérkezett. „This song is for you, Children”. Ez a dal nektek, gyerekek. A pódiumon az énekes, a billentyűs és egy pohár sör. Dal a szabadságról. Leírhatatlan siker. Joe imbolgva hátra lép, feldönti a sört. Esdekel hátrafelé az utánpótlásért. Egy szemfüles jóakaró pohárral a kezében besurran a véletlenül nyitvahagyott rácsos kapun. Nem nagy sikerrel. Három fogdmeg megszámlálhatatlan kézzel kap utána. Határozottan, de a durvaság minden jele nélkül. Másként nem lehet. Pillanatok alatt bírósági per lenne belőle. Természetesen a rendőrök ellen.

Joe az egészről nem vesz észre semmit. Kitűri az ingét, sőt fel is hajtja és a fehér hasfalon - nem sokat napozott a Kanári-szigeteken - egy pontra mutat: „ide tapsoljatok”. Megáll a mikrofon előtt. Vizenyős, de szinte gyermeki tekintettel kinéz a sorokra és egyetlen szót mond spanyolul „eszpanyol”. Az „eszpanyol” elismerés is, bírálat is egy angoltól, aki ma a világ minden táján otthon van, de leginkább az Egyesült Államokban. Nemrég volt Ausztráliában, Las Palmasból másnap Londonba igyekezett, ahol a Nelson Mandela javára rendezett jótékonysági koncerten várták a fellépését. „Eszpanyol”. A sör hangja szól belőle. Már vagy huszonöt számot elénekelt, talán azokat is, amelyek nem szerepelnek Komjáthy listáján. Ámbár nem is tudom, ő vezeti-e még a műsort. Szünet nincs, illetve érdekesen van. Joe hátralép, leguggol a hangfalak közé, kedvenc sörét simogatja. Szemét kerekíti egy hórihorgas négerre, aki gitárjával együtt repül a levegőben, utána úszik egy fehér sál, a hullámos haj és a rajongók rajongása. A tinédzserek szemlátomást megélnék. Nem szeretik a nagy énekeseket. A vibrálás az igen. Csakhogy Joe szájából nem lehet kiénekelni a sajtót. Egyszerre ő a holló is meg a róka is. Minden sajt az ő szájában van. Repülhet itt, aki akar. A ritmusgitaros eksztázisban hanyattfekszük, a szólógitaros a keménykalapot a nyakáig szólózta. Joe ön-elégülten mosolyog. Szereti a jó zenészeket, a mókás kedvű fiúkat, a soha ki nem ürülő söröspoharakat. Senki ne gondoljon rosszra. Egyszerűen szomjas. Aki azt hinné, hogy minden dalra iszik egyet, fordítson a nézőpontra: minden korty sörre énekel. Mellesleg sörcég patronálta a koncertet. Furcsa lett volna almuskát hűsíteni.

Joe Cocker a fehér blues királya stb. stb. ma a legáhíttabb sztárok egyike a sztárság fikarcnyi jele nélkül, aki kedveli a sört. És ettől akár még a legjobb ember is lehet.

A király olvas

Bármennyire anakronisztikusnak tűnik is a királyság intézménye a mai, civilizált, modern világban, királyok voltak, vannak és mondjuk azt, hogy lesznek? Azok a nemzetek, amelyek a királyságot már régen visszautalták a történelmi múltba, különösen elcsodálkoznak egy-egy koronás államfőn. Mi a királyság számunkra? Shakespeare-drámák sorozata... Melyik Jakab, mikor és miért... Ki ölt meg kit és ez kinek volt jó, illetve rossz. A királyság történelem... A Lászlók, a Vilmosok, a Fülöpök, a Carlosok és a Károlyok, a Ferdinándok és a Lipótok, a Lajosok végeérhetetlen és mindenek előtt kronológiai rendben szinte követhetetlen sorozata.

Királyok ma is vannak, de változnak az idők és velük a királyok. A koronás államfő ma labdarúgó kupadöntőkre jár magától értődően korona nélkül, ugyanolyan elegáns öltönyben mint más úriember és ez akkor sem ugyanaz, ha a kupadöntőn is jelen van a slepp, a pueblo, azaz a nép, köztük - országa válogatja - változó számban a szegények. Az ilyen kérdések, hogy van-e a királynak fizetése és mennyi, van-e pénztárcája, jár-e bevásárolni a közértbe stb. ékesszólóan árulkodnak arról, hogy a kérdező országában régóta nem a király a király, s arról is, hogy képen vagy filmen kívül még soha nem látott koronás államfőt.

A magyarok az angol államfő látogatása óta tudják, hogy az államfőnek is lehet pénze. Nem is kevés, ha a primőrút meg tudja vásárolni a pesti piacon. A kíváncsiaknak elárulhatom, a királyoknak is van pénztárcája. Ezt véletlenül onnan tudom, hogy Don Juan Carlos, spanyol király, Doña Sofia, a királyné látogatásukkal tisztelték meg a közelmúltban a madridi könyvvásárt és a pletykák elkerülésére, hogy a királyok nem olvasnak a pazarlóan bőséges és nem utolsósorban drága választékból körülbelül hetven művet vettek meg.

A szemfüles spanyol sajtó természetesen mindenütt ott van és mindenről tud - kivéve amiről nem -, így frissen beszámolt a nagy eseményről. Don Juan Carlos és élete párja másfél óra hosszat böngészett a könyvek között. A kimerítő munka eredményeként Spanyolország királya megvásárolta a többi között J.J. Linz Konfliktus a Baszkföldön, Areilza Szeretjük Európát című művét. Garrido Lestache Délutáni üzlet című könyvéért nem kevesebb mint ezer pezetát emelt ki a pénztárcájából. Itt megjegyzem, hogy az igazán drága könyvek hatnyolcezer pezetába kerülnek, vagy még többbe, azaz két-háromezer forintba. Doña Sofia kollekciójában megtalálni Michael Ende Tükör a tükörben című könyvét, Süskind A parfüm, Vargas Llosa: Ki ölte meg Palomino Molerot című művét. De olvasnak a királyi palotában a környezetvédelemről, az iszlám művészetről, sőt, nem fogja hinni az olvasó - Spanyolország királyairól is. És ha valaki azt gondolja, hogy a spanyol történelem királyairól kizárólag, az könnyen téved. A jelenlegi királyi családról számos reprezentatív kiadvány kapható. Együttesen a családról, külön a királyról, a királynéről, a trónörökösről és az infánsnőkről.

Arról nincs tudomásom, hogy a vásárolt művek nagy számára való tekintettel kapott-e a királyi pár árengedményt, vagy netán részletfizetési kedvezményt. Azt sem tudom, hogyha volt, kapott-e még a tavalyi Szép versek antológiából, vagy még a tavalyelőtti adtak pult alól bennfenteseknek. A fontos az, hogy a király ott volt a madridi könyvvásáron, ahol persze voltak még írók, kiadók, kereskedők, egyszerű olvasók és vásárlók is. Ja, ha a király is olvas, akkor érdemes írni, kiadni, kereskedni, vásárolni és olvasni.

Vásári lakoma

Koktélpartiról különböző okokból ritkán szoktak tudósítani. Az egyik ok talán az lehet, hogy általában a diplomácia rutineseményei sorába utaltatik, amelyek úgymond a nagyközönség számára kevésbé érdekesek. Vannak kivételek. Ilyen kivétel volt az a koktél, amelyet a madridi magyar nagykövet adott a Terimpex, a Hungarofruct, a Hungarotex, a Monimpex

magyar külkereskedelmi vállalatokkal és a Diariva, Camimpex spanyol nagykereskedelmi cégekkel közösen a Las Palmas-i Nemzetközi Vásár keretében.

Magyarország Lengyelországgal, Pakisztánnal és más országokkal egyetemben először vett részt a vásáron. A dolognak előzménye is volt. Az elmúlt év őszén magyar hetet tartottak a Las Palmas-i angol áruházban. Ennek volt köszönhető, hogy a gazdag áruválasztékban - élelmiszerekről van szó - itt-ott magyar áruféleségek is feltűntek, szegedi szalámi, soproni és szekszárdi bor stb. Az említett koktélpartin magyar húskonzervekből, félkész ételekből, befőttekből, sajtokból, lekvárokból, gyümölcslevekből, gyümölcs- és zöldségkonzervekből, borokból, pálinkákból, likőrökből, csokoládékból, szénhidrátmentes termékekből volt bemutató és persze kóstoló. Dóczy Kálmán nagykövet köszöntötte a meghívott spanyol üzletembereket, bankszakembereket, a sajtó munkatársait, a Kanári-szigeteken hivatalosan tartózkodó magyarok kis csoportját, majd videóról leforgattak egy, a gyulai húsüzem hétköznapjairól készült filmet.

A magyarországi bortermelésről a Monimpex reprezentatív kiállítású borkatalógusa tájékoztatott, amelynek egyetlen apró szépséghibája volt, hogy csak német nyelven informálta az érdeklődőket. Ezen a tájon a spanyol, az angol, francia és az olasz nyelvű kiadvány hasznosabb lehetett volna. Észak-Dunántúl borai között megtalálhattuk a soproni Veltelini és a Kékfrankos leírását. A spanyolok elismerőleg vélekedtek termékeinkről, bizonyára üzletek is köttetnek és ez nem lesz kis dolog az itteni gazdag árukínálatra tekintettel. A magyar ízek sajátos helyet foglalhatnak el az üzletek kevésbé pikáns nagy, nemzetközi árukínálatában.

Az élelmiszerek mellett a vásáron textilipari cikket mutatott be Magyarország. Megtalálható volt a Gardénia Csipkefüggönygyár háromnyelvű prospektusa a gyár történetével. A Hungexpo képviselője kedvezőnek ítélte az üzleti tárgyalásokat. A Gardénia termékei valószínűleg újabb piacokra eljutnak.

Illő, hogy valamelyest a vásár egészéről képet adjunk. A FIC 86, ahogy nevezték a rendezvényt húsz ország mintegy hétszáz cégének adott helyet 15 ezer négyzetméteres területen, amelyből nyolcezer volt a fedett, azaz a pavilon, a többi pedig szabad terület. A vásár Las Palmas határában helyezkedett el egy magaslaton. Körbe impozáns látvány nyílt az Atlanti óceánra. A rendezők erős hangsúlyt helyeztek az afrikai részvételre. Az afrikai országok komoly felvevő piacot jelentenek Canarias tartomány termékei számára, azonkívül az úgynevezett Dél-Dél terv felvázolásában is számolnak velük.

Az elmondottakból alighanem kitűnt, hogy a FIC 86' méreteiben kisebb vásár mint mondjuk egy pesti BNV és ennél fogva pihentetőbb is. A látogató is jóval kevesebb. Ennek egyik magyarázata a Kanári-szigetek és az Ibériai félsziget távolsága. Ennél lényegesebb ok azonban a következő. A spanyol közönségnek - az üzletembereknek is - igen nehéz újdonságot bemutatni. Nem mondhatni, hogy a Siemens mindentudó vasalógépe újdonság, mert a Trianán, vagy az angol áruházban bármikor megvásárolható. Legfeljebb az a vonzó, hogy a vásáron tíz százalék árengedményt adnak. A Vigorelli cég legújabb varrógépei a Vigorelli cég szaküzletében kaphatók, a japán elektronika csodáit JVC, Sanyo, Toshiba, Aiwa szaküzletek kínálják ajándékokat ígérve. A kiállított japán autókhoz a szaküzletek színes televíziót adnak ajándékba stb. Vonzerőt jelentettek viszont az élelmiszeripari kollekciók, amelyekből a vásár egész időtartama alatt éjjel-nappal kínálgatták az érdeklődőket, lett legyen whisky vagy mortadella, arehucasi rum vagy mézlikőr, lanzarotei bor, burgosi kolbász, kávé, joghurt, ananász stb. Bizonyára meglesz az üzleti haszna. A vásárló bátorításának, informálásának egyik igen hatásos módja a kóstoltatás.

Nyúl az arénában

Jaénban történt, az Andujar-i arénában. Ruchena-i bikák voltak „múson”, a torérok Curro Durán, Emilio Oliva és Lázaro Carmona. A corridán a feszültség akkor éri el először a tetőpontot, amikor az aréna még üres. A bikák a torilban várakoznak, a küzdelem szereplői, a picadorok, a banderillero és a matadorok a kis kápolnában Isten áldását kérik és a szeretteiktől búcsúzkodnak, mert ki tudja...

Aztán mindenki elfoglalja a helyét az arénában, már csak a bika hiányzik. Ez a feszültség második tetőpontja. A lelátókon a turisták felvételeket készítenek, megtisztítják a messzelátó lencsét és figyelik a spanyolok magatartását. Nyitják az ajtót, az első Ruchena-i bika bevágtat a küzdőtérre. A bátor férfiak máris kezelésbe veszik. A bika megáll a napsütötte téren, mert általában süt a nap, vele szemben egyvalaki: a matador a mulétával. A bika színvakságáról vagy szintévesztőségéről megoszlanak a vélemények. Egy biztos: valaki ott áll előtte és lenget valamit. Neki kell rohanni. A matador, akit egyesek jobb szeretnek toréronak nevezni, mert „matar” ölni és „matador” bikaölő, gyilkost jelent, márpedig egy nemzeti játékban nincsenek gyilkosok, szóval a torero félrerántja a mulétát. Ekkor hangzik fel az első „olé”. A bika üresbe rohan, a torero hátat fordítva neki, fogadja az első tapsokat, kendőlengetéseket.

A viadal a játék rituáléja szerint elmérgesedik. Védőruházatba öltöztetett lovon megjelenik a picador hosszú picával, a bika rohan neki a lónak, tolja, nyomja, döfködi, a védőpalást azonban erős. A picador beleszúrja dárdáját a bika hátába, ezzel elvégezte a feladatát. A külföldiek szerint a viadal legkegyetlenebb momentuma ez. Szerintük azonban minden kegyetlen ebben a játékban, a spanyolok szerint semmi sem az. Még a viador esetleges tragédiáját is elfogadják. A banderillero gyalogos művésze a mesterségének. Megáll szemben a bikával, lábujjhegyre ágaskodik. Két, a magasban széttárt kezében banderilla. Ezeket kell egyszerre, egy mozdulattal a bika hátába szúrni. A banderillákat a bika egészen a viadal végéig magán viseli, közben folyik a vére. Ettől gyengül, de ettől lesz egyszerre mind elvakultabb, dühösebb is. A banderillero a szúrás pillanata után elszalad a bika mellett és ha az állat azonnal üldözőbe veszi könnyed mozdulattal átugrik a palánkon. Nem gyávaság, hiszen az életéről van szó.

A corrida ki tudja hányadik tetőpontján következik az utolsó felvonás. Jön a matador, bocsánat a torero a vörös lepellel és egy hegyes éles karddal, amelyet egyelőre a leplet kifesztítő bot mellett tart. A klasszikus dráma regulája érvényes. Az első felvonásban felbukkant puska a harmadik felvonásban elsül. A kard az utolsó felvonás végén szúrni fog. Egyelőre a mulétáé a szó. A viador mind közelebről húzza el a bika mellett. Ha a távolság a kelleténél nagyobb, a közönségnek nem tetszik, fütyül. Az utolsó, az igazi tetőponton a torero megáll szemben a bikával. Lábujjhegyre ágaskodik. Jobb kezében a kard szúrásra készen. Becélozza a bika nyakszirtjét és abban a pillanatban, amikor a bika elindul feléje, elrohan a bika mellett, közben azonban a kardot markolatig az állat nyakszirtjébe döfi.

Azon a délutánon Jaénban, az Andujar-i arénában, amikor Ruchena-i bikák voltak soron, a torérok közül az egyik, talán Curro Durán, talán Emilio Oliva, talán Lázaro Carmona a döntő szúrás momentumában enyhén fennakadt a bika jobb szarván. Nem volt elég óvatos, vagy a bika volt a várhatónál fürgébb. Az egész egyetlen másodpercig tartott, A szúrás tökéletes volt és a torero már le is perdült a bika szarváról. Kissé tántorogva bár, de elszaladt. Látszott, hogy megsérült, hogy a bika talált. A közönség állva tapsolt, kendők ezrei lobogtak. Aki elájult, eltakarta a szemét, sikoltozott, vagy kivonult a nézőtérről, biztosan külföldi volt. Az első kávéházi asztalnál meg is írhatta tiltakozó kiáltványát az állatvédő ligához, az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez, a bikatenyésztők hites szövetkezetéhez. A rendezők ki akarták vezetni a sérült viadort. Ő azonban nem hagyta magát. Visszatért a bikához, letérdelt elé, megfogta a szarvát, majd újra kifelé indult. A rendezők ismét működésbe léptek. Hősünk azonban csak

egy vízzel teli tömlőt fogadott el, amelyből jóízűt kortyolt. Egy férfi, feltehetően orvos meg akarta nézni a sebeit. Kigombolta díszes mellényét. A fehér ingen jókora vörös folt éktelenkedett. A torero újra meg újra visszatért az aréna közepére, kezében volt már a bika füle - a hős jutalma -, bedobáltak neki minden tücsköt-bogarat, vizes, boros tömlőt, virágot, ajándékot, ahogy szokás. Egyiket-másikat elfogadta, a vizestömlőket egy korty után, ennyi illik, rendre visszahajította, majd némi támogatással elhagyta végre a küzdőteret.

Leírhatatlan volt a feszültség. Ilyenkor igazság szerint történnie kellene valaminek, ami feloldja a feszültséget, lecsillapítja az idegeket és újra játékká formálja a véres parádét. Azon a délutánon Jaénban, az Andujar-i arénában történt valami. Valahonnan egy kis nyúl szaladt a küzdőterre. Rohangált össze-vissza, nem akart legázolni senkit, de azt sem engedte, hogy három matador, öt picador és hét banderillero elfogja. Ráborították a mulétát, „Olé” zúgta a közönség, a kiáltást megkönnyebbülés, nevetés váltotta fel. Úgy nézett ki, nem lehet folytatni a viadalt, a kis nyúl neveltségessé tette a nagy hősöket, pojját csinált a féltonnás, dühös bikákból, megkérdőjelezett valamit, amit Spanyolországban oly komolyan vesznek. Persze, eljött az idő, a nyulat is utolérte a sors, hárman bekerítették, négyen leteperték, majd egyvalaki fülénél fogva kivitte az arénából rúgkapálózó önyúltságát. A viadal folytatódhatott.

Ricasso

Megkérem a szerkesztőt ne javítsa ki a címet Picassora, vagy ha már kijavította, szíveskedjék visszaállítani az eredetit, mert Ricassoról szeretnék szólni, aki ugyan szintén festő, de a különbség a malagai mester és Ricasso között... Nem. Nem kívánok jelzöt használni. Inkább egy anekdotával igyekszem érzékeltetni, amely anekdota nem véletlenül a festészet világából való. A másik spanyol festőkirályt, Salvador Dalit egy interjú alkalmával megkérdeztek nem kis mértékben a fotóművészet térhódításának mámorában, mi a különbség egy Velazquez-kép és az ugyanarról készített fotó között. Hat millió dollár - válaszolta Dali-mester. A kérdező talán megfélemezett két apróságról. Az egyik ez, hogy Dali minden pillanatban képes volt bárkit elképesztetni úgy a művészetében, mint azon kívül. A másik apróság, hogy Dali Velazquez-t véli minden idők legnagyobb festőjének, természetesen önmagán kívül.

Nos, a riportban említett hat millió dollár Ricasso és Picasso között is megvan. Voltaképpen nem is kellene bántanunk a furcsa nevű művészt. A probléma az, hogy az okot ő szolgáltatta rá. Egyszer azzal, hogy a valódi neve Ricardo és a képeit az egyáltalán nem jól hangzó Ricasso névvel jegyzi Picasso után szabadon. Figyeljük meg jól az indokot: bizonyos abban, hogy a jövőben Picassonak, minden spanyolok büszkeségének a magaslatába fog emelkedni, ha szabad ezt a szemléletes képet alkalmazni.

E pillanatban nem lehet megmondani azt sem, hogy így lesz, azt sem, hogy nem így lesz. Ricardo-Ricasso névválasztásán, pökhendi kijelentésén lehet mosolyogni, bosszankodni, a képein nem. Elég lett volna, ha csupán azt „ígéri” meg, hogy nagyon jó festő lesz. Senki nem lepődött volna meg, bár változatlanul nem a kijelentéseken fordul meg a dolog. Ricassonak minden esélye megvan, hogy kitűnő festő legyen, olyan jók a hagyományok, olyan bámulatos a spanyolok vizuális érzékenysége, olyan kiváló a spanyol iskola és amikor ez utóbbit mondom, a legkevésbé gondolok egy igazgatóval, tantestülettel és bürokratikus tantervvel ellátott tintaszagú épületre. Gondolok ellenben a táj változatosságára, színeire, a délvidéki életvitel koloratúrájára, a spanyol mentalitásra, közelebről a túlzásokra, a fellengzősségre való hajlamra. Márpedig a művészet nem más mint tehetséges túlzás, amely másokban tetszést kelt.

Ricasso barátunkat nem nagyon menti, de tény, hogy nincs egyedül meglepő kijelentéseivel. Órákig lehetne mesélni Dali mester riposoztjait. Amikor megjelent „Rostros ocultos” / „Rejtett arcok” című szurrealisztikus regénye, a következőt mondta: „Nem kétséges, hogy jobb író vagyok, mint festő”. Még tavaly, nyolcvanhárom esztendő korában is meglepte a világot, illetve azokat, akik nem ismerték. A kórházból jött ki éppen elég gyenge állapotban. A sajtó leste, mit fog mondani a Mester. Megérte a fáradozás. „Minthogy zseni vagyok nem halhatok meg, nem is fogok meghalni soha. Élni fogok a királyért, Cataluñáért, Spanyolországért” - mondta. Dali halhatatlanságának van egy érdekes vonatkozása. Vagyont költött arra, hogy halála után hibernáltassa a testét más hírességekhez hasonlóan egy századok múlva remélt továbbélés esetére. Az elképesztés hajlama, a nyárspolgár megbotránkoztatásának a szándéka lépten-nyomon fellelhető. Az operaénekes kijelenti, hogy szívesen lenne Madrid polgármestere, a slágerénekes kormányfői tisztségről álmodozik, miközben a tiltott területen engedély nélkül felépített nyaralóját egy kis helység polgármestere ország-világ előtt akarja leromboltatni, ha addig él is. A leköszönő, idős polgármester lenyilatkozta, hogy nehéz lesz majd őt helyettesíteni. Csupa Ricasso.

A könyvtár, amelynek olvasója vagyok kiállítással lepte meg a közönséget. A Don Quijote különböző fordításait rakták közszemlére a portugáltól a görögig, az oroszról a norvégon keresztül a héberig. Minden rendben van, hanem a kiállításnak a címet, pontosabban mottót is adtak: „A világ legjobb regénye”, ahogyan természetesen a Real Madrid a világ legjobb futballcsapata és a salamancai, makkal hizlalt disznó sonkája a világ legjobb sonkája. Egy igaz, a világon a legdrágább. Egy ilyen kis dicséret persze semmit nem von le a Don Quijote értékéből és mondanom sem kell, semmit nem tesz hozzá. Hát akkor minek? Nos, ez itt a kérdés. Minek?

Magyar gól spanyol felirattal

A „kötelező” kivárási idő eltelt, újra magyar filmet sugárzott a spanyol televízió: Fábry Zoltán Két félidő a pokolban című alkotását. Hosszú hónapokkal azelőtt Jancsó Miklós Szegénylegények-je volt műsoron, amely ugyancsak nem mai gyerek filmművészetünk világában. A spanyolok egyelőre történeti megközelítésben láthatják a magyar mozit. Hogy mikor jutnak el a mába, a legfrissebb hazai produkciókhoz moziban, televízióban, senki nem tudná megmondani, valamint azt sem, kin múlik az a szinte láthatatlan gyorsaságú tempó.

Persze megközelíthetjük a nulla felől is e dolgot és akkor kiderül, hogy örvendetes magyar esemény színhelye volt a hispán televízió madridi idő szerint éjjel egy óraker, a Kanári szigetek időszámítása szerint pontban éjfélkor. Az időponton nincs mit ironizálni, bosszankodni. Az éjjel 1 óra és az éjfél itt annyi mint otthon az este kilenc óra azzal a különbséggel, hogy odahaza esete kilenc óraker valószínűen többen alszanak, mint Spanyolországban éjfél után. Ha valaki ebben kételkedik, még azt is elárulom, hogy a hajnali kettőker, háromker befejeződő filmekről kivétel nélkül vita kezdődik a rádióban, amely vitához csatlakozni lehet különböző telefonszámokon. Még olyan produkciókról is vitatkoznak, amelyekben józan felfogás szerint nincs mit vitatkozni. Mindez nem csoda és azt hiszem, nem is örültség, csupán a tudatosan felépített filmes nevelés egy apró részlete az életműsorozatok, a videó, a riportműsorok, a filmmagazinok és egyebek mellett.

A spanyolok egyébként javíthatatlan futballrajongók. Fábry filmjét Mércőzés a pokolban címmel sugározták, ami - mondani sem kell -, merőben más hangulatot kelt, mint az eredeti. Ha meccs, akkor a spanyol tévé néző el nem mulasztja lehet a mennyországban, lehet a pokolban. Pontos adatom nincs a film nézettségéről, de csaknem biztosak lehetünk benne, hogy

több millióan látták, legfeljebb azok csalódtak, akik várták, hogy a Real Madrid legalább itt továbbjut. A napilapok rendszeresen beharangozták Fábry Zoltán filmjét, a színvonalas szaksajtóról nem szólva. Ez is része a filmes nevelésnek. A népszerűsítés kisebb szépséghibákkal történt főként a neveket illetően. A Sinkovics Imre által megformált Onódiból valahogyan Okadi lett, egyébként az Imre Inre. Dezső Baras számunkra világosan Garas Dezső, Tiber Molonár Molnár Tibor, James Koltai Koltai János, Sándor Luka Suka Sándor és így tovább. Az ilyesmi azonban kevés kivétellel kölcsönös szokott lenni.

A közönség a magyarul beszélő változatot látta spanyol feliratokkal. Nem tudom, miért érzem úgy, hogy amikor eredetileg látok feliratokkal éppúgy méltatlankodom időnként, mint amikor szinkronizált változat kerül az utamba. Sejttem azonban, hogy a hiba a feliratokban, illetve a szinkronban van. Ami a feliratokat illeti, a fenegy technika a kétezredik év felé közeledve sem tudta megoldani, hogy ne adjanak nekem fehér felületen fehér betűket, vagy éppen fekete felületen fekete betűket. Időnként látni egy-egy reménykeltő kísérletet. A képernyő, vagy a filmvászon alján fekete szalagra írják a szöveget. Ekkor meg persze, hogy a szalag zavar. Másfelől nem tetszik nekem, amikor a szöveg irodalmi fordítása észrevehetően csak gazdaságos fordítást jelent, azaz munkamegtakarítást, azaz az ügy elhanyagolását. Az olyan típusú torzulásokra gondolok, mint amikor a főhős elmeséli az életét, a képernyőn meg megjelenik a fordítás, illetve a közmondásos fordítás: „Köszönöm jól vagyok”. Bővelkedett ilyesmi a Fábry-film. Meg is mondtam magyarul tanuló barátomnak, aki videóra vette a filmet, hogy a szöveget kellő kritikával kezelje. Ezeket az apróságokat leszámítva és azt, hogy huszonhét esztendő alatt előregedett - a film 1961-ben készült -, igazi magyar esemény volt a spanyol tévében. Bizony igaza volt Illyés Gyulának és másoknak, akik a filmet az elavulásra leginkább hajlamos művészetnek tekintették.

Az olvasó biztosan emlékszik, hogy jóval Fábry produkciója után John Huston is készített egy hasonló témájú filmet Pelével, Sylvester Stalloneval (Rambo I, Rambo II, Rambo III, Rambo IV) a főszerepben. Ennek a munkának az érdekessége, hogy több részletét Magyarországon forgatták. A budapesti Keleti-pályaudvaron szemtanúja voltam a forgatásnak, ha jól emlékszem valamelyik külső vágányon. Valamint emlékszem egy szép kis históriára. Az MTK-pályán meg kellett ismételní a mérkőzés jeleneteinek felvételét, az engedetlen nézősereg ugyanis nem öltözött feketébe, ahogy a rendező megkívánta. A film azért elkészült, világszerte bemutatták. Spanyol ismerőseimnek szinte kivétel nélkül jobban tetszett a Fábry-féle változat. Annak dacára, hogy a Real Madrid itt sem jutott tovább.

Újra forró a bádogtető

Múlik az idő. Jean-Paul Belmondo, a legszebb és természetesen legfiatalabb filmszínész-nők szerencsés partnere - és olykor élettársa -, monstre kalandfilmek szuperhőse, aki köztudomásúan dublőr nélkül dolgozik a filmjeiben a spanyol televízió Csütörtökről csütörtökre című műsorának vendégeként gyakran él a fordulattal: „Mikor fiatal voltam...”, Belmondo az új hullámról: „Mikor fiatal voltam...”, Belmondo a nőkről: „Mikor fiatal voltam...” Belmondo a filmbéli kalandokról: „Mikor fiatal voltam...”. Legújabb filmjében bohócnak öltözve tartja sakkban túszát és az elfogatásra kirendelt rendőrhadsereget. A felügyelőtől nem helikoptert és pénzt kér, hanem több szeretetet és gombás pizzát. Látom, még mindig fiatal, az arcán megjelent ráncok a férfiaság jelei, környezetem nőtagjai azonban kíméletlenül ítélkeznek: Belmondo öregszik.

Múlik az idő. A spanyol filmművészet és a közönség számára ma már csak emlék a diktatúra vastörvénye, amely betiltotta, rövidítette, megváltoztatta a külföldi produkciók jó részét és

akadályozta a spanyol filmművészet fejlődését. A sajtó legendás eseteket említ föl a cenzúra történetének ebből a korszakából. Victor Fleming Dr. Jekyll különleges esete című 1941-ben készült filmjéből kivágták a prostituáltat alakító Ingrid Bergman jeleneteinek nagy részét. Blake Edwards Reggeli gyémántokkal című alkotásából eltűnt Audrey Hepburn és George Peppard jelenete, mert közben szolid striptease zajlott. Raoul Walsh A könnyeken túl című 1955-ös filmjéből a dezertálási jeleneteket vágták ki. Richard Brooks Macska a forró bádogtetőn-je esetében a cenzúra rögtön a címbe „beleakadt” és kihúzta a „forró” szót, amely Tennessee Williams kedvenc témájára, a homoszexualitásra utalt. A változtatás a kritikát is félrevezette, egy örökség körüli családi perpatvart látott az egészben. Mankiewicz Hirtelen, az utolsó nyáron című produkciójának sorsa igen érdekes. A Costa Bravan forgatott utolsó jelenet egy mexikói nevű faluban játszódik. A korabeli Spanyolországgal is lehetett azonosítani, hogy éhező ifjak serege homoszexuális parabola keretében felfal egy turistát. A cenzúra azonban nem a homoszexualitás felől közelített. Azon sértődött meg, hogy a film a spanyolokat kannibálokként ábrázolja egy olyan korszakban, amelyben a turizmus fő devizaforrás kezd lenni.

A szocialista országok alkotásairól nem szól a krónika, értelemszerűen azokkal még szigorúbban bánhatott a cenzúra. Talán elég Las Palmas-i festőművész ismerősömről hivatkozni, aki meséli, hogy „azokban az években” - a fordulat mindig a diktatúrára utal - filmklubokban, titokban néztek magyar filmeket. Ez a szerep, ez a dicsőség, ha úgy tetszik a hazai közönség egy bizonyos rétege előtt nemigen fogja emelni a magyar film ázsióját, de azt hiszem, nyugodtan vállalhatjuk mind a szerepet, mind a dicsőséget.

1977-ben új törvény született Spanyolországban, amely eltörölte a hírhedt cenzúrát. Megkezdődhetett a világ filmművészetének a rehabilitálása és a spanyol film magára eszmélése. A spanyol televízió, a TVE sokféleképpen támogatja a haladó törekvéseket. Mindenek előtt hetente nyolc-tíz filmet sugároz a legváltozatosabb keresztmetszetben. Az alkotások között elég sok a régi mind a hazai, mind a külföldi termékből, azaz a TVE bizonyos mértékig filmtörténeti ismeretterjesztésre is vállalkozik. A korábban megcsönkített produkciókat most sértetlenül láthatja a néző persze az óhatatlan esztétikai előregedés hátrányával. Mankiewicz életműsorozatban sugározták például a „Hirtelen, az utolsó nyáron” című filmet, nemrég ment a Macska a forró bádogtetőn. Jelen van az exotikus országok filmművészete. Indiáé például a Satyajit Raj-sorozat keretében. Nagy gondot fordítanak a hazai film istápolására. A spanyol mozi estéje állandó cím alatt élő riportok, portrék, filmrészletek és egész produkciók szerepelnek műsoron. Meg lehet ismerni a legújabb törekvéseket.

Volt a spanyol filmművészetnek egy korszaka, amelyben meglehetősen laza volt a film és az irodalom kapcsolata. A producerek sem mutattak különösebb érdeklődést az irodalom iránt. Az írók lebecsülték a mozit, a rendezők saját maguk írták a forgatókönyveket, a rossz nyelvek szerint, hogy ne kelljen a szerzői jogon, azaz a pénzen osztozkodni. 1980-ban ez a helyzet gyökeresen megváltozott. A TVE és a spanyol mozi közti megegyezés értelmében 1,3 milliárd pesetát fordítanak olyan filmek gyártására, amelyek két év moziforgalmazás után a televízió számára is sugározhatók. A feltételek egyike, hogy a filmek a spanyol irodalom művein alapuljanak. A reform tökéletes hatást ért el. Ritka az a film, amely ne kortárs spanyol író forgatókönyve, vagy legalább irodalmi alapanyaga szerint készülne. A reform egyébként arra is példa, hogyan lehet a film és a televízió közti állítólagosan kibékíthetetlen ellentétet együttműködéssel feloldani.

Pedro Ruiz száz arca

Mauro Muñiz írta az Epoca-ban, hogy Pedro Ruiz programjával megkezdődött a választási kampány Spanyolországban. Megelőzendő minden találgatást és félreértést elárulom, hogy Pedro Ruiz nem politikus, hanem humorista az apolitikus fajtából, aki következképpen szívesen politizál a műsoraiban. A politikáról amúgy nincs nagy véleménnyel. Megítélése szerint Spanyolországban egyik párt sem birtokolja teljes egészében az igazságot éppúgy mint bármelyik ember. Szabad embernek tartja magát, aki nem akar szavazni, mert nem hajlandó „négy évre összeházasodni a semmivel”. Pedro Ruiz anyai ágon andaluz származású. Az andaluzok komoly morális és pszichológiai tőkével rendelkeznek, így a század problémáit félelem nélkül, dialektikus világossággal szemlélik.

Las Palmasban a nagy karnevál idején ismertem meg. A „lepedős szombaton” a Szent Anna téri gyülekezetben ő volt a pregón, azaz a karneváli kikiáltó. „Ne féljete, az utolsóból lesznek az elsők” - mondta a kanárióknak, akik történelmi örökségük jeleként hátrányos helyzetükre panaszkodtak. Rodriguez Doreste polgármester hatalmas körmondatokban méltatta „minden spanyolok” Pedrojának művészetét. Azt mondják, a spanyolok milliói jobban hisznek azokban a Ruiz-paródiákban, megszemélyesítésekben, amelyeknek áldozatai, haszonhúzó a politikusok, mint magukban a politikusokban. Egy ilyen megállapításból következtetni lehet a politikusok gyengeségeire, hibáira is, de nem kevésbé helyes arra gondolni, hogy Pedro Ruiz paródiái annyira sikerültek. A parodista tragédiája, hogy akarata ellenére használ kiszemelt áldozatának, akinek a legkevésbé akar használni. Ez alól a nagy Pedro sem kivétel.

Ruiz a színpadművészet mindenese. Énekel, méghozzá kitűnően, parodizál, konferál, jelenetek szereplője, riporter stb. Hetek óta övé a spanyol televízió egyes adásának péntek esti főműsorideje. Tíz estén keresztül Esta noche, Pedro, azaz Ezen az estén, Pedro címmel szóragoztatja és gondolkodtatja a tévénézőket. Mindig a spanyol belpolitika és külpolitika aktuális eseményeivel foglalkozik. Ami a spanyol belpolitikát illeti, mostanában a közelgő választásokra összpontosítja a figyelmét. Fölfelé kunkorodó műorrot ragaszt és ő Felipe Gonzalez kormányfő, a Szupergonzalez. Riporterek kérdezik: Elnök úr, miért hozta előre a választásokat? Néhány szóval és gesztussal az eredetinel is találóbban vázolja fel az ismert politikus alakját. Újabb kérdés. Elnök úr, ön előrehozta a választásokat. Miért? Pedro bemutatja a dühös Gonzalezt, akit egyébként imád megidézni. Ismert személyiségeket hív fel telefonon Felipe Gonzalez nevében. A tévé nyilvánossága előtt beszélget velük a tudtuk nélkül a legbizarrabb dolgokról, a beszélgetés végén pedig közli, hogy „nem vagyok Felipe Gonzalez”. Manuel Fraga-t az ultrajobb vezérét nem kedveli, a paródia annál tökéletesebb.

Fraga maszkjában beszédet tart egy réten birkáknak. Ugyancsak Fraga maszkjában nyugat-európai fővárosokban spontán utcai kérdezősködéssel kutatja a spanyolok népszerűségi kvótáját. Londonban odaáll a Brit parlament elé egy táblával, rajta a felirat: Gibraltár a spanyoloké. A Downing Street 10. alá virágot visz Margaret Thatcher kiengesztelésére, mert az előző héten iszonyú paródia volt róla a műsorában. A taxisok királyaként különböző személyiségekkel beszélget, miközben szállítja őket madridi utcákon. Érzelmes dalt énekel Ronald Reagan és Kadhafí szerelméről. Santiago Carillot elfogultságból gyengéden kezeli. Egyedül a munkanélküliségről, a munkanélküliekről nem beszél, mert a véleménye szerint fekete humor lenne. Közelednek a választások. Megkezdődött a Mundiál. Egyes vélemények szerint a választópolgárok bizalma Emilio Butragueño cipőjében van. Mások Pedro Ruiz tévéorozatától számítják a kampány kezdetét, harmadik tábor szerint azért majd a politikusok is beleszólnak a dolgok menetébe. Pedro Ruiz csak erre vár. Már készíti a műorrot, a műfület és a művéleményt, amellyel hivatása szerint leleplez.

A vesztes te lehetsz

„Ha a tengerben veszély adódik, csak te lehetsz a vesztes” - mondja bűvár ismerősöm, aki különben gyógyszerész, miközben nem egyszerűen szép, hanem fantasztikus, tudományosan rendszerezett kagyló-csigagyűjteményét nézegetjük, némelyik példányt mikroszkóp alatt. A kincsek többségét - nem tartom túlzásnak a minősítést - ő halászta ki az Atlanti óceánból merülései során, egy részét pedig cserélte a világ legtávolabbi pontjain élő gyűjtőtársaival. Aztán mesélt polipok, cápák támadásáról, amelyek közül egyiknek-másiknak áldozata is lehetett volna, ha nem lebeg előtte a törvény: „Ha a tengerben veszély adódik, csak te lehetsz a vesztes... Tehát a legokosabb, ha azonnal felmerülsz a vízből”.

Mindez, amit mondott nem akart cáfolata lenni a tengert érő emberi támadások szomorú realitásának. Környezetvédő tengeri bűvár a Kanári-szigeteken, aki a szenvedélyétől, na meg a páratlan gyűjteményétől nem válna meg semmiért sem. A legtöbb veszélyt azonban az emberre nézve nem a tenger jelenti, hanem a tengerben az emberi elővigyázatatlanság. A világnak ezen a pontján elég mindennapos dolog a vízbefúlás. Attól csak riasztóbbak a vízbalesetek, hogy egész évben, január 1-től december 31-ig szedik az áldozatukat, s sajnos nemcsak a strandolók, hanem a halászok közül is.

A napokban egy szerencsés kimenetelű balesetnek voltam a szemtanúja a Las Palmas-i strandon. Két tizenégy, tizenöt év körüli fiú hancúrozott az Atlanti óceánban, egyszercsak az egyik segítségért kiáltott. A legapályabb apály volt, a fiú feje kinn a vízből, a kiáltás nem artikulátlan, nem elcsukló, egy pillanatig azt lehetett hinni, két vidám fiú ugratja a fürdőzőket, ami bizonyos korosztály bizonyos képviselőiről lévén szó nem ritka dolog. A kiáltás azonban egyre gyakrabban, egyre erőtlenebbül ismétlődött, majd a fiú feje eltűnt a vízben. De ekkor már két férfi úszott feléje, a másik fiú dermedten nézte a jelenetet. Nem volt kiemelkedően drámai a kapálózás, nem volt az a mentés, de mégis csak drámai volt az egész, mert emberélet forgott kockán, egy fiúé, aki még nem élt túlságosan sokat.

A két férfi szolidan kifelé terelte a fiút, aki kábultan, de láthatóan megkönnyebbülve tapasztalta, hogy túl van a veszélyen. A partra érve, ahol kíváncsiak serege várta, szótlanul a törülközőjéhez ment és végignyúlt rajta. A tömeg széteszlott, a strand élete visszatért a megszokott kerékvágásba. Az életmentőket nem nagyon tudják kitüntetni, mert másnap már lehet, hogy túl voltak hetedhét határon. A fiú pedig lehet, hogy el sem meséli otthon a történetet. Talán nem is annyira a dorgálástól való félelem miatt, hanem szégyenből. Vannak életszakaszok, amikor mindenki hős, hősök meg nem fuldokolnak még az Atlanti óceánban sem, pláne apálykor. Honnan is ismerné a fiú a bölcsességet, hogy a tengerben veszély esetén csak ő lehet a vesztes. A legjobb tehát kijönni a vízből, vagy egyszerűen bele sem menni, vagy megtanulni kitűnően úszni. Ez a tenger mellett soha nem árt. Ha nem ismerte az intelmet, akkor megtanulta azon a napon, amikor másodszor született.

A jövő tárlata

A holográf jött és Salvador Dali, a világ képzőművészetének élő spanyol klasszikusa megszólalt: „Ha Leonardo da Vinci és Velazquez ismerték volna a hologramot, biztosan alkalmazták volna. Én alkalmazom.” Dali hosszú művészi pályája során mindig is nagy érdeklődést, érzékenységet tanúsított az újdonságok iránt, a holográffal kapcsolatos állásfoglalása azonban valami többre utal. Jele annak, hogy a művészet a lézer, a számítógépek, az űrhajók korszakában is részt kér a technika vívmányaiból, nemcsak hogy nem idegenkedik azoktól, hanem élni kíván velük eszköztárának, mondandójának gazdagítása érdekében.

Dalit mindig lehet idézni, hol ezért, hol azért. Most, hogy a nemrég átadott madridi Reina Sofia Művészeti Központban Folyamatok, kultúra és új technológiák címmel nagyszabású kiállítást rendeztek, amely kiállítás az elektronika, a lézer, a számítógép alkalmazási lehetőségeivel ismertette meg a látogatókat, igen fontos a nagy festőre való hivatkozás. A kiállításnak is az volt az egyik célja, hogy segítsen leküzdeni az új technológiákkal kapcsolatos előítéleteket, azt az alapvető félelmet, hogy az emberi kreativitás forog veszélyben, ha felbukkan egy számítógép. Mind a memória, azaz az adattárolás, mind a kommunikáció és az alkotás szép jövővel kecsegteti a technika szerelmeseit. A madridi bemutató a többi között bizonyította, hogy a video nemcsak televíziós programok felvételére alkalmas, hanem történelmi események megörökítésére. Spanyolország legújabb kori története máris videofelvétel tárgya. Rövid összeállításban volt látható Franco tábornok halála, a madridi parlament ellen intézett támadás, Enrique Tierno Galván, Madrid polgármesterének temetése.

A világ legnagyobb rockzenészei vallják, hogy videoclip nélkül (zeneszám, képi történés keretében előadva) nehéz tartani a rangot a szakmában. Ilyen értelemben mérőföldkőnek is tekinthető az amerikai Time magazin kérdése: „Látta ön XY legújabb dalát?” A hatvanas évek végén valósult meg a számítógéppel való festészet ötlete. Eusebio Sempere, Luis Logan, José Luis Gómez Perales, Jose Maria Iturralde és társaik a madridi egyetem számítógépközpontja köré csoportosult művésztársadalom tagjai.

A kiállítás rendezői a hagyományokkal ellentétben ezúttal kifejezetten azt akarták elérni, hogy a közönség hozzányúljon mindenhez, használja, kipróbálja azokat, játsszék a legdrágább gépekkel, például a videolibróval, „belelapozzon” a La Linterna Mágica című videofolyóiratba, amely Basilio Martin Patino és José Luis Garcia Sánchez kísérlete. A legmeghökkenőbb újdonságok egyike Grolier elektronikus enciklopédiája, amely nem más, mint egy mindössze 12 centiméter átmérőjű lemez. A lemez felületének csupán 19 százalékát foglalja el egy 21 kötetes enciklopédia 9 millió! szava. Bármilyen kérdésre öt másodperc alatt megadja a választ a számítógéppel vezérelt lézerkereső. Ez az újdonság az USA-ban 195 dollárért kapható, 100 dollárral olcsóbban, mintha az enciklopédia köteteit vásárolja meg valaki.

Átütő sikert arattak az Alicantei Holográfiai Központ által alkotott háromdimenziós lézerszobrok. Tizenkét monitoron lehetett figyelni a különböző televíziós műholdak műsorkínálatát, a vezérlőpult mögé ülve a vállalkozó kedvű néző interaktív regényt írhatott, amelynek a cselekményét ő alakíthatta szabadon, sőt a mű főszereplője is lehetett. Több újdonságot a párizsi Pompidou központ bocsátott rendelkezésre. A computer a fotózást is forradalmasítja. A számítógéppel felvett kibernetikus képeket digitális vezérlőberendezés segítségével lehet „előhívni”, tökéletesíteni, színezní. A különböző grafikai anyagok elektronikus manipulációja útján létrehozott elektrográfiákból az e téren elsők közé számító Sonia Sheridan adott ízelítőt. A Story Boarder elnevezésű szerkezet a számítógépnek a filmművészetben adott lehetőségeit kívánta demonstrálni. A gép segítségével meg lehetett tudni, hányféle tervet készített a legendás Alfred Hitchcock Psycho című filmjének híres zuhanyozási-gyilkossági jelenetéhez. A hatvan felhasznált terv egymás után látható volt a monitoron. Az sem volt hétköznapi, amikor a látogató érkezett egy interaktív zenei térbe, ahol testének mozgását egy szintetizátorral kombinált videoberendezés hanggá változtatta és ezt a hangot persze hallani lehetett. Juan Carlos Eguillor a klasszikus festészetet, az építészetet, a rajzot és a zenét igyekszik összebékíteni a számítógép ernyőjének mágikus foszforeszkálásával. Velazquez-kép alakjait kelti életre elektronikus kollázs formájában. Mindez álomnak tűnik. A madridi tárlat is azt jelzi azonban, hogy közel áll a valósághoz, a megvalósuláshoz.

Titkok

Nem tudom, melyik Ferihegyre érkezünk. Egyre, vagy a kettőre? Esetleg a háromra. Alant már az összes Ferihegyet látom. Az egy összeölelkezve a kettővel és így tovább. Akkora Ferihegy-találkozó van itt, hogy csak na. De nem számít. Föld! Föld! Ma annyi tengert láttam már, meg mentőövet, mentőcsónakot, hogy majd beleszédültem örvénylő narancslevembe. Arról már nem is szólok, hogy katasztrófa esetén újra, meg újra el kellene magyarázni, amit a formaruhás kisasszonyok olyan gépies unalommal adnak elő, miközben az érzékenyebb utasokat a hideg leli.

Reggel háromnegyed nyolckor emelkedett az Ibéria gépe az Atlanti óceán fölé. Minden titokzatos volt és szürke. Föntről mintha láttam volna még egy pillanatig katalán arkangyal barátom - Gabriel - jóságos körszakállát. Szemén, illetve szemüvegén vízcseppek csillogtak. Könnycseppek? Az óceán habjaiból kelt ki dideregve, karját álmosan az első liter kávé után nyújtva. Félóra elteltével már a Playa de los Hombres-en reggelizett. Búcsúzóul egy darabka Magyarországot nyomott a kezembe. A Provincia aznapi számát, benne Miguel Jiménez Marrero indulatos cikkét a magyarság ügyéről. Íme, a másik arkangyal. Már a gépen is adták a reggelit. Nem volt étvágyam. A kisasszony bocsánatkérően mosolygott mintha ő tehetne róla. Az ablakon át bámultam a tengernyi tengert, amely elmoshatná a világot, de a tenger nem bántja a kisebbet.

A nap már a Földközi-tengerben lubickolt. A levantei partvidék mentén szálltunk és meg is álltunk Valencia repterén. Aztán újabb beszállás, újabb mentőöv, újabb vízözön. Fejest ugrom utolsó spanyol kávémba és onnan nézem a ragyogó felhőnyáját. Egy óra múlva a svájci havasokon ömlik végig a fény. Vakít, de nem teszek napszemüveget. Tisztán akarok látni. Titkok, ködök, ködösítések nélkül. A szemet szoktatni kell.

Hosszabb idő után újabb föld. A frankfurti repülőtér végtelen mozgójárdája. A folytatás újabb beszállás. Az újságban az áll, hogy Détári hallani sem akar a görögországi szerződésről - akkor - és hogy remekelt egy barátságos mérközésen. Nem szorul el a szívem. Mintha tudnám előre, hogy majd szövetségi kapitányt is választanak.

Végül is eldöntjük, melyik Ferihegyen landolunk. Onnan átmegyünk a másikra. Soha nem fogom kibogozni. Végre föld. Autóval az országúton gurulunk. Tata után jótékony sörök állják az utunkat. Nyitva a televízió. Mint egy spanyol bárban. Tévét nézek meg. Atyai jó barátom, Krisztus urunk apja után elnevezett Gyula a főszereplő. Jóízűen lakomázik. Rámkacsint és azt mondja: Pajtás, titkok nincsenek. Jól van pajtás - mondom, majd elbeszélgetünk. Másnap azt hallom, hogy távozik a színházigazgató.

Harmadnap a színház mellett megyek el. A presszó teraszán az én Gyula barátomat látom. Lakomázik, mint a tévét nézőkben. A színházról vakációban sem bír elszakadni. Mehetne a szélrózsa minden irányába, de nem. Fogja a társulat szoknyáját és onnan örül a messziről jöttnek. Megerősíti, hogy a hír igaz. Már mint az igazgató távozása. Ki lesz az utód? - kérdelem. Én is megpályáztam - mondja és még erősebben szorítja a társulat szoknyáját. Gyermeki szeme ravaszoként csillog. És még kik pályázták meg? - kérdelem. Ha te azt tudnád! - mondja örvendezve, szörnyülködve, titokzatoskodva, árulkodva. Anélkül, hogy közölné.

Mondom neki, megírom Gyula. Más országokban ez természetes. Gyula azt mondta, kettőspont: direktor akarok lenni. Biztat, hogy írjam meg. Aztán majd meglátjuk, hogy lett-e vagy sem. Rendben van - vereget hátba irtózatossal tenyerével. Ebben a tenyérben, illetve tenyéren lenne a társulat. Hátrébb lépek egyet. Jól megnézem Gyulát. Karjai helyébe szárnyakat képzelek. A harmadik arkangyal, akivel rövid időn belül találkozom. De ő itt született, azaz „csak a néném húgom bátyám öcsém lehet”, ahogy írja kedvenc arkangyal költőm cím nélkül címzett, Páskommon fogant versében.